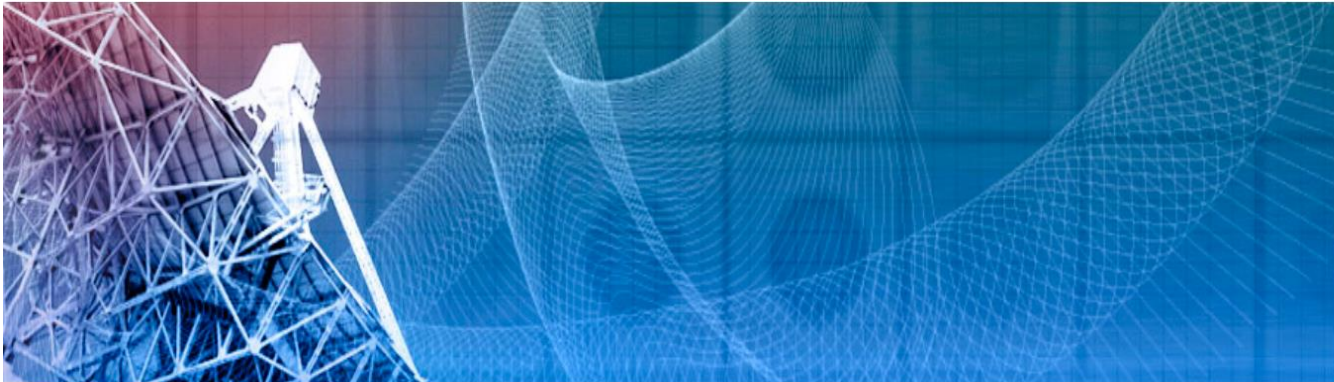

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(12 грудня 2025 року)**

№ 113

Переяслав – 2025

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ УНІВЕРСИТЕТУ
ГО «ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**
12 грудня 2025 року
Вип. 113

Збірник наукових праць

Переяслав – 2025

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»:
зб. наук. праць. Переяслав, 2025. Вип. 113. 203 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Кикоть С. М. – кандидат історичних наук, заступник голови ГО «Інститут суспільного розвитку і наукових досліджень»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент

Носаченко В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологічних наук, доцент

Склярєнко О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І. О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Юхименко Н. Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

© Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

© Рада молодих учених університету

© ГО «Інститут суспільного розвитку
і наукових досліджень»

ЕКОНОМІКА

УДК 339.137.2

Діна Євсєєва
(Ізмаїл)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено теоретичні основи та сутність конкурентоспроможності підприємства як ключового чинника його довгострокового розвитку. Надано аналіз та систематизацію базових економічних понять: «конкуренція» та «конкурентні переваги». Розглянуто еволюцію поглядів на визначення конкурентоспроможності підприємства, представлених класиками світової економічної думки (М. Портер, Ф. Котлер, Й. Шумпетер) та сучасними українськими дослідниками. Визначено, що конкурентоспроможність є динамічною, багатовимірною характеристикою, яка відображає здатність компанії ефективно функціонувати в умовах ринкового середовища, створюючи унікальні конкурентні переваги та забезпечуючи стійкий попит на свою продукцію.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, конкуренція, конкурентні переваги, ринок, інновації, адаптивність, стабільність.

The article investigates the theoretical foundations and essence of enterprise competitiveness as a key factor in its long-term development. It provides an analysis and systematization of basic economic concepts: "competition" and "competitive advantages." The evolution of views on the definition of enterprise competitiveness is reviewed, featuring classical global economic thinkers (M. Porter, P. Kotler, J. Schumpeter) and contemporary Ukrainian researchers. It is determined that competitiveness is a dynamic, multi-dimensional characteristic that reflects the company's ability to operate effectively in a market environment, creating unique competitive advantages and ensuring stable demand for its products.

Key words: enterprise competitiveness, competition, competitive advantages, market, innovations, adaptability, stability.

Конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства ефективно працювати в умовах ринкової конкуренції, пропонуючи споживачам товари чи послуги, які за своїми характеристиками переважають пропозиції конкурентів [1, с. 56]. Вона визначає не лише поточні позиції компанії на ринку, а й її здатність до довготривалого розвитку та адаптації до змінних умов бізнес-середовища.

Розглянемо базові поняття «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоспроможність підприємства».

«Конкуренція – це суперництво між суб'єктами ринку за вигідніші умови діяльності, зокрема за споживачів, ресурси, ринкові позиції та прибутки. Вона стимулює підприємства покращувати якість продукції, знижувати витрати, впроваджувати інновації та вдосконалювати управлінські процеси. Конкуренція може бути ціновою (зниження вартості продукції) та неціновою (покращення якості, сервісу, бренду тощо)» [2, с. 24].

«Конкурентні переваги – це унікальні характеристики підприємства, його продукції або послуг, які забезпечують йому більш вигідне становище на ринку порівняно з конкурентами. Вони можуть включати високу якість товарів, ефективну маркетингову стратегію, інноваційні технології, сильний бренд, оптимальну ціну чи особливий рівень обслуговування клієнтів. Формування конкурентних переваг є ключовим фактором для утримання стабільних позицій у галузі» [5, с. 63].

Більш детально розглянемо визначення конкурентоспроможності підприємства різними фахівцями, яке змінювалось за часом у табл. 1.

Таблиця 1

Поняття конкурентоспроможності підприємства

Автор	Визначення
М. Портер (Michael Porter) "Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance" (1985) [11]	Конкурентоспроможність підприємства – здатність підприємства створювати та утримувати конкурентні переваги, що дозволяють йому забезпечувати довгострокову прибутковість
Ф. Котлер (Philip Kotler) "Marketing Management" (2003) [1, с. 10]	Спосіб досягнення та підтримки унікального становища компанії на ринку, що забезпечує її довготривалу ефективність та прибутковість
І. Ансофф (Igor Ansoff) "Corporate Strategy" (1965) [1]	Конкурентоспроможність підприємства – ступінь відповідності можливостей підприємства вимогам зовнішнього середовища, що забезпечує його життєздатність та розвиток
Й. Шумпетер (Joseph Schumpeter) "Capitalism, Socialism and Democracy" (1942) [2]	Конкурентоспроможність підприємства – здатність підприємства до інноваційного оновлення, що дозволяє йому конкурувати завдяки постійному вдосконаленню та зміні продукції.
О. Амоша "Конкурентоспроможність підприємства в умовах ринкової економіки" (2005) [3]	Конкурентоспроможність підприємства – інтегральна характеристика підприємства, що відображає його можливості виробляти продукцію чи надавати послуги, які мають конкурентні переваги.
В. Герасимчук "Конкурентоспроможність підприємств: сутність та механізми забезпечення" (2008) [1]	Конкурентоспроможність підприємства – спосіб ефективної взаємодії підприємства з ринковим середовищем, що забезпечує його стійке функціонування та розвиток.
Л. Федулова "Конкурентоспроможність національної економіки" (2010) [12]	Конкурентоспроможність підприємства – динамічна здатність підприємства адаптуватися до змінних умов ринку, використовуючи власний потенціал для зміцнення ринкових позицій
С. Кулакова, О. Житник, А. Нестеренко, Н. Романовська «Конкурентоспроможність як основний чинник розвитку підприємства в сучасних умовах» (2023) [10]	Конкурентоспроможність характеризує здатність підприємства більш успішно задовольняти запити споживачів і володіти при цьому певною конкурентною перевагою
О. Гарбузюк, Є. Рудніченко, І. Дьячок, В. Скрипник «Теоретичний базис оцінювання конкурентоспроможності підприємства» (2024) [4]	Конкурентоспроможність як здатність об'єкта дослідження (підприємства, товару та/або послуги, країни тощо) зберігати та зміцнювати своє позиціонування на ринку порівняно з конкурентами

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 4, 7, 10, 11, 12].

Загалом, визначення конкурентоспроможності підприємства з кожним роком стають більш всеосяжними, відображаючи нові економічні реалії, виклики глобалізації та необхідність швидкої адаптації до змінного середовища. Сучасні дослідники розглядають конкурентоспроможність не лише як перевагу над іншими учасниками ринку, а як здатність підприємства розвиватися, залишатися гнучким та забезпечувати довгострокову стійкість у конкурентній боротьбі. Представлені визначення відображають сучасний підхід

українських дослідників до розуміння конкурентоспроможності підприємства, акцентуючи увагу на адаптивності, інноваційності та здатності задовольняти потреби споживачів ефективніше за конкурентів. Отже, конкурентоспроможність підприємства – це здатність компанії ефективно функціонувати в умовах конкурентного середовища, забезпечуючи стійкий попит на свою продукцію або послуги [8]. Вона визначається рівнем продуктивності, ефективністю використання ресурсів, здатністю до інновацій, фінансовою стійкістю та швидкістю реагування на зміни ринку. Конкурентоспроможне підприємство може не лише утримувати свої позиції, а й розширювати їх, адаптуючись до нових викликів та тенденцій.

Конкурентоспроможність базується на здатності підприємства пропонувати споживачам більш вигідні умови у порівнянні з іншими учасниками ринку. Це може проявлятися через унікальність продукції, її якість, доступність або використання передових технологій. Важливу роль відіграє також ефективність управління ресурсами, що дозволяє підприємству досягати оптимального співвідношення між витратами та результатами діяльності [7, с. 22].

Сучасні ринки характеризуються високою динамічністю, що вимагає від підприємств постійного вдосконалення та швидкого реагування на зміни. Для досягнення конкурентних переваг важливим є не лише розуміння поточного стану підприємства, але й стратегічне планування його розвитку. Здатність до інноваційного оновлення, ефективної маркетингової діяльності та побудови стабільних відносин із клієнтами є ключовими елементами забезпечення стійкої конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність не є статичним показником, оскільки ринкові умови постійно змінюються. Вона залежить від внутрішніх можливостей підприємства, його фінансового стану, організаційної культури, рівня кваліфікації персоналу, а також від зовнішніх чинників, таких як економічна ситуація, технологічний прогрес, поведінка конкурентів та споживчі вподобання [9, с. 36]. Тому для збереження лідерських позицій компанія має постійно аналізувати середовище, розвивати свої сильні сторони та усувати слабкі місця.

Важливим аспектом є здатність підприємства формувати та підтримувати власний імідж, оскільки довіра споживачів і позитивне сприйняття бренду можуть стати вирішальними у виборі між аналогічними товарами чи послугами. В умовах глобалізації та цифрової трансформації бізнесу значну роль відіграє впровадження сучасних технологій та використання цифрових інструментів для оптимізації процесів і взаємодії зі споживачами.

Таким чином, конкурентоспроможність підприємства є багатовимірним, динамічним поняттям, яке включає економічні, технологічні, управлінські та соціальні аспекти. Вона визначає здатність компанії не лише утримувати свої позиції на ринку, а й розширювати їх, створюючи унікальні конкурентні переваги та забезпечуючи стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Сутність конкурентоспроможності полягає в інтегральній характеристиці, яка поєднує внутрішній потенціал підприємства (продуктивність, ефективність ресурсів, фінансова стійкість) та його здатність адаптуватися до вимог зовнішнього середовища.

Центральним елементом є формування та утримання конкурентних переваг (за Портером), які можуть бути реалізовані через високу якість, низьку вартість, інноваційність або унікальний сервіс, що дозволяє більш успішно задовольняти запити споживачів.

Конкурентоспроможність не є статичним показником; вона вимагає постійного інноваційного оновлення (за Шумпетером) та гнучкості для швидкого реагування на зміни ринкових умов, поведінку конкурентів та споживчі вподобання.

Сучасний підхід українських дослідників акцентує увагу на взаємодії підприємства з ринковим середовищем, наголошуючи на необхідності стратегічного планування, ефективного управління ресурсами та формування позитивного іміджу бренду для забезпечення життєздатності та зростання.

Зрештою, конкурентоспроможне підприємство здатне не лише вистояти у конкурентній боротьбі, але й досягати оптимального співвідношення між витратами та результатами, що є основою його довготривалої стійкості та потенціалу до розширення позицій на ринку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 15th ed. New Jersey: Pearson Education, 2016. 832 p.
2. Беляєва Т. Г. Конкурентоспроможність підприємства: методологія, оцінка, механізми підвищення. Харків: ІНЖЕК, 2020. 176 с.
3. Беляєва Т. Г., Амоша О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного середовища: теорія і практика. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. 276 с.
4. Василенко О. А. Стратегічне управління підприємством: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 312 с.
5. Гончарук П. А. Конкурентоспроможність – необхідна умова функціонування підприємства. *Держава та регіони*. 2014. № 2. С. 62-65.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 03.12.25).
7. Данько Т. П. Маркетинг: підручник. 7-ме вид., переробл. і допов. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 456 с.
8. Кваско А. В. *Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Наукові записки*. 2017. № 1. С. 111–118. URL: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-54/14.pdf> (дата звернення: 05.12.25).
9. Кириленко І. М. Конкурентоспроможність малого бізнесу в умовах воєнного стану: ризики та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2023. № 2. С. 35–42.
10. Кириленко В. Д. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2019. 344 с.
11. Портер М. Конкурентна перевага: як досягти високого результату та забезпечити його стійкість / пер. з англ. Київ: Основи, 2005. 592 с.
12. Фролова В. Ю. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 2. С. 98–102.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 658.62

Тетяна Грицюк
(Володимир)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БРЕНДОМ: КОНЦЕПЦІЇ, ЕТАПИ ТА АРХІТЕКТУРА

У статті розглянуто теоретичні основи управління брендом як комплексної стратегічної функції менеджменту. Проаналізовано визначення поняття «бренд», його архітектура та роль у забезпеченні конкурентних переваг. Окреслено основні етапи формування та розвитку бренду, а також концептуальні підходи до розуміння іміджу та його впливу на споживче сприйняття.

Ключові слова: бренд, бренд-менеджмент, брендинг, архітектура бренду, імідж, позиціонування, управління.

The article examines the theoretical foundations of brand management as a comprehensive strategic management function. The definition of the concept of "brand", its architecture and role in ensuring competitive advantages are analyzed. The main stages of brand formation and development, as well as conceptual approaches to understanding brand image and its impact on consumer perception are outlined.

Key words: brand, brand management, branding, brand architecture, image, positioning, management.

Управління брендом – це комплексна стратегічна діяльність, яка охоплює формування, розвиток та підтримку впізнаваного, цінного бренду на ринку. На відміну від маркетингу, який зосереджується переважно на продажах та просуванні, бренд-менеджмент спрямований на побудову довгострокових взаємин зі споживачами та створення емоційної прив'язки до компанії чи товару [4, с. 175]. У науковій літературі підкреслюється, що ефективне управління брендом стає критичним фактором конкурентоспроможності компанії в сучасному бізнес-середовищі [2, с. 12].

Проблема управління брендом актуальна як для великих корпорацій, так і для малих підприємств, оскільки сильний бренд забезпечує можливість отримувати вищу ціну на товари, підвищувати лояльність клієнтів та розширювати можливості диверсифікації. У дослідженнях бренд розглядається не як графічний символ чи назва компанії, а як складна система, що поєднує функціональні та емоційні елементи, які впливають на сприйняття та поведінку споживачів [5, с. 24]. Актуальність теми підтверджується тим, що нематеріальні активи компанії, включно з брендом, у сучасній економіці становлять значну частину її загальної вартості [1, с. 8].

У науковій літературі пропонуються різні визначення поняття «бренд». З одного боку, бренд визначається як комплекс функціональних та емоційних атрибутів товару чи послуги, що виділяють його серед конкурентів та створюють в умах споживачів унікальний образ [2, с. 18]. З іншого боку, в сучасних теоріях управління брендом наголошується на тому, що бренд – це відносини між компанією та споживачем, побудовані на основі довіри, цінностей та емоцій [3, с. 45].

Ключові характеристики бренду включають його унікальність, розпізнаваність, асоціації та цінність у свідомості споживачів. На відміну від товарного знаку, який є лише юридичною категорією, бренд – це результат комплексної роботи з формування образу, якості, комунікацій та управління взаєминами зі стейкхолдерами [4, с. 179]. Дослідники

підкреслюють, що бренд можна розглядати як нематеріальний актив компанії, що здатен генерувати економічну вартість та забезпечувати премію на ринку [5, с. 31].

Сучасне розуміння бренду включає його розгляд як системи, яка інтегрує: назву та логотип; функціональні характеристики продукту; емоційні асоціації та цінності; обіцянку, яку бренд дає споживачам; та досвід взаємодії зі компанією [1, с. 15]. Таке комплексне сприйняття бренду обумовлює необхідність системного управління всіма аспектами його розвитку.

Архітектура бренду – це структурування портфеля брендів компанії та визначення їхніх взаємозв'язків. Дослідження показують, що існують різні моделі архітектури бренду: монолітна (один головний бренд, до якого належать всі товари), мультибрендова (кілька незалежних брендів) та гібридна (комбінація цих підходів) [2, с. 42]. Вибір архітектури залежить від стратегічних цілей компанії, характеру цільового ринку та ресурсних можливостей [4, с. 182].

Управління брендом з позиції архітектури передбачає визначення ролі кожного бренду у портфелі, встановлення ієрархії та зв'язків між ними. На науковому рівні виокремлюють два основні підходи до організації управління: мережева структура (де різні організації працюють на рівних умовах) та ієрархічна (з головним органом управління) [4, с. 184].

Науковці також наголошують на важливості розробки архітектури, яка дозволяє уникнути канібалізації брендів (конкуренції між власними брендами компанії) та забезпечити ефективність маркетингових інвестицій [5, с. 48]. При цьому архітектура повинна залишатися гнучкою та адаптуватися до змін на ринку та в стратегії компанії.

Науковці та практики виділяють кілька ключових етапів розвитку бренду, кожен з яких передбачає специфічні управлінські завдання.

Перший етап – розробка та запуск бренду – включає дослідження ринку, аналіз конкурентів, визначення унікального позиціонування та розробку візуальної та вербальної ідентичності [3, с. 52]. На цьому етапі компанія визначає цільову аудиторію, досліджує її потреби та розробляє ціннісну пропозицію бренду [2, с. 65].

Другий етап – введення на ринок – спрямований на формування обізнаності про бренд, його презентацію цільовій аудиторії та первинне завоювання ринкової позиції.

На третьому етапі – росту та розвитку – основна мета полягає в поглибленні взаємин із споживачами, формуванні лояльності та розширенні ринкової присутності [2, с. 71]. На цьому етапі компанія активно використовує маркетингові комунікації для зміцнення позиції бренду на ринку [1, с. 32].

Четвертий етап – зрілість та стабілізація – характеризується закріпленням позиції бренду на ринку та утримуванням конкурентних переваг.

П'ятий етап – спад або вмирання – передбачає необхідність прийняття рішення про ребрендинг, модифікацію чи ліквідацію бренду [2, с. 78]. На кожному етапі компанія має адаптувати свою маркетингову стратегію та управлінські інструменти відповідно до змін у зовнішньому середовищі та поведінці споживачів [5, с. 54].

Позиціонування бренду – це процес закріплення унікального місця бренду у свідомості цільової аудиторії та його відрізнення від конкурентів. Основу позиціонування становлять функціональні переваги (якість, ціна, технологічні особливості) та емоційні асоціації (цінності, образ життя, престиж) [3, с. 68]. Ефективне позиціонування дозволяє брендові займати чітку позицію у категорії та бути більш привабливим для цільової аудиторії порівняно з конкурентами [1, с. 41].

Споживче сприйняття бренду формується на основі накопленого досвіду взаємодії зі компанією, її комунікацій, якості товарів та послуг, а також впливу соціального оточення та засобів масової інформації. У наукових роботах розрізняють поняття «образ бренду» (те, як бренд позиціонується компанією) та «імідж бренду» (те, як бренд сприймається споживачами) [5, с. 62]. Ефективне управління брендом полягає у звуженні розриву між цими двома образами та створенні позитивної репутації [4, с. 188].

Дослідники наголошують, що побудова сильного позиціонування вимагає глибокого розуміння цільової аудиторії, включно з її потребами, мотивами, цінностями та способом прийняття рішень [2, с. 82]. Позиціонування повинно бути унікальним, важливим для споживачів та захищеним від копіювання конкурентами, щоб забезпечити довгострокову конкурентну перевагу.

Управління брендом – це комплексна стратегічна функція, яка охоплює формування, розвиток та підтримку вартісного, впізнаваного бренду на ринку. Теоретичні основи бренд-менеджменту показують, що успіх залежить від здатності компанії поєднати функціональні атрибути товару з емоційними асоціаціями, які резонують з потребами та цінностями цільової аудиторії [4, с. 191].

Управління брендом передбачає систематичний підхід до аналізу, планування та реалізації стратегії, а також постійний моніторинг сприйняття бренду на ринку. Архітектура бренду та його позиціонування мають бути чітко визначені, щоб забезпечити узгодженість всіх маркетингових зусиль та максимізувати вплив на цільову аудиторію [5, с. 72]. Ефективне управління брендом сприяє підвищенню конкурентоспроможності компанії, формуванню лояльності клієнтів та створенню довгострокової вартості для компанії та всіх її стейкхолдерів [1, с. 48].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бренд-менеджмент: теоретичні основи та практичні аспекти. Навч. посібник / Укладачі кафедри менеджменту. ТНТУ. 2015. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/7116/6/Navchalno_metodychnyj_pidruchnyk.pdf
2. Бренд-стратегії підприємства: методичні вказівки. ВТЕІ КНТЕУ. 2019. URL: <https://studfile.net/preview/5015602>
3. Гаврилець В. А. Планування бренд-стратегії підприємства. *Журнал Кременчуцького державного педагогічного університету*. 2019. №1. С. 45–82. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/253>
4. Мясоєдова О. М. Теоретико-методичні основи управління брендами регіонів. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2021. №4. С. 175–182. https://ev.nmu.org.ua/docs/2021/4/EV20214_175-182.pdf
5. Управління брендом та етапи брендингу. *JDesign.ua*. URL: <https://jdesign.ua/uk/blog-uk-2/upravlinnja-brendom-ta-etapi-breningu>

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

УДК 658.8:004.738

Ірина Колдунова
(Володимир)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу ефективності використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організацій. Розглянуто роль соціальних платформ у формуванні іміджу бренду, взаємодії з цільовою аудиторією та підвищенні конкурентоспроможності підприємств. Окремо виділено методи просування товарів та послуг, зокрема SMO і SMM, а також переваги двосторонньої комунікації зі споживачами.

Ключові слова: соціальні мережі, маркетинг, SMM, SMO, бренд, цільова аудиторія, просування товарів.

The article analyzes the effectiveness of using social media in the marketing activities of organizations. The role of social platforms in brand image formation, interaction with the target audience, and enhancing the competitiveness of enterprises is discussed. Methods of promoting goods and services, including SMO and SMM, as well as the advantages of two-way communication with consumers, are highlighted.

Keywords: social media, marketing, SMM, SMO, brand, target audience, product promotion.

Ефективність використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організації є надзвичайно актуальною у сучасних умовах цифровізації суспільства, оскільки саме ці платформи стали одним із найвпливовіших інструментів комунікації між брендами та споживачами. Швидкий розвиток цифрового середовища, зміна поведінки покупців та зростання ролі онлайн-взаємодії зумовлюють потребу бізнесу у постійному адаптуванні маркетингових стратегій до соціальних медіа. Вміння організації ефективно використовувати можливості соцмереж – від таргетованої реклами до аналізу поведінки аудиторії – забезпечує конкурентні переваги, підвищує впізнаваність бренду та сприяє формуванню довгострокових відносин із клієнтами.

Нині, коли цифровізація охопила практично всі сфери життя, дедалі більше людей щодня звертаються до інтернет-ресурсів, соціальних платформ та онлайн-медіа як до основних інструментів для отримання інформації, розваг чи здійснення покупок. Соціальні мережі фактично інтегровані у повсякденну діяльність населення, а високий рівень активності користувачів мотивує бізнес активно використовувати ці канали для просування своїх товарів і послуг у межах різних маркетингових стратегій.

Застосування соціальних мереж у підприємницькій діяльності вже давно перестало бути новою тенденцією – воно перетворилося на необхідну умову успішного розвитку компанії та її здатності конкурувати на сучасному ринку. Завдяки цим платформам підприємства отримують можливість безпосереднього контакту з цільовою аудиторією, оперативного відстеження реакцій споживачів на рекламні активності та своєчасного коригування власних комунікаційних і маркетингових рішень у реальному часі [4].

Поступово роль Інтернету для користувачів змінюється: від звичайного інструмента пошуку інформації він перетворюється на простір активної соціальної взаємодії. Це зумовлено природою гіпермедійного середовища, яке відзначається високим рівнем інтерактивності, постійною присутністю користувачів та їх безперервною активністю. У цифровому просторі формування суспільних настроїв, репутації компаній, сприйняття брендів і товарів відбувається через взаємодію між учасниками мережі. Якщо ж підприємство не веде власну комунікацію в онлайні, то образ бренду формується стихійно – під дією зовнішніх впливів та сторонніх джерел. Тому залучення споживачів до комунікаційного процесу є критично важливим. Сучасні маркетингові технології, такі як краудтехнології, дозволяють компаніям впливати на інформаційний простір, формуючи бажаний образ продукту через залучення користувачів до обговорення та взаємодії. Соціальні мережі стають ефективною платформою для таких дій, оскільки забезпечують можливість двосторонньої комунікації та швидкої реакції на потреби аудиторії.

Соціальні мережі дозволяють підприємствам розширювати комунікаційні можливості, підвищувати впізнаваність бренду та інформованість споживачів про продукт або послугу. Західні компанії особливо добре усвідомлюють потенціал соціальних мереж як додаткового інструменту комунікації, що посилює вплив основної рекламної кампанії. Використання соціальних платформ дозволяє збільшувати трафік, доносити до споживачів ключові переваги товару та формувати позитивний імідж бренду. Таке просування охоплює всі типи підприємств незалежно від їх розміру та сфери діяльності [2, с. 60-61].

Просування товарів та послуг у соціальних мережах здійснюється за допомогою соціальних сервісів, що дозволяють впливати на цільову аудиторію та обирати оптимальні майданчики для комунікації. Перевага соціальних мереж полягає у встановленні

безпосередніх контактів із клієнтами, налагодженні та підтримці зворотного зв'язку, а також можливості спостерігати реакцію аудиторії на маркетингові кроки. Просування включає два етапи: внутрішній – оптимізація сторінки під соціальні мережі (SMO) і зовнішній – власне маркетинг у соціальних мережах (SMM). На першому етапі відбувається адаптація веб-сторінки компанії до аудиторії соцмереж, забезпечуючи легкий доступ до інформації про товари та послуги. Якісне та лаконічне наповнення сторінки, креативне оформлення та цікаві тексти сприяють утриманню уваги користувачів і підвищують їхню зацікавленість. На другому етапі застосовуються різноманітні методи комунікації: таргетована реклама, відеореклама, медійна реклама, реклама через впливових осіб (influencer marketing) та ретаргетинг. Важливим елементом є налагодження діалогу з аудиторією, що забезпечує двосторонній зв'язок, отримання відгуків, з'ясування потреб споживачів та підвищення їхньої лояльності до бренду [3, с. 107].

Соціальні мережі сьогодні займають ключове місце в комунікації, ставши основним інструментом обміну інформацією у режимі реального часу. Facebook, YouTube, Instagram, TikTok та Twitter є найпопулярнішими платформами, що дозволяють ділитися контентом, взаємодіяти з аудиторією та брати участь у тематичних обговореннях. Соціальні мережі надають можливість швидкого поширення інформації, анонсування нових продуктів і послуг, проведення опитувань та збору даних про уподобання споживачів, що дозволяє компаніям оперативно коригувати маркетингові стратегії.

Social Media Marketing, або SMM, сьогодні є невід'ємною частиною маркетингової діяльності підприємств. Це комплекс заходів, спрямованих на просування продуктів та послуг, роботу з потенційними і існуючими споживачами, формування довірчих відносин та підвищення впізнаваності бренду. Соціальні медіа дозволяють налаштувати таргетовану рекламу, показуючи її лише користувачам, які відповідають певним критеріям, таким як вік, інтереси чи географічне розташування. Це забезпечує економію рекламного бюджету та підвищує ефективність кампаній, оскільки реклама досягає саме тієї аудиторії, яка може зацікавитися продуктом. Додатково соціальні мережі надають можливість взаємодії з аудиторією, відповідати на її запитання, збирати відгуки, коригувати пропозиції та формувати більш особисті та довірливі стосунки зі споживачами [1, с. 343].

Існує кілька видів реклами, які можна використовувати в соціальних мережах:

- Медійна (дисплейна) реклама (display advertising) – це формат рекламних матеріалів, що подається у вигляді банерів, графічних елементів чи візуальних блоків, які з'являються на сторінках соціальних платформ і слугують для швидкого залучення уваги користувачів.

- Пошукова реклама (search advertising) – це тип просування, за якого оголошення демонструються людям відповідно до введених ними ключових запитів у пошукових сервісах на кшталт Google чи Bing, що дозволяє максимально точно досягти цільової аудиторії.

- Відеореклама (video advertising) – рекламні відеоматеріали, що демонструються на платформах YouTube, Instagram, Facebook та інших соціальних мережах, дозволяючи брендам донести інформацію більш наочно та емоційно.

- Реклама у соціальних медіа (social media advertising) – оголошення, спрямовані на користувачів соціальних мереж через спонсоровані пости, промо-коди або рекламні кампанії, щоб підвищити впізнаваність бренду та залучити потенційних клієнтів.

- Маркетинг впливу (influencer marketing) – стратегія просування продуктів або послуг за допомогою популярних користувачів і блогерів, які своїм авторитетом та аудиторією сприяють підвищенню довіри та інтересу до бренду.

- Ретаргетинг (retargeting) – методика повторного показу реклами користувачам, які вже проявили зацікавленість у продуктах або послугах компанії, що підвищує ймовірність конверсії та покупки.

Вибір виду реклами залежить від конкретних цілей маркетингової кампанії, бюджету та характеристик цільової аудиторії, включаючи її активність та розмір, що дозволяє максимально ефективно залучати споживачів і підвищувати результативність просування.

При плануванні рекламної кампанії у соціальних мережах насамперед необхідно чітко визначити її цілі та показники ефективності, за якими оцінюватиметься результативність. Цілі повинні бути конкретними, вимірюваними та досяжними, щоб кампанія була максимально продуктивною. Серед ключових завдань такої реклами можна виділити:

- Збільшення обсягу продажів та доходу – досягається за рахунок росту кількості замовлень, підвищення середнього чеку, розширення бази клієнтів або збільшення переглядів відеоконтенту;
- Підвищення впізнаваності бренду – реалізується через збільшення кількості лайків, коментарів, репостів, підписників та покращення загального рейтингу бренду у соціальних мережах;
- Залучення нової аудиторії – досягається за допомогою спеціальних акцій, знижок, подарункових пропозицій або конкурсів, які стимулюють нових користувачів цікавитися продукцією або послугами компанії;
- Підтримка та зміцнення відносин із клієнтами – забезпечується через регулярний зворотний зв'язок, інтерактивну комунікацію, публікацію корисного та цікавого контенту на сторінках бренду, що підвищує лояльність та довіру аудиторії [1, с. 345].

У підсумку, ефективне використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організацій є ключовим фактором конкурентоспроможності сучасного бізнесу. Соціальні платформи дозволяють не лише підвищувати впізнаваність бренду та формувати позитивний імідж компанії, а й налагоджувати двосторонню комунікацію зі споживачами, оперативно реагувати на їхні потреби та збирати зворотний зв'язок. Завдяки використанню інструментів SMO та SMM підприємства можуть адаптувати сторінки під аудиторію, проводити таргетовану рекламу, застосовувати відео- та медійну рекламу, маркетинг впливу та ретаргетинг, що підвищує ефективність маркетингових кампаній та оптимізує витрати.

Соціальні мережі забезпечують нові можливості для просування товарів і послуг, залучення нових клієнтів, підтримки відносин із існуючими споживачами та формування довгострокових лояльних відносин. Вони виступають середовищем для інтерактивної взаємодії, що дозволяє компаніям формувати бажаний інформаційний простір, впливати на споживчі уподобання та своєчасно коригувати маркетингові стратегії. Таким чином, SMM стає невід'ємним інструментом сучасного бізнесу, що поєднує комунікаційну ефективність з можливістю підвищення продажів і зміцнення позицій бренду на ринку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Новожицький І. Ефективний маркетинг у соціальних мережах. С. 341-348. URL: <https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7d9e793-aa66-4975-9fd8-cb372cbe440c/content> (дата звернення: 11.12.2025).
2. Пилипчук В. Соціальні мережі в процесі просування послуг підприємства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. № 2(10). С. 60–65. URL: [https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_2\(10\)_60-65.pdf](https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_2(10)_60-65.pdf) (дата звернення: 11.12.2025).
3. Підмогильна Н., Старков В. Соціальні мережі як інструмент маркетингу промислового підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 2, № 2. С. 106–116. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.2/18> (дата звернення: 11.12.2025).
4. Терент'єва Н., Савчук Я., Мільман Л. Використання цифрових медіа та соціальних мереж у маркетингових кампаніях: ефективність і ризики. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/file:///C:/Users/home/Downloads/3402-Текст%20статті-3316-1-10-20240219.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).

ДІДЖИТАЛ-МАРКЕТИНГ ТА АДАПТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто вплив війни на маркетингові та управлінські практики в Україні, зосереджено увагу на ролі цифровізації, зміні споживчої поведінки й необхідності впровадження адаптивних моделей менеджменту. Запропоновано напрямки практичної адаптації бізнесу, що поєднують діджитал-інструменти, антикризові механізми та соціально-відповідальну комунікацію.

Ключові слова: діджитал-маркетинг, адаптивний менеджмент, антикризові стратегії, споживча поведінка, цифрова трансформація.

The article examines the impact of war on marketing and management practices in Ukraine, focusing on the role of digitalization, changes in consumer behavior, and the need to implement adaptive management models. It proposes practical directions for business adaptation that combine digital tools, anti-crisis mechanisms, and socially responsible communication.

Key words: digital marketing, adaptive management, anti-crisis strategies, consumer behavior, digital transformation.

Повномасштабна війна радикально змінила умови функціонування українських підприємств, призвівши до скорочення платоспроможного попиту, перебоїв у ланцюгах постачання та значних змін у пріоритетах споживачів; це, в свою чергу, зумовлює необхідність оперативної корекції маркетингових стратегій і швидкої трансформації управлінських практик [5, с. 499]. У таких умовах цифрові канали і платформи перестають бути опцією та стають базовою інфраструктурою бізнесу: сайти, маркетплейси, мобільні застосунки та соціальні мережі забезпечують доступність товарів і послуг навіть там, де офлайн-мережі обмежені, водночас ставлячи нові вимоги до кіберстійкості та захисту даних [1, с. 1]. Зазначені зміни посилюють роль аналітики: ВІ-системи, CRM і інструменти поведінкової аналітики дають змогу точніше сегментувати аудиторію, виявляти зміни в попиті та оперативно коригувати комерційні пропозиції [4, с. 370].

Маркетинг у воєнний час вимагає переформатування комунікацій: традиційні агресивні рекламні меседжі замінюються на емпатичні, етичні та прозорі повідомлення, орієнтовані на підтримку аудиторії й демонстрацію суспільної відповідальності бренду. Компанії, які публічно підтримують соціальні ініціативи, волонтерство або адаптують виробництво під потреби фронту, відзначають підвищення лояльності й репутаційні вигоди; унаслідок цього формується нова маркетингова ідентичність, що поєднує комерційну ефективність і суспільну місію [5, с. 501–502]. Водночас зміни в пріоритетах споживачів – перехід до купівлі необхідних товарів, зростання попиту на сервіси доставки та цифрові сервіси – змушують компанії переглядати продуктові лінійки та умови цінової політики в бік доступності й ціннісної орієнтації пропозицій [5, с. 499; 2, с. 1].

З позиції менеджменту воєнний контекст підкреслює важливість гнучких організаційних структур і сценарного планування: підприємства, що впроваджують короткі цикли прийняття рішень, делегування повноважень і крос-функціональні команди, демонструють вищу швидкість адаптації до локальних ризиків та перебоїв у постачанні [6, с. 3; 7, с. 5]. Для забезпечення безперервності бізнес-операцій важливо мати резервні ланцюги постачання, альтернативні канали виконання замовлень у безпечних регіонах та партнерські мережі для доставки, що дозволяє інтегрувати онлайн- та офлайн-елементи в єдиний клієнтський досвід і зменшити ризики втрат клієнтів під час локальної дестабілізації [3, с. 370; 1, с. 1]. Одночасно менеджери повинні розвивати внутрішню комунікацію й системи підтримки персоналу, оскільки стресові умови знижують продуктивність і

підвищують плинність кадрів; прозорість управлінських рішень і турбота про безпеку працівників стають важливими чинниками утримання команди [6, с. 3].

Поєднання маркетингових та управлінських підходів дає змогу формувати адаптивні бізнес-моделі: використання омніканальних стратегій, персоналізованих комунікацій і швидкої аналітики дозволяє підприємствам не лише реагувати на короткострокові коливання попиту, а й закладати базу для стійкого відновлення після стабілізації ситуації [4, с. 370; 5, с. 503]. Технологічні пріоритети включають підвищення кіберстійкості, широке застосування хмарних сервісів і AI-інструментів для прогнозування попиту й оптимізації запасів, що скорочує витрати та підвищує адаптивність операцій [1, с. 1; 4, с. 365]. Практичні підходи мають поєднувати інвестиції в цифрову інфраструктуру з розвитком локальних партнерств і соціальних ініціатив, оскільки довіра місцевих спільнот і підтримка владних інституцій значною мірою визначатимуть можливості відновлення після війни [5, с. 502–503].

На рівні тактики доцільно впроваджувати такі взаємопов'язані кроки: прискорена цифрова трансформація процесів продажу й обслуговування клієнтів, розвиток аналітичних центрів для моніторингу попиту та ризиків, підготовка кількох сценаріїв постачання з визначенням ключових партнерів і безпечних логістичних вузлів, а також формування комунікаційних стратегій, що підкреслюють цінності бренду і його соціальну роль у кризі [1, с. 1; 6, с. 3; 3, с. 370]. Такі дії дозволяють зменшити операційну вразливість і підвищити шанси збереження клієнтської бази, навіть якщо ринок скорочується або змінює географічну структуру.

Висновок полягає в тому, що виживання й подальший розвиток українських підприємств у післявоєнний період значною мірою залежатимуть від їхньої здатності швидко поєднати технологічні інвестиції з гнучкими моделями управління та соціально відповідальними маркетинговими практиками. Діджитал-інструменти дають технічну можливість продовжувати роботу в екстремальних умовах, але без адаптивного менеджменту та чіткої комунікаційної політики компанії не зможуть ефективно використовувати ці інструменти для підтримки довіри та стійкості бізнесу. Отже, стратегічна інтеграція цифрових рішень, антикризових процедур і соціальної орієнтації має стати ключовим напрямом для тих організацій, які прагнуть не лише пережити кризу, а й піднятися на якісно вищий рівень після відновлення нормального функціонування ринку [4, с. 365; 5, с. 503].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балицька М., Виговська В. Цифрова трансформація під тиском обставин. VoxUkraine, 30.10.2025. URL: <https://voxukraine.org/tsyfrova-transformatsiya-pid-tyskom-obstavyn> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Mind.ua. Діджитал-маркетинг в умовах повномасштабної війни (огляд). 02.07.2024. URL: <https://mind.ua> (дата звернення: 08.12.2025).
3. Український маркетинг в умовах війни. Omu.marketing. 2025. URL: <https://omu.marketing> (дата звернення: 08.12.2025).
4. Храпкіна В. В., Бухтєєва Т. В. Сучасні тренди маркетингу в умовах війни. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. №1(15). С. 362–373.
5. Чепелюк М. І. Маркетингові стратегії в умовах воєнного стану: адаптація бізнесу до нових реалій. *Бізнес-інформ*. 2025. № 6. С. 499–504.
6. Секція 6. Антикризовий менеджмент в умовах воєнного стану. Наукові матеріали (збірник/PDF). 2024. URL: <https://economics.net.ua/files/science/men/2024/s6.pdf> (дата звернення: 08.12.2025).
7. Скопенко Н. Антикризове управління підприємствами в умовах воєнного стану. 2025. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua> (дата звернення: 08.12.2025).

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

УДК 351.74:004.738.5(477)

Катерина Форостяна
(Вінниця)

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу стану, проблем та перспектив розвитку електронного урядування в Україні. Розглянуто нормативно-правове забезпечення, цифрові сервіси, досвід місцевих громад та виклики, пов'язані з кібербезпекою та цифровою готовністю населення. Особлива увага приділена інтеграції української системи електронного урядування у міжнародний цифровий простір.

Ключові слова: електронне урядування, цифровізація, державне управління, публічні послуги, кібербезпека, цифрові сервіси.

The article examines the current state, challenges, and development prospects of e-government in Ukraine. It analyzes legal frameworks, digital services, local community experiences, and issues related to cybersecurity and citizens' digital readiness. Special attention is given to the integration of Ukraine's e-government system into the international digital space.

Keywords: e-government, digitalization, public administration, public services, cybersecurity, digital services

Стрімкий розвиток цифрових технологій та їх поширення в усіх сферах суспільного життя зумовили трансформацію традиційних підходів до функціонування публічної влади, що визначило електронне урядування одним із ключових напрямів модернізації системи державного управління в Україні. Потреба забезпечення прозорості, відкритості, економічності та доступності державних послуг громадянам, а також необхідність підвищення ефективності управлінських процесів в умовах євроінтеграційних прагнень та воєнних викликів сприяли формуванню нового формату взаємодії між державою, громадянами та бізнесом [1, с. 27]. Електронне урядування стало не лише технологічним інструментом, а й важливою складовою демократизації, що сприяє підвищенню довіри до інституцій влади, розширенню громадської участі та оптимізації діяльності органів управління [2, с. 45].

Формування сучасної моделі електронного урядування ґрунтується на сукупності теоретичних і практичних підходів, які визначають цифровізацію як комплексний та багатовимірний процес. В українському контексті цей напрям розглядається крізь призму модернізації публічного сектору, децентралізації та переходу до сервісної моделі держави [2, с. 78]. Електронні сервіси, цифрова ідентифікація, електронні реєстри, відкриті дані, онлайн-взаємодія між владою та громадянами – усі ці елементи формують основу нового формату державного управління, що відповідає сучасним міжнародним стандартам та спрямоване на підвищення ефективності управлінських рішень [3].

Нормативно-правове забезпечення електронного урядування в Україні поступово вдосконалюється, охоплюючи регулювання електронного документообігу, цифрових підписів, захисту інформації, використання державних реєстрів та розвитку цифрової взаємодії між інституціями. Важливими правовими підвалинами є закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4], «Про електронні довірчі послуги» [4], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [4], а також стратегічні документи, що визначають напрям цифрової трансформації державного управління [5]. Створення Міністерства цифрової трансформації та проєкту «Держава у смартфоні» суттєво прискорило інституційний розвиток цифровізації та забезпечило формування цілісної державної політики у сфері модернізації адміністративних послуг [5].

Показовим результатом реформ стало створення цифрової екосистеми «Дія», яка об'єднує широкий спектр послуг, документів та інтерактивних сервісів, що дозволяють здійснювати адміністративні процедури онлайн [5]. Розширення функціональності платформи, автоматизація державних сервісів, розвиток цифрових документів та онлайн-взаємодії з бізнесом і громадянами стали визначальними кроками у підвищенні ефективності публічних послуг [6, с. 12]. Україна посіла провідні позиції серед країн Східної Європи за рівнем відкритості даних та цифрової взаємодії, що підтверджується міжнародними рейтингами розвитку електронного урядування [7, с. 88].

Разом із тим, впровадження електронного урядування супроводжується низкою проблем, серед яких недостатня інтеграція державних реєстрів, різний рівень цифрової готовності громад, обмеженість фінансових ресурсів та нерівномірність цифрових компетентностей населення [6, с. 15]. Важливим викликом залишається також забезпечення належного рівня кібербезпеки, особливо в умовах повномасштабної війни, коли державні інформаційні системи стикаються з постійними загрозами кібератак та інформаційного впливу [8].

Особливий інтерес становить дослідження впровадження електронного урядування на місцевому рівні, де цифрові інструменти здатні суттєво підвищити ефективність управління, прозорість діяльності органів влади та рівень залучення громадян до прийняття рішень [9]. Досвід Турбівської територіальної громади свідчить про поступове впровадження цифрових рішень, спрямованих на покращення доступності послуг, забезпечення відкритості бюджетних даних, удосконалення роботи центру надання адміністративних послуг та організацію онлайн-взаємодії з жителями громади [9]. Водночас громада зіштовхується з типовими для багатьох місцевих територій проблемами – нестачею технічних ресурсів, потребою у фаховій підготовці працівників та необхідністю стратегічного підходу до цифрової трансформації [9, с. 33].

Перспективи подальшого розвитку електронного урядування в Україні визначаються інтеграцією у європейський цифровий простір, розширенням можливостей електронної демократії, впровадженням технологій штучного інтелекту у сфері публічного управління, розвитком онлайн-адміністративних послуг та посиленням кіберзахисту [7, с. 92; 8]. Післявоєнне відновлення держави формує нові вимоги до цифрової стійкості, адаптивності та безпеки управлінських систем, що обумовлює необхідність комплексного посилення цифрових компетентностей, модернізації інфраструктури та впровадження інноваційних технологічних рішень [8].

Узагальнюючи викладене, електронне урядування постає як один із ключових напрямів модернізації державного управління, здатний істотно підвищити якість надання публічних послуг та оптимізувати управлінські процеси. Воно забезпечує прозорість діяльності органів влади, відкриває доступ громадян до інформації та адміністративних сервісів, а також сприяє зниженню бюрократичних бар'єрів і корупційних ризиків [1, с. 27]. Цифрові сервіси, інтегровані державні реєстри та онлайн-платформи дозволяють здійснювати взаємодію з громадянами та бізнесом у більш оперативний та зручний спосіб, підвищуючи тим самим ефективність прийняття управлінських рішень на всіх рівнях [2, с. 45].

Становлення цифрової держави в Україні демонструє значний прогрес: створено комплексну цифрову екосистему «Дія», запроваджено електронні документи, цифрові підписи та онлайн-адміністративні послуги, що дозволяє громадянам і бізнесу виконувати більшість державних процедур дистанційно [5]. Водночас, розвиток електронного урядування потребує постійної інституційної підтримки, адже для забезпечення сталого функціонування цифрової системи необхідні ефективне правове регулювання, модернізована технічна інфраструктура та підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері інформаційних технологій та публічного управління [4, с. 12; 8].

Особливу увагу слід приділяти розширенню можливостей цифрових сервісів на всіх рівнях управління, включаючи місцеве самоврядування. Цифрові інструменти дозволяють

підвищити прозорість бюджетних процесів, залучати громадян до прийняття рішень через електронні платформи участі та поліпшувати якість надання адміністративних послуг у віддалених регіонах [9, с. 33]. Таким чином, електронне урядування не лише сприяє підвищенню ефективності діяльності органів влади, але й формує умови для розвитку електронної демократії, що забезпечує активну участь громадян у житті держави.

Розвиток електронного урядування має стратегічне значення для формування стійкої, інноваційної та орієнтованої на потреби громадян системи публічного управління. Інтеграція сучасних технологій, таких як штучний інтелект, аналітичні платформи та автоматизація процесів, дозволяє державі не лише реагувати на поточні виклики, але й прогнозувати майбутні потреби суспільства, підвищуючи адаптивність та цифрову стійкість управлінських систем [7, с. 92; 8]. Таким чином, електронне урядування стає не просто інструментом модернізації, а фундаментальною основою побудови інноваційної, відкритої та ефективної державної системи, що відповідає вимогам часу та очікуванням громадян [1–9].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Heeks R. Implementing and Managing eGovernment. London: SAGE Publications, 2006.
2. Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J. Digital Era Governance. Oxford: Oxford University Press, 2005.
3. United Nations. E-Government Survey 2022. New York: United Nations, 2022.
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 трав. 2003 р. №851-IV.
5. Міністерство цифрової трансформації України. Дія: офіційний портал. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2025).
6. OECD. Digital Government Review of Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2022.
7. United Nations. E-Government Survey 2022. New York: United Nations, 2022.
8. CERT-UA. Звіт про кіберзагрози в Україні у 2023 р. Київ: Держспецзв'язок, 2023.
9. Турбівська територіальна громада: офіційний вебсайт. URL: <https://turbiv-gromada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2025).

УДК 352:35.072.1

*Каріна Чапліч
(Вінниця)*

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу адміністративно-територіальної реформи в Україні, її ключових результатів, актуальних викликів та перспектив подальшого розвитку. У роботі висвітлено вплив децентралізації на фінансову та інституційну спроможність територіальних громад, а також окреслено фактори, що визначають успішність реформи в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій. Зроблено висновок про стратегічне значення реформи для формування сучасної моделі публічного управління.

Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, децентралізація, територіальні громади, місцеве самоврядування, публічне управління, фінансова спроможність.

The article analyzes the administrative-territorial reform in Ukraine, focusing on its main outcomes, current challenges, and prospects for further development. The study highlights the impact of decentralization on the financial and institutional capacity of local communities and

outlines the key factors shaping the success of the reform under wartime and post-war conditions. The findings emphasize the strategic importance of the reform for building a modern public administration system.

Keywords: *administrative-territorial reform, decentralization, local communities, local self-government, public administration, financial capacity.*

Адміністративно-територіальна реформа в Україні стала однією з наймасштабніших трансформацій публічної влади, спрямованих на формування спроможної та ефективної системи місцевого самоврядування. Її необхідність була зумовлена надмірною централізацією управлінських процесів, нерівномірністю регіонального розвитку та застарілою моделлю територіальної організації влади, яка тривалий час не відповідала ні принципам демократичного врядування, ні соціально-економічним реаліям країни. Конституційні засади децентралізації, закріплені у Основному Законі, визначили необхідність передачі значної частини повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих громад [1].

Наукове підґрунтя реформи базується на положеннях адміністративного права, зокрема концепції субсидіарності та принципах належного врядування. У працях українських дослідників, зокрема В. Авер'янова, наголошується на потребі перегляду системи публічного управління та переходу до моделі, в якій саме місцеве самоврядування виступає первинним носієм владних повноважень, а держава виконує координуючу та забезпечувальну функцію [2, с. 112]. Такий підхід став основою практичної реалізації реформи та формування спроможних територіальних громад.

Перші результати децентралізації, представлені в аналітичних дослідженнях, засвідчують позитивні зміни у фінансовій та управлінській діяльності громад. Оцінка міжнародних експертів також підтверджує підвищення ефективності місцевого врядування, зростання прозорості бюджетних процедур і покращення залученості громадян [3]. У багатьох громадах вдалося сформувати достатній рівень власних доходів, оптимізувати видатки та забезпечити стабільність місцевих бюджетів.

У межах реформи особливої уваги набули питання стратегічного планування, розвитку інфраструктури, підвищення якості публічних послуг та зміцнення інституційної спроможності громад. Офіційні документи та рекомендації Міністерства розвитку громад свідчать про системну роботу в напрямі довгострокового планування розвитку територій, розширення інструментів місцевої демократії та стимулювання міжмуніципального співробітництва [4].

Важливу роль у розвитку територіальних громад відіграє ефективне фінансове управління. Дослідження сучасних підходів до бюджетної політики на місцевому рівні підкреслюють необхідність упровадження механізмів ризик-менеджменту, диверсифікації джерел надходжень та забезпечення фінансової стійкості, особливо в умовах воєнного стану [5]. Війна актуалізувала потребу посилення ресурсної автономії громад, удосконалення системи контролю за виконанням бюджетів та розвитку інструментів кризового управління.

На прикладі Турбівської територіальної громади можна простежити реальні наслідки реформи на місцевому рівні. Громада демонструє посилення бюджетної дисципліни, розвиток інфраструктури, модернізацію комунальних служб, упровадження цифрових сервісів і прозорих механізмів взаємодії з громадянами [6]. Крім того, у громаді вдалося збільшити ефективність управління майном, покращити координацію з військовими адміністраціями та забезпечити належний рівень соціальної підтримки вразливих груп населення.

Попри значні досягнення, адміністративно-територіальна реформа продовжує стикатися з низкою суттєвих викликів, які уповільнюють її повну реалізацію та впливають на ефективність функціонування місцевого самоврядування. Одним із ключових

проблемних аспектів є нерівномірність розвитку територіальних громад: частина з них, переважно наближених до великих міст або розташованих уздовж транспортних магістралей, демонструє стабільне зростання фінансових надходжень і залучення інвестицій, тоді як інші громади залишаються залежними від державних субвенцій і неспроможними забезпечити належний рівень базових послуг. Це зумовлює поглиблення дисбалансів у доступі населення до освітніх, соціальних, медичних та адміністративних послуг, а також обмежує можливості стратегічного розвитку віддалених територій.

Кадровий дефіцит є ще однією структурною проблемою, що охоплює як управлінський апарат місцевих рад, так і сферу надання публічних послуг. У багатьох громадах не вистачає фахівців з фінансів, просторового планування, стратегічного менеджменту, комунікацій та роботи з проєктами, що значно ускладнює реалізацію функцій, переданих на місцевий рівень. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів також знижує ефективність використання бюджетних ресурсів і участі громад у державних та міжнародних програмах підтримки.

Недостатність інвестицій, зокрема у розвиток інфраструктури, енергоефективності та житлово-комунального господарства, посилюється обмеженими можливостями громад щодо формування інвестиційно привабливих умов. Часто громади не мають актуальних генеральних планів, зонінгів та комплексних планів просторового розвитку, що ускладнює реалізацію проєктів та залучення бізнесу. Складнощі у просторовому плануванні зумовлені не лише нестачею фахівців, а й громіздкими процедурними вимогами, високою вартістю проєктних робіт та недостатньою цифровізацією кадастрових даних.

Законодавча база децентралізації продовжує формуватися, а її фрагментарність створює низку правових невизначеностей у діяльності місцевого самоврядування. Потребують удосконалення положення щодо взаємодії між громадами та військовими адміністраціями, механізми контролю та нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування, а також інструменти міжмуніципального співробітництва. Відсутність цілісної загальнодержавної політики просторового розвитку також стримує реалізацію стратегічних планів громад.

Додаткові труднощі створюють воєнні дії, які суттєво змінили характер управління на місцевому рівні. Значна частина ресурсів місцевих бюджетів була переорієнтована на безпекові, оборонні та гуманітарні потреби, що зменшило фінансові можливості громад щодо інвестицій у розвиток. Паралельно зросло навантаження на органи місцевого самоврядування у сферах соціальної підтримки, забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, утримання критичної інфраструктури та організації цивільного захисту [5]. У цих умовах громади часто змушені працювати в режимі оперативного реагування, що обмежує довгострокове планування.

Перспективи продовження адміністративно-територіальної реформи безпосередньо пов'язані з підвищенням фінансової стійкості територіальних громад, удосконаленням механізмів стратегічного планування та розширенням можливостей місцевого економічного розвитку. Важливим напрямом є поглиблення цифровізації, зокрема впровадження сучасних інструментів електронного врядування, автоматизації бюджетних процесів, цифрових кадастрів та геоінформаційних систем. Розвиток електронних сервісів дозволить підвищити прозорість, оптимізувати роботу органів місцевого самоврядування та розширити доступ громадян до адміністративних послуг.

Подальша інтеграція України до Європейського Союзу передбачає адаптацію системи місцевого самоврядування до європейських стандартів багаторівневого врядування, що включає розподіл повноважень між державою, регіонами та громадами, забезпечення фінансової автономії та зміцнення інституційної спроможності на місцевому рівні. Важливим елементом є розширення участі територіальних громад у прийнятті рішень державного рівня, у тому числі через консультаційні механізми, асоціації органів місцевого самоврядування та участь у програмах європейської кооперації [4].

Таким чином, адміністративно-територіальна реформа залишається ключовим чинником модернізації публічного управління в Україні. Вона започаткувала формування спроможних територіальних громад, забезпечила підвищення якості публічних послуг та розширила можливості місцевої демократії. Проте її подальший розвиток потребує послідовної державної політики, оновлення нормативної бази, інвестицій у людський капітал та адаптації до нових викликів воєнного та післявоєнного періоду. Зміцнення місцевого самоврядування є важливою умовою сталого розвитку держави та її успішної інтеграції до європейського політичного та економічного простору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: академічний курс: у 2 т., Т. 1. Київ: Юридична думка, 2018. 576 с.
3. Романова Я., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Political Studies*. 2024.
4. Міністерство розвитку громад та територій України. Децентралізація: пріоритети 2025.
5. Pysmennyi V., Rudan V. Methods of financial management in local communities under the conditions of the Russian-Ukrainian war. *Економічний аналіз*. 2024.
6. Офіційний сайт Турбівської територіальної громади. URL: <https://turbiv-gromada.gov.ua>

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 007:304:002.1

Яна Воробей
(Володимир)

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛОДИМИРСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО)

Соціальні медіа є ключовим інструментом у формуванні бренду освітнього закладу. На прикладі Володимирського педагогічного фахового коледжу видно, що продумана онлайн-комунікація посилює впізнаваність і імідж установи.

Ключові слова: стратегічні комунікації, соціальні медіа, бренд освітнього закладу, візуальна айдентика, контент-стратегія, репутація.

Стратегічні комунікації – це цілеспрямована діяльність, спрямована на досягнення довгострокових цілей організації шляхом налагодження ефективного інформаційного обміну з різними групами громадськості. На думку В. Королько, стратегічні комунікації – це «система планованих комунікативних дій, спрямованих на формування взаєморозуміння і довіри між організацією та її цільовими аудиторіями» [1, с. 42].

У контексті освітнього середовища стратегічні комунікації охоплюють внутрішню і зовнішню взаємодію закладу: спілкування з абітурієнтами, студентами, випускниками, батьками, громадами та партнерами. Їхня мета – не просто інформування, а формування позитивного іміджу закладу, його ціннісної ідентичності та репутації.

Поняття бренду освітнього закладу охоплює систему асоціацій, емоцій і цінностей, які формують уявлення про нього в суспільстві. Як наголошує Т. Козлова, «бренд у сфері освіти – це не лише логотип і назва, а репутаційна ідентичність, що вибудовується через комунікації, досвід і взаємодію» [8, с. 137].

Бренд формується через такі складові:

- ✓ місію (цінності та філософію навчального закладу);
- ✓ візуальну айдентика (символіка, кольори, стиль оформлення);
- ✓ медійну присутність (активність у соціальних мережах, публічні виступи, участь у заходах);
- ✓ емоційний зв'язок із аудиторією (історії успіху, відгуки студентів, партнерські ініціативи).

Для Володимирського педагогічного фахового коледжу це реалізується через систему впізнаваних візуальних символів – логотип, використання корпоративних кольорів у дописах, фірмовий стиль афіш та постерів, які створюються студентами та викладачами.

Такі рішення сприяють підвищенню впізнаваності коледжу у Facebook, Instagram і TikTok.

На основі аналізу сучасних наукових джерел можна виокремити основні принципи, на яких мають базуватися стратегічні комунікації закладу освіти:

1. Прозорість – відкритість у подачі інформації про життя закладу.
2. Діалогічність – активна взаємодія з аудиторією, зворотний зв'язок.
3. Емоційна автентичність – контент має бути щирим, людським, близьким до цінностей студентів.
4. Послідовність – узгодженість усіх каналів комунікації.
5. Творчість і креативність – використання інтерактивних, візуальних і мультимедійних форматів.

Таким чином, соціальні медіа виступають не лише засобом інформаційного впливу, а й стратегічним ресурсом формування репутації освітнього закладу, що поєднує академічність і сучасну комунікаційну культуру.

Соціальні медіа коледжу виконують функцію публічного дзеркала його життя, досягнень і творчості студентів. Через ці канали формується позитивний образ закладу як сучасного, відкритого, інноваційного й дружнього до молоді освітнього середовища.

Аналіз понад 150 публікацій за 2023-2025 роки показав, що контент поділяється на кілька стратегічних напрямів:

1. Іміджевий контент (близько 45%) – пости про заходи, досягнення студентів, участь у конкурсах, міжнародні події, успіхи викладачів;
2. Мотиваційний контент (25%) – цитати, афоризми, розповіді про цінності педагогічної професії, поради студентам і абітурієнтам;
3. Інформаційний контент (20%) – оголошення, новини, графіки навчання, повідомлення для вступників;
4. Креативно-візуальний контент (10%) – відеоролики, TikTok-челенджі, святкові фотосесії, меми.

Як зазначає Т. Козлова, «сталість візуальної айдентики є індикатором професійного бренду, що формує довіру до організації» [8, с. 139].

Сторінка @vpfc_life в Instagram виконує функцію емоційного центру бренду. Тут публікуються найяскравіші моменти студентського життя – події, флешмоби, святкові дні, фотопроекти.

Використання сторітелінгу, коротких відео, Reels і каруселей створює ефект присутності та залученості аудиторії.

Висока активність коментарів і реакцій (у середньому понад 200 вподобань і десятки поширень) свідчить про те, що контент резонує з емоціями студентів.

Коледж активно підтримує цей принцип, залучаючи студентів до створення контенту – від фотопроектів до коротких відео.

Сторінка ВПФК у Facebook використовується для офіційних повідомлень, співпраці з освітніми партнерами, оголошень про конференції, виставки, конкурси. Тут пости мають більш формальний, аналітичний характер, що створює баланс між академічністю та відкритістю.

Окрім інформування, публікації у Facebook виконують репутаційну функцію – висвітлюють участь коледжу у міжнародних проєктах, виступи на конференціях, волонтерські ініціативи.

Це формує образ закладу як активного освітнього центру, який поєднує професійність і суспільну відповідальність.

Сторінка @abityrient_vpfc у TikTok орієнтована на молодіжну аудиторію – абітурієнтів і студентів.

Використання цього каналу демонструє адаптивність коледжу до сучасних комунікаційних трендів.

Аналіз активності сторінок коледжу показує системність і продуманість контент-стратегії.

Позитивні риси комунікацій:

- ✓ чітка візуальна айдентика;
- ✓ регулярність публікацій (3-5 постів на тиждень);
- ✓ залучення студентів до створення контенту;
- ✓ креативність і доброзичлива тональність спілкування (*tone of voice* – натхненний, позитивний, щирий).

До потенційних напрямів удосконалення належать:

- ✓ посилення аналітичного контенту про освітні програми;
- ✓ створення окремих серій відео «Обличчя коледжу» або «Успішні випускники»;

✓ розвиток інтерактиву через опитування, прямі ефіри, вікторини.

Таким чином, комунікаційна діяльність ВПФК у соціальних мережах демонструє високий рівень узгодженості між стратегією, контентом і брендовою ідентичністю, що є прикладом ефективного освітнього SMM.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що соціальні медіа є ключовим інструментом стратегічних комунікацій у діяльності сучасного освітнього закладу.

Вони забезпечують двосторонній зв'язок між закладом і цільовими аудиторіями – студентами, абітурієнтами, випускниками, батьками, громадою, партнерами, створюючи простір відкритої взаємодії та емоційної причетності.

З'ясовано, що стратегічні комунікації у сфері освіти мають системний характер і спрямовані на формування довіри, позитивної репутації та впізнаваного бренду навчального закладу. Соціальні медіа – це середовище, де бренд не лише демонструється, а й щоденно співтвориться аудиторією.

Завдяки системному підходу до комунікацій, коледж створює цифрову ідентичність, де кожна публікація є частиною загальної історії – історії розвитку, творчості, спільних досягнень і людяності.

Як зазначає Г. Тарасова, «комунікаційна культура – це не просто мова установи, це її обличчя, її репутація, її бренд» [5, с. 21].

Саме таку культуру послідовно формує ВПФК.

Таким чином, соціальні медіа – це не лише інформаційна платформа, а стратегічний ресурс управління брендом освіти.

Ефективна робота з цифровими каналами дозволяє закладу освіти позиціонувати себе як сучасного, конкурентоспроможного гравця освітнього простору, який поєднує традиції, професійність і креативність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Королько В. Г. Основи паблік рилейшнз. Київ: РВЦ «Київський університет», 2003. 320 с.
2. Блек С. Введення у зв'язки з громадськістю. Київ: Реклама, 2004. 256 с.
3. Гоян О. В. Сучасні інструменти паблік рилейшнз: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 212 с.
4. Котлер Ф., Рейн І., Хайдер Д. Маркетинг місць. М.: Альпіна Паблішер, 2003. 382 с.
5. Тарасова Г. В. Комунікаційна культура освітніх інституцій. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 240 с.
6. Козлова Т. В. Стратегічні комунікації у цифровому середовищі: теорія і практика. Одеса: Фенікс, 2022. 260 с.
7. Савченко О. PR-стратегії в освіті: нові підходи до просування навчальних закладів. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. №3. С. 72–81.
8. Костюк Л. П., Лазоренко Н. М. Брендинг територій і освітніх інституцій у соціальних мережах. *Вісник КНУКіМ. Серія: PR і реклама*. 2022. №4. С. 94–102.
9. Гуменюк Т. Маркетинг дестинацій у цифрову епоху. Київ: Академія, 2021. 240 с.
10. Ліпкан К. О. Державне управління та комунікації. Київ: НАДУ, 2019. 198 с.
11. Офіційна сторінка Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського. URL: [https://www.facebook.com/vpfk.volodymyr] (https://www.facebook.com/vpfk.volodymyr). Дата звернення: 03.11.2025.
12. Instagram-сторінка коледжу @vpfc_life. URL: [https://www.instagram.com/vpfc_life] (https://www.instagram.com/vpfc_life). Дата звернення: 03.11.2025.
13. TikTok-акаунт коледжу @abityrient_vpfk. URL: [https://www.tiktok.com/@abityrient_vpfk] (https://www.tiktok.com/@abityrient_vpfk). Дата звернення: 03.11.2025.

ПОДКАСТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ PR-КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ, БІБЛІОТЕЧНІЙ ТА АРХІВНІЙ СФЕРАХ

У сучасному інформаційному середовищі організації стикаються з перевантаженням аудиторії текстовим контентом. Саме тому актуальним стає використання аудіоформатів, зокрема подкастингу.

Як зазначає дослідник Майкл Болінгер, подкаст є «гібридом радіомовлення та блогінгу, що поєднує емоційність та гнучкість подачі інформації» (Болінгер Майкл) [1].

Поняття подкастингу сформувалося у 2004 р., однак, як вказує Джеймс Грунінг, розвиток цього формату пов'язаний із загальною тенденцією до інтерактивності та діалогічності медіа-комунікацій (Грунінг Джеймс) [2]. Разом із Тоддом Гантом він підкреслював важливість двосторонньої симетричної моделі комунікації, яка передбачає рівноправний діалог між організацією та її аудиторією (Гант Тодд) [2]. Подкасти відповідають саме цій моделі, оскільки забезпечують ефект присутності: голос ведучого сприймається як особисте звернення, що формує довіру.

Українська дослідниця Оксана Назарук наголошує, що регулярність та відкритість комунікації підсилюють експертність організації або окремої особистості (Назарук Оксана) [3].

Науковці Тетяна Голуб і Наталія Костюк у своїх дослідженнях виокремлюють подкасти як один із перспективних інструментів сучасних PR-стратегій. Вони підкреслюють, що подкастинг сприяє формуванню сталих спільнот, лояльної аудиторії та популяризації інформаційних послуг (Голуб Тетяна; Костюк Наталія) [4].

Особливу увагу дослідники приділяють емоційній складовій подачі. Як наголошує медіатеоретик Денніс МакКвейл, персоналізовані форми спілкування підвищують рівень включеності аудиторії, оскільки «голос стає ключовим провідником смислів» (МакКвейл Денніс) [5].

У подкастингу поєднуються кілька функцій: комунікативна, репутаційна, соціально-психологічна та маркетингова. Дослідник Кевін Квін зазначає, що аудиторія подкастів є більш лояльною, активною та схильною до повторної взаємодії з контентом порівняно з аудиторією відеоформатів (Квін Кевін) [6].

Подкасти забезпечують можливість детального, глибокого розкриття теми. Це особливо важливо для бібліотечної, інформаційної та архівної сфер, де потрібне пояснення складних процесів, інновацій та специфіки діяльності.

Крім того, подкастинг сприяє формуванню репутаційного капіталу. Регулярні випуски створюють відчуття стабільності та професійності. Голос ведучого поступово стає частиною бренду – він формує емоційну впізнаваність, яка є надзвичайно цінною у сучасному конкурентному інформаційному середовищі.

Важливою перевагою подкастингу є його доступність: слухач може взаємодіяти з контентом у будь-який час – у дорозі, під час прогулянки чи виконання побутових справ. Це робить подкасти універсальним засобом професійної, наукової, маркетингової й освітньої комунікації.

Для установ освітньої, бібліотечної та архівної сфери подкастинг є способом презентувати свою діяльність, залучати нових користувачів, підсилювати цифрову присутність та модернізувати імідж. У цифрову епоху подкасти є ефективним і доступним інструментом паблік рілейшнз.

Генрі Дженкінс розвинув теорію медіаконвергенції, яка пояснює розвиток подкастингу в сучасних медіа. Він зазначав, що сучасні комунікації будуються на взаємодії різних

платформ і аудиторія сама обирає зручний формат користування інформації. Подкасти відповідають цьому твердженню, тому що дозволяють поширювати контент одночасно у соціальних мережах і вебресурсах, будуючи спільний медіапростір.

Також варто згадати Блюмлера і Каца, які представили теорію потреб і задовольень. Згідно з нею, аудиторія обирає той тип медіа, який задовольняє інформаційні, розважальні, освітні чи соціальні потреби. Подкасти успішно відповідають цій теорії, бо слухачі можуть отримувати контент у зручний час та комфортному темпі.

Окрім цього, до PR-комунікацій можна додати теорію побудови взаємин Лінденманн та Ледінгема. Вона показує про те, які важливі тривалі, взаємовигідні стосунки між організацією та аудиторією. Подкастинг сприяє і такому типу комунікації, тому що в ньому передається відчуття регулярності, послідовності та особистої взаємодії, що підсилює довіру та лояльність.

Практична частина: досвід студентів ВПФК

У Володимирському педагогічному фаховому коледжі студенти активно створюють власні подкасти як елемент навчального процесу та SMM-діяльності.

На сторінці коледжу в Instagram (@vpfc_life) регулярно з'являються рубрики, у яких студенти обговорюють навчальні теми, беруть короткі інтерв'ю, діляться власним досвідом і презентують студентське життя у форматі невимушеної аудіорозмови.

Студенти записують подкасти у декілька етапів:

1. створення сценарію та підготовка теми;
2. відбір ключових тез;
3. запис аудіо за допомогою мобільного телефону чи мікрофона;
4. монтаж у програмі CapCut або Audacity;
5. публікація у вигляді аудіофрагменту або відео-подкасту на сторінці @vpfc_life.

Такий формат допомагає студентам розвивати навички комунікації, публічних виступів, SMM-менеджменту та творчої самопрезентації. Окрім того, подкасти формують атмосферу «живого» спілкування – аудиторія краще розуміє студентське середовище, а навчальний заклад отримує сучасний інструмент просування.

Висновки. Подкастинг поєднує емоційність і легкий доступ до інформації, тому і займає важливе місце в системі PR-комунікацій. Науковці стверджують, що аудіоформат допомагає формувати довіру і забезпечувати ефект присутності.

Для бібліотечної, інформаційної та архівної справи подкасти стали новим способом підсилення репутації та залучення нової аудиторії. Подкастинг допомагає установам бути ближчими до користувачів.

Практика студентів Володимирського педагогічного фахового коледжу підтверджує, що подкастинг може успішно стати частиною освітнього процесу, сприяти розвитку комунікативних та цифрової компетентності. Така діяльність підсилює імідж навчального закладу, робить його більш сучасним і доступним для молодіжної аудиторії.

Отже, подкастинг є ефективним і універсальним інструментом PR-комунікацій, який дозволяє організаціям різних сфер формувати довіру своєї аудиторії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bollinger M. Podcasting: Hybrid of Radio and Blogging. New Media Studies, 2005.
2. Grunig J., Hunt T. Managing Public Relations. New York: Holt, 1984.
3. McQuail D. McQuail's Mass Communication Theory. London: Sage, 2010.
4. Quinn K. Podcast Audiences and Engagement. Journalism Studies, 2019.
5. Голуб Т., Костюк Н. Подкастинг у сучасних медіа. Інформаційний простір, 2021.
6. Назарук О. Комунікаційна відкритість як чинник формування довіри. Київ, 2020.

УДК 352:351.751(477.46)«2022/2025»

Владислава Іванова
(Черкаси)

ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РОЗПОРЯДЧИХ ДОКУМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

У статті розглянуто теоретичні засади та сучасні практики складання й оформлення розпорядчих документів в органах місцевого самоврядування на прикладі Черкаської міської ради у 2022–2025 рр. Проаналізовано нормативно-правові акти і стандарти, що регулюють підготовку розпорядчих документів, зокрема вимоги нового національного стандарту ДСТУ 4163:2020. Відзначено вплив цифровізації та умов воєнного стану на організацію діловодства в міській раді. Подано приклади реалізації правил документування у Черкасах, зокрема впровадження системи електронного документообігу та оновлення Інструкції з діловодства.

Ключові слова: документальне забезпечення, розпорядчі документи, органи місцевого самоврядування, діловодство, електронний документообіг, стандарти.

The article examines the theoretical principles and current practices of drafting and formatting directive documents in local self-government bodies, using the example of the Cherkasy City Council in 2022–2025. The regulatory acts and standards governing the preparation of such documents are analyzed, in particular the requirements of the new national standard DSTU 4163:2020. The impact of digitalization and martial law conditions on records management in the city council is noted. Examples of implementing documentation rules in Cherkasy are provided, including the introduction of an electronic document management system and the update of the Records Management Instruction.

Key words: documentation support, directive documents, local self-government bodies, records management, electronic document flow, standards.

Документальне забезпечення діяльності органів публічної влади традиційно виступає однією з ключових складових ефективного управління. Особливо це стосується розпорядчих документів, адже саме через них керівні органи реалізують свої управлінські рішення та доводять їх до виконання у підпорядкованих структурах [3, с. 27]. Розпорядчі документи – це письмові акти, що видаються суб'єктами управління (посадовими особами чи колегіальними органами) в межах їх компетенції й мають обов'язкову силу для підлеглих установ і посадових осіб, яким вони адресовані [7, с. 136]. Такими документами закріплюються управлінські рішення адміністративного і організаційного характеру, що регулюють діяльність органів влади, підприємств, установ та їх підрозділів [7, с. 137]. Правильне складання і належне оформлення цих актів є запорукою їх законності та дієвості, тому питання унормування розпорядчих документів має істотне теоретичне й практичне значення.

Сучасний етап розвитку діловодства органів місцевого самоврядування в Україні характеризується суттєвими змінами нормативно-методичної бази документування управлінської інформації [9, с. 28]. За останні роки оновлено державні стандарти та відомчі інструкції, які встановлюють єдині вимоги до бланків і реквізитів документів. Зокрема, з 1 вересня 2021 р. набув чинності новий стандарт ДСТУ 4163:2020 “Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів”, що прийшов на зміну старому ДСТУ 4163–2003. Цей стандарт поширюється на основні види розпорядчих документів – постанови, розпорядження, накази, рішення, протоколи, акти тощо [5, с. 130]. Одночасно Міністерство юстиції України внесло відповідні зміни до галузевих нормативів діловодства, зобов'язавши всі органи державної влади та місцевого

самоврядування дотримуватися нового стандарту при підготовці організаційно-розпорядчої документації [5, с. 134]. Таким чином, на сучасному етапі сформовано єдині підходи до складання службових документів, що мають забезпечити їхню юридичну правильність і зручність користування.

Актуальність дослідження правил підготовки та оформлення розпорядчих документів зросла і в контексті цифрової трансформації та викликів воєнного часу. Цифровізація управління вимагала впровадження електронного документообігу, що, як показав досвід, стало *modus operandi* для забезпечення безперервності роботи органів влади під час війни [13, с. 50]. З початку повномасштабного вторгнення 2022 р. пришвидшено перехід від паперових процесів до електронних – це дозволило зберегти функціональність місцевого самоврядування навіть в найбільш складних умовах, забезпечивши доступність документів і рішень для виконання [13, с. 65]. У Черкаській міській раді ці тенденції проявились у активному використанні системи електронного документообігу, завдяки чому управлінські процеси стали швидшими, прозорішими та менш залежними від фізичних носіїв інформації. Водночас, дотримання встановлених правил оформлення документів залишається необхідним – незалежно від того, чи створюється документ на папері, чи в електронній формі. Стаття має на меті проаналізувати сучасні вимоги до складання й оформлення розпорядчих документів та показати, як вони реалізуються на практиці у діяльності Черкаської міської ради протягом 2022–2025 рр.

Таблиця 1. Основні види розпорядчих документів органу місцевого самоврядування

Вид документа	Хто видає (приклад)	Характер та сфера дії
Наказ	Керівник установи, структурного підрозділу	Внутрішній нормативний або індивідуальний акт; обов'язковий для підлеглих працівників даної установи [7, с. 159].
Розпорядження	Одноособовий голова місцевого органу влади (міський голова, голова ОДА)	Оперативний управлінський акт з питань, віднесених до компетенції керівника; має обмежений термін дії та вузьке коло адресатів (конкретні відділи, посадові особи або громадяни) [7, с. 164].
Постанова	Колегіальний орган державної влади (Кабінет Міністрів, виконком ради)	Нормативний або індивідуально-правовий акт з важливих питань публічної політики; обов'язковий до виконання на відповідній території або у сфері управління.
Рішення	Представницький орган або колегіальний виконавчий орган (сесія міської ради, виконком)	Колегіальний розпорядчий документ, що оформлює прийняте більшістю голосів рішення з питань місцевого значення; може встановлювати правила (регуляторні акти) або містити індивідуальні розпорядження.
Вказівка	Керівник органу, вищестояща організація	Окремий припис або настанова з конкретного питання, часто робочого характеру; нині використовується рідко, переважно у внутрішньому листуванні та військовій сфері.

Розпорядчий документ, як правило, містить такі основні структурні елементи (реквізити): назва установи-автора документа, назва виду документа, дата і номер, місце видання, заголовок (короткий зміст), текст документа, підпис керівника та печатка (за потреби) [7, с. 176]. Ця структура уніфікована державним стандартом і забезпечує одноманітність оформлення офіційних паперів. Варто зазначити, що вимоги

ДСТУ 4163:2020 дещо уточнили правила розміщення реквізитів. Наприклад, передбачено проставляння коду ЄДРПОУ установи на бланку, змінено підхід до оформлення грифів затвердження, скасовано необхідність зазначати відмітку «М.П.» про наявність печатки тощо. Проте базовий склад реквізитів залишився тим самим. У верхньому лівому куті службового бланка міської ради розміщується зображення Державного Герба України (для документів органів влади – обов’язковий реквізит) та назва ради. Далі по центру зазначаються назва документа (наприклад, РОЗПОРЯДЖЕННЯ), його дата, номер і місце видання (м. Черкаси). Після цього великими літерами друкується заголовок до тексту – стисла назва розпорядчого акта, що починається словами «Про...» і відбиває суть рішення (наприклад, «Про утворення робочої групи...» тощо). Основна текстова частина документа зазвичай складається з преамбули та розпорядчої частини. У *преамбулі* зазначаються законодавчі підстави чи мотиви видання акта – з посиланням на конкретні статті законів, рішень ради або інші обставини. Преамбула формулюється, як правило, одним реченням, що починається словом «Відповідно до...» або «Зважаючи на...». Приміром, у розпорядженні Черкаського міського голови про створення робочої групи з енергетичного планування преамбула займає кілька рядків і містить посилання на Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон «Про енергетичну ефективність» та рішення міської ради, на виконання яких видається цей документ [11, с. 9]. Після такого вступу ставиться двокрапка і з нового рядка викладається *розпорядча частина* – безпосередньо ті розпорядження, доручення чи встановлені правила, заради яких документ створюється. Розпорядча частина часто поділяється на пункти і підпункти, якщо містить кілька положень. Кожний пункт формулюється чітко, з дієслова у наказовій формі («утворити...», «затвердити...», «доручити...», «забезпечити...» тощо). Для наочності ключові слова можуть набиратися великими літерами – відповідно до правил ділового стилю [7, с. 170]. Наприклад, у розпорядженнях замість шаблонного слова «НАказую» вживаються вирази «ВИМАГАЮ», «ДОРУЧАЮ» або «ПРОПОНУЮ» – залежно від контексту [7, с. 173]. У кінці документа вказується посадова особа, яка його підписала (посада, підпис, ініціали та прізвище) і, за необхідності, проставляється гербова печатка установи.

Через початок воєнних дій у 2022 р. робота над новою Інструкцією дещо затрималася, проте потреба у впорядкуванні документальних процесів лише зросла. В умовах воєнного стану в Черкасах значно активізувалося використання електронних комунікацій та систем документообігу, оскільки частину роботи доводилося виконувати дистанційно, а паперовий документообіг став ускладненим. Як зазначається у міській Програмі інформатизації, з січня 2024 р. усі виконавчі органи Черкаської міської ради працюють в єдиній системі електронного документообігу «АСКОД», що забезпечує реєстрацію, передачу і виконання документів в цифровому середовищі [12, с. 7]. Впровадження СЕД «АСКОД» було розпочато ще за програмою «Цифрове місто Черкаси» і успішно реалізоване: завдяки цьому обмін службовими документами між підрозділами ради та комунальними підприємствами здійснюється швидко і прозоро, без дублювання на папері [12, с. 9]. На практиці це означає, що всі проекти розпорядчих документів (наприклад, проекти рішень виконкому чи розпоряджень міського голови) готуються, погоджуються та доводяться до виконавців через електронну систему. Проте електронна форма жодним чином не скасовує вимог до структури документа – той самий набір реквізитів і оформлення дотримується у цифровому шаблоні. Для прикладу, розпорядження міського голови генерується в системі з автоматичним присвоєнням номера і датою, містить усі стандартні атрибути (електронний бланк із гербом та назвою ради, заголовок «РОЗПОРЯДЖЕННЯ», текст, електронний підпис тощо).

У вересні 2024 р. Черкаська міська рада завершила розробку нової Інструкції з діловодства. Рішенням виконавчого комітету № 1293 від 23.09.2024 р. «Про затвердження інструкції з діловодства у виконавчих органах Черкаської міської ради» було введено в дію сучасний локальний акт, який регламентує документообіг у мерії на основі актуальних

державних вимог. Текст Інструкції охоплює всі аспекти роботи з документами – від правил підготовки проєктів розпорядчих документів, їх погодження, реєстрації в електронній системі – до вимог щодо формування справ і передачі документів на архівне зберігання. Особлива увага приділена організації електронного документообігу та використанню кваліфікованих електронних підписів посадовців, що актуально в умовах цифрової трансформації. Показово, що незабаром після впровадження Інструкції виникла потреба врахувати нові практичні моменти: вже в січні 2025 р. виконком ухвалив рішення № 58 від 21.01.2025 р., яким доповнив Інструкцію положенням про автоматичне перенаправлення електронних звернень громадян у СЕД до департаменту соціалітики для призначення грошової допомоги окремим категоріям мешканців [11, с. 15]. Така оперативна корекція свідчить про гнучкість нового документа та готовність міської ради реагувати на потреби часу у сфері діловодства.

Щодо дотримання вимог оформлення, у Черкаській міській раді запроваджено дієвий контроль. Відділ діловодства та контролю перевіряє коректність оформлення проєктів розпорядчих документів ще на стадії їх погодження. У разі виявлення відхилень – неправильні посилання на закони, невідповідність бланку чи інші помилки – документ повертається на доопрацювання. Завдяки цьому за останні роки вдалося мінімізувати випадки видання розпорядчих актів з порушенням установлених правил. Як результат, усі рішення виконкому та розпорядження міського голови Черкас оформлені за єдиним стандартом і публікуються на офіційному порталі ради у належному вигляді.

Отже, досвід 2022-2025 рр. підтвердив, що за умови налагодженої системи нормативного регулювання і впровадження сучасних технологій документообігу, орган місцевого самоврядування здатен ефективно здійснювати розпорядчу діяльність навіть у кризових ситуаціях. Черкаська міська рада оновила свої правила складання документів відповідно до державних стандартів, засвоїла цифрові інструменти і продемонструвала, що офіційний документ може бути одночасно і бездоганно оформленим, і швидко доступним для роботи. Цей випадок може слугувати взірцем для інших громад в Україні.

Документування управлінської діяльності органів місцевого самоврядування нині базується на поєднанні класичних підходів і новітніх технологій. Розпорядчі документи як носії владних рішень вимагають неухильного дотримання встановлених правил складання та оформлення, адже від цього залежить їх правомірність і дієвість. Проведений аналіз продемонстрував, що у 2020-х роках нормативно-методичне забезпечення діловодства зазнало суттєвого оновлення. Прийнято сучасні стандарти (зокрема ДСТУ 4163:2020), що уніфікують реквізити і бланки документів, та оновлено галузеві інструкції з діловодства в публічних установах. На локальному рівні органи місцевого самоврядування адаптують ці вимоги у власних інструкціях, забезпечуючи їх виконання у повсякденній роботі апарату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: Вид-во КНУКіМ, 2020. 310 с.

2. Герасимюк Л. С., Ольхова-Марчук Н. В. Упровадження електронного документообігу як напрям цифровізації органів місцевого самоврядування. *Наук. журн. «Публічне урядування» (Taurida National University)*. 2024. Т. 35(74), № 1. С. 174–180. DOI: 10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/30. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/32.pdf. (дата звернення: 09.12.2025).

3. ДСТУ 4163:2020 Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Прийнято та надано чинності: наказ ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 р. № 144. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 16 с. (З 01.09.2021 р. замінив ДСТУ 4163–2003). URL: https://kdu.edu.ua/statti_pdf/dstu-4163-2020.pdf. (дата звернення: 09.12.2025).

4. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV (ред. від 15.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15> (дата звернення: 09.12.2025).
5. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами станом на 2023 р.). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр> (дата звернення: 11.12.2025).
6. Іванова Т. В., Піддубна Л. П., Павлюк В. В., Лелеченко А. П. Діловодство в органах місцевого самоврядування: монографія / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2019. 288 с.
7. Климова К. І., Цапко Є. Є. Державні інституції та питання нормативного регулювання інформаційно-документаційного забезпечення управління. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 3(37). С. 52–58. URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2556> (дата звернення: 11.12.2025).
8. Молодецька К. С., Шубін О. О. та ін. Застосування систем електронного документообігу в органах місцевого самоврядування України (на прикладі Маріупольської міськради). *Фінанси України*. 2023. № 7. С. 45–57. DOI: 10.33763/finukr2023.07.045 (дата звернення: 09.12.2025).
9. Наказ Міністерства юстиції України № 1000/5 від 18.06.2015 р. «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях». Зареєстровано в Мін'юсті 22.06.2015 р. за № 736/27181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0736-15>. (дата звернення: 09.12.2025).
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 55 від 17.01.2018 р. «Деякі питання документування управлінської діяльності» (затверджено нову Типову інструкцію з діловодства). Офіц. текст: сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/55-2018-п>. (дата звернення: 09.12.2025).

УДК 002.1:303.724:004

Ірина Коцюба
(Володимир)

ІНСТИТУЦІЙНА ПАМ'ЯТЬ НАУКИ: РОЛЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті проаналізовано роль документознавства та архівної інфраструктури в системі відновлення й трансформації вітчизняної науки в умовах кризових викликів XXI століття. Виокремлено ключові проблемні напрями – фінансова нестабільність, руйнація матеріальної бази, цифровий розрив, кадрові дефіцити та нормативно-правові бар'єри – і запропоновано практичні кроки й перспективні моделі розвитку галузі документознавства для забезпечення збереження наукової спадщини та інформаційної безпеки. Наведено рекомендації щодо уніфікації стандартів, створення національних репозитаріїв, термінової цифровізації та підвищення кваліфікації фахівців.

Ключові слова: документознавство, архівна інфраструктура, цифровізація, наукова політика, інформаційна безпека, репозитарій, управління науковими даними.

The article analyzes the role of document science and archival infrastructure in the system of restoration and transformation of domestic science in the context of the crisis challenges of the 21st century. Key problem areas are identified – financial instability, destruction of material resources, digital divide, personnel shortages, and regulatory barriers – and practical steps and promising models for the development of document science are proposed to ensure the

preservation of scientific heritage and information security. Recommendations are given on the unification of standards, the creation of national repositories, urgent digitization, and the improvement of specialists' qualifications.

Key words: *document science, archival infrastructure, digitization, scientific policy, information security, repository, scientific data management.*

Переломні події початку XXI ст., а особливо повномасштабна війна 2022 р., докорінно змінили умови функціонування української науки. Стійкість наукової системи й її подальше відновлення дедалі більше залежать не лише від фінансування або наукових кадрів, а й від здатності зберігати, опрацьовувати й забезпечувати доступ до документальної спадщини, наукових даних і метаданих. Документознавство, як наука і практична дисципліна, сьогодні виступає ключовим елементом інституційної пам'яті, завданням якої є гарантування доступності знань для майбутніх поколінь, підтримка реплікації даних і забезпечення їхньої довготривалої збереженості [6; 8].

Фінансування та інституційні зміни залишаються одними з головних викликів. Хоча окремі роки відзначалися збільшенням бюджетних видатків на освіту й науку, загальна ситуація залишається нестабільною, а потреби – значними. Непередбачуваність фінансових потоків, перенаправлення ресурсів у надзвичайні потреби та циклічність державних програм ускладнюють довгострокове планування проєктів із цифровізації архівів і створення репозитаріїв даних [4; 5]. У таких умовах потрібні чіткі механізми пріоритизації завдань архівування й адміністрування наукових фондів, що дозволять максимально ефективно використовувати наявні ресурси.

Втрати матеріальної бази й загроза руйнування сховищ ставлять під сумнів тривале існування окремих колекцій та унікальних документів. Ураження інституцій, що зберігали важливі наукові матеріали, потребує оперативних дій з евакуації, реплік і цифрового копіювання найбільш цінних фондів. Ці заходи повинні спиратися на заздалегідь підготовлені плани, які визначають критичні об'єкти, порядок їхнього пріоритизування та алгоритми взаємодії між установами в екстрених ситуаціях [8, с. 5–12].

Цифровий розрив і нестача уніфікованих стандартів метаданих значною мірою перешкоджають ефективному пошуку, інтеграції й повторному використанню наукових джерел. Існують методичні рекомендації та державні стандарти для формування цифрових фондів, проте їхнє впровадження відбувається нерівномірно по території й установах. Неповна уніфікація описів, різні формати файлів і відсутність централізованих репозитаріїв ускладнюють наукову комунікацію й міжнародну інтеграцію [1; 2]. Університети й національні установи, які вже провели системну цифровізацію, демонструють підвищення видимості наукових результатів і поліпшення якості міжнародної співпраці, що підтверджує користь масштабної стандартизації та відкритого доступу [7].

Кадрові ресурси в документознавстві й архівознавстві переживають сьогодні підвищений попит на фахівців із цифрової обробки, кодування метаданих, управління репозитаріями й забезпечення інформаційної безпеки. Існуюча система підготовки й перепідготовки кадрів не завжди встигає за потребами практики: потрібні нові навчальні модулі з Research Data Management, цифрової архівістики та кібергігієни для працівників бібліотек, архівів і наукових установ [6, с. 3–6].

Документознавство відіграє кілька практичних ролей у відновленні науки: по-перше, воно забезпечує функціонування національних і інституційних репозитаріїв, де зберігаються наукові дані, звіти й метадані; по-друге, сприяє запровадженню єдиних стандартів опису й обміну, що полегшує пошук і повторне використання; по-третє, ініціює цифровізацію й реплікацію вразливих фондів для мінімізації ризиків втрат; по-четверте, організовує освітні програми й тренінги для науковців і архівістів щодо управління даними. Така комплексна робота не лише зберігає джерела, а й підвищує потенціал міждисциплінарних досліджень і стійкість наукової екосистеми.

Нормативно-методична база України містить рекомендації з формування цифрових фондів та правил обліку, а також національні стандарти, які встановлюють вимоги до зберігання й обліку документів. Проте імплементація цих стандартів потребує ресурсів і координації на державному рівні. Практичний досвід свідчить, що уніфікація підходів і централізована координація сприяють більш ефективному використанню матеріальних і людських ресурсів у процесі цифровізації й створення стійких сервісів доступу [2; 10].

У контексті інформаційної безпеки важливо поєднувати фізичний захист сховищ із цифровими механізмами реплікації, зокрема збереженням бекапів у різних географічних локаціях, використанням зашифрованих резервних копій та чіткими політиками доступу. Розробка «плану життєздатності» для ключових наукових колекцій має включати процедури швидкої евакуації, пріоритетизацію об'єктів для цифрового копіювання та механізми взаємодії з міжнародними партнерами з метою технічної та фінансової підтримки [8, с. 9–12].

Практичні кроки для посилення ролі документознавства в процесах відновлення науки охоплюють кілька взаємопов'язаних напрямів: уніфікація стандартів метаданих і форматів на рівні центральних органів управління й галузевих установ; створення або посилення централізованого національного репозитарію наукових даних з інтеграцією в мережу національних бібліотек і архівів; формування фонду швидкого реагування для термінової цифровізації вразливих колекцій із залученням міжнародних партнерів; впровадження освітніх програм і системи перепідготовки кадрів у сфері управління науковими даними; активне партнерство з міжнародними організаціями для дублювання критичних масивів даних і обміну технологіями [1; 2; 5; 7; 8].

Інтеграція цих заходів має сприяти підвищенню стійкості наукової інфраструктури, збереженню критичних наукових ресурсів, зростанню видимості української науки на міжнародній арені та ефективнішому використанню наявного фінансування. Водночас побудова сучасних компетенцій у фахівців документознавства й архівної справи забезпечить довгострокову спроможність інституцій зберігати, систематизувати й передавати знання далі [4; 6; 7].

Документознавство – не допоміжна служба при науці, а ключовий інструмент відновлення і трансформації вітчизняної наукової системи. Інвестування в архівно-документальні практики, стандартизацію метаданих, цифровізацію й підготовку кадрів є ефективним засобом не лише для збереження наукової спадщини, а й для прискорення наукового відновлення після криз. Координація на рівні державної політики, міжвідомча співпраця та міжнародна інтеграція залишаються обов'язковими складовими стратегії сталості наукової екосистеми України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівознавство та документознавство: опорні матеріали / НБУВ. Київ, 2023. URL: <https://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Державна архівна служба України. Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: метод. рекомендації / укл.: Л. В. Дідух та ін. Київ, 2021. 133 с.
3. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівне діловодство. Київ, 2023.
4. Інформаційний лист. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Інформлист до конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку». Переяслав, 2025.
5. Кабінет Міністрів України. 194,3 млрд грн виділено на фінансування освіти і науки у 2025 р. 19 листопада 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/1943-mlrd-hrn-vydileno-na-finansuvannia-osvity-i-nauky-u-2025-rotsi> (дата звернення: 01.12.2025).
6. Міністерство освіти і науки України. Про фінансування у 2024 році наукових робіт, науково-технічних та інфраструктурних проєктів. Наказ від 07.02.2024 №133. Київ, 2024. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2025).

7. Національна академія наук України. Шляхи розвитку української науки (збірник). Київ, 2022.
8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. *Матеріали конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: пріоритети сьогодення та перспективи»*. 2025.
9. Перезавантаження науки після війни: «Science At Risk!»: аналітичний звіт. 2023–2024.
10. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: зб. наук. праць. Переяслав, 2025.

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

УДК 002

Марія Мартинець
(Володимир)

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ НАКАЗІВ НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано порядок складання, оформлення та реєстрації наказів як одного з основних організаційно-розпорядчих документів установи. Розкрито особливості структури наказів та етапи їх опрацювання у внутрішньому документообігу.

Ключові слова: наказ, документальне забезпечення управління, організаційно-розпорядча документація, діловодство, оформлення документів, реєстрація документів.

The article analyzes the procedure for drafting, formatting and registering orders as one of the key administrative documents within an organization. The structure of orders and stages of their processing in the internal document workflow are examined.

Keywords: order, administrative documentation, records management, document formatting, document registration.

Постановка проблеми. Накази є ключовими організаційно-розпорядчими документами, за допомогою яких керівництво установи регулює управлінські процеси, визначає завдання, встановлює правила, надає доручення та оформлює кадрові рішення. Правильне складання й оформлення наказів забезпечує юридичну чинність управлінських рішень, підвищує дисципліну праці та впорядковує діяльність організації.

Об'єкт дослідження: організаційно-розпорядча діяльність установи.

Предмет дослідження: порядок складання та оформлення наказів у закладі (на прикладі умовної організації «ТОВ «ПрофСервіс»»).

Мета роботи: проаналізувати етапи підготовки наказів, вимоги до їх оформлення та порядок введення в дію в організації.

Завдання роботи:

1. Охарактеризувати сутність наказу як управлінського документа.
2. Визначити нормативно-правові вимоги до складання наказів.
3. Розглянути структуру та реквізити наказів.
4. Проаналізувати порядок їх оформлення на прикладі організації.
5. Визначити основні вимоги щодо реєстрації та зберігання наказів.

Наказ – це правовий акт керівника організації, виданий з метою вирішення організаційних, кадрових, адміністративних чи виробничо-господарських питань. Накази поділяють на:

- з основної діяльності;
- з адміністративно-господарських питань;
- з кадрових питань (особового складу).

Нормативно-правова база:

- ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації»;
- Типова інструкція з діловодства в органах виконавчої влади (КМУ №55 від

17.01.2018);

- Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»

Структура наказу (обов'язкові реквізити):

1. Назва організації.
2. Назва виду документа – НАКАЗ.
3. Дата та номер.
4. Місце видання.
5. Заголовок до тексту.
6. Текст (констатуюча та розпорядча частини).
7. Підпис керівника.
8. Візи погодження (за потреби).
9. Позначка про ознайомлення працівників.

Порядок складання наказів в організації «ТОВ “ПрофСервіс”»:

1. Підготовка проєкту.

Виконавець готує текст наказу, зазначаючи підстави (службові записки, заяви, акти, рішення нарад).

2. Погодження.

Проект погоджується з керівниками структурних підрозділів, економістом чи юристом (за потреби).

3. Підписання.

Керівник організації проставляє підпис, після чого наказ набуває чинності.

4. Реєстрація.

Секретар вносить наказ до журналу реєстрації відповідно до номенклатури справ:

- накази з кадрових питань – окремо;
- накази з основної діяльності – окремо;
- накази з загальних питань – окремо.

5. Ознайомлення працівників.

Виконавці письмово підтверджують ознайомлення з документом.

6. Формування у справи та зберігання.

Накази групують у справи відповідно до правил архівного зберігання, строки визначає Перелік типових документів.

Висновки. Накази забезпечують юридичну силу управлінських рішень та є основним інструментом регулювання внутрішніх процесів організації. Дотримання стандартів ДСТУ 4163:2020 та чіткого порядку їх складання гарантує правильність документування, підвищує ефективність управління та дисципліну праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг».
3. Типова інструкція з діловодства в органах виконавчої влади. Постанова КМУ № 55 від 17.01.2018.
4. Кулешов С. Г. Документаційне забезпечення управління. Харків: Право, 2020.

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ІМІДЖЕМ МІСТА

У роботі проаналізовано стратегічні комунікації в соціальних медіа як інструмент формування й управління туристичним іміджем міста Володимира. Розглянуто роль контент-стратегій, взаємодії з аудиторією та брендингу територій у підвищенні репутаційної привабливості міста. Дослідження демонструє ефективність діяльності ТПЦ Володимира у створенні сучасного й емоційно насиченого іміджу туристичної дестинації.

Ключові слова: стратегічні комунікації, соціальні медіа, туристичний імідж, брендинг територій, ТПЦ Володимира, SMM, репутаційний менеджмент.

Поняття стратегічних комунікацій охоплює сукупність дій, спрямованих на формування, підтримку та управління репутацією організації або території через плановану, послідовну та цілеспрямовану інформаційну діяльність. За визначенням В. Королько, стратегічні комунікації передбачають «узгодження цілей організації із суспільними очікуваннями через комунікативну взаємодію, побудовану на довірі» [1, с. 24]. У сфері туризму це означає створення цілісного позитивного образу міста як безпечного, привабливого й автентичного простору для відвідувачів.

Як наголошує С. Блек, стратегічні комунікації є не лише інструментом інформування, а й способом «формування сприятливого ставлення громадськості до організації шляхом систематичного і чесного обміну інформацією» [2, с. 36]. У випадку міста цей «обмін інформацією» відбувається між місцевою владою, туристичними структурами, бізнесом і спільнотою, що формує культурний капітал території.

О. Гоян розглядає стратегічні комунікації як елемент сучасного менеджменту репутації, у якому важливо забезпечити сталість повідомлень, емоційну автентичність і відповідність потребам цільової аудиторії [3]. Вона підкреслює, що соціальні медіа відіграють провідну роль у побудові відкритих діалогових моделей, де аудиторія не лише споживає, а й співтворить інформаційний контент.

У контексті туристичного маркетингу особливої ваги набуває концепція брендингу територій. За Ф. Котлером, «бренд місця – це сукупність вражень, які відрізняють його від інших територій, створюючи емоційний зв'язок із цільовою аудиторією» [4, с. 51]. У сучасних умовах цей зв'язок формується переважно через соціальні мережі, що дозволяють візуалізувати культурні коди, історичну спадщину, людські історії та гастрономічні особливості міста.

Дослідниця Г. Тарасова зазначає, що «емоційна залученість аудиторії у цифровому середовищі є ключовою умовою довіри до туристичного бренду» [5, с. 19]. Таким чином, стратегічні комунікації в туризмі мають не лише інформативну, а й емоційно-репутаційну функцію, адже вони впливають на сприйняття міста як цілісного образу, що поєднує минуле, сучасність і перспективу розвитку.

На думку І. Шевченко, соціальні мережі стали «новою публічною сферою», де формується громадська думка, обмінюються цінностями, відбувається візуалізація простору міста [7]. Цей процес має інтерактивний характер: користувач не лише отримує інформацію, а й реагує на неї – через лайки, коментарі, поширення, створення власних постів і відео.

Т. Козлова підкреслює, що стратегічні комунікації у соціальних мережах мають будуватися на принципах «послідовності, узгодженості та діалогічності» [8, с. 142]. Для міських туристичних організацій це означає створення єдиного комунікаційного наративу, де кожна публікація підсилює загальну історію бренду міста.

О. Кравчук у своїх дослідженнях SMM-комунікацій наголошує, що ефективний контент має відображати «ідентичність бренду» – цінності, культуру, особливості міста [9]. Це дає змогу сформувати впізнавану айдентику, яка стає маркером місця в інформаційному просторі.

Українські дослідники Л. Костюк і Н. Лазоренко розглядають брендинг територій як «сукупність комунікаційних технологій, спрямованих на створення унікальної ідентичності місця» [10]. Їхній підхід базується на принципі взаємодії чотирьох суб'єктів: влади, бізнесу, громади та медіа. Саме соціальні медіа забезпечують інтеграцію цих елементів, створюючи єдиний простір репутаційної взаємодії.

Управління туристичним іміджем передбачає постійну взаємодію з цільовими аудиторіями – жителями міста, туристами, партнерами, медіа. Т. Козлова вказує, що стратегічні комунікації виконують роль координатора між різними каналами інформації, забезпечуючи узгодженість повідомлень і системність сприйняття бренду [8].

І. Шульга підкреслює, що імідж міста в соціальних медіа формується не лише через офіційні сторінки, а й через користувацький контент – фотографії, відгуки, відео, що створюють «репутаційну екосистему» [11]. Саме тому управління туристичним іміджем має враховувати не лише публікації офіційних установ, а й реакцію громади, коментарі відвідувачів, відгуки блогерів і медіа.

У рамках дослідження проаналізовано діяльність туристично-інформаційного центру міста Володимира (ТІЦ), який функціонує при управлінні культури і туризму Володимирської міської ради. Центр є офіційним осередком промоції туристичного потенціалу міста та активно використовує соціальні мережі для комунікації з громадськістю, зокрема Facebook (офіційна сторінка: (<https://www.facebook.com/volodymyr.tic>) та Instagram.

Аналіз публікацій за період 2023-2025 років показує, що ТІЦ реалізує кілька ключових напрямів цифрових комунікацій:

1. Інформаційний напрям – поширення новин про туристичні події, виставки, фестивалі, маршрути, акції.
2. Культурно-просвітницький напрям – популяризація історичної спадщини міста, пам'яток архітектури, постатей минулого.
3. Емоційно-іміджевий напрям – створення позитивного образу міста через світлини, відео, історії гостей та місцевих жителів.
4. Партнерський напрям – висвітлення співпраці з музеями, бібліотеками, освітніми закладами, громадськими організаціями.

Ці напрями реалізуються через системне ведення сторінок у соціальних мережах із дотриманням принципів регулярності, візуальної єдності та тематичної послідовності, що відповідає концепції стратегічних комунікацій, описаній Козловою [8].

Контент ТІЦ має виражений емоційно-ціннісний компонент. Публікації часто супроводжуються короткими розповідями про подорожі, історії від туристів, цитатами місцевих мешканців.

Такі матеріали відповідають концепції storytelling-маркетингу, про який пише І. Гришук, вказуючи, що «людські історії у просуванні туристичних DESTINATION створюють відчуття особистої причетності до місця» [12, с. 54].

Високий рівень залучення аудиторії пояснюється активною взаємодією адміністраторів сторінки з користувачами – відповіді на коментарі, публікація відгуків, створення подій, використання тегів партнерів.

Відповідно до концепції О. Кравчука [9], ефективність SMM-комунікацій зростає за умови чіткої стратегії, що включає баланс між інформаційними, емоційними та промоційними матеріалами. Застосування такого підходу дозволить ТІЦ Володимира зміцнити позиції міста в інформаційному туристичному просторі.

Висновки. У ході проведеного дослідження встановлено, що стратегічні комунікації в соціальних медіа є одним із ключових інструментів формування та управління туристичним іміджем міста в умовах цифрової доби. Соціальні мережі забезпечують оперативність, інтерактивність і доступність комунікації, дозволяючи створювати автентичний та емоційно привабливий образ території.

Діяльність центру сприяє підвищенню репутаційної привабливості міста, розширенню туристичної аудиторії, розвитку партнерських зв'язків і створенню позитивного інформаційного середовища довкола бренду «Володимир».

Реалізація цих рекомендацій дозволить зміцнити позиції міста Володимира як туристичного центру Волині та сформувати сучасний, конкурентоспроможний імідж на рівні регіонального й національного туристичного ринку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Королько В. Г. Основи паблік рилейшнз. Київ: РВЦ «Київський університет», 2003. 320 с.
2. Блек С. Введення у зв'язки з громадськістю. Київ: Реклама, 2004. 256 с.
3. Гоян О. В. Сучасні інструменти паблік рилейшнз. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 212 с.
4. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн І., Хайдер Д. Маркетинг місць. М.: Альпіна Паблішер, 2003. 382 с.
5. Тарасова Г. В. Туризм і комунікації: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 228 с.
6. Мартінес К. Digital Influence and Algorithmic Communication in Social Media. New York: Routledge, 2021. 198 p.
7. Шевченко І. В. Соціальні медіа як інструмент сучасних PR-комунікацій. *Вісник КНУКіМ. Серія: Комунікації і соціальні науки*. 2021. №1. С. 85–92.
8. Козлова Т. В. Стратегічні комунікації у цифровому середовищі: теорія і практика. Одеса: Фенікс, 2022. 260 с.
9. Кравчук О. І. SMM у системі PR-комунікацій: навч. посібник. Львів: Піраміда, 2021. 180 с.
10. Костюк Л. П., Лазоренко Н. М. Брендинг територій як інструмент управління іміджем регіону. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. 2020. №3. С. 95–103.
11. Шульга І. М. Роль соціальних мереж у формуванні іміджу освітнього закладу. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2020. №2. С. 54–61.
12. Гришук І. В. Туристичний імідж міста: комунікаційні аспекти. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 134 с.
13. Савченко О. PR-стратегії територіального розвитку: український досвід. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. №4. С. 44–53.
14. Гриценко Л. Імідж регіону в соціальних медіа: механізми формування. *Комунікативні стратегії сучасного суспільства*. 2022. №2. С. 68–75.
15. Левчук І. Туристичні бренди малих міст: виклики та перспективи. *Туризм: економіка, управління, комунікації*. 2023. №1. С. 112–119.
16. Гуменюк Т. Маркетинг дестинацій у цифрову епоху. Київ: Академія, 2021. 240 с.
17. Офіційна сторінка Туристично-інформаційного центру міста Володимира. URL: <https://www.facebook.com/volodymyr.tic> дата звернення: 03.11.2025.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 271.2:323.3:94(477)]«18/19»

Ганна Сажнева
(Запоріжжя)

РОЛЬ РЕЛІГІЇ У ФОРМУВАННІ СВІТОБАЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті розглядається становлення релігії та її роль у формуванні світобачення сільського населення Півдня України кінця XIX – початку XX ст. Автор розглянув вияв релігійності та обізнаності селян, а також виконання ними церковно-релігійних обрядів.

Ключові слова: релігія, церква, духовенство, віровчення, православ'я, селяни.

The article examines the formation of religion and its role in shaping the worldview of the rural population of Southern Ukraine in the late 19th and early 20th centuries. The author examined the manifestation of religiosity and awareness of the peasants, as well as their performance of church and religious rites.

Keywords: religion, church, clergy, doctrine, Orthodoxy, peasants.

Еволюцію традиційної релігійності на етапі інтенсивної модернізації суспільства неможливо правильно уявити без розуміння відповідних змін у структурі ментальності її носіїв. Попри звичне для аристократії й поборників духовності «ототожнення селянства з усім українством», ця верства здебільшого продовжувала «сумлінно вершити» свою історично визначену функцію. Як «тіло нації», вона виконувала передовсім безпосередньо «чуттєву, афективну роль».

Усе ж під впливом інтенсифікації урбанізаційних процесів суспільства, дещо несподіваної появи раціоналістичних релігійних громад та інших чинників структура селянського світосприйняття зазнавала істотних змін. Антропологічні інтенції цього явища виявлялися переважно в генеруванні із хліборобської верстви двох соціально диференціальних прошарків (заможних та зубожілих), а також вимушеному «делегуванні» зі свого середовища представників до робітництва, купецтва, духівництва, підприємницьких кіл. Ті, які залишалися «біля землі», також поринали у «світ грошей і чаклунства», щоправда, значно повільніше. Звичні для традиційного укладу абсолютизація землеробського способу існування, господарсько-побутова циклічність, пріоритетність фізичної праці відходили в минуле саме за логікою й темпами цієї еволюції. Проповідники протестантських («євангельських») віровчень, які рекрутувалися із селян, уже регулярно читали Святе Письмо, за нагоди інтелектуально сперечалися з представниками ортодоксального православ'я, підтримували тісні контакти з колоністами-одновірцями. Через місіонерську діяльність вони тижнями, а то й місяцями не працювали у власних господарствах [9, с. 127].

Своєрідність ритмів ментальних структур визначав загальний історичний поступ української хліборобської спільноти. У контексті такої діяльності соціальне «розселення» не руйнувало глибинних (архетипних) пластів психокультури; «мужики» залишалися апологетами (частіше «німими», але від того не менш палкими) істинності землеробського укладу. Поганські уявлення й патріархальні («споконвічні») стереотипи інтегрального «освоєння світу» традиційно посідали чільне місце в їхній свідомості. У результаті історично сформованого подвоєння, внутрішній світ селянства продовжував віддзеркалювати самобутній релігійний синкретизм. Зовнішні його вияви перебували в гармонії з «вищими істотами», символами, містичними трактуваннями, покликаними маскувати і принагідно розкривати таємниці віри.

Існуючи в такому інтегрованому просторі, язичницькі божества досить органічно трансформувалися й, зрештою, «затишно почувалися» в ролі «святих угодників». Незважаючи на асиміляцію з християнськими мучениками, їхня сутність і призначення загалом зберігали реверсивний характер. Ось функції деяких праведників з поширених у пореформений період у селянському середовищі народних оповідань: Божа Матір – захисниця людей від хвороб та нещастя, святий Микола-чудотворець – рятівник потопельників та від пожеж, святий Антип – «лікар» зубного болю, свята Марія Магдалина – рятівниця від холери та лихоманки, святий Іван – каральник за крадіжки, святий Пантелеймон – захисник скірт хліба від блискавки, святий Юрій – зверхник звірів, святий архангел Гавриїл – розпорядчий грому, святий Ілля – хоронитель ключів від дощу, святий Власій – «завідувач рогатої худоби» [1, с. 65].

Не менш виразно міфологічно-релігійну природу віровизнання простежуємо в колядках, щедрівках, народних переказах, повір'ях і піснях апокрифічного змісту. Істотно втративши до того часу своє магічне значення, вони поєднували побутові бажання (врожаю, добробуту, щасливої долі) з канонічними релігійними поглядами. У багатьох місцях існував звичай відзначати день Івана Купали залишками давніх ігор і пісень [2, с. 90].

В умовах, коли сама церква змінювалася й перетворювалася на одну з багатьох суспільних інституцій, подібні заборони вже не могли бути масовими в українських селах. Зосереджуючись переважно на політичному забезпеченні власних конфесійних інтересів та підтримці владного режиму, православні ієрархи зазвичай не дуже переймалися провинками простолюду, який відступав від церковних норм. У деяких місцевостях священники навіть дозволяли селянам співати колядки, а частину зібраних за це грошей спрямовували на впорядкування церковних будівель.

Такі явища свідчили, з одного боку, про глибоку релігійну емоційність народу, а з іншого – про поверхове й спрощене розуміння віри, певну недбалість у дотриманні церковних правил. У свідомості селян тісно перепліталися язичницькі та християнські уявлення, доповнюючи одне одного на тлі домінування прагматичних інтересів і «грубого життєвого матеріалізму».

Наявні описи ширості, емоційності та образності світосприйняття селян дають підстави стверджувати, що релігійність українського сільського населення після скасування кріпацтва проявлялася насамперед у «почуттях і переживаннях». Тадей Рильський із цього приводу зазначав: «Наш селянин піддається на поетику зовнішнього культу. Велика, найгарніша у селі будівля, безліч ікон, свічок, ошатний одяг людей, дим кадил – усе це разом створює поетично-святкове враження».

У розумінні хліборобів церковна споруда – це дім Божий, місце Його присутності. Їхні вимоги; до оформлення внутрішнього інтер'єру храму загалом збігалися з урочистістю та пишністю православної атрибутики. На цій підставі інколи дорікали своїм поодиноким односельцям, які переходили до якоїсь із протестантських громад, тим, що в їхніх молитовних хатах нема «ікон, хреста святого». Не вникаючи особливо в сутність альтернативного християнського віровчення, стверджувалися в переконанні, що в таких приміщеннях «гірше ніж у корчмі», бо «там немає Бога».

Як бачимо, наявність образів у храмі – для селян обов'язкова умова релігійної істинності. І це не випадково, з огляду на те, що люди звикли бачити в іконах не тільки зображення Всевишнього і святих, а й саму їхню сутність. У такому матеріалізованому вигляді зміст церковних догм, настанов і правил цікавив «мужиків» значно дужче за власне формальний бік справи. Зрештою, релігійність абсолютної більшості хліборобського загалу – це ціла система звичаїв, обрядів, церемоній і ритуалів, які «безпосередньо керували всім їхнім існуванням» [3, с. 141].

Було очевидно, що шанобливе ставлення до зовнішніх ознак віри й надалі залишалося однією з головних рис релігійності. Відвідування церкви сприймалося як природний прояв побожності – спосіб наблизитися до Бога чи святих і виявити пошану до релігії. Селяни

вважали себе віруючими передусім тому, що ходили до храму, хрестилися, слухали проповіді. Водночас вони рідко замислювалися над тим, у чому полягає справжня, канонічна мета відвідування богослужінь. Таке, на перший погляд, доволі формальне ставлення яскраво показувало, що для них обрядовість мала більше значення, ніж внутрішній зміст віри. Безпосередньо Святе Письмо цікавило селян нечасто. Як зауважував один із сучасників, їхня релігійність часто «обмежувалася виконанням зовнішніх обрядів, тоді як сутність віри залишалася для них незрозумілою». Київський митрополит Арсеній навіть зазначав, що у храмі селяни більше скидалися на «бездумні дерева», ніж на свідомих істот.

Не важко здогадатися: причиною такої типової поведінки хліборобів було те, що вони не розуміли, а за звичкою й не відчували потреби вникати в суть релігії. Українські селяни були мало обізнаними з канонічними догматами офіційного православ'я. Окремі положення цього традиційного для «малоросійського краю» християнського віровчення – церковні вимоги, обряди, таїнства – в їхній свідомості тісно пов'язувалися, співіснували зі звичними (мирськими) уявленнями про мирський «клопіт» та «діяння» надприродних сил. Сукупно ці знання становили тогочасний зміст релігійного світобачення сільського люду. Натомість переважна частина богословських повчань, бесід, трактатів і духівництва не мала нічого спільного з життям народу.

Виявом релігійності було знання й читання молитов. Тексти розповсюджених у селянському середовищі звернень до Господа та святих суттєво різнилися від офіційно-церковних. Тадей Рильський зазначав, що з-поміж культових дій, «адресованих безпосередньо Всевишньому», в українських хліборобів найчастіше зустрічалися дві молитви: «Домашнього Бога» і «Церковного Бога». У звертаннях до Творця православна сільська людність України вірила в силу виголошуваних слів (як і в емоції – елементи міфологічного світогляду), але не надто «розмірковувала над їхньою глибинною сутністю». Ця обставина привертала увагу священиків. У тогочасній офіційній церковній пресі з цього приводу періодично можна було прочитати щось на кшталт: «Селяни, які не були у школах, моляться Богові неправильно; молитви перекручені ними до втрати змісту, до неподобства, до блюзнірства» [7, с. 325].

Своєрідне тлумачення «духовних звернень», невинуватене спрощення та перекручення основних догматів церкви залишалося типовим для релігійної обрядовості українських хліборобів. Чи не основною детермінантою такого невігластва був брак релігійної освіти, належного рівня обізнаності взагалі. Отримані в сільських (народних або парафіяльних) школах, хоча й давали підґрунтя більш-менш свідомо підходити до осмислення догматів християнського віровчення, проте можливість навчатися була далеко не в кожному селі.

Зі сказаного видно, що у другій половині XIX ст. у хліборобів не було навіть нагоди осмислено ставитися до підвалин християнської віри, церковних канонів православ'я. Не заперечуючи істинно глибоких вірувань українських селян, ще раз констатуємо, що їхня релігійність мала переважно чуттєво-образний зміст. Вона виявлялася здебільшого у формальному вшануванні зовнішніх атрибутів сповідування та дотриманні церемоній, без намірів «тлумачити деталі богослужіння».

Виконання церковно-релігійних обрядів мотивували страх перед Всевишнім (ширше – віра в Нього) й авторитет духівництва, прадавні, успадковані від попередніх поколінь традиції, певною мірою бажання урізноманітнити трудомістку та мало радісну буденність, відпочити й навіть розважитися. Найпоширеніші серед дій сільських парафіян, пов'язаних з виконанням релігійних настанов, традиційно залишалося дотримання основних церковних приписів, вшанування святих і померлих. Найповажніше хлібороби відзначали Різдво Христове, Богоявлення, Стрітєння, Спас, Благовіщення, Покрову Святої Богородиці та Великдень. На переконання самих «мужиків»; у ці дні неможна працювати («гріх») і обов'язково треба бути присутнім на церковних службах [9, с. 127].

Ще з першої половини XIX ст. серед українського простолюдю помітна тенденція до меншої ретельності у вшануванні релігійних свят. Напередодні скасування кріпосного права парафіяльні причетники нерідко скаржилися, що страх перед Божим храмом у сільського населення значно послабшала; благочестя в серцях народу поволі охолоджується; заповіді Божі та молитви церковні забувають не лише діти, а й дорослі. Причини такого становища дослідники вбачають у надмірному визиску панщинників поміщиками та їхніми прикажчиками. Через це, мовляв, дні релігійних свят хлібороби намагалися використовувати переважно для праці на польовому наділі, у власному домашньому-господарстві або для поїздки на ярмарок [8, с. 65].

Вступаючи в посткріпосний період своєї історії, українські селяни, хоча й були «відомими грубіянами», залишалися здебільшого «побожними та моральними». Грубість виявляли на свій лад, приміром у зневажливому ставленні до «релігійних персон».

Після звільнення панщинників з кріпацтва, наступних реформ 1860-х років спостерігалось зростання холодності, відкритої апатії у ставленні люду до представників православного кліру, а надто до парафіяльних церковнослужителів. Цікаво, що й під час урочистостей з приводу двадцятої річниці звільнення з кріпацької залежності, окрім кліру та сільських урядовців, у храмах майже нікого не було, тоді як у перші пореформені роки в такі дні «церкви були переповнені простим народом» [8, с. 176].

Відвідування служб Божих дедалі більше ставало «справою людей похилого віку». Тенденція до нехтування релігійно-церковними ритуалами (особливо молоддю) зростала з кожним роком, при цьому все селянське населення, як і раніше, шанувало найзначніші свята та дотримувалося постів.

Невід'ємною частиною вірувань залишалися марення як можливість людини бачити потойбічний світ. Інколи цілком природну відмову хворого їсти й пити селяни пояснювали надмірно упереджено. Водночас вірили, що він керується не власним розумом, а навіюваннями («вселився чорт»). Людей лякало верзіння хворого, в якому той зневажав Всевишнього, однак втішала будь-яка маячня на релігійну тему – «він усе про Бога балакає!». У такому переплетенні почуттів і вражень знаходили місце й для особистих стосунків [7, с. 537].

Праця українських селян у дні церковно-релігійних свят була історичною спадщиною, «залишками» кріпацтва, що їх не вважали за аномально-гріховні явища. В умовах капіталізації всіх сфер суспільства така практика ще більше посилювалася. Є підстави казати навіть про особливий режим роботи вихідними й святковими днями на мануфактурах, промислах, фабриках чи заводах. Траплялося, що в будні, поспішаючи на роботу й побоюючись догани чи штрафу за спізнення, мужики-найманці тепер не те що відвідати церкву, а навіть вдома прочитати молитву не встигали. Проте, напевно чи доречно було б убачати в цій «заклопотаності» свідчення якихось радикальних зрушень у структурі їхньої ментальності.

Нові виробничі відносини, залишаючи незмінними усталені цінності та духовне життя, в окремих випадках і то досить однобічно порушували загальноприйняті моральні засади. Найяскравіше це спостерігалось в тих хліборобів, які на тривалий час відривалися від рідного села, родинного кола. Насамперед серед заробітчан, для котрих звичним ставало спільне проживання чоловіків і жінок у казармах. Типовою ознакою зростання безсоромності в таких ситуаціях було збільшення чисельності дітей, що з'являлися на світ поза шлюбом. Безбатченків уважали за соціальне неповноцінних.

І все ж певні зміни в моральних оцінках селян тут також відбувалися. В їхньому середовищі часткової руйнації зазнавали традиційні погляди зокрема, на покриток. Якщо раніше зведениць соромили, зневажали, а то і переслідували, то із залученням хліборобів до фабрично-заводського виробництва крайні форми таких явищ фіксували, як правило, хіба що у віддалених від великих міст та комунікацій селах. На етичні норми про гріховність дошлюбних і позашлюбних сексуальних стосунків втягнуті в нові економічні відносини, поставлені в модерні історичні умови побожні українські хлібороби зважали дедалі менше [5, с. 9].

Ще одним прикладом, який свідчив про своєрідну еволюцію «морально-релігійного мікроклімату» в пореформеному селі, було поширення пияцтва. Для певної частини люду шинок перетворювався (чи був) на «другу домівку». Прикметно, що такий стан речей не залишався поза увагою церкви. Інформацію про зростання серед сільського населення пияцтва можна було зустріти як на сторінках тогочасної «духовної» преси, так і в безпосередніх зверненнях парафіяльних настоятелів до громадськості й державних службовців [6, с. 64].

Нерідко під час богослужіння хлібороби перебували не в церкві, а в корчмі. У 1870-1880-х роках випадки відвідання храму в нетверезому стані («ледве тримаючись на ногах») почастишали. Водночас приводом для випивок ставали самі церковні свята. Горілка «стверджувалася» як обов'язків атрибут сімейно-релігійної обрядовості й родинних торжеств.

Цілком зрозумілою була мета таких «добродійних» заходів. «Підвищення рівня релігійних почуттів» мало забезпечувати виконання насамперед основного конфесійно-політичного завдання – підтримувати авторитет церкви у середовищі хліборобської людності.

З погляду офіційного православ'я, відхід частини селян від традиційного віровчення зумовлювали прорахунки та негаразди, що побутували в життєдіяльності парафіяльного кліру. З поміж цих вад і, відповідно, переваг сектантства виокремимо ті, що заслуговують, на нашу думку, найбільшої уваги: брутальні дії та аморальна поведінка багатьох церковнослужителів; побутування серед протестантів етично привабливих стосунків (осуд пияцтва та лайки, скромність побуту, схильність до взаємодопомоги під час стихійних лих і в разі матеріальної скрути, «взаємна любов»), до яких «мав великі поривання» весь український загаль; нагода стати освіченою людиною, позаяк персональне вивчення та тлумачення тексту Біблії, увесь регламент життя членів релігійних громад сприяли розвиткові грамотності; прагнення хліборобів залишити «стан гріховності» й відчутти себе відродженим носієм «духовної чистоти», особистої незалежності та свободи; ліпша зрозумілість основних релігійних понять, текстів проповідей [6, с. 104].

Характеризуючи світоглядні уявлення та побожність українського селянства, дослідники неодноразово відзначали притаманну йому толерантність до інших сповідань. Загалом погоджуючись з цим твердженням, варто вважати, що з поширенням у другій половині XIX – на початку XX ст. облудних віровчень, релігійно-особисте сприйняття їхніх представників серед сільської людності інколи набирало надмірно агресивного характеру. Парадоксальність ситуації проглядалася в тому, що за загального визнання факту «високої моральності» своїх візаві православне населення апріорі підозрювало їх у «лихих намірах», переслідувало, інколи виражало неприязнь у надмірно жорстоких формах поведінки. Траплялося, що протестантам руйнували житлові або господарські будівлі, витопували городи, завдавали тілесних ушкоджень (навіть забивали до смерті), безпідставно оголошували їх божевільними і клопоталися перед владою про відправлення на примусове лікування [4, с. 322].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що світосприймання українських селян у другій половині XIX – на початку XX ст. визначали переважно християнські цінності з «домішками патріархальних форм практичного освоєння світу» та язичницьких уявлень. їхнє «релігійне обличчя» формувало «найтрадиційніше віровчення (православ'я) з притаманними йому чуттєвістю, образністю, побожністю». А втім, час «мудро попрацював» над суперечностями історико-світоглядних типів релігійності й у поєднанні з етнічним колоритом «вितворив» оригінальну систему поглядів та уявлень, зрештою – унікальний спосіб сприйняття реалій. Релігійний чинник виявився надто слабким «руйнівником» соціоментального традиціоналізму. Його домінація сприяла збереженню етнокультурної самобутності українських селян, водночас «різнила» їх з парафіяльними християнами Західної Європи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995. 336 с.
2. Водотика С. Г. Історія Херсонщини XII-XIX ст.: навч. посібник. Харків: Атлант, 2003. 160 с.
3. Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / О. В. Андрощук, В.К. Баран та ін. / НАН України; Інститут історії України. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 1. 395 с.
4. Нариси повсякденного життя радянської України в добу НЕПу (1921-1928 рр.): Колективна монографія / відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2 ч.; Ч 1. Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 445 с.
5. Портнова Т. В. Селянство в уявленнях української інтелігенції 60-80-х рр. XIX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01. «Історія України». Дніпропетровськ, 2008. 13 с.
6. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство XIX–XX ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм: навчальний посібник для студентів історичних факультетів. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. 120 с.
7. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. Черкаси: «Вертикаль», 2007. 640 с.
8. Скальковський А. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. «Січ», 1994. 185 с.
9. Тригуб П.М. Проведення колективізації на Півдні України: нові факти і підходи. *Наукові праці. Серія: Історичні науки*. Миколаїв, 2002. Вип. 2. С. 126-129.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Антощак М. М.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 343.37:341.3

Тарас Бучма
(Київ)

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У тезах розглянуто особливості кримінально-правової охорони гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Проаналізовано специфіку об'єкта злочину, передбаченого статтею 201-2 КК України, та визначено його значення для кваліфікації правопорушень.

Ключові слова: гуманітарна допомога, об'єкт злочину, воєнний стан, благодійні пожертви, кримінальна відповідальність.

The abstracts examine the peculiarities of criminal-legal protection of humanitarian aid under martial law. The specifics of the object of the crime provided for in Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed, and its significance for the qualification of offenses is determined.

Key words: humanitarian aid, object of crime, martial law, charitable donations, criminal liability.

Гуманітарна допомога, як соціально-правове явище має глибокі історичні корені й представляє собою один із найвищих проявів людської солідарності. Однак в умовах збройного конфлікту виявляються не тільки найкращі риси суспільства, але й прагнення до незаконного збагачення. Зловживання гуманітарною допомогою, її розхищення та неправомірне використання підривають довіру до інститутів громадянського суспільства та завдають істотної шкоди вразливим верствам населення [1, с. 45].

Актуальність досліджуваної теми зумовлена запровадженням в Україні режиму воєнного стану та масштабним потоком допомоги від міжнародних партнерів. Реакцією законодавця на нові виклики стало доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК України) статтею 201-2, яка встановлює відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку [2]. Проте правозастосовна практика виявила низку проблем, пов'язаних із кваліфікацією таких діянь, розмежуванням їх від суміжних складів та визначенням вартості предмета злочину.

Для правильної кваліфікації правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, ключовим є встановлення об'єкта злочину. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини у сфері господарської діяльності та забезпечення соціального захисту населення, що гарантують встановлений порядок надання та розподілу гуманітарної допомоги [3, с. 15]. Додатковим об'єктом можуть виступати відносини, пов'язані з авторитетом держави та інститутом благодійництва.

Предметом злочину є гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога. **Гуманітарна допомога** – це одна з найбільш складних в юридичному плані конструкцій, оскільки вона регулюється одночасно національним законодавством та міжнародним гуманітарним. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV, гуманітарна допомога визначається як цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг [3].

Аналіз законодавства дозволяє виділити такі ключові ознаки гуманітарної допомоги як предмета злочину:

1) *Цільовість і адресність (спрямованість конкретним набувачам)*. Предмет злочину набуває статусу «гуманітарного» виключно за умови його призначення для чітко визначеного кола набувачів (вразливих категорій населення або військових формувань). Порушення адресності є ключовим моментом об'єктивної сторони злочину.

2) *Безоплатність (відсутність фінансових зобов'язань з боку отримувача)*. Ця ознака характеризує правову природу відносин між донором та отримувачем. Відсутність зустрічного майнового надання є тим критерієм, що відмежовує гуманітарну допомогу від звичайних господарських операцій.

3) *Гуманна мета (відсутність комерційного інтересу)*. Ця ознака вказує на те, що допомога надається виключно з мотивів гуманності, без наміру отримання прибутку. Трансформація цієї мети у корисливу (з боку отримувача) утворює склад злочину.

4) *Спеціальний режим легітимації*. Майно визнається гуманітарною допомогою з моменту перетину митного кордону із відповідним декларуванням або прийняття відповідного рішення спеціально уповноваженими органами.

Важливе значення для диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання має наукова типологізація предмета посягання. У доктрині кримінального права ми пропонуємо застосовувати трирівневу класифікацію гуманітарної допомоги, що безпосередньо впливає на оцінку суспільної небезпеки діяння:

По-перше, *за онтологічним (матеріальним) критерієм* розрізняють: а) товарно-матеріальні цінності (продукти, амуніція, транспорт); б) фінансові ресурси (цільові гранти, донати); в) роботи та послуги. Цей поділ є визначальним для встановлення розміру предмета злочину. Специфіка кваліфікації полягає в тому, що для товарів необхідна судово-товарознавча експертиза ринкової вартості, тоді як для грошових коштів розмір визначається за номіналом. Особливу складність становить кваліфікація незаконного використання послуг, які не мають уречевленої форми, що потребує доведення факту ухилення від сплати за їх отримання.

По-друге, *за суб'єктно-інституційним критерієм* (статусом донора) допомогу класифікують на надану: а) іноземними державами та міжнародними організаціями; б) національними благодійними фондами; в) приватними особами. Цей аспект важливий для характеристики додаткового об'єкта злочину. Розкрадання допомоги від міжнародних партнерів завдає шкоди не лише власності, а й зовнішньополітичному іміджу України, що підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння.

По-третє, *за функціональним призначенням* доцільно виокремлювати допомогу подвійного призначення (для потреб оборони) та загальногуманітарну (соціальну). Незаконний продаж амуніції, тепловізорів чи дронів під час воєнного стану безпосередньо знижує обороноздатність держави, що дозволяє розглядати такі діяння як такі, що межують зі злочинами проти основ національної безпеки.

Таким чином, гуманітарна допомога як об'єкт кримінально-правової охорони є складною категорією, що охоплює не лише майнові інтереси, а й систему соціальних зв'язків, спрямованих на виживання населення в умовах війни. Ефективність застосування ст. 201-2 КК України залежить від чіткого розуміння ознак предмета злочину та розробки єдиних методичних рекомендацій щодо оцінки вартості гуманітарної допомоги. Подальші дослідження мають бути спрямовані на уніфікацію судової практики та вдосконалення механізмів контролю за розподілом допомоги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Хавронюк М. І. Коментар до статті 201-2 КК України. Кримінальне право в умовах війни / В. О. Туляков (ред.). Київ : Ваіте, 2023. С. 40-52.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.05.2024).

3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 №1192-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 451.

Ольга Гордєєва, Христина Балера
(Харків)

ПРОФЕСІЙНІ ТА ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЮРИСТА ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто ключові особистісні та професійні якості, необхідні для успішної діяльності юриста. Проаналізовано вплив юридичної практики на формування рис характеру правника, зокрема уважності, стресостійкості, комунікабельності, педантичності та здатності до аналітичного мислення. Акцентовано увагу на важливості вміння слухати й чути співрозмовника, дотримання професійної етики та розвитку психологічної компетентності. Показано, що поєднання фахових знань із розвиненими особистісними якостями визначає ефективність професійної діяльності юриста та його авторитет.

Ключові слова: юрист, професійні якості, аналітичне мислення, комунікація, стресостійкість, професійна етика, педантичність.

The article examines the key personal and professional qualities required for a successful legal career. It analyses how legal practice influences the development of a lawyer's character traits, including attentiveness, stress resistance, communication skills, pedantry, and analytical thinking. The emphasis is placed on the importance of listening and perceiving information accurately, adhering to professional ethics, and developing psychological competence. The study demonstrates that the combination of legal expertise and well-developed personal qualities determines a lawyer's effectiveness and professional authority.

Key words: lawyer, professional qualities, analytical thinking, communication, stress resistance, professional ethics, attention to detail.

Як і будь-яка інша, професія юриста накладає свій відбиток на характер, розвиває чи притуплює ті чи інші особисті якості. Часто від оточуючих можна почути «він – юрист», оскільки зазвичай вони звертають увагу на такі риси, як педантичність, строгість, прискіпливість тощо. Але, на нашу думку, за образом юриста прихована набагато більша палітра якостей та рис характеру, якими він повинен володіти, щоб стати успішним у цій сфері, та яких, внаслідок тривалої практики він набуває та розвиває. Сучасні умови розвитку правової системи, збільшення обсягу законодавства та ускладнення суспільних процесів лише посилюють вимоги до особистісного потенціалу юриста.

Юридична діяльність потребує високого рівня підготовки та здатності працювати в динамічних умовах. Головним, на нашу думку, є не тільки вміння слухати, а вміння чути те, що замовчують інші. Досить часто в юридичній практиці, молоді фахівці-юристи проявляють досить багато довіри до того, що їм розповідають клієнти. Їм, в силу нестачі досвіду, буває складно читати між рядків та правильно вслухатись в розповідь, підбирати запитання, які б могли вивести клієнта на чисту воду. Вміння чути знадобиться не тільки в ситуаціях з клієнтами, а й з опонентами, колегами і будь-якими іншими співрозмовниками, адже допомагає налагодити діалог, дізнавшись позицію іншої сторони, побудувати логічну, ґрунтовну відповідь, дійти консенсусу й уникнути непорозумінь та конфліктних ситуацій. У практиці судочинства саме здатність уважно вслухатись нерідко стає передумовою для виявлення ключових деталей, які визначають подальший перебіг справи.

Серед ключових навичок також варто виокремити здатність до ефективної комунікації, адже юристу доводиться не лише аналізувати закони, а й чітко доносити інформацію до клієнтів, суддів і колег. Юридична практика передбачає постійну взаємодію з людьми, тому здатність будувати аргументацію, логічно висловлювати думки та адекватно реагувати на поведінку опонентів є вкрай важливою. До того ж ефективна комунікація допомагає юристу

формувати довготривалі професійні відносини, які можуть стати ресурсом у подальшій діяльності. В епоху цифровізації особливої ваги набуває також уміння комунікувати в онлайн-середовищі, вести офіційну переписку та правильно оформлювати електронні документи.

В практичній юридичній діяльності, ми переконані, завжди є ситуації, які, на перший погляд, зовсім не можливо вирішити. В таких випадках у нагоді стануть кмітливість та винахідливість. Будь-який юрист повинен бути налаштований на пошук виходу із ситуації, що склалась, вміти швидко думати, мислити системно та логічно, швидко реагувати. Не менш важливою є здатність прогнозувати розвиток подій, наперед оцінювати можливі ризики та правові наслідки, що дозволяє обирати найбільш вигідну стратегію захисту чи представництва.

Не менш важливою є педантичність. Відповідно до цієї риси характеру існує багато думок – чи є ця риса позитивною, чи негативною. Вважаємо, що все добре в міру. При цьому, однозначно, недбалість, неухважність та розсіяність у практичній діяльності юриста не принесуть йому бажаного успіху. Проте надмірна педантичність також може завадити. Тому необхідно старатися не доходити до крайнощів. У юридичних документах навіть одна неправильна фраза або неточність можуть призвести до значних наслідків. Тому уважність до деталей, акуратність, точність і старання зробити свою справу на найвищому рівні без фанатизму та виходу за рамки закону й моралі є золотою серединою, до якої варто прагнути. Досвідчені юристи зазначають, що грамотне оформлення документів часто має не менше значення, ніж правильна правова позиція, адже форма подання інформації впливає на сприйняття справи судом або іншими інстанціями.

Однією з найважливіших рис характеру є стресостійкість. Очевидним є те, що жоден клієнт не приходить до юриста з радісними новинами – у кожного свої проблеми, а найчастіше, справжнє горе. На нашу думку, найбільш емоційно насиченими сферами юридичної діяльності є кримінальні справи та шлюбнорозлучні процеси, оскільки саме в них зосереджені найбільш вразливі сторони людського життя. Звичайно, все це не може не вплинути на юриста, який піддається постійному стресу від потоку негативних емоцій. Тому важливо навчитися не приймати все близько до серця, як би банально це не звучало. Безперечно, професійна діяльність юриста, окрім безпосередніх знань та технік вимагає наявності та безперервного розвитку навичок психолога, які допоможуть заспокоїти клієнта, дізнатись всі важливі деталі справи, але разом з тим, не пропускати кожну історію крізь себе. Емоційна саморегуляція стає необхідною умовою професійного довголіття фахівця. Брак стресостійкості може призвести до професійного вигорання, що негативно впливає не лише на якість роботи, а й на моральний стан юриста.

Риса, яка найбільш притаманна прокурорам та адвокатам, які практикують в кримінальних справах – це підозрілість. Ця риса також входить до ряду тих, які не можна вважати абсолютно позитивними чи негативними. З одного боку, як ми вже згадували, юристу потрібно бути пильним до того, що розповідає клієнт, які факти прямо розкриває, а які старається замовчати, навмисно приховати чи змінити, показавши себе в найкращому світлі. Разом з тим, підозрювати усіх – це на рівні параної, до цього точно не варто вдаватись. Оптимальним є вміння поєднувати здоровий скептицизм із відкритістю до фактів, що дозволяє юристу неупереджено оцінювати інформацію та будувати об'єктивну правову позицію.

Однією з ключових складових роботи юриста є дотримання професійної етики. Принципи чесності, конфіденційності та лояльності до клієнтів формують не лише репутацію правника, а й визначають його ефективність у правозахисній сфері. Юрист повинен вміти коректно спілкуватися з клієнтами, незалежно від їх емоційного стану, аргументовано пояснювати юридичні аспекти справи та будувати довірливі відносини. У сучасних умовах, коли інформація поширюється надзвичайно швидко, ще більшої ваги набувають питання збереження адвокатської таємниці, відповідального ставлення до персональних даних і недопущення конфлікту інтересів.

Комунікаційні навички є не менш важливими, оскільки юридична діяльність передбачає постійну взаємодію з людьми, здатність переконливо висловлювати думки та впевнено виступати в суді. Грамотне володіння мовою, вміння будувати аргументи та аналізувати слова та дії опонентів допоможуть досягти позитивних результатів у юридичній діяльності. Особливо важливою стає навичка структурування інформації, що дозволяє швидко орієнтуватися в багатокомпонентних правових ситуаціях.

Юристу важливо не лише розуміти закони, а й уміти їх правильно застосовувати в різних ситуаціях. Тому розвинене аналітичне мислення допоможе йому знайти оптимальні рішення навіть у складних справах. Аналіз великої кількості інформації, прогнозування правових ризиків та оцінка можливих наслідків є невід'ємною частиною професійної юридичної діяльності. Вміння працювати з документами, розбиратися в судовій практиці та правильно трактувати правові норми є важливими для ефективної роботи правника.

Таким чином, юридична професія потребує не лише ґрунтовних знань законодавства, а й володіння певними особистісними та професійними навичками. Професійні якості юриста є вирішальним фактором, який впливає на його успішність у кар'єрі. Для того, щоб бути успішним в правничій сфері, важливо поєднувати високий рівень знань і особистісними характеристиками, такими як висока відповідальність, уважність до деталей, критичне мислення, етичність, комунікабельність – це лише частина тих компетенцій, які формують авторитет юриста та забезпечують йому довіру клієнтів. Юрист, який постійно вдосконалює себе, залишається конкурентоспроможним, адаптивним та здатним успішно працювати в умовах постійних змін законодавства та суспільних викликів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєв С.С. Теорія права. Київ: Вентурі, 2020. 312 с.
2. Бандурка О.М., Євдокімов В.В. Професійна етика юриста: навч. посібник. Харків: Право, 2018. 248 с.
3. Бєсєдін В.І. Психологія юридичної діяльності. Київ: КНЕУ, 2019. 284 с.
4. Бондаренко І.О. Комунікативна компетентність юриста: теорія та практика. Одеса: Фенікс, 2021. 176 с.
5. Оніщенко Н.М. Професійні компетентності сучасного юриста: аналітичний огляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 7. С. 12-17.

Ігор Скрибка
(Київ)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Автором проаналізовано адміністративно-правову природу статусу органів примусового виконання судових рішень як складової системи публічної адміністрації; розкрито конституційні та законодавчі засади функціонування органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, окреслено структурні елементи їх адміністративно-правового статусу, зокрема компетенцію, обов'язки, процесуальні гарантії, обмеження та юридичну відповідальність, акцентовано на поєднанні у діяльності цих органів владно-управлінських, юрисдикційних та сервісних ознак, а також на необхідності подальшої модернізації правового регулювання в умовах воєнного стану.

Ключові слова: органи примусового виконання, виконавче провадження, адміністративно-правовий статус, публічна адміністрація, державний виконавець, приватний виконавець.

The author analyzed the administrative and legal nature of the status of enforcement bodies as a component of the public administration system; revealed the constitutional and legislative principles of the functioning of state enforcement bodies and private enforcement agents, outlined the structural elements of their administrative and legal status, in particular, competence, responsibilities, procedural guarantees, restrictions and legal liability, emphasized the combination of government, administrative, jurisdictional and service features in the activities of these bodies, as well as the need for further modernization of legal regulation under martial law.

Keywords: *enforcement bodies, enforcement proceedings, administrative and legal status, public administration, state enforcement officer, private enforcement officer.*

Передовсім, слід зауважити, що у контексті конституційної основи адміністративно-правової природи статусу органів примусового виконання адміністративно-правова природа статусу органів примусового виконання судових рішень безпосередньо пов'язана з принципом обов'язковості судових рішень, закріпленим у статті 129-1 Конституції України, відповідно до якої держава забезпечує виконання судових рішень у визначеному законом порядку [1].

Органи державної виконавчої служби та приватні виконавці виступають специфічними суб'єктами публічної адміністрації, за допомогою яких держава реалізує свій обов'язок з організації та забезпечення фактичного виконання рішень судів та інших органів.

Їх статус можна вважати адміністративно-правовим, оскільки вони діють від імені держави або за її делегованими повноваженнями; наділені владними управлінськими повноваженнями; ухвалюють індивідуальні акти, обов'язкові для адресатів; підконтрольні та підзвітні у публічно-правовому порядку.

Таким чином, вже на конституційному рівні, закладається публічно-правова (адміністративно-правова) природа статусу органів примусового виконання, що зумовлює їх належність до суб'єктів владних повноважень у розумінні модерної адміністративно-правової доктрини.

У світлі законодавчого закріплення адміністративно-правового статусу органів примусового виконання варто зауважити, що нормативне оформлення адміністративно-правової природи статусу органів примусового виконання відбувається насамперед через профільні закони: Закон України «Про виконавче провадження» №1404-VIII від 02.06.2016, який визначає виконавче провадження як завершальну стадію судового провадження і сукупність дій органів та осіб, уповноважених державою, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів [2]; Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII від 02.06.2016, що закріплює систему органів ДВС, статус державних та приватних виконавців, їх повноваження, гарантії діяльності, обмеження та підстави дисциплінарної відповідальності [3].

Виконавчі органи у сфері правосуддя виступають зовнішньою ланкою механізму реалізації судової влади, водночас організаційно входячи до системи органів виконавчої влади (через підпорядкованість Міністерству юстиції України), а їх діяльність регулюється нормами адміністративного права.

Кодекс адміністративного судочинства України, закріплюючи категорію «суб'єкт владних повноважень», відносить до неї, зокрема, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, органи примусового виконання рішень та їх посадові особи (державні виконавці) належать до цієї групи, що додатково підкреслює адміністративно-правовий характер їх статусу [4].

На переконання автора доцільно виокремити п'ять структурних елементів адміністративно-правового статусу органів примусового виконання, оскільки адміністративно-правовий статус органів примусового виконання є комплексною категорією, і охоплює:

– компетенцію (повноваження) – закріплений законом обсяг прав і обов’язків щодо відкриття, ведення та завершення виконавчого провадження, звернення стягнення на майно та доходи боржника, накладення арештів, оголошення розшуку майна тощо (зокрема, відповідні елементи компетенції деталізуються у Законі № 1404-VIII);

– процесуальний статус – сукупність прав та обов’язків у межах процесуальної діяльності з примусового виконання, так, виконавець зобов’язаний діяти неупереджено, ефективно, своєчасно та виключно в межах закону, додержуючись встановлених процедур та строків;

– організаційно-правовий статус – тобто визначення місця органів примусового виконання в системі органів виконавчої влади, їх підпорядкованості, порядку формування та взаємодії з іншими органами (судами, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, суб’єктами держреєстрації тощо);

– гарантії та обмеження – тобто правові механізми забезпечення незалежності виконавця (процесуальні гарантії, соціальні та організаційні гарантії), а також встановлені законом обмеження щодо сумісництва, конфлікту інтересів, використання службового становища у приватних цілях;

– юридична відповідальність – комплекс кримінально-правових, адміністративно-правових та дисциплінарних засобів реагування на порушення законодавства у сфері примусового виконання (ст. 382 КК України; норми КУпАП; дисциплінарні процедури щодо державних і приватних виконавців).

Поєднання окреслених елементів у єдину систему свідчить про адміністративно-правову природу статусу органів примусового виконання, вони не лише технічно забезпечують виконання рішень, а й здійснюють владні, управлінські та юрисдикційні функції в рамках публічного адміністрування.

У науковій доктрині примусове виконання судових рішень розглядається як специфічний різновид публічно-владної діяльності, що поєднує риси адміністративного процесу та є продовженням судової юрисдикції.

Ю. Білоусов підкреслює, що виконання судового рішення є завершальним етапом правозахисної (юрисдикційної) діяльності, без реалізації якого судове рішення залишається декларативним, а отже – втрачається реальний зміст права на судовий захист [5], звідси випливає, що органи, які забезпечують цей етап, мають статус суб’єктів публічної влади, а їх діяльність – чітко регламентовану процесуальну форму.

Позиція Ю. Білоусова, відповідно до якої виконання судового рішення є завершальним етапом правозахисної (юрисдикційної) діяльності, є концептуально виваженою з точки зору функціонального підходу, так як акцентує увагу на тому, що без стадії виконання судового рішення втрачає свою реальну правову значимість і залишається лише формальним актом, такий підхід є методологічно правильним у контексті розуміння єдності судового захисту та примусового виконання, а також підтверджує, що органи примусового виконання фактично реалізують юрисдикційну функцію держави у вказаній сфері.

Доцільно розглядати органи примусового виконання як особливий інститут адміністративного права, у межах якого поєднуються: організаційно-управлінська функція (організація процесу виконання рішень); юрисдикційна функція (вирішення процедурних питань, пов’язаних із застосуванням примусових заходів); сервісна функція (забезпечення реалізації прав стягувача та інформування сторін).

Є. Плохота акцентує увагу на тому, що адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання, формують не лише повноваження, а й система обмежень, заборон і процедурних гарантій, які покликані запобігати зловживанню владними повноваженнями [6].

В. Налуцишин у контексті аналізу невиконання судових рішень наголошує, що саме особливий публічно-владний статус службових осіб органів примусового виконання обумовлює підвищені вимоги до їхньої поведінки, а також особливості кваліфікації кримінально караних діянь, пов’язаних з ігноруванням судових рішень [7].

Таким чином, доктрина підтримує підхід, за яким органи примусового виконання є суб'єктами публічної адміністрації з юрисдикційною функцією, а їх адміністративно-правова природа виявляється в поєднанні владних повноважень, жорсткої процесуальної форми та підзвітності у публічно-правовому порядку, а адміністративно-правова природа статусу органів примусового виконання судових рішень виявляється у: нормативному закріпленні їх як суб'єктів публічної адміністрації, що реалізують конституційний принцип обов'язковості судових рішень; структурі їх статусу, яка включає владні повноваження, процесуальні обов'язки, систему гарантій, обмежень та юридичної відповідальності; юрисдикційній та сервісній спрямованості діяльності, що поєднує захист прав стягувача із забезпеченням балансу інтересів сторін; особливому режимі функціонування в умовах воєнного стану, який вимагає адаптації законодавства та організаційних механізмів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII.
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV.
5. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2005. 192 с.
6. Плохота Є. П. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів в Україні, його склад та особливості. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 321–328.
7. Налуцишин В. До питання кваліфікуючих ознак невиконання судового рішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2(1). С. 132–135.

ПЕДАГОГІКА

Інга Акінфіна
(Ізмаїл)

КОМПЛЕКСНИЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ

У статті розглянуто проблему комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) в умовах сучасного освітнього простору. Проаналізовано основні поведінкові, емоційні та когнітивні прояви СДУГ, які ускладнюють процес навчання та соціалізації дітей. Окреслено основні напрями психолого-педагогічного супроводу, що охоплюють роботу з дитиною, її родиною та педагогами. Особливу увагу приділено ролі фізичної рекреації, ігрових та арт-терапевтичних методів як ефективних засобів корекції гіперактивної поведінки. Підкреслено значущість ранньої діагностики та системного міждисциплінарного підходу до супроводу дітей із СДУГ.

Ключові слова: синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, СДУГ, психолого-педагогічний супровід, гіперактивна поведінка, інклюзивна освіта, фізична рекреація.

The article addresses the issue of comprehensive psychological and pedagogical support for children with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) in the context of the modern educational environment. The main behavioral, emotional, and cognitive manifestations of ADHD that complicate the learning and socialization process of children are analyzed. The primary directions of psychological and pedagogical support are outlined, encompassing work with the child, their family, and educators. Special attention is given to the role of physical recreation, play-based, and art-therapeutic methods as effective means of correcting hyperactive behavior. The importance of early diagnosis and a systematic interdisciplinary approach to supporting children with ADHD is emphasized.

Keywords: attention deficit hyperactivity disorder, ADHD, psychological and pedagogical support, hyperactive behavior, inclusive education, physical recreation.

Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю є однією з найбільш поширених форм порушень поведінки в дитячому віці. За даними сучасних досліджень, СДУГ суттєво впливає на процес навчання, соціальну адаптацію та емоційний розвиток дитини, а в подальшому може призводити до шкільної дезадаптації та девіантних форм поведінки у підлітковому віці [2; 4; 5]. Особливої актуальності проблема набуває в умовах інклюзивної освіти, де зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з проявами гіперактивної поведінки.

Значне поширення СДУГ серед дітей молодшого шкільного віку, зростання кількості таких випадків протягом останніх років, а також недостатня готовність педагогів і батьків до ефективної взаємодії з цією категорією дітей зумовлюють необхідність пошуку та впровадження комплексних моделей психолого-педагогічного супроводу [1; 3]. У зв'язку з цим проблема комплексного супроводу дітей із СДУГ залишається надзвичайно актуальною та соціально значущою.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та узагальнення основних напрямів комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю в умовах освітньої організації.

СДУГ характеризується поєднанням таких ключових симптомів, як дефіцит уваги, імпульсивність та рухова розгальмованість. Порушення уваги та підвищена відволікальність спостерігаються практично у всіх дітей із цим синдромом, а у значній частині з них додатково фіксується підвищений рівень тривожності, що проявляється у внутрішній напруженості, занепокоєнні та страхах [18]. У поведінковій сфері порушення

відзначаються у більшості дітей незалежно від статі, що ускладнює їх адаптацію до вимог освітнього середовища.

Психолого-педагогічний супровід дітей із СДУГ має носити комплексний характер і реалізовуватися у кількох взаємопов'язаних напрямках. Насамперед це супровід самої дитини, спрямований на розвиток дефіцитарних функцій, формування навичок самоконтролю та регуляції поведінки. Важливим компонентом є також робота з дитячо-батьківськими відносинами, оскільки стиль сімейного виховання та емоційний клімат у родині істотно впливають на перебіг симптоматики [1; 6].

Сучасний психолого-педагогічний супровід розглядається не лише як сукупність корекційних методик, а як цілісна технологія підтримки дитини в процесі її розвитку, навчання та соціалізації. У цьому контексті важливе значення мають методи ігрової корекції, арт-терапії, пісочної терапії, казкотерапії, а також робота з м'якими матеріалами, які сприяють зниженню емоційної напруги та розвитку довільної регуляції поведінки [5; 6].

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділено використанню засобів оздоровчої фізичної культури як ефективного інструменту рекреації гіперактивної поведінки. Фізична активність у формі спеціально організованих занять, рухливих ігор, танцювальних вправ і дихальної гімнастики позитивно впливає на зниження рівня імпульсивності та рухової розгальмованості, сприяє розвитку уваги та самоконтролю. Такі методи є доступними, маловитратними та можуть успішно застосовуватися в умовах освітніх організацій.

Важливим аспектом комплексного супроводу є рання діагностика проявів СДУГ. Часто перші ознаки синдрому залишаються непоміченими батьками, оскільки збігаються з віковими кризами розвитку. Саме педагоги нерідко першими звертають увагу на труднощі у поведінці та навчальній діяльності дитини, що підкреслює їх ключову роль у своєчасному виявленні проблеми та організації допомоги [5; 6].

Отже, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю є складним багатофакторним порушенням, яке потребує системного та комплексного підходу до психолого-педагогічного супроводу. Ефективна підтримка дітей із СДУГ можлива лише за умови узгодженої взаємодії педагогів, батьків і фахівців психологічного профілю. Застосування корекційно-розвивальних методів, зокрема засобів оздоровчої фізичної культури, ігрових та арт-терапевтичних технологій, сприяє зниженню проявів гіперактивної поведінки та покращенню адаптації дітей в освітньому середовищі. Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на розробку та впровадження ефективних моделей комплексного супроводу дітей із СДУГ з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Годлевська В. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей молодшого шкільного віку: сутність, діагностика, корекція. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2021. Вип. 9. С. 73–78. URL: <http://surl.li/usrmts>
2. Гончарук Н. М. Специфіка формування комунікативних навичок у дітей з різними психологічними проблемами. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2022. Вип. 15. С. 134-143.
3. Грищенко С. В. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю в дітей віком 6–8 років як медико-соціальна проблема. *Сучасна педіатрія. Україна*. 2024. №1(137). С. 143–152.
4. Гуріна О. М. Робота з гіперактивними дітьми. Психологічна компетентність учителя. *Психолог*. 2016. № 22. 36 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2014. С. 114-129.
6. Єрофєєва А. Гіперактивна дитина. *Шкільний світ*. 2021. № 14.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Холостенко Ю. В.

Лариса Біджисєва
(Олександрія)

ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР

У статті розглядаються психолого-педагогічні та методичні засади формування клінічного мислення студентів медичних спеціальностей засобами рольових ігор. Проаналізовано сутність клінічного мислення, його структуру та умови розвитку в навчальному процесі. Обґрунтовано дидактичний потенціал рольових ігор як інтерактивного методу навчання, спрямованого на формування аналітичних, комунікативних і професійних компетентностей. Представлено типологію рольових ігор, методика їх організації та приклади практичного використання у медичній освіті. Визначено вплив рольових ігор на якість засвоєння клінічного матеріалу, розвиток критичного мислення та професійну готовність майбутніх лікарів.

Ключові слова: клінічне мислення, інтерактивні методи, рольові ігри, медична освіта, професійна підготовка.

The article examines the psychological, pedagogical and methodological foundations of developing clinical thinking in medical students through the use of role-playing games. It analyzes the essence and structure of clinical thinking as well as the conditions necessary for its development during professional training. The didactic potential of role-playing games as an interactive learning method aimed at fostering analytical skills, communication competence and professional readiness is substantiated. A typology of role-playing games, methodological recommendations for their implementation and examples of their practical use in medical education are presented. The influence of role-playing on the quality of mastering clinical material, the development of critical thinking and the formation of professional competence of future physicians is highlighted.

Keywords: clinical thinking, interactive learning, role-playing games, medical education, professional competence.

Вступ. Реформування сучасної медичної освіти в Україні орієнтоване на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно діяти в умовах невизначеності, дефіциту інформації та високої професійної відповідальності. У центрі такої підготовки перебуває формування клінічного мислення – здатності майбутнього лікаря системно аналізувати симптоми, критично осмислювати медичні дані та приймати обґрунтовані діагностичні й лікувальні рішення.

Традиційні підходи до викладання клінічних дисциплін не завжди забезпечують достатній рівень практичної підготовки та моделювання реальних ситуацій. Саме тому актуальними стають активні методи навчання, серед яких важливе місце займають рольові ігри. Вони дозволяють наблизити навчальний процес до реальних умов професійної діяльності, формуючи необхідні когнітивні, комунікативні та поведінкові компетентності.

Клінічне мислення є інтегративним процесом, що базується на взаємодії теоретичних знань, практичного досвіду та індивідуальних когнітивних стратегій студента. Воно включає наступні компоненти:

1. **Аналітичний**, що передбачає вміння виділяти основні симптоми, аналізувати анамnestичні дані та проводити логічні операції порівняння й узагальнення.
2. **Патофізіологічний**, який забезпечує розуміння механізмів розвитку патологічних процесів.
3. **Діагностичний**, пов'язаний із формуванням гіпотез, побудовою диференційного діагнозу та обґрунтуванням остаточного висновку.

4. **Комунікативний**, що включає вміння вести клінічне інтерв'ю, встановлювати контакт із пацієнтом, працювати в команді.

5. **Прогностико-терапевтичний**, який охоплює вибір лікувальної тактики, прогнозування можливих наслідків та оцінювання ризиків.

Формування клінічного мислення потребує створення спеціально організованого освітнього середовища, яке стимулює активність студентів та сприяє інтеграції знань і навичок у конкретні професійні ситуації.

1. Сутність та структура клінічного мислення

Клінічне мислення є інтегративним процесом, що базується на взаємодії теоретичних знань, практичного досвіду та індивідуальних когнітивних стратегій студента. Воно включає наступні компоненти:

1. **Аналітичний**, що передбачає уміння виділяти основні симптоми, аналізувати анамнестичні дані та проводити логічні операції порівняння й узагальнення.

2. **Патофізіологічний**, який забезпечує розуміння механізмів розвитку патологічних процесів.

3. **Діагностичний**, пов'язаний із формуванням гіпотез, побудовою диференційного діагнозу та обґрунтуванням остаточного висновку.

4. **Комунікативний**, що включає вміння вести клінічне інтерв'ю, встановлювати контакт із пацієнтом, працювати в команді.

5. **Прогностико-терапевтичний**, який охоплює вибір лікувальної тактики, прогнозування можливих наслідків та оцінювання ризиків.

Формування клінічного мислення потребує створення спеціально організованого освітнього середовища, яке стимулює активність студентів та сприяє інтеграції знань і навичок у конкретні професійні ситуації.

2. Рольові ігри як ефективний метод формування клінічного мислення

2.1. Педагогічна характеристика рольової гри

Рольова гра – це вид навчальної діяльності, за якого студенти виконують певні ролі, моделюючи реальні або умовні професійні ситуації. Її цінність полягає в тому, що вона поєднує практичні дії, емоційне занурення та когнітивну активність, що суттєво підвищує ефективність навчання.

Основні переваги рольових ігор:

- створюють атмосферу, максимально наближену до клінічної практики;
- активізують критичне, логічне та творче мислення;
- забезпечують практичний досвід прийняття рішень;
- сприяють розвитку професійної комунікації;
- зменшують рівень тривоги перед реальним контактом з пацієнтом.

2.2. Види рольових ігор у медичній підготовці

У медичній освіті рольові ігри можуть мати різні форми:

- **імітаційні ігри**, що передають типові клінічні ситуації;
- **проблемно-орієнтовані ігри**, спрямовані на вирішення складних діагностичних задач;
- **командні консиліуми**, де студенти представляють різні спеціальності;
- **симуляційні сценарії невідкладних станів**, які формують швидкі реакції;
- **комунікативні тренінги**, спрямовані на розвиток навичок взаємодії з пацієнтом.

3. Методика організації рольових ігор

Ефективність рольових ігор залежить від правильного педагогічного дизайну. Заняття обов'язково має включати такі етапи:

1. Підготовка

- розроблення сценарію клінічної ситуації;
- підготовка карток ролей;
- визначення освітніх цілей;

- інструктаж студентів.

2. Проведення гри

Студенти виконують ролі лікаря, пацієнта, медичної сестри чи експерта. Важливо дотримуватися логіки клінічного процесу: збір анамнезу, обстеження, аналіз даних, формування діагностичної гіпотези, вибір лікування.

3. Рефлексія (дебріфінг)

Це ключовий момент, коли:

- аналізуються допущені помилки;
- обговорюються вдалі рішення;
- співставляється логіка студента з клінічним алгоритмом;
- формується цілісне розуміння випадку.

4. Приклади рольових ігор у формуванні клінічного мислення

«Клінічне інтерв'ю»

Студент-лікар опитує «пацієнта» (одного групуника сюжетом). Розвиваються навички комунікації, емпатії, логічного мислення.

«Диференційний діагноз»

Група студентів аналізує суперечливий клінічний випадок. Формуються когнітивні навички: систематизація, порівняння, виділення провідних симптомів.

«Консиліум спеціалістів»

Студенти представляють різні спеціальності (кардіолог, акушер, сімейний лікар, педіатр, середній медичний персонал). Розвивається командна взаємодія, уміння аргументувати професійні рішення.

«Невідкладна допомога»

Моделюється критична ситуація: анафілаксія, інфаркт, травма. Тут необхідні швидкі, точні та послідовні дії.

5. Результативність та освітній ефект рольових ігор

Застосування рольових ігор у медичній освіті:

- підвищує рівень практичної підготовки;
- формує навички клінічного мислення на високому рівні;
- покращує засвоєння теоретичного матеріалу;
- розвиває критичне та логічне мислення;
- сприяє формуванню відповідальності за прийняті рішення;
- підвищує готовність студентів до реального клінічного середовища.

Рольові ігри поєднують емоційне залучення, інтелектуальну активність та професійне моделювання – саме це робить їх незамінним інструментом сучасної медичної педагогіки.

Висновки. Рольові ігри є ефективним інтерактивним методом формування клінічного мислення студентів. Вони забезпечують моделювання умов, наближених до реальної лікарської практики, сприяють розвитку аналітичних і комунікативних умінь, формують професійну рефлексію та відповідальність.

Запровадження рольових ігор у навчальний процес медичних університетів, коледжів, підвищує якість освіти, розвиває професійну компетентність майбутніх лікарів, медичних сестер та відповідає сучасним вимогам підготовки медичних кадрів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. П. Психологія професійного становлення майбутнього лікаря. Київ: Медицина, 2017. 240 с.
2. Василенко Л. С. Інтерактивні методи навчання в медичній освіті. Львів: Нью-Віта, 2019. 184 с.
3. Гончар О. М. Педагогічні технології у професійній підготовці медичних працівників. Полтава: Сімон, 2020. 212 с.

4. Дрозд Т. І. Клінічні навички: сучасні методи навчання. Тернопіль: Укрмедкнига, 2018. 198 с.
5. Іванченко О. В. Основи симуляційного навчання в медицині. Харків: Колегіум, 2021. 176 с.
6. Кравець Р. М. Комунікативна підготовка майбутніх лікарів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2019. 160 с.
7. Мельник Г. І. Діагностичне мислення лікаря: методика формування. Чернівці: Букрек, 2016. 224 с.
8. Петренко І. С. Професійна компетентність у медицині. Київ: Наукова думка, 2015. 256 с.
9. Степаненко Л. Ю. Сучасні технології навчання клінічних дисциплін. Дніпро: Ліра, 2020. 204 с.
10. Шевченко М. О. Інноваційні педагогічні підходи в медичній освіті. Одеса: Астропринт, 2022. 192 с.

УДК 37.016:821.161.2:373.5

Софія Бойко, Олена Матвієнко
(Київ)

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

У статті розглянуто технології формувального оцінювання, зокрема здефінійовано формувальне оцінювання, визначено його особливості застосування у початковій школі, а також роль в системі освіти.

Ключові слова: *формувальне оцінювання, початкова школа, освітній процес, оцінювальні технології.*

The article discusses formative assessment technologies, in particular, defines formative assessment, determines its features of application in primary school, and role in educational system.

Keywords: *formative assessment, primary school, educational process, assessment technologies.*

Сучасний етап розвитку суспільства висуває підвищені вимоги до особистості, яка має чітко усвідомлювати мету власної діяльності, бути вмотивованою до безперервного навчання, здатною самостійно розв'язувати проблеми та володіти необхідним комплексом знань для цього. Пошук інноваційних методів і форм оцінювання стимулює розвиток здобувачів освіти та забезпечує їхню реальну взаємодію із суспільством.

В цьому контексті важливим є процес оцінювання, оскільки його результати слугують важливим джерелом інформації для визначення напрямів подальшого розвитку освітньої системи та її відповідності державним запитам; водночас вони становлять основу для конструктивної співпраці між учителями, учнями та батьками. Така взаємодія спрямована на обговорення індивідуальних досягнень школярів і визначення умов, що забезпечуватимуть найвищу результативність їхньої навчальної діяльності.

Відповідно до цих потреб формується концепція формувального оцінювання, яке зорієнтоване не лише на констатацію навчальних результатів учня чи учениці, а й на підтримку та відстеження поступу їхніх особистих досягнень. Воно базується на принципах, що передбачають пріоритет інтересів та індивідуальних освітніх запитів здобувача освіти в процесі навчання.

Досить відомим у світовій педагогіці є дефініція оцінювання К.Е. Бібі, який подає його як «систематичне збирання і тлумачення фактів, за яким йде наступний етап – судження про їхню цінність і відповідне планування подальших дій» [1, с. 18].

Загалом, оцінювання виконує низку важливих функцій у навчальному процесі:

- контрольну,
- навчальну,
- діагностично-коригуючу,
- стимулювально-мотиваційну,
- розвивальну,
- виховну,
- функцію управління навчальним процесом.

Під формувальним оцінюванням при цьому розуміють інтерактивний процес оцінки прогресу учнів, який дозволяє вчителю визначати їхні потреби та відповідно коригувати освітній процес [3]. Британський науковець П. Блек трактує його як «діяльність вчителя та учнів, яка надає відомості, які можуть бути використані як зворотній зв'язок для кореляції навчального процесу», наголошуючи на ідеї важливості залученості дитини в процес навчання та реагування на її потреби [5, с. 7].

Питання формувального оцінювання є доволі популярним у сьогоденні, оскільки над його розробкою активно працюють науковці та педагоги, серед яких є українські: О. Локшина, О. Онопрієнко, Л. Кабан, Н. Бібік, О. Блізнякова, Д. Ротфорт, О. Гезей, О. Савченко та ін.

Формувальне оцінювання, яке підтримує принципи компетентнісного підходу, відіграє важливу роль у накопиченні власного досвіду учнів. Завдяки цьому процесу учні освоюють знання, вміння та навички, які вони згодом застосовують у реальних життєвих ситуаціях, використовуючи матеріали й уміння, що довго зберігалися в пам'яті. Формувальне оцінювання сприяє накопиченню практичного досвіду молодших школярів, який стає актуальною інформацією в їх довготривалій пам'яті і готовністю до застосування у конкретних навчальних або життєвих умовах [2].

Цей підхід забезпечує можливість створення ефективного зворотного зв'язку не лише з учнями, але й з їхніми батьками. Він активізує діяльність дитини в процесі пізнання, ознайомлює учнів із критеріями оцінювання або дозволяє їм формувати ці критерії самостійно. Також учні отримують змогу аналізувати власну діяльність, коригувати методи навчання, свідомо шукати способи покращення власних результатів і вдосконалювати свої підходи до засвоєння знань.

Дослідження підтверджують, що систематичне оцінювання надає важливу інформацію про те, як учень засвоює знання. На основі цих даних вчителі та учні можуть планувати та реалізовувати відповідні дії. Саме така взаємодія між учителем і учнем надає оцінці формувального характеру. Відомо, що коли обидві сторони – і учні, і вчитель – однаково розуміють цілі та очікувані результати навчання, освітній процес стає значно ефективнішим. Учням важливо чітко усвідомлювати, яких навчальних результатів потрібно досягти, і бути в змозі у будь-який момент визначити, на якому етапі досягнення поставлених цілей вони перебувають. Це дозволяє оцінити правильність виконаних дій і операцій, внести необхідні корективи та визначити момент, коли поставлені результати досягнуті. Формувальна оцінка виступає своєрідним зворотним зв'язком для учнів, допомагаючи їм зрозуміти, які заходи варто вжити для покращення досягнень [4].

Специфіка застосування формувального оцінювання для учнів молодших класів зумовлена віковими особливостями дітей, їхніми пізнавальними потребами та рівнем розвитку навчальної мотивації. У цьому віці школярі потребують особливої підтримки, чітких орієнтирів і позитивного підкріплення, що визначає специфічні підходи до організації формувального оцінювання:

– орієнтація на процес, а не лише на результат – для молодших школярів важливо оцінювати не стільки кінцевий продукт, скільки динаміку навчального поступу. Формувальне оцінювання зосереджується на спостереженні за тим, як дитина оволодіває новими вміннями, які труднощі долає та яких успіхів досягає, що сприяє розвитку позитивного ставлення до навчальної діяльності;

– використання зрозумілих і доступних критеріїв – очікувані результати навчання подаються у формі, адаптованій до вікових можливостей молодших школярів: у вигляді символів, коротких формулювань, візуальних підказок. Це дає змогу дітям самостійно орієнтуватися у власних навчальних кроках;

– переважання вербального та невербального зворотного зв'язку – оскільки молодші школярі чутливі до емоційної підтримки, важливо, щоб учитель використовував доброзичливі коментарі, заохочення, поради щодо покращення роботи. Ефективними є невербальні форми – смайлики, умовні позначки, кольорові індикатори, які допомагають дітям швидко зрозуміти, над чим потрібно попрацювати;

– розвиток навичок рефлексії та самооцінювання – хоч рефлексія для молодших учнів є складним умінням, формувальне оцінювання поступово навчає дітей аналізувати власну роботу. Застосовуються різноманітні рефлексивні інструменти: «сходінки успіху», таблиці «знаю – вмію – хочу навчитися», запитання для самоперевірки. Це сприяє формуванню усвідомленого ставлення до навчання;

– підтримка індивідуальної траєкторії розвитку – формувальне оцінювання дає змогу враховувати індивідуальні особливості молодших школярів – темп роботи, стилі навчання, рівень підготовки. Завдяки цьому педагог може своєчасно коригувати навчальні завдання та допомагати кожній дитині просуватися у своєму темпі;

– безоцінкова підтримка навчальної мотивації – важливою специфікою є мінімізація стресових чинників: замість акценту на помилках дитині демонструється, що помилка – це природний крок у навчанні. Такий підхід формує внутрішню мотивацію, впевненість у власних силах і бажання рухатися вперед;

– активна роль батьків – у молодшій школі важлива співпраця між учителем і батьками: формувальне оцінювання забезпечує їхню обізнаність про індивідуальні успіхи дитини, а також дає поради щодо підтримки навчання вдома.

Отже, формувальне оцінювання є важливим інструментом сучасної освіти, спрямованим на підтримку індивідуального поступу учня та підвищення ефективності навчального процесу. Воно дозволяє перетворити оцінку на дієвий зворотний зв'язок, що сприяє розвитку мотивації, рефлексії та самостійності школярів. У початковій школі цей підхід особливо результативний, адже враховує вікові потреби дітей, забезпечує позитивне емоційне підкріплення, підтримує індивідуальну траєкторію навчання та зміцнює співпрацю між учителем, учнем і батьками. Таким чином, формувальне оцінювання стає важливою умовою розвитку компетентностей та створення якісного, орієнтованого на дитину освітнього середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейн Т. Моніторинг стандартів освіти: чому і як усе починалося. Моніторинг стандартів освіти / за ред. Альберта Таджимана і Т. Невілла Послтвейта. Львів: Літопис, 2003. С. 15-41.

2. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали III науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (05 грудня 2023 р., м. Харків) / за заг. ред. д. пед. н., доц. О. А. Мкртічян. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. С. 58.

3. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. №2. С. 107–113.

4. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. №6. С. 45-57.

5. Black P. Formative Assessment and Curriculum Consequences. Curriculum and Assessment. Scott David (Editor). Westport: Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2000. P.7–24.

*Анна Варакута
(Ізмаїл)*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті детально розглянуто педагогічні умови та особливості розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників засобами ігрової діяльності. Показано, як гра як провідний механізм формування емоційної компетентності сприяє розвитку здатності дітей розпізнавати, регулювати та виражати власні емоції, а також розуміти почуття інших. Наведено методичні підходи, приклади ігор, результати практичного дослідження та рекомендації для педагогів.

Ключові слова: емоційний інтелект, ігрова діяльність, старші дошкільники, емоційна компетентність, розвиток дитини.

This article explores in detail the pedagogical conditions and features of developing emotional intelligence in senior preschoolers through play activities. It highlights how play serves as a primary mechanism for forming emotional competence, helping children recognize, regulate, and express their emotions, as well as understand the emotions of others. Methodological approaches, practical game examples, study results, and recommendations for educators are also provided.

Key words: emotional intelligence, play activity, senior preschoolers, emotional competence, child development.

Емоційний інтелект – це комплексна здатність усвідомлювати, розпізнавати, виражати та регулювати власні емоції, а також розуміти почуття оточуючих, що є необхідною основою для соціальної адаптації, навчання та формування особистісної зрілості [1, с. 25]. Старший дошкільний вік (5-6 років) є оптимальним періодом для системного розвитку емоційного інтелекту, адже діти активно включаються у соціальні взаємодії, експериментують з ролями та почуттями, демонструють перші прояви емпатії та морального судження [2, с. 27].

Ігрова діяльність у старшому дошкільному віці виконує ключову роль у формуванні емоційної компетентності. Через сюжетно-рольові, творчі, театралізовані, дидактичні та рухливі ігри діти отримують можливість моделювати соціально-емоційні ситуації, розвивати самоконтроль, співпереживати, враховувати почуття інших і взаємодіяти у колективі [3, с. 18]. Гра створює безпечне середовище, де дитина може природно експериментувати з емоціями, отримувати соціальний досвід і формувати позитивні моделі поведінки.

Одним із головних завдань розвитку емоційного інтелекту є *розпізнавання емоцій*. Практика показує, що ефективними є:

- **Ігри з емоційними картками**, де діти повинні визначати почуття персонажів або однолітків;
- **Театралізовані вправи та інсценування казок**, які дозволяють обговорювати мотиви та емоції героїв;

- **Сюжетні ігри “Що відчуває герой?”**, що стимулюють розмову про причини радості, суму, страху або гніву [5, с. 34].

Регуляція емоцій формується через рухливі та сюжетні ігри, змагання, командні завдання. Діти вчаться стримувати негативні емоції, долати фрустрацію та правильно реагувати на невдачі. Педагог спрямовує процес, моделює емоційно складні ситуації, пропонує альтернативні способи реагування та стимулює позитивну поведінку [2, с. 28].

Емпатія та соціальні навички старших дошкільників активно формуються саме в процесі цілеспрямованої ігрової діяльності. Командні ігри, колективне будівництво, сюжетно-рольові та театралізовані ігри створюють умови для того, щоб дитина відчувала себе повноправним членом групи, навчалася враховувати думки та емоції інших, а також розвивала здатність до конструктивного вирішення конфліктів [3, с. 21]. Наприклад, під час гри «Будуємо місто разом» діти домовляються про розподіл ролей, планують дії спільно, обговорюють, як уникнути суперечок, і разом приймають рішення. Такі моделі гри дають можливість дитині на практиці відчувати важливість співпраці, навчитися підтримувати товаришів і адекватно реагувати на їхні емоції, що є основою майбутньої соціальної компетентності та колективної поведінки [2, с. 28].

Розвиток емпатії у дошкільників включає не лише здатність розпізнавати емоції іншого, а й уміння реагувати на них відповідним чином. Ігри на «емоційні реакції», де дитина повинна запропонувати спосіб підтримки сумного або роздратованого героя, або колеги по грі, сприяють формуванню емоційної чутливості та готовності до допомоги [5, с. 35]. Інший приклад – рольові ігри «Сім'я», «Лікарня», «Магазин», де дитина обов'язково повинна враховувати потреби та бажання інших учасників, відпрацьовує прийняття спільних рішень, розвиває вміння домовлятися і стримувати власні імпульси.

Важливим аспектом є **педагогічне забезпечення розвитку емоційного інтелекту**, оскільки без належного супроводу процес ігрового навчання може бути хаотичним і неефективним. Педагог створює емоційно безпечне середовище, де дитина може експериментувати зі своїми почуттями, висловлювати емоції, обговорювати їх і коригувати у випадку неправильної реакції. Наприклад, у грі «Що робити, якщо...» вихователь моделює конфліктну ситуацію, дає дітям можливість спробувати різні способи реагування, а потім разом аналізує результати, підкреслюючи важливість контролю емоцій і поваги до інших [4, с. 22].

Педагог також добирає зміст ігор відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей, використовуючи дидактичні матеріали, емоційні картки, казки, ілюстрації та реквізити для рольових ігор. Такий підхід дозволяє систематизувати процес розвитку емоційної компетентності, робить його цілеспрямованим і поступовим. Через повторювані ігрові ситуації дитина отримує можливість усвідомлювати власні емоції, аналізувати поведінку інших, відпрацьовувати соціально прийнятні реакції і закріплювати позитивні моделі поведінки [1, с. 27; 5, с. 36].

Особливо ефективними є **інтерактивні групові ігри**, де кожна дитина має власну роль і відповідальність. Наприклад, гра «Емоційне коло» передбачає, що діти по черзі описують, що відчуває персонаж на картці, а інші пропонують способи підтримки або реагування. У грі «Командний театр» діти спільно створюють сюжет, обговорюють поведінку героїв, аналізують, як емоції персонажів впливають на розвиток ситуації. Такі ігрові практики не лише сприяють розвитку емпатії, а й формують навички комунікації, колективної відповідальності та самоорганізації [3, с. 23].

Таким чином, поєднання ігрових форм роботи з педагогічним супроводом створює комплексний ефект: розвивається **емоційний інтелект**, формується емпатія, соціальні навички, здатність до конструктивного вирішення конфліктів, навички самоконтролю та комунікації. Цей процес стає основою майбутньої соціальної компетентності та підготовки дитини до життя в колективі та суспільстві [2, с. 29; 4, с. 24].

Для ілюстрації ефективності ігрових методів було проведено практичне дослідження у дошкільному підрозділі Матроського ЗЗСО серед 24 дітей старшого дошкільного віку. Дослідження включало спостереження, анкетування та тестування емоційної компетентності.

Таблиця 1
Результати впливу ігрової діяльності на розвиток емоційного інтелекту
старших дошкільників

№	Аспект емоційної компетентності	Приклад гри	Метод оцінювання	Тривалість	Кількість учасників	Реквізит	До застосування (%)	Після застосування (%)	Примітки
1	Розпізнавання власних емоцій	«Емоційні картки» – діти показують емоції, називають їх	Спостереження, картки	10 хв	1-2	Набір карток з емоціями	62	88	Діти навчились виражати власні емоції через міміку та слова
2	Розпізнавання емоцій інших	Театралізація казки «Ріпка» – аналіз емоцій героїв	Тест на емоційні реакції, рольові ігри	15 хв	4-6	Костюми, іграшки	55	85	Діти розуміють емоції персонажів та їх взаємозв'язок з діями
3	Регуляція негативних емоцій	Рухлива гра «Не злийся» – виконання завдань у командах	Спостереження під час конфліктних ігор	12 хв	6-8	М'яч, стрічки	48	80	Діти тренуються стримувати гнів, долати фрустрацію
4	Прояв емпатії	Рольова гра «Сім'я» – турбота про іншого	Анкетування, спостереження	15 хв	3-5	Ляльки, предмети побуту	50	83	Діти вчаться підтримувати, допомагати одноліткам
5	Соціальна взаємодія та комунікація	Кооперативне будівництво «Замок для героїв»	Спільні завдання, командні ігри	20 хв	4-6	Конструктор, кубики	60	90	Діти домовляються, слухають один одного, враховують думки інших
6	Контроль власних імпульсів	Гра «Червоне світло – зелений світло»	Рухливі ігри з правилами	10 хв	6-8	Простір для руху	52	82	Діти вчаться очікувати своєї черги, дотримуватися правил
7	Загальна емоційна	Комплексна гра «Емоцій	Анкетування,	25 хв	6-8	Картки, костюми, іграшки	54	87	Включає всі аспекти: розпізнаван

	компетентність	ний день» – комбінація сюжетних, рухливих та рольових елементів	спостереження						ня, регуляцію, емпатію, соціальні навич
--	----------------	---	---------------	--	--	--	--	--	---

Примітка: Таблиця демонструє ефективність різних ігрових методів у розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників. Дані відображають зміни у рівні емоційної компетентності дітей до і після застосування ігрових занять. Результати засвідчують, що систематичне використання сюжетно-рольових, кооперативних, рухливих та дидактичних ігор сприяє підвищенню здатності розпізнавати власні та чужі емоції, проявляти емпатію, регулювати емоційні реакції та розвивати соціальні навички [5, с. 37]. Дослідження проводилося у дошкільному підрозділі Матроського ЗЗСО серед 24 дітей старшого дошкільного віку.

Практичні приклади ігор, що розвивають емоційний інтелект:

- **“Емоційний театр”** – інсценування відомих казок з акцентом на переживання персонажів;
- **“Мої почуття”** – картки з емоціями, обговорення ситуацій, що їх викликають;
- **“Командний проект”** – спільне створення макетів, малюнків, іграшок, де діти вчаться взаємодіяти та враховувати емоції партнерів;
- **“Рухливі змагання з емоційним регулюванням”** – ігри з правилами, які стимулюють контролювати гнів, розчарування чи збудження.

Таким чином, ігрова діяльність старших дошкільників є провідним засобом розвитку емоційного інтелекту, сприяючи формуванню навичок розпізнавання, вираження та регуляції емоцій, розвитку емпатії, комунікативних умінь і соціальної зрілості. Забезпечення відповідних педагогічних умов у закладі дошкільної освіти дозволяє створити оптимальні можливості для формування емоційно компетентної особистості, готової до соціальної взаємодії та подальшого навчання [1, с. 28; 3, с. 22; 5, с. 38].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І., Чорна К. Методи ігрового розвитку емоційної компетентності дошкільників. *Світ педагогіки*. 2018. № 1. С. 33–38.
2. Бех І., Чорна К. Психологія емоційного інтелекту дітей. *Світ виховання*. 2010. № 2. С. 25–30.
3. Бех І. Розвиток емоційного інтелекту в дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 27–29.
4. Шмалько Г. Ігрові технології у розвитку емоційного інтелекту. *Рідна школа*. 2005. №7. С. 20–23.
5. Титаренко В. Психолого-педагогічні умови формування емоційної компетентності старших дошкільників. *Наукові записки ТДПУ: Педагогіка*. 2000. № 8. С. 18–22.

УДК 615:001:378

Павло Варванський, Еліна Омельчак
(Запоріжжя)

ФАСИЛІТОВАНИЙ ПІДХІД НА ЗАНЯТТЯХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН МЕДИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Досліджено зміст поняття фасилітації; визначено методи, які доречно застосовувати викладачу-фасилітатору в освітньому процесі коледжу на заняттях фармацевтичних дисциплін.

Ключові слова: фасилітація, фасилітатор, учасники освітнього процесу, емоційна культура, фасилітована технологія.

The meaning of the concept of facilitation is investigated; the teacher-facilitator methods in the educational process of the college of pharmaceutical disciplines were identified.

Key words: facilitation, facilitator, participant of educational process, technology of facilitation, emotional culture.

На заняттях фармацевтичних дисциплін викладачу необхідно мислити творчо, не тільки вміти правильно передавати свої знання здобувачу, але і поєднувати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу. Усі компетентності, які потрібно опановувати студентам фармацевтичної галузі та мати клінічне мислення під час вивчення дисциплін, необхідно опрацьовувати у сприятливих умовах для продуктивної самореалізації, де усвідомлюють і поважають права одне одного. Викладач-фасилітатор залучає та сприяє розкриттю потенціалу студентів, а також підтримує на кожному етапі навчання.

У той час, коли традиційне викладання лише передає готові знання, то фасилітація в освітньому процесі допомагає самостійно планувати вивчення великого обсягу інформації (зокрема на заочній формі здобуття освіти), опрацьовувати джерела інформації, креативно мислити тощо.

Специфіка навчання у коледжі – поєднувати в роботі знання з психології, педагогіки та медицини, які найкраще реалізуються за допомогою фасилітативної технології.

Викладачі циклової комісії Запорізького медичного фахового коледжу забезпечують якісне засвоєння освітньо-професійної програми «Фармація» у ролі фасилітатора, який є не просто лектором чи інструктором, а і експертом у дискусії заданої навчальної теми. Тут викладачі вже більш зосереджені на оптимізації освітнього процесу – ведуть глибокі обговорення, сприяють розвитку критичного, логічного мислення, залучають до використання накопиченого власного досвіду роботи та сприяють розкриттю потенціалу учасників групи загалом.

За традиційним методом роботи в групі можуть виникати конфлікти, яких уникають чи заглушують, потім обговорюють позааудиторно; учасники не слухають і не розуміють одне одного, бо зайняті відстоюванням власних відповідей нагальних проблем, які потрібно вирішити. У той час, за допомогою фасилітації у межах однієї дискусії можливо вирішувати найскладніші питання, що потребують думки кожного.

Питання фасилітації досліджувалося і наразі розглядається багатьма авторами, такими як: І. Авдеева, А. Брокбенк, П. Лушин, Дж. Хірон, Е. Штойер, О. Галіцан, О. Гнатишина, Р. Дімухаметов, О. Козіна, О. Майєр та ін.) [1, с. 13].

«Фасилітація» – (від англ. *Facilitation* – допомога, полегшення, сприяння) – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, який керується *фасилітатором* (ведучим, керівником). Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу [4].

«Фасилітатор» – фахівець, який забезпечує успішну групову комунікацію, несе відповідальність за якісне виконання завдань [4].

Викладач-фасилітатор під час проведення групового заняття:

- організовує процес, залучає учасників і структурує роботу групи здобувачів освіти для досягнення певних цілей, використовуючи потенціал групи;
- створює середовище злагодженої групової взаємодії, підкреслюючи сильні сторони та розвиваючи креативність;
- слідкує за виконанням завдань, коли всі задоволені результатом і їх ідеї почуті;
- вирішує руйнівну поведінку та злагоджує конфлікти;
- допомагає розвивати альтернативні напрямки мислення та пошуку рішень;
- є експертом із методів групової взаємодії [2, с. 127].

Серед основних задач педагога-фасилітатора є план порядку денного роботи групи, загальне керівництво і контроль процесу, управління завданнями, мотивація та створення підтримки емоційної культури.

Фасилітативна технологія реалізується шляхом наступних основних методів у навчанні фармацевтичних дисциплін:

- використання практичних фармацевтичних кейсів, які вимагають від здобувачів самостійного пошуку та застосування знань (написання рецептів, вивчення класифікації та характеристики основних фармакологічних груп, вирішення конфліктних ситуацій з пацієнтами тощо), а також засвоєння цих знань, використовуючи метод «Ромашка запитань Бенджаміна Блума»;
- застосування методу проєктного навчання або проблемно-орієнтованого навчання, що вимагає активної взаємодії, такої як робота в малих групах, дискусії, рольові ігри, мозкові штурми, інтелект-карти, тренінги, міні майстер-класи, воркшопи тощо (розбір технології виготовлення ліків, обговорення питань щодо фармацевтичної опіки пацієнтів в аптеці);
- гейміфікація як метод фасилітації дозволяє залучати групу студентів до навчання у ігровому контексті, зробивши інтерактивним заняття за допомогою цифрових освітніх платформ (Kahoot! Wordwall, Genially, Miro, Padlet тощо).

Вищеперераховані методи фасилітативної технології найкраще реалізуються в атмосфері довіри та безпеки, у забезпеченні рівності учасників, підтримці, заохоченні та стимуляції прагнення до саморозвитку та навчання впродовж життя (веб-квести, віртуальні вправи та ситуаційні задачі, симуляційні аптеки).

Фасилітація є високо ефективною, оскільки вона допомагає досягти поставлених групових цілей і при цьому підтримувати якість взаємодії між здобувачами, а також перетворює непродуктивні групові зустрічі на структурований, цілеспрямований процес.

Таким чином ефективність фасилітативної технології можна оцінити за трьома основними напрямками: результат (готовий план дій, прийняття і ухвалення інноваційного рішення), процес (активна залученість групи, врахування усіх точок зору, дотримання часу дискусії) та задоволеність (рівень комунікації в групі, відповідальність за прийняте рішення, створення безпечної та конструктивної атмосфери).

Перевагами, що підвищують ефективність фасилітації є:

- прискорення процесу ухвалення рішень (чіткі алгоритми та техніки (матриця рішень), які допомагають обрати найкращий варіант;
- уникнення конфліктних ситуацій (допомагає розділити особистість від ідеї та почути кожного);
- синергетичний ефект (колективний інтелект перевершує суму індивідуальної роботи);
- створення відкритої атмосфери (генерування максимальної кількості ідей без критики);

– підвищення відповідальності за результат (рішення розробляється та узгоджується групою, тому учасники відчують набагато вищий рівень відповідальності) [3, с. 413].

Отже, під час практичних занять з фармацевтичних дисциплін фасилітативна технологія дозволяє оцінити ефективність роботи в групі здобувачів освіти за допомогою: активного залучення, диференційованих підходів, досягнення цілей, якісного зворотного зв'язку і моніторингу результату роботи відповідно до прийнятих рішень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейко С.С., Бобух В.В. «Фасилітація в освітньому процесі медичного закладу вищої освіти». *Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки*. ПДМУ. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8cf8844f-14c6-4efd-b8f7-542b93488011/content> (дата звернення: 01.10.2025).

2. Гуцол М. І. Розмаїття методів фасилітації та застосування їх на онлайн-практиці навчання латинській мови та медичної термінології у вищій школі. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6cce9f28-eb03-4787-a8d3-39dbd231e190/content> (дата звернення: 09.10.2025).

3. Кравченко Н.В., Остертаг А.І. «Використання методу фасилітації при вивченні природничих дисциплін. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*. «Європейська наукова платформа». ГО «Міжнародний центр наукових досліджень». Вінниця, 2022. С. 413. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42837/1/A_Ostertah_N_Kravchenko_Fasilstatsia.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

4. «Фасилітація, фасилітатор». *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фасилітація/> (дата звернення: 15.12.2024).

УДК 371.315:82

Мар'яна Земба
(Чернівці)

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Дослідницький метод навчання заснований на тому, що здобувачі фахової передвищої освіти досліджують та відкривають нові знання, вміння і навички, а не просто отримують інформацію від викладача. Цей метод активно застосовується в сучасній педагогіці, адже він дозволяє розвивати критичне мислення, творчі здібності та самостійність студентів. При вивченні фахових дисциплін дослідницький метод навчання можна використовувати у різних формах, наприклад, при проведенні проєктної діяльності, дослідно-лабораторних робіт, веб-квестів, методів кейсів або навіть при вирішенні практичних задач. Здобувачі можуть самостійно формулювати гіпотези, проводити експерименти, аналізувати результати та робити висновки. При цьому студенти приймають активну участь в навчальному процесі, що дозволяє краще запам'ятовувати навчальний матеріал та застосовувати його на практиці. Таким чином, використання дослідницького методу при викладанні фахових дисциплін може призвести до більш глибокого розуміння теорії та практики, розвитку творчих здібностей, умінь працювати самостійно, а також вчить розвиває компетентності командної роботи.

Ключові слова: дослідницький метод, проєктна діяльність, дослідницька робота, задачі, гіпотези, експерименти, аналіз результатів, висновки, наставництво, джерела інформації, творчі здібності.

The research-based learning method is grounded in the idea that applicants for professional pre-higher education explore and discover new knowledge, abilities, and skills rather than simply receiving information from the instructor. This method is widely used in modern pedagogy, as it helps develop critical thinking, creativity, and student independence. When studying professional disciplines, the research-based learning method can be applied in various forms, such as project work, experimental laboratory activities, web quests, case methods, or even solving practical tasks. Learners can independently formulate hypotheses, conduct experiments, analyze results, and draw conclusions. In this process, students actively participate in the educational workflow, which helps them better retain material and apply it in practice. Thus, the use of the research-based method in teaching professional disciplines can lead to a deeper understanding of theory and practice, the development of creative abilities, the ability to work independently, and the formation of teamwork competencies.

Key words: research method, project activity, research work, tasks, hypotheses, experiments, results analysis, conclusions, mentoring, information sources, creative abilities.

Дослідницький метод навчання – це підхід, який активно використовує методи, що дозволяють допомогти здобувачам фахової передвищої освіти розвивати свої творчі здібності та навчитись вирішувати проблеми самостійно. В основі цього методу лежить ідея, що студент повинен стати активним учасником навчально-пізнавального процесу, а не просто пасивним слухачем [4].

Використовуючи дослідницький метод, студенти працюють над реальними проблемами, формують гіпотези, проводять експерименти та аналізують результати. Вони отримують можливість задавати питання, шукати та аналізувати інформацію з різних джерел та робити обґрунтовані висновки. Метою дослідницького методу є не тільки поглиблене розуміння дисципліни, але і розвиток критичного мислення, творчих здібностей, умінь працювати самостійно та в команді.

В результаті використання цього методу здобувачі стають більш мотивованими та зацікавленими в навчальному процесі, а також отримують навички, які можуть бути застосовані в реальному житті та в майбутній професійній діяльності.

Основними принципами дослідницького методу навчання є:

1. Активна участь студента в навчальному процесі. Студент повинен стати активним учасником, а не пасивним слухачем. Він повинен задавати питання, формувати гіпотези, проводити експерименти та аналізувати результати.

2. Робота над реальними проблемами. Дослідницький метод навчання передбачає роботу над реальними проблемами, які мають значення для студента та суспільства в цілому. Це допомагає здобувачам фахової передвищої освіти розуміти, як їх знання і навички можна застосовувати на практиці.

3. Використання різноманітних джерел відкритої інформації. Студент повинен вміти шукати та використовувати інформацію з різних джерел, таких як книжки, журнали, глобальна комп'ютерна мережа, монографії, реферати, відео та аудіо матеріали тощо. Він повинен вміти критично оцінювати дані та обирати ті, які найбільше підходить для вирішення поставленої задачі.

4. Співпраця та комунікація. Дослідницький метод навчання передбачає співпрацю та комунікацію між учасниками навчального процесу. Студент обговорює свої ідеї, ділиться знаннями і досвідом, а також отримує зворотній зв'язок від своїх колег та викладача.

5. Розвиток критичного мислення і самостійності. Дослідницький метод навчання допомагає студенту розвивати критичне мислення та самостійність. Він повинен вміти аналізувати інформацію, робити висновки, приймати рішення та діяти самостійно [1, 2].

Застосування дослідницького методу навчання при вивченні фахових дисциплін може бути організовано наступним чином:

1. Постановка проблеми. Викладач може запропонувати здобувачам реальну проблему, яку вони будуть вирішувати під час заняття і яка відображатиме конкретну ситуацію майбутньої фахової діяльності.

2. Планування дослідження. Студенти повинні розробити план дослідження, визначити методи та інструменти, які будуть використовуватись для збору і аналізу інформації.

3. Збір інформації. Студенти повинні зібрати інформацію з різних джерел, таких як книжки, журнали, глобальна комп'ютерна мережа, монографії, реферати, відео та аудіо матеріали тощо.

4. Аналіз інформації. Здобувачі фахової передвищої освіти повинні аналізувати зібрану інформацію, робити висновки, формувати рекомендації та використовувати її для розв'язання поставленої задачі.

5. Представлення результатів. Студенти повинні подати результати свого дослідження у вигляді презентації, звіту, портфоліо тощо [3, 5].

Дослідницький метод навчання може використовуватись при викладанні різних фахових дисциплін. Він допомагає розвивати навички, які можуть застосовуватись в реальному житті, а також підготувати здобувачів до подальшої професійної діяльності.

Дослідницький метод навчання – це підхід, який ставить в центр навчального процесу активну участь студентів в дослідженні реальних проблем. Він дозволяє розвивати навички критичного мислення, самостійність, комунікацію та співпрацю.

Застосування дослідницького методу дозволяє викладачу створювати умови для активної участі студентів в навчальному процесі. Це дозволяє підвищити мотивацію студентів, покращити розуміння навчального матеріалу та розвивати навички, які можуть бути застосовані в майбутній фаховій діяльності.

Одним із способів використання дослідницького методу при проведенні заняття є використання проєктної роботи. Проєктна робота передбачає роботу над реальними проблемами, які мають значення для студентів та суспільства в цілому. Здобувачі повинні розробити план дослідження, зібрати інформацію з різних джерел, проаналізувати її та подати результати свого дослідження в формі презентації, звіту, портфоліо тощо.

Також в якості дослідницького методу можна використовувати дискусії або дебати. Дискусія або дебати можуть бути організовані навколо реальної проблеми, яку слід вирішити. Студенти повинні висловлювати свої аргументи, обґрунтовувати свою позицію та висувати аргументи для інших учасників.

Дослідницький метод навчання також можна використовувати в рамках лабораторних робіт, експериментів, веб-квестів, методів кейсів та практичних занять. Здобувачі освіти повинні самостійно проводити експерименти, аналізувати результати та робити висновки.

Важливо відмітити, що використання дослідницького методу при викладанні фахових дисциплін потребує від педагога певних навиків та компетенцій. Викладач повинен вміти створювати умови для активної участі студентів, організовувати роботу в групах, допомагати студентам формувати і вирішувати проблеми, а також забезпечувати зворотній зв'язок і оцінку результатів роботи. Використання дослідницького методу є ефективним засобом підвищення якості навчання та розвитку навичок, які можуть застосовуватись в майбутній професійній діяльності. При правильній організації навчального процесу, цей метод стає одним з ключових елементів сучасної освіти.

Висновки. Використання дослідницького методу навчання при викладанні фахових дисциплін дозволяє не тільки підвищити якість освіти, але і розвивати студентів як особистість. Цей метод допомагає формувати уміння і навички, які можуть бути корисними не тільки в навчанні, але і в майбутній фаховій діяльності. Окрім того, використання дослідницького методу може стати стимулом для студентів, які зможуть проявити свій творчий потенціал і зацікавленість у фахових дисциплінах. В цілому, дослідницький метод навчання – це ефективний спосіб зробити навчальний процес більш цікавим та практичним для студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Плотнікова Т.Н. Використання дослідницького методу на уроках математики. *Математика в школі*. 2017. №10. С. 43-46.
2. Хорошилова Е.А. Використання дослідницького методу на уроках історії. *Історія в школі*. 2018. № 4. С. 38-41.
3. Кузнецова Н.В. Використання дослідницького методу на уроках літератури. *Література в школі*. 2019. № 1. С. 42-46.
4. Шабалова Е.В. Дослідницький метод навчання в контексті розвитку особистості учня. *Педагогічна освіта*. 2018. № 6. С. 34-39.
5. Макарова Е.Н. Використання дослідницького методу на уроках біології. *Біологія в школі*. 2019. № 5. С. 35-38.

УДК 376.091.3:004

Дар'я Криворотько
(Дніпро)

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

У статті розглянуто особливості розвитку інклюзивної освіти в умовах цифрової трансформації. Проаналізовано сучасні виклики, що постають перед педагогами, та окреслено інноваційні підходи й цифрові інструменти, які посилюють доступність навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано педагогічні моделі підтримки, що сприяють формуванню інклюзивного, технічного адаптивного освітнього середовища.

Ключові слова: інклюзивна освіта, цифрова трансформація, педагогічна підтримка, цифрові інструменти, доступність освіти, інноваційні технології, особливі освітні потреби.

The article examines the features of the development of inclusive education in the context of digital transformation. The current challenges facing educators are analyzed, and innovative approaches and digital tools that enhance the accessibility of education for children with special educational needs are outlined. Pedagogical support models that contribute to the formation of an inclusive, technically adaptive educational environment are substantiated.

Key words: inclusive education, digital transformation, pedagogical support, digital tools, accessibility of education, innovative technologies, special educational needs.

Актуальність. Цифрова трансформація істотно впливає на розвиток інклюзивної освіти, відкриваючи нові можливості для доступності та індивідуалізації навчання. Потреба у використанні цифрових інструментів зростає особливо в умовах дистанційного й змішаного навчання, що актуалізує питання готовності педагогів працювати з цифровими ресурсами в інклюзивному середовищі. Водночас існує брак методичних моделей, які б узгоджували інклюзивні підходи з цифровими технологіями, що підтверджує наукову та практичну значущість теми.

Постановка проблеми. Попри наявність цифрових платформ і ресурсів, їх застосування в інклюзивній освіті залишається фрагментарним та нерідко методично необґрунтованим. Проблема полягає у визначенні педагогічних моделей та інструментів, які забезпечують реальну доступність і підтримку дітей з особливими освітніми потребами в умовах цифрової трансформації. Необхідно встановити, як поєднати цифрові технології з інклюзивними принципами так, щоб вони підсилювали ефективність навчання.

Метою статті є визначення ефективних педагогічних підходів і моделей, які забезпечують результативне використання цифрових технологій в інклюзивній освіті та сприяють підвищенню доступності й якості навчання для дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематику цифрової трансформації інклюзивної освіти досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. І. Гамбург та С. Бакш (роль цифрових соціальних інновацій у забезпеченні доступності на інклюзії); Н. Пірлог (трансформація організації шкіл і методів викладання для цифрової інклюзії); М. Дубняк (правові та компетентнісні аспекти цифровізації освіти); О. Вороненко (технологічні підходи до індивідуалізації та адаптації навчання); Р. Медведєв (моделі адаптивного навчання з урахуванням інклюзивних принципів); О. Дущенко (проблеми цифрової нерівності та підготовки педагогів); О. Шпарик (порівняльний аналіз стратегій цифровізації середньої освіти у США та ЄС); Н. Ничкало, Л. Лук'янова та О. Овчарук (європейський і український досвід цифрової трансформації та інклюзії).

Виклад основного матеріалу.

Проблеми готовності педагогів до цифрової інклюзії

Одним із ключових викликів цифрової трансформації в інклюзивній освіті є недостатня цифрова компетентність педагогів. Багато вчителів та викладачів мають обмежений досвід використання спеціалізованих освітніх платформ та адаптивних цифрових інструментів, що значно зменшує ефективність інклюзивного навчання. Крім того, часто бракує методичних рекомендацій і прикладів практичного застосування технологій для дітей із різними типами порушень, що ускладнює індивідуалізацію навчального процесу. Внаслідок цього цифрові рішення, які мали б підвищувати доступність освіти, залишаються недосяжними для багатьох учнів із особливими освітніми потребами. Дослідження М.В. Дубняка підкреслюють, що розвиток цифрових компетентностей педагогів є критично важливим елементом успішної інтеграції технологій у інклюзивну освіту [2].

Доступність цифрових ресурсів та адаптація до потреб учнів

Ще одним важливим викликом інклюзивної освіти є дисбаланс між наявністю цифрових ресурсів та їх реальною доступністю для учнів з особливими освітніми потребами. Багато освітніх платформ не передбачають адаптацій для дітей із порушенням зору, слуху або когнітивними труднощами, що обмежує можливості повноцінного залучення до навчального процесу. Навіть сучасні інтерактивні та адаптивні інструменти не завжди відповідають специфічним освітнім потребам окремих категорій учнів [5].

Ефективна цифрова інклюзія потребує не лише наявності технологій, а й активної участі педагогів та організаційних структур у їх інтеграції. Наприклад, освітні заклади повинні забезпечувати навчання викладачів щодо налаштування цифрових платформ, створення адаптованих матеріалів та моніторингу прогресу учнів. Н. Пірлог підкреслює, що системний підхід до інтеграції цифрових технологій забезпечує індивідуалізацію та підтримку кожного учня відповідно до його потреб. Крім того, О. Вороненко наголошує на технологічних аспектах, які дозволяють організувати навчальний процес так, щоб цифрові ресурси були максимально гнучкими та доступними, а їх використання стимулювало активну участь учнів у навчанні [5; 1].

Соціальні та організаційні виклики цифрової інклюзії

Окрім технічних аспектів, інклюзивна освіта в умовах цифрової трансформації стикається із значними соціальними та організаційними викликами. Одним із них є недостатня взаємодія між учнями, педагогами та батьками у дистанційному або змішаному форматі навчання, що може знижувати мотивацію дітей та ефективність навчального процесу. Відсутність системної комунікації ускладнює моніторинг прогресу учнів та своєчасне надання підтримки тим, хто її потребує [4].

Додатково, організаційні структури закладів освіти часто не готові до інтеграції цифрових інструментів у повсякденну практику. Це проявляється у нестачі навчальних

програм для педагогів, обмежених ресурсах для створення адаптованих матеріалів та відсутності координованої стратегії впровадження цифрових технологій у інклюзивне навчання. Дослідження Р. Медведєва підкреслюють, що саме організаційна підтримка педагогів і чітка структура впровадження цифрових рішень є ключовими чинниками успішної цифрової інклюзії та ефективної адаптації навчального процесу під потреби учнів з особливими освітніми потребами [4].

Роль цифрових інструментів у розвитку комунікативних навичок дітей з ООП

Цифрові засоби уможливають створення інклюзивного освітнього середовища, у якому діти з різними мовленнєвими та когнітивними особливостями отримують доступ до адаптованого навчального контенту. Використання інтерактивних карток, логопедичних додатків, мультимедійних презентацій та платформ для альтернативної та додаткової комунікації сприяє покращенню розуміння мовлення, розвитку активного словника, формуванню фразових конструкцій і підвищенню мотивації до спілкування [3].

Особливо важливими є візуальні підказки, можливість повтору, голосовий супровід і варіативність виконання завдань, адже вони дозволяють дітям працювати у власному темпі та знижують тривожність. Доведено, що мультимедійні матеріали підсилюють ефективність корекційних занять, оскільки поєднують слухові, зорові й моторні канали сприймання, що забезпечує стійкіший розвиток комунікативних умінь [8].

Інтеграція цифрових ресурсів у корекційно-розвиткові програми

Системне впровадження цифрових інструментів у корекційні програми дає змогу логопеду точніше добирати матеріал, адаптувати завдання під мовленнєвий рівень дитини та відстежувати динаміку розвитку у зручному форматі.

Використання спеціалізованих логопедичних платформ, інтерактивних букварів, аудіовізуальних тренажерів, віртуальних карток та мультимедійних вправ допомагає структурувати заняття, урізноманітнити роботу і підтримувати інтерес дитини впродовж заняття. Для дошкільників із порушенням мовлення важливо, що такі ресурси поєднують гру й навчання: яскраві зображення, можливість переміщувати елементи, натискати, розфарбовувати чи озвучувати символи підсилюють емоційну залученість і стимулюють мовленнєву активність [6].

Крім того, цифрові ресурси ефективно інтегруються у програму розвитку дрібної моторики, зорово-просторових функцій, фонематичного слуху: вправи на класифікацію, зіставлення, сортування, ритмічні повтори або артикуляційні відео дозволяють отримати багатоканальну стимуляцію, яку складно забезпечити лише традиційними засобами. Піктограми, електронні комунікатори, додатки для побудови фраз – відіграють особливу роль у підтримці дітей, які мають суттєві труднощі з вербальною мовою. Завдяки ним дитина отримує можливість самостійно висловлювати потреби, брати участь у груповій діяльності та формувати передумови для подальшого розвитку мовлення у природний спосіб [7].

Розвиток міждисциплінарної взаємодії у впровадженні цифрових рішень

Ефективність використання цифрових технологій у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, значною мірою залежить від узгодженості дій усієї команди супроводу. Спільне планування логопеда, вихователя, асистента дитини, психолога та батьків дозволяє обирати саме ті цифрові ресурси, які найкраще відповідають індивідуальним особливостям розвитку дитини та завданням корекційного маршруту. Коли фахівці узгоджують структуру занять, розподіляють ролі та визначають, які саме навички потребують цифрового підсилення – фонематичне розпізнавання, лексичний запас, граматичні конструкції, комунікативні наміри – корекційний процес стає послідовним і системним [3].

Важливо також, що цифрові інструменти створюють можливість для безперервного зворотного зв'язку між учасниками команди. Електронні щоденники спостережень, відеофіксація успіхів, динамічні карти розвитку та онлайн-звіти допомагають батькам

краще розуміти хід корекції, а фахівцям – швидше коригувати програму відповідно до змін у стані дитини. Така модель співпраці підсилює ефективність втручань, адже кожне наступне заняття базується на точних даних, а не на загальних суб'єктивних оцінках [5].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що цифрова трансформація суттєво впливає на розвиток інклюзивної освіти, розширюючи можливості доступності, індивідуалізації та корекційно-розвиткової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Цифрові інструменти, адаптивні платформи, мультимедійні ресурси та засоби альтернативної й додаткової комунікації підсилюють ефективність навчального процесу та роблять його більш гнучким і технологічно орієнтованим. У результаті використання технологій сприяє створенню інклюзивного освітнього середовища, у якому здобувачі з різними потребами можуть взаємодіяти, навчатися й розвиватися на рівних.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вороненко О. Становлення та розвиток цифрової трансформації у закладах вищої освіти. Педагогічні науки, 2023.
2. Дубняк М.В. Цифрова трансформація освіти та цифрових компетентностей. Інститут інформації, права і політики. 2022. С. 141–155. URL: <https://ippi.org.ua/dubnyak-mv-tsifrova-transformatsiya-osviti-ta-tsifrovikh-kompetentnostei-pravovi-aspekti-s-141-155>
3. Литвиненко В. А. Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами: навч.-метод. посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. 112 с.
4. Медведєв Р. П. Адаптивне навчання у фаховій передвищій освіті в умовах інклюзії та цифровізації. Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж, 2025. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5749/5140>
5. Пірлог Н. Digital Inclusive Education in the Educational System. *Danubius University Journal*, 2024. URL: https://dj.univ-danubius.ro/index.php/DD/article/view/3010?utm_source=chatgpt.com
6. Рібцун Ю. Психомовленнєвий розвиток дітей раннього віку: теорія і практика, 2024. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739149/1/DV_2024-01_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf
7. Рібцун Ю. В. Порушення мовлення. Енциклопедія освіти: довідково-аналітичне видання. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 781–782. URL: <https://surl.li/qwiemc>
8. Rvachew S., Brosseau-Lapr   F. Developmental Phonological Disorders: Foundations of Clinical Practice, 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/263348960-Developmental_Phonological_Disorders_Foundations_of_Clinical_Practice

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Приходько Т. П.

УДК 378.091.313:82(477.63)

*Людмила Пойда, Олена Дажук
(Дніпро)*

ВИКОРИСТАННЯ КЛІНІКО-СИТУАЦІЙНИХ ЗАДАЧ У ВИКЛАДАННІ ПЕДІАТРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ДНІПРОВСЬКОГО БАЗОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

У статті представлено методичний аналіз використання клініко-ситуаційних задач у процесі викладання педіатрії в медичних закладах освіти за умов дистанційного формату навчання. Акцентовано увагу на труднощах формування клінічного мислення при відсутності практичної роботи з пацієнтом. Визначено переваги застосування клініко-ситуаційних задач як інтерактивного методу, що моделює реальні професійні ситуації,

сприяє розвитку самостійності здобувачів освіти, їх мотивації та професійних компетентностей.

Ключові слова: медична освіта, дистанційне навчання, педіатрія, клініко-ситуаційні задачі, клінічне мислення, інтерактивні методи навчання, інтерактивні технології, активізація пізнавальної діяльності, формування професійних компетентностей.

The article presents a methodological analysis of the use of clinical case studies in the teaching of pediatrics in medical educational institutions under the conditions of distance learning. Attention is focused on the challenges of developing clinical thinking in the absence of direct practical work with patients. The advantages of applying clinical case studies as an interactive method are highlighted, as they simulate real professional situations, promote the development of students' independence, motivation, and professional competencies.

Keywords: medical education, distance learning, distance format, pediatrics, clinical case studies, clinical thinking, interactive teaching methods, interactive technologies, cognitive activity enhancement, professional competence development.

Сучасні виклики в системі медичної освіти України не мають історичних аналогів. За даними МОН України, у 2022–2024 роках понад 48% закладів фахової передвищої освіти частково або повністю перейшли на дистанційний режим роботи. У медичних коледжах ця частка є ще вищою, адже безпекова ситуація постійно впливає на стабільність навчального процесу.

Дистанційне навчання, яке раніше розглядалося лише як допоміжна форма організації освітнього процесу, сьогодні стало одним з пріоритетних напрямів, що забезпечує безперервність освіти в умовах воєнних дій, руйнування закладів освіти, вимушеного переселення здобувачів освіти та педагогів, а також часткового вилучення окремих здобувачів освіти з навчального процесу через бойові дії та повітряні тривоги.

Пандемія COVID-19 стала додатковим каталізатором впровадження дистанційних технологій у навчальний процес, зокрема у медичних закладах освіти, де підготовка майбутніх фахівців передбачає поєднання теоретичної підготовки з формуванням практичних навичок і клінічного мислення. Це вимагає від викладача високого рівня адаптивності, здатності ефективно використовувати інтерактивні методи та цифрові освітні інструменти. У таких умовах особливо актуальним постає питання розробки та впровадження методів дистанційного навчання, які забезпечують активну залученість здобувачів освіти та формування професійних компетентностей у повному обсязі.

Дистанційний формат навчання ставить перед викладачами і здобувачами освіти нові виклики, що потребують адаптації методів роботи. Водночас він супроводжується низкою труднощів, серед яких:

- зниження рівня активності та мотивації здобувачів освіти;
- нецільове використання гаджетів (здобувачі освіти нерідко шукають відповіді за допомогою штучного інтелекту);
- поверхове формування клінічного мислення через відсутність безпосереднього контакту з пацієнтом;
- труднощі у перевірці рівня засвоєння знань у режимі реального часу.

Звичайні запитання до здобувачів освіти під час дистанційних занять часто не дають очікуваного результату: відповіді є формальними, зведеними до готових фраз, запозичених у пошукових системах. Таким чином, виникає необхідність у застосуванні більш продуктивних форм роботи.

В умовах, коли аудиторна практика є обмеженою, постає завдання зберегти якість підготовки майбутніх медиків на належному рівні. І саме тому викладачі Дніпровського медичного коледжу активно впроваджують клініко-ситуаційні задачі (КСЗ) як основний інструмент формування клінічного мислення.

Клініко-ситуаційні задачі давно визнані одним з найефективніших методів у медичній освіті. Ще класик педагогіки К.Д.Ушинський наголошував: «Людина мислить не знаннями, а ситуаціями, у яких ці знання активізуються». [4]

Сучасні дослідники медичної освіти додають, що саме ситуаційне навчання формує здатність до професійних рішень. Так, за даними університетських досліджень (Smith et al., 2021), здобувачі освіти, які працюють з КСЗ, регулярно:

- на 32% краще проводять диференційну діагностику;
- на 28% швидше обирають оптимальну тактику лікування;
- у 2,1 раза частіше демонструють глибоке розуміння патогенезу та вікової специфіки.

Ці показники повністю узгоджуються з досвідом викладачів Дніпровського медичного коледжу.

Під час переходу на дистанційне навчання педагогічний колектив коледжу провів внутрішній аналіз, який показав:

- 67% студентів відчували труднощі з концентрацією уваги;
- 54% зізнавалися, що під час онлайн-занять шукають відповіді в інтернеті;
- 41% мали труднощі з відтворенням клінічної логіки.

Саме тому було прийняте рішення ввести системну роботу з клініко-ситуаційними задачами на кожному практичному занятті з педіатрії.

Викладачі розробили кілька категорій КСЗ:

- Базові – для перевірки розуміння теми;
- Аналітичні – з елементами диференційної діагностики;
- Розширені – з використанням лабораторних та інструментальних даних;
- Динамічні – ситуація, коли через кілька хвилин стан дитини «змінюється»;
- Комунікативні – з елементами спілкування з батьками.

Такий підхід дозволив максимально адаптувати дистанційне навчання під майбутню клінічну діяльність.

У педіатрії цей метод особливо важливий, адже він сприяє розвитку клінічного мислення з урахуванням вікових особливостей дитини, психологічних аспектів спілкування з батьками та комплексного підходу до лікування.

Застосування клініко-ситуаційних задач у дистанційному навчанні має низку переваг, зокрема:

1. Формування клінічного мислення. Здобувачі освіти вчать бачити причинно-наслідкові зв'язки між симптомами, даними обстеження та можливими діагнозами.
2. Активізація навчального процесу. Робота із задачею вимагає постійної залученості, неможливо лише «списати» готову відповідь.
3. Розвиток самостійності. Здобувачі освіти набувають навички пошуку додаткової інформації не для формального списування, а для аналізу.
4. Моделювання реальних ситуацій. Навіть при відсутності контакту з пацієнтом здобувачі освіти залучаються до роботи з клінічним контекстом.
5. Формування комунікативних умінь. Обговорення клінічних задач у малих групах сприяє розвитку командної роботи та вмінню аргументувати свою позицію.

У практиці викладання педіатрії ефективним прийомом є моделювання різних клінічних ситуацій, що відповідають темі заняття. Такий підхід дозволяє здобувачам освіти не лише відтворювати теоретичний матеріал, а й навчатися аналізувати умови, формувати обґрунтовані висновки та відпрацьовувати логіку професійних рішень.

Розв'язання клініко-ситуаційних задач передбачає активне застосування знань: здобувачі освіти повинні не лише пригадати лекційний матеріал, а й співставити його з конкретними умовами, аргументувати свої дії та пропонувати найбільш доцільне рішення.

Крім того, такі завдання можна поступово ускладнювати, додаючи лабораторні дані, результати огляду чи нові симптоми, що наближує навчальний процес до реальних клінічних умов і створює ефект «клінічного мислення в дії».

Висновки. Досвід коледжу доводить, що навіть в умовах вимушеної дистанційності можливо забезпечити високу якість клінічної підготовки. Клініко-ситуаційні задачі стали:

- інструментом розвитку клінічного мислення;
- способом активізації студентів;
- засобом наближення навчання до реальної практики;
- ефективною альтернативою традиційному опитуванню.

Завдяки творчому та професійному підходу викладачів цей метод став важливим елементом сучасної медичної освіти і продовжує доводити свою ефективність.

Таким чином, саме клініко-ситуаційні задачі можна вважати оптимальним методом дистанційного викладання педіатрії, що поєднує у собі інтерактивність, практичність та орієнтацію на реальну клінічну діяльність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П., Луговий В. І. Сучасні виклики дистанційної освіти: досвід та перспективи. Київ: Національна академія педагогічних наук України, 2021. С. 7-9.
2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: Порадник П. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / упоряд.: С.В. Івашньова, Н.М. Дика, К.О. Линьов, О.В. Хмелева-Токарева, І.П. Воротникова; за заг. ред. М.Ф. Войцехівського, С.В. Івашньової, О.Г. Фіданян. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 420 с.
3. Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія / за ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
4. Ковальчук Л. Я., П'ятницька-Шапка О. І. Дистанційне навчання у вищій медичній освіті: проблеми та шляхи їх подолання. *Медична освіта*. 2020. №3. С. 15–20.
5. Ушинський К. Д. Твори: у 2-х т., Т. 2. Київ: Рад. школа, 1952. 501 с.

УДК 378.091.313:82

*Валентина Прийменко, Олена Коваль
(Дніпро)*

ЗБЕРЕГТИ ВІТЧИЗНИ СЛАВНИЙ ОБРАЗОК (ПРО НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ДНІПРОВСЬКОМУ БАЗОВОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ МЕДИЧНОМУ КОЛЕДЖІ)

У даній статті відображена робота викладачів української мови та літератури у Дніпровському базовому медичному коледжі з формування національно визначеної, патріотично налаштованої, грамотної і впевненої молодого людини, майбутнього фахівця-медика. Національна ідея тут представлена в контексті подання навчального та розвиваючого матеріалу з української літератури. Спільна педагогічна та студентська діяльність ґрунтується на дослідницько-пошуковій роботі з використанням новітніх технологій та місцевого матеріалу.

Ключові слова: національна ідея, українська еліта, художній образ України, громадянська солідарність, український цвіт, символи України, духовність величного народу, патріотизм і самопошва.

Швидкоплинний час, ніби й недавно з великою урочистістю та широкою громадою відзначали 150-річчя одного з найстаріших і найавторитетніших медичних навчальних закладів – Дніпровського базового медичного коледжу, а вже зверху п'ять років набігло. Колись наш навчальний заклад почав свій історичний рух як школа фельдшерів, що за перший свій випуск підготувала лише чотири спеціалісти. А сьогодні в наших студентських лавах більше 1200 майбутніх фахівців. У цих стінах витає творчість, пошук, наукова думка.

Все створено руками і талантом педагогів, керівників закладу. Дослідницькі лабораторії, сучасне технічне спорядження, постійна спільна, насамперед творча викладацька та студентська робота над створенням нових методів та методик, сприяння цій роботі музеїв коледжу, центру симуляційної медицини – все це працює на якість підготовки спеціалістів і на їх виховання та становлення. Навіть, незважаючи на тяжкі часи випробовування, від яких потерпає весь український народ.

Викладачі-філологи за допомогою новітніх методів та технологій, опираючись на власний багатий досвід, на досвід своїх колег нашого навчального закладу мають на меті ще й формування переконаних, свідомих патріотів, представників національних інтересів України. Наше постійне гасло: медик – перший патріот.

Ще з шевченківських часів пам'ятаємо риторичне запитання на кшталт «чиїх батьків чий ми діти». І понині інколи задаємо собі запитання «що ми за народ такий», «куди йдемо», «чому, маючи чудові природні ресурси, працьовиті руки, врешті, світлі голови, прекрасні традиції, самобутню культуру, славу історію, – живемо так тяжко, а сьогодні ще й трагічно»?

До медичного коледжу приходять п'ятнадцятирічні. Майже сформовані, чутливі до неправди, нещирості, вони очікують від нас, викладачів, чесні, відверті відповіді на чимало запитань національного, соціального, політичного спрямування. Тут злукавити ніяк не можна і навіть злочинно, адже майбутні медики – еліта України, одні з вершителей її подальшої долі. Справжня українська еліта повинна мати високий інтелект, професіоналізм, компетенції, високі морально-етичні стандарти... [1, с. 129-131].

У нинішні тяжкі часи підлітки, на наш погляд, повинні постійно чути і відчувати: ніяка зла сила не здатна здолати народ, який має високий патріотизм і почуття національної гордості. «Ми є народ, якого правди сила ніким звоєвана ще не була...». Тож ми, викладачі, саме на такий результат і працюємо. При викладанні свого предмету вбачаємо у цій роботі величезні можливості. Ось, приміром, колективні знайомства з відомими історичними особистостями України під час поза аудиторної роботи, справжніми патріотами, національними героями викличуть почуття гордості у кожного учасника такого заходу.

Українська мова та література дають багаті зерна для виховної та навчальної роботи. У тісних рамках програмного часу все ж вдається, скажімо, розмістити п'ятнадцятихвилинки під назвою «А ось що було насправді», під час яких студенти по черзі готують історичне трактування того чи іншого твору. Приміром, величезний інтерес викликає у юні твір Михайла Старицького «Оборона Буші». До цієї повісті студенти готують історичні, науково-дослідницькі повідомлення, будують виступи на зразок живої портретної галереї мужніх українських героїв – захисників фортеці. Студенти, прослухавши ці виступи, дають самостійну оцінку самопожертві козаків, Вернидубової ватаги, сотника Михайла Завісного, його доньки Орісі, самовідданих українців. На цьому робота не завершується.

Протягом тривалого часу в коледжі діє мовно-літературний гурток «Заміс». Одна з ланок роботи гуртка – збір і популяризація матеріалів під назвою «Історія моєї родини в історії моєї країни». Тож студенти, продовжуючи розмову про патріотизм і національну самосвідомість козаків-бушівців, розповідають про сучасних захисників України, своїх рідних та близьких, які ведуть боротьбу за незалежність рідної країни. За десятиліття роботи гуртка накопичилось сотні самобутніх розповідей та фотодокументів про близьких родичів студентів, які наживо свідчать про часи голодоморів, репресій, війн, всього того жаху, що довелося пережити українській нації. У кожному такому споміні – велика гордість і глибока віра у свій народ. Війна, випробування руйнують держави, але й будують їх. Ті, які приймають дійсність, вчаться з нею жити, розвиватись і зрештою перемагати. Народ, який вміє виживати, навчиться успішно перемагати. В цьому і є національна ідея. [4, с. 285-287]

У роботі з національного питання надзвичайно важлива мовна практика. Приміром, при вивченні розділу «Лексика» студенти розглядають інтерпретації добре відомих сторізів. На зразок, мем «Моя хата скраю – я нічого не знаю». Тобто, не звертайся, не кричи, тебе ніхто не почує. Та нині винайдено інше продовження: моя хата скраю – першим ворога зустрічаю, або «моя хата скраю – грудьми противника стрічаю» і т.д. Тут доречний мовний практикум на заняттях з української мови.

Усім відома сьогоденна політична, психологічна напруга у суспільстві. Українці переживають жорсткі часи національних викликів. Іноді людей охоплює обурення, іноді розпач, невимовний біль втрат. Як важливо при таких тяжких обставинах зберегти стійкість, віру і впевненість молоді. Ключовою ознакою дорослішання українського юнацтва є вміння взяти на себе насамперед відповідальність за власне життя. Здатність відповідати свідомо та рішуче. Здатність передбачати виклики та відповідально готуватись до них. [3, с. 303-305]

Не переконаєш юнака чи дівчину одними, нехай і високими словами, про національну гідність та незмінне почуття патріотизму. Потрібні реальні приклади самовідданого служіння українському народу, його національним інтересам. Ось тут і є поле творчої діяльності для нас, викладачів. Ми готуємо самі та залучаємо студентів до інформаційно-дослідницької роботи з теми «Портрети українських достойників». На засіданнях гуртка «Заміс» такі студентські роботи багато часу не займають, зате мають чудовий виховний ефект. Приміром, ось такий захід національно-патріотичного спрямування. На демонстраційній дошці портрет Петра Сагайдачного і зворушлива розповідь про те, що ніколи козаки не мали такої сили і слави, як за гетьмана Сагайдачного. У битвах був першим, в усіх походах на турків і татар перемагав на суші і на морі. До війська національного героя йшли десятки тисяч козаків.

Сагайдачний був людиною високої освіченості, чимало зробив для освіти і культури України, жертвував кошти на монастирі і школи. Під його керівництвом зростала військова міць України. Козаки створювали свій флот, будували швидкоплинні чайки і навіть підводні човни. При цьому студенти демонструють народні пісні, приказки, легенди про козацького достойника. Не завадить тут розповісти і про національні достоїнства гетьмана Івана Сविговського, який українців мав за братів. Тему національних викликів, безсмертних українських героїв нерідко розглядаємо на заняттях гуртка. Ось тут все більше наукових досліджень, обрамлених історичними картинами українських художників, музикою Миколи Лисенка та інших українських композиторів.

Минуле України: лицарське, героїчне, жорстоке і незрадливе, із здебільшого палким, національно визначеним українським гетьманством – це благодатне підґрунтя для формування патріотизму і національної погорди у сучасного студентства. Без високопарності, без зайвої піднесеності, документально доказово, дуже помірковано, за пошукової участі самих студентів на заняттях з української мови та літератури, доносимо думку про духовну досконалість і національну самосвідомість великих пращурів. Ось ці національні зірки, що яскраво спалахували і трагічно швидко згасали, своїми променями вказуючи на подальший розвиток української нації.

Здобувачі освіти та викладачі, за використання сучасних технічних засобів, знайомлять аудиторії з гетьманами XVI – XVII ст. та зачитують спомины про них сучасників. У часових рамках вивчення патріотичної теми це 5-7 хвилин, а враження для підлітків незабутні. Ось, приміром, Остап Дашкович, гетьман, що першим завдав нищівного удару московській орді і на сто років відбив бажання сусіднього тирана нападати на Україну. Такий приклад надзвичайно виграшний на тлі нинішньої ситуації. При цій розповіді дуже доречно звучать слова славної українки, гордості нації, поетеси Ліни Костенко.

І жах, і кров, і смерть, і відчай,
І клекіт хижої орди.
Маленький, сірий чоловічок

Накоїв чорної біди.
Це звір огидної породи,
Лох-Несс холодної Неви.
Куди ж ви дивитесь, народи?
Сьогодні ми, а завтра – ви.

Дмитро Вишневецький, який відродив українське козацтво у формі Запорізької Січі. Для нашого краю цей факт надзвичайно актуальний, адже саме Дніпропетровщина, зокрема Нікопольщина, стала колискою запорізьких січей. Тут, на Великому Лузі, народилися, гартувалися та від ворога відбивалися вправні козаки шести запорізьких січей. Дуже доречні при цьому такі науково-дослідницькі роботи при вивченні творчості письменника, історика, лінгвіста, перекладача і великого мученика періоду розстріляного відродження і, врешті, нашого земляка, репресованого в тридцять роки ХХ ст. – Валер'яна Підмогильного. Адже мало хто знає, що відомі українські вчені, академіки, викладачі Катеринославського (нині Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара) Дмитро Яворницький та Сергій Єфремов залучали до козацьких експедицій зовсім юного студента університету Валер'яна Підмогильного. Після напруженої цілоденної роботи з козацькими артефактами академіки, члени експедиції з подивом слухали перші психологічні твори напрочуд талановитого Валер'яна, а по поверненню сприяли друку цих творів у власному альманасі. Це з літератури, але ж письменник добре відомий як лінгвіст, автор робіт з української мови. Тож ці дослідження за активної участі студентів продовжуються і на заняттях з української мови.

Отак протягом двох років навчання, час від часу на засіданнях мовно-літературного гуртка «Заміс» майбутні медики знайомляться з літературними джерелами про сподвижницьке життя українських патріотів гетьманів Северина Наливайка, Івана Підкови, Самійла Зборовського та ін. Їхні портрети при цьому присутні, і музичний супровід має місце, і переконливе, сповнене вдячності до славних пращурів слово викладача та студентів. Нерідко такі заходи проходять з добірками репродукцій картин українських та європейських художників, пам'яток архітектури, у супроводі музики славетних українських композиторів М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Лисенка та ін. Активну участь беруть гуртківці, які створюють цілу палітру національних достоїнств українства. Аби, врешті, було чітко зрозуміло юнакам та дівчатам «чийх батьків чиї ми діти». Тоді більш виразнішим для юні постає і сьогодення, більш переконливо виглядає національна основа сучасного суспільства.

Ми, викладачі, добре усвідомлюємо: кожне слово наше повинно бути зрощене на сильній національній емоції. Про національні переваги треба знати і усвідомлювати вікові здобутки нації з наймолодшого віку і протягом усього життя... [2, с. 318-320].

Тут у пригоді викладачеві – низка заходів національно-патріотичного спрямування, наприклад навчально-виховний захід з теми: «Шевченко – батько нації, його друзі та вороги». Монологи, голосне читання поезій Шевченка, споминів і наукових досліджень про нього, театралізовані сценки, відомості із скарбнички нових відкриттів, спогади друзів українського походження, яких чимало знайшлося і серед проспектів Санкт-Петербургу. Така новизна у подачі теми шевченкіани та ще й вдало ілюстрована, не залишає байдужими майбутніх медиків.

Маємо надію, що студентів по-справжньому зворушив нещодавній мовно-літературний захід, присвячений українським поетам-ювілярам, національним героям, справжнім достойникам українського народу. Врешті, у нас така традиція, яка відбиває давню слов'янську, – поминання тих, хто « віддав життя за други своя». Серед портретів страдників слова теж цьогорічної ювілярки скульптора, художника, поетеси, члена патріотичного об'єднання Оксани Лятуринської:

І нашими не будуть діти.
Згубивши Батьківщини образок

Сьогодні Вітчизна переживає страшні болі. Як підтримати націю, її молоде покоління? На наш погляд, зробити національною ідеєю – ідею Любові. Здатність любити – ознака духовної дорослості. Саме це підкреслюють у своїх виступах майбутні медики, розповідаючи про безмежну і усвідомлену любов до України Василя Стуса, Василя Симоненка, Агатангела Кримського, Григорія Косинки... Та й про цьогорічний ювілей улюблениці нашого студентства Ліни Костенко не замовчуємо. Саме для поезії Ліни Василівни у нас відведені цілорічні поетичні хвилини. Вчимося бути українцями, бути патріотами, любити і берегти Своє, українське, якого ніколи і нікому не відібрати.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдачук С. Критерії нової еліти України. *Українські основи: зб. есеїв* / упоряд.: Валерій Пекар, Владислав Рашкован. 2022. С. 129.
2. Громенко С. Якого минулого потребує Україна. *Українські основи: зб. есеїв* / упоряд.: Валерій Пекар, Владислав Рашкован. Харків: Фоліо, 2022. С. 318.
3. Музика М. Час дорослішати. *Українські основи: зб. есеїв* / упоряд.: Валерій Пекар, Владислав Рашкован. Харків: Фоліо, 2022. С. 303.
4. Марушевська Ю. Учитись говорити про війну. *Українські основи: зб. есеїв* / упоряд.: Валерій Пекар, Владислав Рашкован. Харків: Фоліо, 2022. С. 285.

УДК 373.5.016:741.5:646.72

*Олександр Саух, Катерина Резнік
(Херсон)*

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 10 КЛАСІВ З ТЕМИ «ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАЧІСОК» СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ЕЛЕМЕНТИ ІМІДЖ-ДИЗАЙНУ»

У статті розглянуто особливості організації навчання здобувачів освіти 10 класу з теми «Основи моделювання зачісок» у межах спеціалізації «Елементи імідж-дизайну». Узагальнено теоретичні засади моделювання зачісок та проаналізовано методiku навчання з урахуванням вікових особливостей учнів. Окреслено поетапне формування практичних навичок, розвиток креативності та застосування цифрових технологій у процесі навчання. Подано підходи до поточного, тематичного та формувального оцінювання. Сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності навчального процесу.

Ключові слова: моделювання зачісок, імідж-дизайн, методика навчання, практичні навички, творчість, технології.

The article examines the peculiarities of the organization of education for students of the 10th grade on the topic "Fundamentals of modeling hairstyles" within the specialization "Elements of image design". The theoretical principles of hairstyle modeling are summarized and the teaching methodology is analyzed taking into account the age characteristics of the students. The step-by-step formation of practical skills, the development of creativity and the use of digital technologies in the learning process are outlined. Approaches to current, thematic and formative assessment are presented. Recommendations for increasing the effectiveness of the educational process have been formulated.

Keywords: hairstyle modeling, image design, teaching methodology, practical skills, creativity, technologies.

У сучасних умовах зростання ролі імідж-дизайну, перукарського мистецтва та творчих професій з'являється необхідність формування у здобувачів освіти базових знань і навичок, що дозволяють орієнтуватися у створенні гармонійного образу. Вивчення основ моделювання зачісок у закладах загальної середньої освіти набуває особливої актуальності, адже воно сприяє розвитку естетичного смаку, креативності, просторового мислення та художніх здібностей здобувачів освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що питання художнього моделювання та стилізації зачісок представлені у працях Н. Андросюк, Л. Барановської, О. Галай, К. Дяченко, які розкривають професійно-технічні аспекти роботи з волоссям, композиційні принципи побудови силуету та формування зачісок. Питання методики навчання художньо-технологічних предметів у закладах загальної середньої освіти висвітлені в дослідженнях Т. Коваленко, де акцентовано увагу на поетапності оволодіння практичними навичками, та в роботах С. Мартинюк і В. Петренко, що аналізують сучасні підходи до формувального оцінювання та застосування критерійних моделей оцінки творчих робіт.

Окремі праці (М. Герасименко, І. Сосновська) присвячено впровадженню цифрових технологій у підготовку фахівців індустрії краси, проте вони здебільшого орієнтовані на професійно-технічну освіту. У той час як питання адаптації змісту та методики моделювання зачісок до умов загальної середньої освіти, з урахуванням вікових особливостей підлітків та вимог компетентнісного навчання, залишаються недостатньо опрацьованими.

Таким чином, існує потреба в науково обґрунтованій методиці організації навчання здобувачів освіти 10 класу з теми «Основи моделювання зачісок», яка б поєднувала теоретичні засади, сучасні технології, практико орієнтований підхід та ефективні інструменти оцінювання.

Теоретичні засади моделювання зачісок ґрунтуються на розумінні форми, лінії, силуету, об'єму й текстури. Саме ці елементи визначають загальну композицію зачіски та забезпечують її естетичну довершеність. Формування цілісного образу потребує врахування пропорцій обличчя, індивідуальних фізіологічних характеристик, будови волосся, його густоти та довжини.

Наприклад, форма зачіски завжди співвідноситься з формою обличчя: круглому обличчю рекомендовано надавати видовженості, тобто використовувати стрижки, що візуально його витягують. Найкращі варіанти – подовжений боб з асиметричними передніми пасмами, каскад з об'ємом у верхній частині голови, піксі з видовженим чубчиком або стрижка шеггі. Важливим є створення об'єму зверху та використання вертикальних чи косих ліній, які відволікають увагу від ширини обличчя.

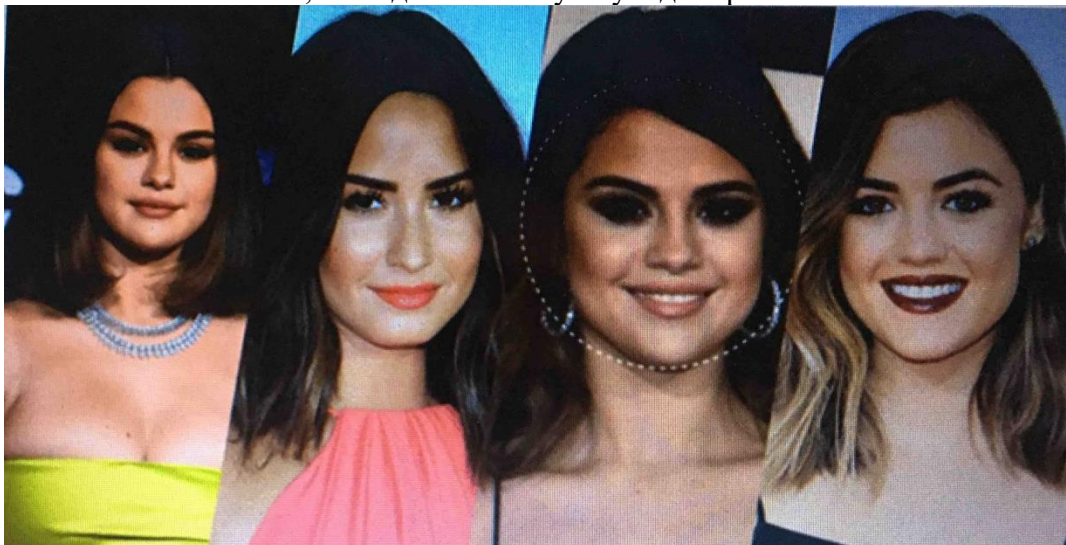

Рис. 1. Сучасні зачіски для круглого обличчя [11]

Таблиця 1

Рекомендації для підбору зачіски до круглого типу обличчя

Підбір зачіски до круглого типу обличчя	Рекомендується	Уникати
Лінії в зачісці	Вертикальні, косі, асиметричні	Горизонтальні, прямі
Розподіл об'єму	Об'єм на маківці, м'які переходи	Об'єм на рівні щік, боків
Довжина стрижки	Подовжені варіанти, середня та довга довжина	Короткі стрижки з відкритими боками
Чубчик	Косий, подовжений, філійований	Прямий густий короткий чубчик
Форма зачіски	Боб з асиметрією, каскад, шеггі, піксі з довгим чубчиком	Гладкі зачесані назад форми без об'єму
Текстура	Легка хвиля, багат шаровість, текстурованість	Гладка текстура без об'єму

Натомість видовженому (прямокутному) обличчю необхідно візуально збільшувати ширину, тому оптимальними є зачіски, які розширюють пропорції на рівні скронь і щік, формують горизонтальні акценти та уникають надмірної вертикальності. Рекомендовані варіанти: бічний проділ, подовжений боб або каре, текстуровані стрижки з об'ємом по боках, а також чубчики – особливо подовжені, прямі або косі. Такі приклади доцільно демонструвати на наочних зображеннях, оскільки візуалізація дозволяє здобувачам освіти краще осмислити композиційні принципи та закономірності побудови зачісок [5, с. 27].

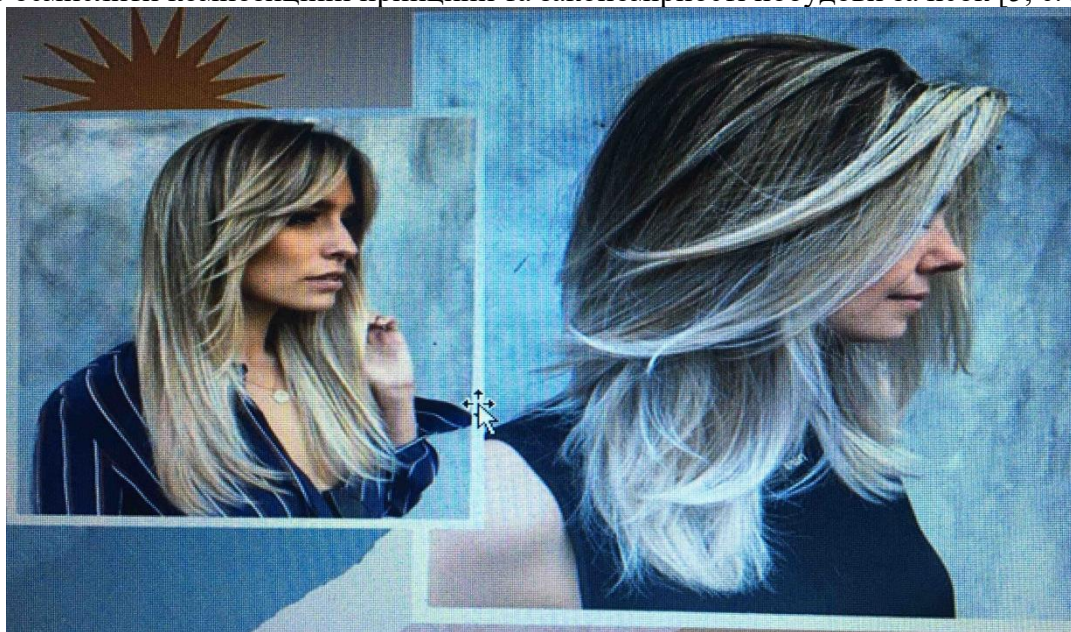

Рис. 2. Сучасні зачіски для видовженого (прямокутного) обличчя [12]

Крім базових композиційних правил, здобувачі освіти повинні ознайомитися з будовою волосся, його фізіологічними особливостями та можливими методами впливу на нього. Теоретична підготовка включає вивчення структурних елементів волосся, особливості догляду, принципи безпеки та гігієни. Розуміння цих аспектів є необхідним для якісного виконання практичних завдань і подальшого оволодіння складнішими техніками моделювання. Додатково варто розглянути історичний аспект розвитку зачісок, оскільки

він допомагає учням усвідомити зміну стилів, модних тенденцій та культурних впливів, що формували характерні риси різних епох [7, с. 14].

Методика навчання з теми «Основи моделювання зачісок» має враховувати вікові особливості здобувачів освіти 10 класу. Підлітки цього віку активно прагнуть самовираження, що робить навчання моделюванню зачісок особливо цікавим для них. Важливою складовою є застосування практико-орієнтованого підходу, у межах якого значна частина занять присвячується практичній роботі. Практичні вправи спрямовані на опанування технік укладання волосся, створення об'єму, плетіння, роботи з локоном, комбінування текстур. Ефективним є поетапне ускладнення завдань: від простих конструкцій до складних композицій, що дозволяє поступово формувати впевненість і професійну точність рухів [3, с. 58].

Методика навчання включає демонстраційний етап, під час якого викладач наочно показує техніку та пояснює її особливості, а також етап самостійної діяльності здобувачів освіти. У процесі виконання завдань здобувачі освіти вчаться аналізувати свої дії, оцінювати якість створеної зачіски, виявляти недоліки й знаходити шляхи їх усунення. Такий підхід сприяє розвитку самостійності, відповідальності та творчого мислення. Важливим елементом є і робота в групах, яка дозволяє здобувачам освіти обмінюватися досвідом, обговорювати техніки та розвивати навички комунікації [6, с. 72].

Суттєву роль у навчальному процесі відіграють інноваційні технології. Використання цифрових застосунків для моделювання зачісок, онлайн-тренажерів, відеоуроків, інтерактивних презентацій не лише полегшує сприйняття навчального матеріалу, але й підвищує мотивацію учнів. Сучасні здобувачі освіти є візуалами, тому відеоаналіз техніки укладання або створення комп'ютерного макета зачіски дозволяє глибше зануритися у процес і краще зрозуміти структуру зачіски [4, с. 63]. Крім того, цифрове портфоліо – це ефективний засіб демонстрації результатів роботи, що розвиває у здобувачів освіти навички презентації власних досягнень.

Оцінювання досягнень здобувачів освіти є важливим елементом освітнього процесу, оскільки воно дозволяє не лише визначити рівень засвоєння навчального матеріалу, а й відстежити прогрес здобувачів освіти, коригувати їх навчання в процесі. Для визначення рівня сформованості практичних умінь використовуються різні методи оцінювання, зокрема поточне, тематичне та підсумкове оцінювання. Поточне оцінювання включає міні-тести, опитування, аналіз проміжних результатів практичних завдань, що дозволяє своєчасно виявити проблеми та оперативно їх виправити. Тематичне оцінювання фокусується на виконанні комплексних творчих завдань, таких як створення зачіски відповідно до заданого образу або стилю. Під час оцінювання враховуються важливі критерії: технічна правильність, акуратність, композиційна довершеність, а також креативність роботи учнів [10, с. 51].

Особливу увагу необхідно приділити формувальному оцінюванню, яке здійснюється протягом усього навчального процесу і забезпечує постійний зворотний зв'язок між вчителем і здобувачем освіти. Це сприяє усвідомленню здобувачами освіти свого прогресу, підвищує мотивацію до навчання та формує рефлексивні навички. Крім того, навчання здійснюється через самооцінювання та взаємооцінювання серед здобувачів освіти. Ці елементи оцінювання формують у здобувачів освіти критичне мислення, навички аналізу своїх рішень, порівняння їх з роботами однокласників і виявлення сильних і слабких сторін у підходах до моделювання зачісок.

Для об'єктивного оцінювання доцільно використовувати рейтингові таблиці, чек-листи і рубрики оцінювання, що містять чітко прописані критерії. Це дозволяє уникати суб'єктивності, дає можливість для точного та об'єктивного оцінювання результатів здобувачів освіти, стимулює їх до самодисципліни та підвищує мотивацію до навчання.

Таблиця 1 містить критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з теми «Основи моделювання зачісок», що допомагає структурувати оцінювання та чітко

визначити максимальну кількість балів за кожен елемент роботи. Вона є корисною для тематичного або підсумкового оцінювання, зокрема, під час перевірки практичних робіт (ескізу або моделі зачіски).

Таблиця 2

**Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з теми
«Основи моделювання зачісок»**

№ з/п	Критерій оцінювання	Максимальна кількість балів	Фактична кількість балів
1	Відповідність форми зачіски типу обличчя	5 балів	
2	Дотримання основ композиції (симетрія, ритм, баланс)	5 балів	
3	Аргументованість вибору стилю, довжини, об'єму	4 бали	
4	Творчий підхід, оригінальність рішення	3 бали	
5	Якість виконання ескізу (або практичної моделі)	3 бали	
6	Загальна естетичність та завершеність образу	3 бали	
7	Дотримання термінів виконання, охайність роботи	2 бали	
Разом		25 балів	

Таким чином, оцінювання досягнень з теми «Основи моделювання зачісок» має бути всебічним, системним і спрямованим на розвиток не лише професійних умінь, а й естетичного смаку, індивідуального стилю та здатності до креативного мислення. Рациональне поєднання теоретичних і практичних завдань у процесі оцінювання забезпечує цілісне уявлення про рівень професійної підготовки майбутнього фахівця [8, 9].

Організація навчання з моделювання зачісок сприяє не лише формуванню професійних навичок, але й розвитку творчих здібностей, самостійності, відповідальності та естетичної культури здобувачів освіти. Правильно структурований навчальний процес, що поєднує теорію, практику, сучасні технології та формувальне оцінювання, створює сприятливі умови для всебічного розвитку особистості здобувача освіти та формування його компетентностей у сфері імідж-дизайну. Отже, запропонована методика та підходи можуть бути успішно використані у професійних коледжах і закладах загальної середньої освіти з метою підвищення якості підготовки майбутніх фахівців індустрії краси.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андросюк Н. П. Основи стилістики та художнього оформлення зачісок. Київ: Ліра, 2018. 156 с.
2. Барановська Л. І. Перукарське мистецтво: теорія та практика. Харків: Основа, 2020. 224 с.
3. Галай О. С. Технологія виконання перукарських робіт. Львів: Новий Світ, 2019. 180 с.
4. Герасименко М. В., Сосновська І. Ю. Цифрові інструменти в підготовці фахівців індустрії краси. Житомир: ПП Рута, 2021. 132 с.
5. Дяченко К. О. Композиція та дизайн у перукарській справі. Київ: Кондор, 2017. 143 с.
6. Коваленко Т. М. Методика навчання художнього моделювання у школі. Тернопіль: Астон, 2016. 200 с.

7. Кузьміна А. Р. Історія моди та стилю: навч. посібник. Одеса: Пальміра, 2015. 240 с.
8. Мартинюк С. П. Оцінювання навчальних досягнень учнів у творчих дисциплінах. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2020. 112 с.
9. Петренко В. Ю. Формувальне оцінювання: сучасні підходи. Київ: Шкільний світ, 2019. 96 с.
10. Шпак О. В. Практикум з моделювання та укладання волосся. Київ: Майстер-клас, 2021. 175 с.
11. Сучасні зачіски для круглого обличчя. FitBeauty. URL: <https://fitbeauty.com.ua>
12. Стрижки для прямокутного типу обличчя. BHUB. URL: <https://pro.bhub.com.ua>

УДК 78.087.6:37.019.3

Наталія Семенюк
(Володимир)

АНСАМБЛЕВЕ ВИКОНАВСТВО В СИСТЕМІ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

Ансамблеве виконавство посідає важливе місце в сучасній системі музичної педагогіки, оскільки сприяє всебічному розвитку професійних і соціальних компетентностей майбутніх музикантів. У статті окреслено теоретичні засади ансамблевої взаємодії та представлено ефективні педагогічні підходи до її організації в закладах фахової передвищої освіти. Дослідження оптимізує методологічні принципи ансамблевого музикування.

Ключові слова: ансамблеве виконавство, колективна музична діяльність, оркестр дитячих музичних інструментів, фортепіанний дует, ансамбль баяністів, оркестр народних інструментів, музична освіта.

Ensemble performance occupies an important place in the modern system of music pedagogy, as it contributes to the comprehensive development of the professional and social competencies of future musicians. The paper outlines the theoretical foundations of ensemble interaction and presents effective pedagogical approaches to its organization in institutions of professional pre-tertiary education. The study optimizes methodological principles of ensemble music-making.

Keywords: ensemble performance, collective musical activity, orchestra of children's musical instruments, piano duo, accordion ensemble, folk instrument orchestra, music education.

Ансамблева діяльність є важливою формою музичного навчання, що забезпечує розвиток комунікативних, творчих та професійних компетентностей студента та поєднання індивідуального виконавства з колективною взаємодією.

Останнім часом інтенсивно почала зростати популярність ансамблевого виконавства, що виявляється в потребі музикантів у самореалізації індивідуального творчого потенціалу через колективну творчість. Необхідність даного виду музикування обумовлена кількома чинниками: загальною тенденцією довідродження забутих ансамблевих традицій минулого; великою кількістю високохудожніх музичних творів та зростаючим інтересом до жанру ансамблевого музикування з боку сучасних композиторів.

Ансамбль – це група виконавців, спільно виступаючих. Мистецтво ансамблевого виконавства полягає в умінні виступаючого поєднати свою художню індивідуальність, свій виконавський стиль з індивідуальністю виконання партнера. Ансамбль – це колективна форма гри, у процесі якого кілька музикантів виконавчими засобами спільно розкривають художній зміст твору. Гра в ансамблі передбачає як вміння грати разом, так і відчувати й творити разом. Праця у колективі безсумнівно пов'язана з певними труднощами. Потрібно навчитися відчувати себе частиною цілого. Водночас гра в ансамблі виховує у виконавця ряд цінних факторів – вона дисциплінує щодо ритму, дає відчуття потрібного темпу, сприяє

розвитку мелодичного, поліфонічного, гармонійного слуху, виробляє впевненість, допомагає домогтися стабільності увиконанні. Так відомо, у сольній грі студент виконує програму невпевнено, кволо, погравши в ансамблі – починає грати набагато продуктивніше. Слабші учасники ансамблю починають підтягуватися до рівня сильніших, від тривалого спілкування один з одним кожен зростає як людина, особистість, оскільки виховуються такі риси, як порозуміння, взаємоповага, почуття колективізму. Інструменталіст, який будь-коли грав у ансамблі, багато чого набуває корисного від даного роду занять.

Досліджуючи дане питання, хотілося б торкнутися різних видів ансамблевого музикування, котрі використовую у своїй педагогічній діяльності. А саме: оркестр дитячих музичних інструментів, фортепіанний дует, інструментальний ансамбль, ансамбль баяністів, оркестр народних інструментів.

Грати в дитячому оркестрі – значить виховувати особистість дитини, вводити її у світ елементарної музики, закладати фундамент музичності, пробудити творчий початок і мислення. За методикою К. Орфа дитина виступає в колективному музикуванні не як слухач, а як творець музики. Викладаючи предмет «Дитячі музичні інструменти» на спеціальності «Дошкільна освіта», пропоную студентам бути в ролі дітей, котрі не вміють грати на музичних інструментах. Кожні декілька занять вони освоюють новий для них інструмент, а результатом нашої роботи є створення оркестру дитячих музичних інструментів з різноманітним репертуаром: дитячим, пісенним та народним.

Працюючи на відділі «Початкова освіта», викладаю предмет «Основи гри на музичному інструменті» та із задоволенням приділяю значну частину роботи саме ансамблевому музикуванню. Адже ансамблеве музикування має широке застосування не тільки як різновид виконавської діяльності, але і як форма вивчення музики. Спільне музикування викликає у студентів максимальний інтерес і як мотивація є могутнім стимулом у роботі. Так, ансамблеве виконавство на заняттях з фортепіано чи баяна здатне значно підвищити зацікавленість студентів, допомагає запанувати доброзичливій педагогічній атмосфері, створити ситуацію успішного виконання музичних творів, коли студент починає комфортно себе почувати як ансамбліст і виконавець-соліст. Саме гра в ансамблі сприяє розвитку звукового балансу, слухової уваги, прогнозувати музичний рух та цілісно сприймати музичний твір.

Широко розвинена гурткова діяльність фахового педагогічного коледжу стала поштовхом для молодих викладачів у створенні колективів, де основна частина роботи приділяється саме ансамблевому музикуванню. Студенти з захопленням відвідують в позаурочний час інструментальний ансамбль чи оркестр народних інструментів. Особливістю для керівника є те, що студенти приходять з різною музичною підготовкою або ж зовсім без підготовки. Проте через спільну виконавську діяльність колектив набирає ритмічної злагодженості, динамічної взаємодії, оволодіває навичками інтерпретації, набуває сценічного досвіду та здатності до колективного прийняття рішення. Результатом продуктивної роботи інструментального ансамблю та оркестру народних інструментів є дипломи різних ступенів Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів. Саме ансамблева практика вчить конструктивної співпраці, взаємоповаги, відповідальності та емоційної підтримки, що сприяє усвідомленню ролі кожного виконавця у спільному результаті.

Ансамблеві заняття є однією із дуже важливих сторін в музичній освіті. Вивчення музичного репертуару в ансамблі сприяє вихованню в молодого виконавця тонкого і різностороннього почуття звукового колориту і є одним із наймогутніших засобів для розвитку музичного смаку і розуміння. Ансамблеве музикування не є лише формою виконавської практики, а й комплексний педагогічний інструмент, що забезпечує всебічний музичний і особистісний розвиток студента, формування його професійної зрілості та творчої індивідуальності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Асаф'єв Б. Теорія музичного мислення. Київ, 2010. 56 с.
2. Баришевський Л. Основи ансамблевого виконавства. Львів, 2016. 134 с.
3. Резванова В. Використання саморобних інструментів у музичній діяльності дітей за принципами педагогіки Карла Орфа. *Палітра педагога*. 2008. №3. С.27-30.
4. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
5. Хорунжий І. Методика роботи в музичному ансамблі. Харків, 2018. 48 с.
6. Шубіна В. Б. Роль фортепіанного ансамблю у формуванні професійних музичних умінь та навичок. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА, 2011. Вип. 9. С. 9.

УДК 37.091.3:811

Оксана Ходаковська
(Харків)

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ РОБОТИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядається актуальність вивчення іноземних мов в контексті професійної мобільності, міжкультурної комунікації та особистісного розвитку. Увагу приділено інтеграції проєктної роботи у навчальний процес, формуванню комунікативних навичок, критичного мислення та толерантності. Зроблено висновок, що проєктна діяльність у викладанні іноземних мов є стратегічним напрямом розвитку освіти, який забезпечує практичну спрямованість навчання та підготовку студентів до викликів глобалізованого суспільства.

Ключові слова: іноземні мови; комунікація; професійна мобільність; проєктна робота; освітній процес; критичне мислення.

У сучасному глобалізованому світі знання іноземних мов набуває особливого значення. Воно стає не лише інструментом комунікації, а й засобом інтеграції у міжнародний освітній, культурний та професійний простір. Актуальність вивчення іноземних мов зумовлена такими динамічними процесами в економіці, політиці, науці та культурі, які потребують ефективної міжкультурної взаємодії. По-перше, іноземні мови є ключем до доступу до світових знань та інформаційних ресурсів. Більшість наукових публікацій, освітніх програм та професійних матеріалів створюється англійською чи іншими мовами, що робить їхнє опанування необхідною умовою академічного та професійного розвитку. По-друге, володіння іноземними мовами сприяє мобільності студентів і фахівців. Міжнародні освітні програми, стажування та професійні проєкти потребують високого рівня комунікативних навичок, що забезпечує конкурентоспроможність на глобальному ринку праці. По-третє, знання мов відкриває можливості для міжкультурного діалогу та допомагає краще розуміти соціальні норми та цінності інших народів, формує толерантність і сприяє розвитку міжкультурної компетентності.

Іноземні мови мають значення і для особистісного розвитку. Вивчення нових мов активізує когнітивні процеси, розширює світогляд, формує гнучкість мислення та здатність адаптуватися до різних комунікативних ситуацій. Таким чином, актуальність вивчення іноземних мов визначається потребами сучасного суспільства у глобальній комунікації, професійній мобільності та міжкультурному порозумінні. Знання мов стає стратегічним ресурсом, що забезпечує доступ до світових освітніх і культурних надбань, сприяє розвитку особистості та формує конкурентні переваги у професійному середовищі. Сучасна методика викладання іноземних мов дедалі більше орієнтується на активні форми навчання,

що сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та міжкультурної компетентності. Одним із провідних напрямків є інтеграція проєктної роботи, яка поєднує навчальний процес із практичною діяльністю студентів.

Теоретичні засади методу проєктів у викладанні іноземних мов базуються на кількох ключових принципах, які визначають його ефективність та актуальність у сучасній освіті. Цей метод передбачає високий рівень самостійності студентів, адже вони беруть на себе відповідальність за кінцевий результат роботи. Такий підхід формує навички планування, організації та контролю власної діяльності, які є важливими не лише у навчанні, а й у майбутній професійній практиці. Невід'ємним елементом є співпраця та командна взаємодія. Проєктна робота не виконується індивідуально, тому студенти навчаються працювати у групі, розподіляти ролі, узгоджувати рішення та досягати спільної мети. Це сприяє розвитку комунікативних умінь, толерантності та вміння враховувати різні точки зору.

Ще одним фундаментальним принципом є практична спрямованість завдань. Проєкти завжди мають конкретний результат – презентацію, дослідження, виступ чи інший продукт, який можна застосувати у реальному житті. Таким чином, навчання виходить за межі теоретичного засвоєння матеріалу і набуває прикладного характеру. Не менш значущою є інтеграція знань з різних дисциплін. Виконуючи проєкти, студенти поєднують мовні компетенції з культурологічними, соціальними та професійними аспектами. Це дозволяє розглядати іноземну мову не ізольовано, а як інструмент для пізнання світу, міжкультурної комунікації та професійного розвитку. Отже, проєктна робота у викладанні іноземних мов виступає не лише засобом формування мовних навичок, а й потужним механізмом розвитку особистості, здатної ефективно діяти у мультикультурному та професійному середовищі.

Практичне застосування проєктної роботи у викладанні іноземних мов має широкий спектр форм, які дозволяють поєднувати навчальний процес із реальними комунікативними ситуаціями. Одним із найпоширеніших варіантів є створення мультимедійних презентацій іноземною мовою, що дає студентам можливість не лише продемонструвати свої знання, а й навчитися працювати з сучасними технологіями та візуальними засобами. Іншою ефективною формою є розробка туристичних путівників чи рекламних кампаній, які моделюють професійні завдання та вимагають використання спеціалізованої лексики.

Проведення досліджень та написання звітів сприяє розвитку академічних навичок, умінь аналізувати інформацію та представляти її у структурованому вигляді. Організація дебатів, рольових ігор та інтерв'ю дозволяє студентам відчувати себе учасниками реального діалогу, формує навички аргументації та критичного мислення. Нарешті, підготовка спільних міжнародних онлайн-проєктів відкриває можливості для міжкультурної взаємодії, розширює світогляд і формує толерантність до різних культурних традицій. Усі ці форми сприяють розвитку комунікативних навичок, творчого мислення та міжкультурної компетентності, що є ключовими у сучасному світі.

Переваги інтеграції проєктної роботи у навчальний процес очевидні й багатогранні. По-перше, вона формує мотивацію до вивчення мови, адже студенти бачать практичний сенс у своїй діяльності та отримують відчутний результат. По-друге, проєктна робота розвиває так звані *soft skills* – уміння працювати в команді, брати на себе лідерські функції, ефективно розподіляти час і ресурси. По-третє, вона поглиблює знання про культуру та соціальні реалії країн, мова яких вивчається, що робить процес навчання більш автентичним і наближеним до реального життя. Нарешті, проєктна діяльність готує студентів до професійних ситуацій, у яких необхідно застосовувати іноземну мову як інструмент комунікації, співпраці та вирішення завдань. Таким чином, інтеграція проєктної роботи у викладанні іноземних мов є не лише методичним прийомом, а й стратегічним напрямком розвитку сучасної освіти.

Виклики та обмеження інтеграції проєктної роботи у викладанні іноземних мов пов'язані з низкою факторів, які необхідно враховувати для ефективної реалізації цього методу. Насамперед варто зазначити, що проєктна діяльність потребує ретельної

підготовки викладача. Він має не лише володіти методичними знаннями, а й уміти організувати роботу групи, підібрати відповідні матеріали, визначити чіткі цілі та критерії оцінювання. Це вимагає додаткового часу та зусиль, що може бути складним у межах стандартної навчальної програми. Ще одним важливим аспектом є потреба у додатковому часі для реалізації проєктів. На відміну від традиційних занять, де завдання виконуються швидко й у межах одного уроку, проєктна робота часто передбачає тривалу підготовку, дослідження, обговорення та створення кінцевого продукту. Це може викликати труднощі у плануванні навчального процесу та потребує гнучкості у розкладі.

Серйозним викликом є ризик нерівномірного розподілу ролей у групі. У деяких випадках активні студенти беруть на себе більшу частину роботи, тоді як інші залишаються менш залученими. Така ситуація може призвести до конфліктів, зниження мотивації та нерівності у навчальних результатах. Викладачеві важливо контролювати цей процес і забезпечувати баланс у виконанні завдань.

Не можна оминати увагою й технічні та організаційні труднощі, особливо в умовах онлайн-формату. Використання цифрових платформ, інтернет-зв'язку та мультимедійних ресурсів іноді супроводжується технічними негараздами, що ускладнює роботу студентів і викладачів. Організація спільної діяльності у віртуальному середовищі потребує додаткових навичок та інструментів для ефективної комунікації. Таким чином, інтеграція проєктної роботи у викладання іноземних мов має значний потенціал, але водночас супроводжується низкою викликів, які необхідно враховувати для досягнення позитивних результатів. Інтеграція проєктної роботи постає як ефективний інструмент формування таких компетентностей студентів, що виходять далеко за межі традиційного засвоєння мовних знань. Практичні форми реалізації цього методу, від мультимедійних презентацій до міжнародних онлайн-проєктів, забезпечують поєднання навчального процесу з реальними комунікативними ситуаціями, сприяють розвитку критичного мислення та міжкультурної толерантності.

Переваги проєктної діяльності полягають у підвищенні мотивації до навчання, формуванні soft skills, поглибленні культурологічних знань та підготовці студентів до професійної комунікації у глобалізованому світі. Водночас успішна реалізація цього підходу потребує ретельної методичної та організаційної підготовки викладача, додаткового часу та врахування можливих труднощів у груповій роботі й технічному забезпеченні. Таким чином, проєктна робота у викладанні іноземних мов є не лише сучасним методичним інструментом, а й стратегічним напрямом розвитку освітніх практик, що забезпечує формування конкурентоспроможних фахівців із високим рівнем комунікативної та міжкультурної компетентності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Використання методу проєктів при викладанні англійської мови у закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. № 6 (173). С. 60–64.
2. Етапи проектування у навчанні іноземних мов. *World Science*. 2016. № 2(6). Vol. 5. February. С. 53–56.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розглянуто особливості використання інтерактивних ігор на уроках англійської мови в початковій школі та обґрунтовано їхню роль у формуванні мовної, когнітивної та соціальної компетентностей молодших школярів. Проаналізовано класифікацію ігор, їхні переваги та методичні умови ефективного застосування. Показано, що інтерактивна ігрова діяльність підвищує мотивацію, забезпечує емоційно-позитивне навчальне середовище та сприяє природному засвоєнню іноземного матеріалу.

Ключові слова: інтерактивні ігри, ігрові технології, початкова школа, англійська мова, комунікативна компетентність, мотивація.

The article discusses the features of using interactive games in English lessons in primary school and highlights their role in developing learners' linguistic, cognitive, and social competences. It examines the classification of interactive games, their advantages, and methodological conditions for effective implementation. The study demonstrates that interactive gaming activities enhances motivation, creates a positive learning environment, and supports natural acquisition of foreign language skills.

Key words: interactive games, gaming technologies, primary school, English language, communicative competence, motivation.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз ефективності використання інтерактивних ігор у навчанні англійської мови молодших школярів, визначення їх класифікації, педагогічних переваг і методичних умов, що забезпечують результативність ігрової діяльності в освітньому процесі.

Сучасні освітні тенденції вимагають переходу від традиційних репродуктивних методів до активних, діяльнісних та особистісно зорієнтованих технологій навчання. Особливої актуальності ці процеси набувають у початковій школі, де формуються базові навички, ставлення до навчання та первинні комунікативні вміння. Англійська мова є найбільш поширеним інструментом міжкультурної взаємодії, тому її ефективне засвоєння у молодшому шкільному віці має стратегічне значення.

Існують різні способи стимулювання активності дітей, але найефективнішими є гра, творчість і цікавість. Зараз ігри є невід'ємною частиною навчання англійської мови. Вони сприяють інтенсивній мовній практиці, розвитку комунікативних навичок, можуть використовуватися на початку уроку чи вкінці для зменшення напруги після контрольної роботи, для зміни діяльності [1, с. 29].

Одним із найрезультативніших способів організації навчання англійської мови в початкових класах є використання інтерактивних ігор. Ігрова діяльність відповідає віковим особливостям дітей, сприяє розвитку мовної, соціальної та емоційної компетентностей, активізує навчальну мотивацію й забезпечує природні умови для засвоєння іноземного матеріалу.

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

- 1) готовність учнів до участі в грі (кожен учень повинен засвоїти правила гри, чітко усвідомити її мету, кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний запас знань для участі в грі);
- 2) забезпечення кожного учня необхідним дидактичним матеріалом;
- 3) чітка постановка завдання гри, пояснення гри зрозуміле, чітке;
- 4) складну гру слів проводити поетапно, поки учні не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру і різні її варіанти;

5) дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати;

6) не можна допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінка за поразку в грі, глузування тощо) [2, с.12].

В Україні все частіше використовують інтерактивні методи навчання як ключові механізми підвищення мотивації в процесі оволодіння іноземною мовою. Інтерактивні методи навчання відповідають актуальним вимогам сучасної освіти, розвиваючи в учнів уміння обговорювати й розмірковувати іноземною мовою. Наповнюючи традиційні заняття інтерактивними методами навчання, що найбільше відповідають особистісно-зорієнтованому підходу, викладач значно підвищує мотивацію та інтерес до вивчення іноземної мови [3, с. 8].

Молодший шкільний вік характеризується домінуванням ігрової та навчально-ігрової діяльності. Діти цього періоду мають підвищену емоційність, потребу у руховій активності, краще засвоюють наочний та динамічний матеріал. Інтерактивність передбачає взаємодію учасників, обмін інформацією та співпрацю. Інтерактивна гра – це форма діяльності, у якій навчальні завдання реалізуються через ігрові правила, змагання або сюжет.

Класифікація інтерактивних ігор для уроків англійської мови є важливим аспектом методики навчання, адже саме правильно підібрана гра дозволяє активізувати учнів, зробити освітній процес привабливішим і результативнішим. До основних видів ігор, що застосовуються на уроках англійської мови, належать лексичні, граматичні, фонетичні, комунікативні та аудитивні. Лексичні ігри спрямовані на розширення словникового запасу, вправлення у використанні нових слів і повторення вже вивчених. Граматичні ігри допомагають закріпити певні граматичні структури у цікавій, ненав'язливій формі, тоді як фонетичні зосереджені на формуванні правильної вимови та інтонації. Комунікативні та аудитивні ігри стимулюють учнів до реального мовлення, розвивають уміння слухати, розуміти партнера та взаємодіяти в різних ситуаціях.

З огляду на форму проведення, інтерактивні ігри можуть бути рухливими, настільними, картковими або онлайн. Рухливі ігри активізують увагу та енергію дітей, сприяють зняттю напруги, тоді як настільні та карткові ігри розвивають логіку, планування й уміння працювати в групі. Онлайн-ігри відкривають можливості для індивідуалізації навчання, використання інтерактивних платформ і залучення сучасних технологій, що особливо близькі молодшим школярам.

Використання інтерактивних ігор на уроках англійської мови має низку переваг. Насамперед це підвищення мотивації: гра викликає позитивні емоції та природну цікавість. Вона розвиває комунікативні вміння, стимулює активне говоріння і слухання, а також сприяє формуванню мовної та мовленнєвої іншомовної компетентності. Окрім цього, ігри позитивно впливають на розвиток когнітивних умінь – уваги, пам'яті, швидкості реакції і соціальних навичок (взаємодії, відповідальності, роботи в команді). Важливою перевагою є і зниження рівня тривожності, адже в ігровій атмосфері учні почувають себе вільніше та впевненіше у власних силах.

Щоб інтерактивні ігри були дійсно ефективними, необхідно дотримуватися певних методичних умов. Передусім учитель має визначити чітку мету гри та підібрати її відповідно до змісту уроку. Правила мають бути зрозумілими та доступними для всіх учнів, а матеріал – адаптованим до їхнього віку й мовного рівня. Важливими є оптимальна тривалість ігрової діяльності та обов'язкове залучення кожного учня, щоб уникнути пасивності чи нерівномірної участі. Завершальним етапом має бути підбиття підсумків: обговорення результатів, аналіз помилок і рефлексія, що допомагає закріпити навчальний матеріал і підвищує усвідомленість учнів щодо власних досягнень.

Таким чином, інтерактивні ігри є цінним інструментом навчання англійської мови, який робить освітній процес динамічним, різноманітним і спрямованим на активну взаємодію, розвиток компетентностей і позитивне ставлення до вивчення іноземної мови.

Інтерактивні ігри є важливим і ефективним засобом навчання англійської мови у початкових класах. Вони забезпечують емоційно-позитивну атмосферу, сприяють

формуванню мотивації, розвивають комунікативні навички, підтримують інтерес і знижують рівень страху помилки. Завдяки природному поєднанню ігрової та навчальної діяльності учні легко засвоюють мовний матеріал у реалістичних ситуаціях.

Результативність використання ігор значною мірою залежить від правильного добору та методичної організації: чіткості мети, доступності завдання, активної участі кожного учня та узгодженості гри зі змістом уроку. Врахування вікових особливостей молодших школярів робить інтерактивні ігри не лише дидактичним інструментом, а й важливим фактором розвитку творчості, комунікативності та позитивного ставлення до вивчення англійської мови.

Зважаючи на зазначене, інтерактивні ігри слід розглядати як обов'язковий компонент сучасного уроку англійської мови у початковій школі, що відповідає вимогам компетентнісного та діяльнісного підходів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грезіна Л. К. Роль гри в розвитку комунікативних і граматичних навичок. *Англійська мова в початковій школі*. 2010. №12. С. 29.
2. Муренець Н. О. Ігрова діяльність на уроках англійської мови в початкових класах. *Англійська мова в початковій школі*. 2018. №4. С. 12.
3. Фют Г. В. Інтерактивні методи навчання. *Англійська мова в початковій школі*. 2012. №12. С. 8.

Науковий керівник: Ковгар Ю. І.

Олександра Штанько
(Ізмаїл)

ВІЙНА ТА ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ДІТЕЙ З ООП: ПРОЯВИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу особливостей супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які пережили воєнні дії, на етапі їх адаптації до нових умов життя та включення в освітній процес. Розкриваються психологічні та педагогічні труднощі, характерні для таких дітей, а також роль педагога в їх підтримці та подоланні наслідків травматичного досвіду.

Ключові слова: діти з ООП, воєнні дії, ПТСР, адаптація, інклюзивна освіта, педагогічний супровід.

The article examines the specific challenges faced by children with special educational needs who have experienced military actions and analyzes the process of their adaptation to new living and educational conditions. The text highlights psychological and behavioral manifestations typical for such children, describes the impact of traumatic experiences on their functioning in school settings, and emphasizes the crucial role of teachers in organizing support, ensuring safety, and facilitating successful integration into the educational environment.

Keywords: SEN children, military actions, PTSD, adaptation, inclusive education, teacher support.

Поширення воєнних дій в Україні суттєво загострило проблему психологічного та соціального благополуччя дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Масштабне вимушене переселення родин із дітьми, руйнування звичного середовища, розрив соціальних зв'язків та переживання небезпеки призвели до того, що питання адаптації дітей до нових умов життя стало одним із ключових для системи освіти. Особливої

уваги потребують діти з ООП, оскільки їх реакції на травматичні події можуть бути більш вираженими, а процес включення в нову школу – значно складнішим.

Метою статті є висвітлення особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, які пережили воєнні події, а також визначення проявів посттравматичного стресового розладу в освітньому середовищі та ролі педагога в організації ефективної підтримки таких дітей.

Організації охорони здоров'я та соціального захисту населення зазвичай надають термінову допомогу в гострий період переживання травми, однак тривалий супровід, спрямований на відновлення відчуття нормальності, стабільності та включення в повсякденне життя, здебільшого покладається саме на школу. Саме вчитель щоденно взаємодіє з дитиною, створює для неї безпечне середовище, допомагає в простих життєвих ситуаціях, підтримує процес навчання та соціалізації. Проте педагоги часто відчують нестачу спеціальних знань про те, як саме працювати з дітьми, які пережили воєнні дії, які прояви можуть бути ознаками психологічної травми, які дії педагога є корисними, а які здатні погіршити емоційний стан дитини [2].

З огляду на це було проведено опитування педагогів, яке мало на меті виявити типові труднощі, з якими стикаються діти з ООП після переживання воєнних подій, а також ті ситуації, які викликають занепокоєння в учителів. Опитування здійснювалося дистанційно за допомогою Google Forms і включало відкриті запитання, що дозволило педагогам надати розгорнуті описові відповіді. Отримані результати пройшли якісний та кількісний аналіз, що дало змогу виявити спільні тенденції в поведінці дітей і визначити основні проблеми їх адаптації в освітньому середовищі.

За спостереженнями педагогів, навіть після переміщення у безпечне середовище багато дітей продовжують демонструвати виражені емоційні та поведінкові порушення [4]. До найпоширеніших проявів належать переляк у відповідь на різкі чи гучні звуки, що асоціюються у них з війною; агресивні реакції щодо однолітків або вчителів; сльозливість, висока вразливість і підвищена чутливість до зауважень. Частина педагогів повідомляє про труднощі у встановленні контакту з дітьми, уникнення ними комунікації або різних активностей, а також про явну виснаженість і труднощі зі зосередженням.

Такі прояви пов'язані з пережитою дитиною травмою та часто відповідають симптомам посттравматичного стресового розладу. У багатьох дітей фіксуються нав'язливі спогади, які можуть проявлятися у формі нічних жахів, втрати сну, втоми, появи «флешбеків» – раптових яскравих спогадів, спровокованих певними звуками або ситуаціями [5]. Одним із прикладів, наведених учителем, є поведінка дівчинки десяти років, яка регулярно реагує вираженням страхом на звук літаків, що долинають з аеродрому неподалік школи. За словами вчительки, у такі моменти дитина буквально застигає, у її очах з'являється панічний страх, а все тіло напружується. Подібні реакції свідчать про те, що навіть без реальної загрози дитина повторно переживає травматичні події.

Іншою важливою ознакою є свідоме або несвідоме прагнення уникати всього, що хоч якось нагадує про пережиту травму. Діти уникають розмов про війну, не хочуть переглядати новини, відмовляються від спілкування на теми, пов'язані з бойовими діями. Вчителям важливо розуміти, що тиск у таких ситуаціях може спричинити погіршення стану; натомість варто зосереджувати увагу на повсякденних ситуаціях і завданнях, які допомагають дитині закріпитися в новому середовищі.

Особливо складними для педагогів є випадки, коли дитина проявляє підвищену збудливість або агресію. Під впливом травматичного досвіду нервова система стає надмірно реактивною, тому навіть незначні шкільні конфлікти або помилки можуть спричинити сильні емоційні вибухи. Один із педагогів розповів про хлопчика, який після програшу у спортивній грі почав звинувачувати однокласників, намагався їх ударити, потім плакав і кидав свої речі. Така реакція, хоча і виглядає надмірною, є типовою для дітей, які пережили воєнні події, оскільки їхня нервова система тривалий час перебувала у стані надмірного напруження.

Порушення соціальної адаптації – ще одна поширена проблема. Деякі діти втрачають інтерес до справ, які раніше приносили задоволення, відмовляються брати участь у колективних заходах, утримуються від налагодження нових контактів. У шкільному середовищі такі діти часто виглядають відстороненими, замкненими, незацікавленими. Це створює ризик їх соціальної ізоляції, що може погіршувати їхній психологічний стан і викликати нерозуміння з боку інших учнів [1]. Тому вчителю важливо пояснювати класу, що дитина пережила, створювати підтримувальне середовище, формувати толерантну атмосферу та запобігати можливому цькуванню.

У цьому контексті саме педагог стає ключовою фігурою, яка здатна забезпечити дитині відчуття стабільності, підтримки та безпеки. Важливо, щоб учитель орієнтувався на формування довірливих взаємин, був готовий гнучко адаптувати навчальні вимоги, враховував емоційний стан дитини, а також взаємодіяв із батьками та психологами [3]. Педагогічний супровід має бути системним, чуйним і послідовним, оскільки саме через шкільне середовище дитина поступово повертається до звичного ритму життя.

Узагальнення проведеного дослідження свідчить про те, що діти з особливими освітніми потребами, які пережили воєнні дії, стикаються з широким спектром психологічних, поведінкових і соціальних труднощів, що значною мірою ускладнюють їх включення до навчального процесу. Прояви ПТСР, зокрема нав'язливі спогади, уникання, підвищена емоційна реактивність і порушення соціальної адаптації, формують особливий тип освітніх потреб, які вимагають уважного ставлення та професійної підтримки.

Роль педагога в цьому процесі є визначальною. Саме вчитель створює умови для адаптації дитини, допомагає їй відчути безпеку, стабільність і прийняття, супроводжує на шляху відновлення емоційної рівноваги та включення в колектив. Підвищення педагогічної компетентності щодо роботи з дітьми, які пережили воєнні дії, є необхідною умовою успішної інтеграції таких учнів до шкільного середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гладуш В.А. Кроки запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні проблеми педагогіки: зб. наук. праць ДНУ ім. Олеса Гончара* / редкол.: В. Гладуш та ін. Дніпро, 2019. Вип. 4. С. 39–46.
2. Луценко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Практичний психолог: Школа*. 2019. № 10. С. 4-15.
3. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 164 с.
4. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навч.-метод. посібник / за ред. В. Панка, І. Цушка; в 2 т., Т. 1. Київ: Ніка- Центр, 2022. 328 с.
5. Психологічний супровід інклюзивної освіти : підручник / кол. авторів; за заг. ред. Т. Докучиної. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мондич О. В.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922.7

Людмила Галушка, Ірина Лисничка
(Полтава)

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті досліджено стресостійкість як один із ключових чинників формування психологічного благополуччя студентської молоді. У першому розділі подано аналіз наукових підходів до трактування поняття «стресостійкість», визначено сутність та основні компоненти психологічного благополуччя особистості, а також досліджено їх взаємозв'язок у студентському віці.

Ключові слова: стресостійкість, психологічне благополуччя, студенти, емоційна стабільність, адаптація.

The article explores stress resistance (or stress tolerance) as one of the key factors in shaping the psychological well-being of student youth. The first section provides an analysis of scientific approaches to the interpretation of the concept of "stress resistance", defines the essence and main components of an individual's psychological well-being, and investigates their interrelation in student age.

Keywords: stress resistance, psychological well-being, students, emotional stability, adaptation.

Розглядаючи феномен психологічного благополуччя в контексті студентського віку, необхідно першочергово окреслити ключові психологічні характеристики даного періоду розвитку особистості. Студентство, як правило, охоплює юнацький вік, який у психологічній науці визначається як критичний етап становлення особистості, що супроводжується інтенсивними змінами у сфері самосвідомості, соціальної взаємодії та професійного самовизначення. Юність позначає собою межу між підлітковістю та дорослістю, а офіційне визнання соціального статусу молодой людини як дорослого стає фундаментальною характеристикою її соціальної ситуації розвитку.

Особливу роль у цьому віці відіграє процес формування особистісної та професійної ідентичності. Молодь активно шукає відповіді на екзистенційні питання, пов'язані з життєвими орієнтирами, сенсами, цінностями, прагне досягти цілісного бачення власного «Я» та свого місця у світі. Саме в студентські роки індивід не лише пізнає межі своїх можливостей, але й уперше усвідомлює їх у системі координат соціального визнання та професійної реалізації. Психологи підкреслюють, що цей період пов'язаний із глибокими внутрішніми трансформаціями – розширюється коло соціальних контактів, зростає відповідальність за прийняті рішення, змінюється структура мотиваційної сфери, а також закладається основа майбутньої професійної діяльності.

Варто зазначити, що процес самореалізації на цьому етапі розвитку супроводжується потребою у зміні внутрішніх структур особистості. Йдеться про засвоєння нових, якісно відмінних характеристик – поглядів, життєвих смислів, форм мислення, які дозволяють людині більш адаптивно функціонувати в умовах складного та динамічного світу. Самореалізація стає можливою за умови інтеграції цих новоутворень у власну Я-концепцію, що дозволяє досягати внутрішньої узгодженості та стабільного відчуття психологічного благополуччя.

Особливе місце у процесі особистісного становлення студентської молоді посідають питання професійного самопізнання та глибокого осмислення обраної професійної діяльності. Юнацький вік є періодом, коли молода людина активно шукає відповіді на екзистенційні питання щодо власної ідентичності, сенсу життя, цінності праці та місця в

суспільстві. В умовах навчання у закладі вищої освіти ці пошуки нерозривно пов'язані з професійною сферою, що актуалізує потребу у критичному осмисленні сутності та призначення обраної спеціальності.

Стресостійкість є критично важливим внутрішнім ресурсом для студентської молоді загалом, незалежно від спеціальності чи обраного напрямку професійного становлення. У період навчання у закладі вищої освіти молоді люди стикаються з інтенсивними освітніми навантаженнями, високими вимогами до самодисципліни, постійною адаптацією до змін, необхідністю приймати важливі рішення щодо свого майбутнього. У таких умовах здатність ефективно долати стрес, зберігати емоційну рівновагу та мобілізувати внутрішні ресурси є одним із ключових чинників не лише академічної успішності, а й загального психоемоційного функціонування.

Низький рівень стресостійкості може негативно позначатися на навчальному процесі, міжособистісних взаєминах та загальній якості життя студента. З часом це може призводити до зниження мотивації, виснаження, хронічної тривожності або навіть розвитку емоційного вигорання. Натомість високий рівень стресостійкості дозволяє краще справлятися з викликами навчання, конструктивно взаємодіяти з оточенням, зберігати відчуття впевненості у власних силах, а також сприяє формуванню позитивного образу «Я» і життєстійкості.

У цьому контексті не менш важливою категорією виступає психологічне благополуччя, яке тісно пов'язане зі здатністю людини до ефективної адаптації. Психологічне благополуччя охоплює широкий спектр внутрішніх станів та характеристик, зокрема почуття задоволеності життям, внутрішню гармонію, позитивне ставлення до себе, здатність до емоційної саморегуляції, самореалізації та побудови змістовних соціальних зв'язків. Студенти з високим рівнем благополуччя легше пристосовуються до змін, зберігають позитивне ставлення до освітнього процесу, краще витримують академічні труднощі та демонструють більш сталі показники психологічної стабільності.

Взаємозв'язок між стресостійкістю та психологічним благополуччям є очевидним і надзвичайно важливим у період професійного становлення молоді. Формування обох компонентів потребує системної підтримки з боку освітнього середовища, впровадження психопрофілактичних програм, розвитку навичок саморефлексії, критичного мислення та емоційної регуляції.

Це багатовимірне явище включає низку компонентів, зокрема: позитивне самосприйняття, відчуття автономії, наявність особистісного смислу, здатність до самореалізації, а також суб'єктивне задоволення життям і діяльністю. Саме поєднання цих чинників забезпечує високий рівень психоемоційної адаптації та стійкості до зовнішніх викликів. Можна стверджувати, що наявність високого рівня стресостійкості є однією з передумов досягнення психологічного благополуччя, особливо в умовах професійної підготовки, що супроводжується підвищеним рівнем відповідальності та психологічного навантаження. Розуміння взаємозв'язку між цими конструкціями відкриває нові можливості для цілеспрямованого розвитку особистості студентів та формування в них життєво важливих психологічних навичок.

У процесі формування стресостійкості ключову роль відіграють як внутрішні ресурси особистості, так і зовнішні соціальні фактори, що створюють умови для психоемоційної стабільності. Серед індивідуально-психологічних чинників, які сприяють підвищенню опірності до стресу, дослідники виокремлюють позитивну мотивацію до навчання й розвитку, адекватну самооцінку, впевненість у власних силах, гнучкість мислення та здатність до саморегуляції. Саме ці характеристики забезпечують особистості внутрішню стійкість у складних або нестабільних обставинах, зокрема під час високого навчального навантаження чи у кризових життєвих ситуаціях.

Ще одним вагомим чинником, що впливає як на стресостійкість, так і на психологічне благополуччя студентської молоді, є якість соціальної підтримки, яку отримує особистість із різних джерел – сім'ї, друзів, академічного оточення. Соціальна підтримка виконує

функцію буфера між стресовими впливами та внутрішнім станом людини, забезпечуючи своєрідний психологічний захист. Студенти, які відчувають підтримку з боку близьких людей, здатні краще контролювати свої емоції, активніше включатися в навчальну діяльність і конструктивно долати труднощі.

Емоційна підтримка від друзів, розуміння та прийняття з боку батьків, емпатійна взаємодія з викладачами сприяють формуванню позитивної Я-концепції, що, своєю чергою, зміцнює стресостійкість особистості. Такі умови дозволяють зменшити тривожність, посилити відчуття безпеки та покращити загальне емоційне тло. Не менш важливими є позитивні стосунки в академічному середовищі – доброзичливий мікроклімат у студентській групі, партнерські відносини з викладачами, можливість отримати зворотний зв'язок без осуду. Все це підвищує задоволення від навчального процесу та сприяє розвитку особистості студента.

Однак за відсутності належної соціальної підтримки, високого рівня емоційної саморегуляції чи стратегії зняття напруження, зростає ризик емоційного та професійного вигорання. Особливо це стосується студентів, які навчаються за спеціальностями допоміжного профілю – майбутніх психологів, педагогів, медиків, які вже на етапі навчання стикаються з високими емоційними навантаженнями, емпатійними викликами та кризовими ситуаціями. Професійне вигорання у таких осіб може проявлятися у вигляді зниження мотивації, байдужості, цинізму або хронічної втоми.

Емоційне вигорання є однією з найбільш значущих загроз для психологічного благополуччя фахівців, чия діяльність пов'язана з постійною комунікацією, розв'язанням проблем інших людей, співпереживанням і високою відповідальністю. У таких умовах стресостійкість виступає не лише як внутрішній ресурс, а як умова збереження професійної ефективності та психічного здоров'я. Розвиток цього ресурсу ще на етапі навчання має стати пріоритетним завданням психологічної підготовки студентів.

Для забезпечення системного підходу до підтримки психологічного благополуччя студентів доцільно впроваджувати регулярне оцінювання рівня стресостійкості, психоемоційного стану та факторів ризику. Такий моніторинг дає змогу не лише своєчасно ідентифікувати критичні точки в адаптації студентів до навчального навантаження, але й запропонувати адресну підтримку, психокорекційні заходи або профілактичну роботу на груповому рівні.

Більше того, постійний моніторинг психологічного благополуччя дозволяє формувати статистично обґрунтовані уявлення про загальний емоційний клімат студентської аудиторії, що є цінним інструментом для удосконалення навчального середовища. За допомогою анкетування, опитувальників, діагностичних тестів або індивідуальних консультацій можливо виявляти ознаки психоемоційного виснаження, що у перспективі сприятиме превенції професійного вигорання у майбутньому.

Важливо зазначити, що вигорання як явище не виникає раптово – воно формується поступово на основі хронічного стресу, емоційної втоми та відсутності ефективної підтримки. Тому своєчасне виявлення перших симптомів емоційного або професійного вигорання є критично важливим завданням для збереження психологічного здоров'я студентів. У цьому контексті інструменти регулярної діагностики, такі як шкали стресу, індекси життєстійкості, шкали тривожності та депресії, можуть бути ефективними не лише для дослідницьких цілей, але і для психопрофілактичної роботи.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що стресостійкість і психологічне благополуччя студентської молоді є взаємопов'язаними категоріями, формування яких має вирішальне значення для особистісного становлення, емоційного здоров'я та майбутньої професійної реалізації. Їхній розвиток залежить як від індивідуальних особливостей, так і від соціального контексту, зокрема умов освітнього процесу, рівня підтримки, доступності ресурсів саморегуляції та психоемоційної допомоги. Розуміння цієї взаємодії дозволяє ефективніше впроваджувати профілактичні та розвивальні програми, які сприятимуть загальному підвищенню якості життя молоді у період її активного формування.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ СТИЛЕМ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

У статті розглядається соціальна адаптація військовослужбовців з урахуванням різних стилів саморегуляції. Проаналізовано багатовимірний характер адаптаційного процесу, який включає психологічну реабілітацію, соціальну інтеграцію та професійну й побутову адаптацію. Показано, що внутрішні ресурси особистості, зокрема воля саморегуляція, здатність контролювати емоції та поведінку, відіграють ключову роль у подоланні стресу та ефективній взаємодії з оточенням. Наголошено на значенні зовнішніх чинників, таких як соціальна підтримка, державні та громадські програми реабілітації, професійна перепідготовка і залучення ветеранів. Висвітлено вплив стилю саморегуляції на ефективність механізмів адаптації та інтеграцію у соціальне середовище.

Висновки підкреслюють необхідність поєднання розвитку внутрішніх ресурсів військовослужбовців із системними заходами підтримки для досягнення успішної адаптації та стабільного повернення до мирного життя.

Ключові слова: соціальна адаптація, військовослужбовці, саморегуляція, воля, психологічна стабільність, реабілітація.

The article considers the social adaptation of military personnel, taking into account different styles of self-regulation. The multidimensional nature of the adaptation process, which includes psychological rehabilitation, social integration, and professional and everyday adaptation, is analyzed. It is shown that the internal resources of the individual, in particular, volitional self-regulation, the ability to control emotions and behavior, play a key role in overcoming stress and effective interaction with the environment. The importance of external factors, such as social support, state and public rehabilitation programs, professional retraining, and the involvement of veterans, is emphasized. The influence of the self-regulation style on the effectiveness of adaptation mechanisms and integration into the social environment is highlighted.

The conclusions emphasize the need to combine the development of internal resources of military personnel with systemic support measures to achieve successful adaptation and a stable return to civilian life.

Keywords: social adaptation, military personnel, self-regulation, will, psychological stability, rehabilitation.

Соціальна адаптація військовослужбовців є складним і багатовимірним процесом, який охоплює різні аспекти пристосування людини до соціального середовища. Вона охоплює не лише період безпосередньої служби, а й час після повернення до мирного життя, коли військовослужбовець стикається з потребою інтегруватися в суспільство, відновити соціальні зв'язки та налагодити відносини з колегами, родиною та громадою. У сучасних умовах України, де тривають збройні конфлікти, процес соціальної адаптації набуває особливої актуальності, оскільки військові щодня стикаються з високими психологічними, фізичними та соціальними навантаженнями, а також ризиком посттравматичних станів [2, с. 44].

Варто зазначити, що адаптаційний процес охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів. Перший рівень – це психологічна реабілітація [3], яка передбачає відновлення емоційної рівноваги, зниження рівня тривожності, стресостійкості та запобігання розвитку посттравматичних розладів. Другий рівень пов'язаний із соціальною інтеграцією, що включає підтримку контактів з колективом, відновлення дружніх і професійних стосунків,

активну участь у громадському житті. Третій рівень стосується професійної та побутової адаптації, яка містить підготовку до нових робочих умов, забезпечення житлом, працевлаштуванням та іншими матеріальними і соціальними аспектами повсякденного життя [2, с. 45-46]. Успіх цього процесу часто залежить від комплексної взаємодії державних і громадських програм підтримки та внутрішніх ресурсів самого військовослужбовця, таких як саморегуляція, воля, здатність контролювати емоції та психологічну самопідтримку.

Одним із ключових факторів успішної адаптації є волева саморегуляція. Рівень самоконтролю, здатність до управління власними емоціями та поведінкою, а також дисципліна і самостійність визначають, наскільки ефективно військовослужбовець здатен долати психоемоційні навантаження, що виникають у бойових умовах. Дослідження С. Вадзюка та В. Саса показують, що військові з високим рівнем стресостійкості мають і високий рівень волевої саморегуляції, що допомагає їм не лише під час служби, але й у період повернення до цивільного життя [1, с. 55]. Такі особи легше відновлюють психологічну рівновагу, ефективно взаємодіють із колективом, підтримують соціальні зв'язки та адаптуються до нових умов. Саме здатність до саморегуляції стає основою формування стійкості, розвитку лідерських якостей у колективі та активної соціальної позиції.

Водночас соціальна підтримка та зовнішні умови відіграють не менш важливу роль у процесі адаптації. Державні та громадські програми реабілітації, соціальна підтримка родини, забезпечення житлом і працевлаштуванням, а також професійна перепідготовка створюють умови для більш ефективної інтеграції військовослужбовців у соціальне середовище [4, с. 32]. Позитивним чинником є й залучення ветеранів для підтримки молодших військових, що дозволяє використовувати досвід побратимів як ресурс для соціальної та психологічної реабілітації. Дослідження показують, що успішне управління програмами соціальної адаптації, коли поєднуються психологічна, соціальна та економічна підтримка, суттєво підвищує шанси на гармонійне повернення військових до цивільного життя та зменшує ризики негативних наслідків, таких як депресія, посттравматичний стрес і соціальна дезадаптація [4, с. 32].

Вплив стилю саморегуляції на адаптаційні процеси є критично важливим. Військові з високим рівнем саморегуляції легше долають стресові ситуації, зберігають психічну стабільність та здатність до ефективної взаємодії з оточенням. Водночас особи з низькою здатністю до саморегуляції можуть стикатися з труднощами у соціальній адаптації навіть за умов наявності підтримки, що проявляється у психологічній нестійкості, соціальній ізоляції та зниженні рівня життя. Стиль саморегуляції визначає ефективність механізмів адаптації, зокрема здатність до самопідтримки, активної участі в колективних процесах та психологічної гнучкості.

Загалом у таблиці 1 відображено основні аспекти та чинники соціальної адаптації військовослужбовців.

Таблиця 1

Основні аспекти та чинники соціальної адаптації військовослужбовців

Аспект адаптації	Основні характеристики	Вплив на соціальну адаптацію
Психологічна	Відновлення емоційної рівноваги, зниження тривожності, розвиток стресостійкості	Сприяє психічній стабільності та подоланню стресу
Соціальна	Відновлення контактів з колективом, участь у громадському житті, підтримка дружніх та професійних зв'язків	Забезпечує ефективну взаємодію та підтримку соціальних зв'язків

Професійна та побутова	Працевлаштування, забезпечення житлом, адаптація до нових умов роботи	Сприяє матеріальній стабільності та інтеграції в суспільство
Вольова саморегуляція	Контроль емоцій, дисципліна, самопідтримка	Підвищує стресостійкість, сприяє розвитку лідерських якостей
Соціальна підтримка	Державні та громадські програми, допомога сім'ї, підтримка ветеранів	Забезпечує ефективну інтеграцію та зменшує ризики депресії і стресу
Стиль саморегуляції	Високий – легше адаптуватися; низький – можливі труднощі	Визначає ефективність адаптаційних механізмів та інтеграції

Джерело: сформовано автором

Отже, соціальна адаптація військовослужбовців з різними стилями саморегуляції є комплексним процесом, який залежить як від внутрішніх ресурсів особистості, так і від зовнішніх умов підтримки та реабілітації. Успішна адаптація передбачає інтеграцію психологічного, соціального та професійного потенціалу військовослужбовця, забезпечує його психологічну стабільність і можливість повноцінної соціальної та професійної реалізації. Ефективна адаптація досягається шляхом поєднання індивідуальної роботи над розвитком саморегуляції та системних заходів підтримки, що створює умови для стабільного повернення до мирного життя та активної соціальної участі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вадзюк С. Н., Сас В. В. Особливості вольової саморегуляції у військових із різною стресостійкістю. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2023. №1. С. 53–59.
2. Майстренко К., Леженко С. Психологічна та соціальна реабілітація військовослужбовців під час війни: механізми підтримки та реабілітації. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. №3. С. 43–49.
3. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів): Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 р. №702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 11.11.2025).
4. Рибчич І. Є., Хорошенко М. В., Куп'як С. Р. Формування державної політики медико-психологічної реабілітації військовослужбовців на етапі адаптації до соціально-економічних умов життєдіяльності соціуму. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 28-32.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Шевчук В. В.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ПЕРІОДІ

У статті досліджено психологічні особливості комунікативної компетентності учнів підліткового віку. У теоретичному розділі проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність», охарактеризовано її структурні компоненти, змістові характеристики та вікові особливості розвитку в підлітковому періоді.

Ключові слова: комунікативна компетентність, підлітковий вік, міжособистісне спілкування.

The article investigates the psychological features of communicative competence in adolescent students. The theoretical section analyzes modern scientific approaches to defining the concept of "communicative competence," characterizes its structural components, content characteristics, and age-related peculiarities of development during adolescence.

Keywords: communicative competence, adolescence, interpersonal communication.

Залежно від глибини особистісної залученості у взаємодію, у психології виокремлюють три базові рівні спілкування: соціально-рольове, ділове та інтимно-особистісне. Перший тип є ситуативним і короткотривалим, зумовленим соціальними ролями (наприклад, «продавець – покупець», «вчитель – учень»), другий передбачає спільну діяльність задля досягнення цілей (наприклад, навчальні чи робочі завдання), а третій – найглибший за змістом – характеризується емоційною включеністю, потребою у психологічному контакті, підтримці, довірі та емпатії.

Інтимно-особистісний тип взаємодії набуває особливого значення в підлітковому віці (приблизно від 10 до 15 років). Саме в цей період потреба у встановленні близьких, довірливих стосунків із ровесниками виходить на перший план. Це спілкування виконує не лише комунікативну функцію, а й стає основним видом соціальної активності, в якій формується емоційна чутливість, моральна відповідальність і особистісна автономія. Підлітки прагнуть не стільки інформаційного обміну, скільки розуміння, підтримки, визнання власної значущості.

Відповідно до теоретичної моделі Д. Ельконіна, ведуча потреба підліткового віку полягає в утвердженні себе як особистості, у знаходженні свого унікального місця в соціальній структурі. Науковець вказує, що саме в інтимно-особистісному спілкуванні реалізуються основні новоутворення цього віку – особистісна рефлексія, моральна самосвідомість, здатність до самоаналізу.

Особливістю підліткового періоду є постійна залученість у колективні взаємини. Підлітки активно взаємодіють одне з одним у різних формах: неформальні розмови, обговорення, суперечки, підтримка, спільні дії. Таким чином, вони постійно перебувають у динамічній системі міжособистісних зв'язків, що значною мірою визначає їхній психоемоційний стан, самооцінку та поведінкові моделі.

У контексті емоційного розвитку в підлітковому віці умовно виокремлюють дві ключові фази: ранню позитивну вікову стадію (приблизно 11-13 років), яка характеризується підвищеною відкритістю до взаємодії, емоційною активністю, оптимістичним сприйняттям оточення; та пізню, так звану негативну стадію (14-15 років), якій властиві підвищена тривожність, емоційна нестабільність, схильність до фрустрації та навіть прояви депресивності.

Відомі науковці Б. Ананьєв та В. Мясіщев виокремили три основоположні чинники, які необхідно враховувати у дослідженні комунікативних процесів у підлітків:

- емоційне ставлення між партнерами у взаємодії;
- взаєморозуміння в процесі комунікації;
- процес пізнання особистості іншого суб'єкта спілкування.

Л. Божович у своїх працях звертає увагу на процес індивідуалізації в підлітковому віці, що значно впливає на структуру та зміст комунікативної поведінки. Саме ці процеси обумовлюють зростання рефлексивності, зміну переживань у контексті спілкування, і, як наслідок, – переорієнтацію мотивів взаємодії. Формування відчуття належності до певної соціальної групи, створення спільного «ми», є важливим етапом становлення особистості. Підліток, який переживає етап активного самоствердження, шукає внутрішню опору через групову приналежність.

Деякі дослідники підкреслюють, що провідним чинником у розвитку комунікативної компетентності є саме особистісний компонент. Досвідчені комуніканти, як правило, характеризуються високою самооцінкою, самоповагою, відкритістю до взаємодії, здатністю до емпатії та позитивною налаштованістю на співпрацю. Значну роль у формуванні такої компетентності відіграє рефлексія, яка сприяє глибшому усвідомленню цінностей, більш точному сприйняттю як себе, так і партнера, а також аналізу змісту й контексту спілкування. Завдяки рефлексивному аналізу навіть негативний комунікативний досвід може стати ресурсом для вдосконалення навичок міжособистісної взаємодії.

У свою чергу, підлітковий вік створює сприятливі умови для розвитку всіх основних складових комунікативної компетентності, які виокремлюють науковці: особистісної, когнітивної та поведінкової. Водночас дослідники наголошують, що недостатній рівень комунікативних умінь може уповільнювати процес становлення самосвідомості, викликати труднощі у формуванні позитивної самооцінки та адекватної самоповаги. Значна частина підлітків демонструє нестачу навичок саморегуляції, недостатній рівень соціального сприйняття та низький ступінь сформованості комунікативних навичок. У багатьох із них спостерігається недостатній комунікативний досвід, що в середньому нижчий за очікуваний рівень.

З огляду на вищевикладене, доцільно виділити два основні напрями у формуванні комунікативної компетентності в підлітків:

- 1) її розвиток у контексті загальної соціалізації та виховання особистості;
- 2) цілеспрямоване формування структурних компонентів компетентності за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Щодо першого напрямку, важливо зазначити, що підліток у процесі соціалізації засвоює елементи культурного середовища, які дозволяють йому опановувати засоби аналізу комунікативних ситуацій. Ці засоби можуть мати як словесну, так і візуальну природу, представлену через символи, образи та інші форми соціальної реальності. Завдяки цьому формується здатність класифікувати та синтезувати події міжособистісної взаємодії. Проте стихійне засвоєння комунікативної поведінки не завжди веде до адекватного результату – у підлітків можуть формуватися хибні когнітивні схеми, які ускладнюють ефективне спілкування. Подібна ситуація часто виникає, коли молода людина занурена в обмежене коло субкультурних впливів і засвоює лише окремі елементи культурної спадщини. Розширення соціального досвіду через нові комунікативні практики може допомогти в корекції цих деформацій. Одним із способів вдосконалення є ознайомлення з соціально-психологічною літературою, що сприяє формуванню системного бачення комунікації, розширенню поняттєвого апарату й впорядкуванню способів сприйняття соціальних ситуацій.

Комунікативна компетентність починає формуватися вже з раннього віку. Аналіз літератури дає змогу окреслити низку умов, що сприяють її розвитку:

- 1) формування базових навичок спілкування у сімейному вихованні;

2) розвиток інтелектуальної та особистісної рефлексії, що дозволяє краще розуміти себе й інших, оцінювати ситуації взаємодії, формувати адекватну самооцінку й позитивне ставлення до себе;

3) формування таких особистісних якостей, як емпатія, орієнтація на співпрацю, доброзичливе ставлення до ровесників – як у родинному середовищі, так і в освітньому процесі.

Водночас важливо усвідомлювати, що спонтанний, неструктурований розвиток комунікативних якостей далеко не завжди є результативним. Результати емпіричних досліджень свідчать: належний рівень комунікативної компетентності мають лише близько 25% підлітків. Як підкреслює І. Андрійчук, сучасна система виховання не забезпечує достатніх умов для ефективної соціалізації, адаптації та розвитку комунікативних умінь молоді.

З огляду на це, одним із провідних інструментів формування комунікативної компетентності стає спеціалізоване навчання, зокрема участь у психологічних тренінгах. Від тренінгів навичок комунікації до сенситивних практик і занять з особистісного розвитку – усі ці методи сприяють глибшому усвідомленню власної поведінки, дають змогу порівняти свої наміри з реальним ефектом спілкування, навчитися виражати та приймати емоції – як власні, так і чужі. Такі тренінги створюють сприятливі умови для розвитку як технічних аспектів комунікації, так і ціннісно-мотиваційних складових особистості.

Проте, на жаль, практика проведення соціально-психологічних тренінгів не входить до стандартної програми навчальних закладів, що обмежує доступ до цього інструмента розвитку значній частині підлітків. Це актуалізує необхідність інтеграції таких форм роботи у формальну освітню систему, що могло б сприяти особистісному зростанню учнів і підвищенню їхньої комунікативної компетентності.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 004.75

Вероніка Вернигора
(Ірпінь)

ЗБІР ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ TELEGRAF

Стаття присвячена огляду Telegraf – серверного агента з відкритим вихідним кодом для збору, обробки та передачі метрик з різноманітних джерел. Розглянуто архітектуру програми, ключові можливості, практичні сценарії застосування для моніторингу систем, інфраструктури та IoT-пристроїв. Описано переваги використання Telegraf, і його сильні сторони.

Ключові слова: Telegraf, моніторинг, дані, інфраструктура, надійність.

The article is devoted to the review of Telegraf – an open source server agent for collecting, processing and transmitting metrics from various sources. The program architecture, key features, practical application scenarios for monitoring systems, infrastructure and IoT devices are considered. The advantages of using Telegraf, and its strengths are described.

Keywords: Telegraf, monitoring, data, infrastructure, reliability.

Є задача по збору, відображенню, та зберіганню інформації на типовому підприємстві в якому є комп'ютерна мережа і технологічне обладнання.

У сучасному світі інформаційних технологій моніторинг інфраструктури та збір метрик є критично важливими для забезпечення стабільної роботи систем. Telegraf – це відкрите програмне забезпечення від компанії InfluxData, яке вирішує проблему ефективного збору, обробки та передачі даних моніторингу.

Telegraf – це серверний агент з відкритим вихідним кодом, розроблений для збору та передачі часових рядів даних. Програма написана мовою Go і компілюється у самостійний бінарний файл без зовнішніх залежностей, що робить її надзвичайно портативною та простою у розгортанні. Основною метою Telegraf є спрощення процесу збору метрик з різноманітних джерел – від системних ресурсів до хмарних сервісів та IoT-пристроїв [3, с. 5].

Ключові переваги та можливості

1. Легкість та продуктивність

Однією з найвагоміших переваг Telegraf є його мінімальне споживання ресурсів. Програма компілюється в єдиний статичний бінарний файл без зовнішніх залежностей, що забезпечує спрощений процес розгортання. Telegraf потребує дуже мало пам'яті для роботи, що робить його ідеальним для встановлення навіть на системах з обмеженими ресурсами. [3, с. 5].

2. Величезна бібліотека плагінів

Згідно з інформацією з GitHub-репозиторію проєкту, Telegraf підтримує понад 300 плагінів, які можна поділити на чотири основні категорії [1, с. 5]:

- вхідні плагіни (Input Plugins) збирають метрики з різних джерел: системи (CPU, пам'ять, диск, мережа, Docker, NVIDIA SMI), бази даних (PostgreSQL, MySQL, MongoDB), хмарні платформи (AWS CloudWatch, Azure Monitor, Google Cloud), протоколи IoT (MQTT, ModBus, OPC-UA), веб-сервіси (Nginx, Apache, HAProxy) [1, 2, с. 5];

- процесорні плагіни (Processor Plugins) виконують трансформацію, оздоблення та фільтрацію метрик перед їх відправкою, дозволяючи очищати дані безпосередньо під час їх надходження [2, с. 5];

- агрегаторні плагіни (Aggregator Plugins) створюють агреговані метрики, такі як середнє значення, мінімум та максимум із зібраних та оброблених даних [2, с. 5];
- вихідні плагіни (Output Plugins) записують дані до різноманітних сховищ даних, сервісів та черг повідомлень, включаючи InfluxDB, Prometheus, Kafka, Datadog, Elasticsearch та багато інших [1, с. 5].

3. Гнучкість конфігурації

Telegraf використовує TOML для конфігурації, що забезпечує зручний та однозначний процес налаштування. Користувачі визначають конфігурацію TOML з плагінами та налаштуваннями, які вони бажають використовувати, а потім передають цю конфігурацію Telegraf. [2, с. 5]

4. Надійність передачі даних

Telegraf містить буфери метрик у пам'яті для підтримки збору даних, якщо база даних призначення тимчасово недоступна. Це забезпечує мінімальну втрату даних навіть при короткочасних збоях у мережі або на стороні приймаючої системи [3, с. 5].

Архітектура та принцип роботи

Архітектура Telegraf базується на простій, але ефективній моделі конвеєрної обробки даних. Процес роботи можна описати наступним чином:

1. Збір даних
2. Обробка
3. Агрегація
5. Відправка

Практичне застосування

1. Моніторинг інфраструктури

Telegraf ідеально підходить для збору системних метрик з серверів, включаючи використання CPU, пам'яті, дискового простору та мережевого трафіку [4, с. 5].

2. DevOps та CI/CD

У контексті DevOps, Telegraf може збирати метрики з різних етапів конвеєра розробки, включаючи системи контролю версій (GitHub, GitLab) [1, с. 5].

3. IoT та промислові системи

Завдяки підтримці протоколів IoT, таких як MQTT, ModBus та OPC-UA, Telegraf може збирати дані з датчиків та промислового обладнання, надаючи єдину платформу для моніторингу IoT-екосистем [2, с. 5].

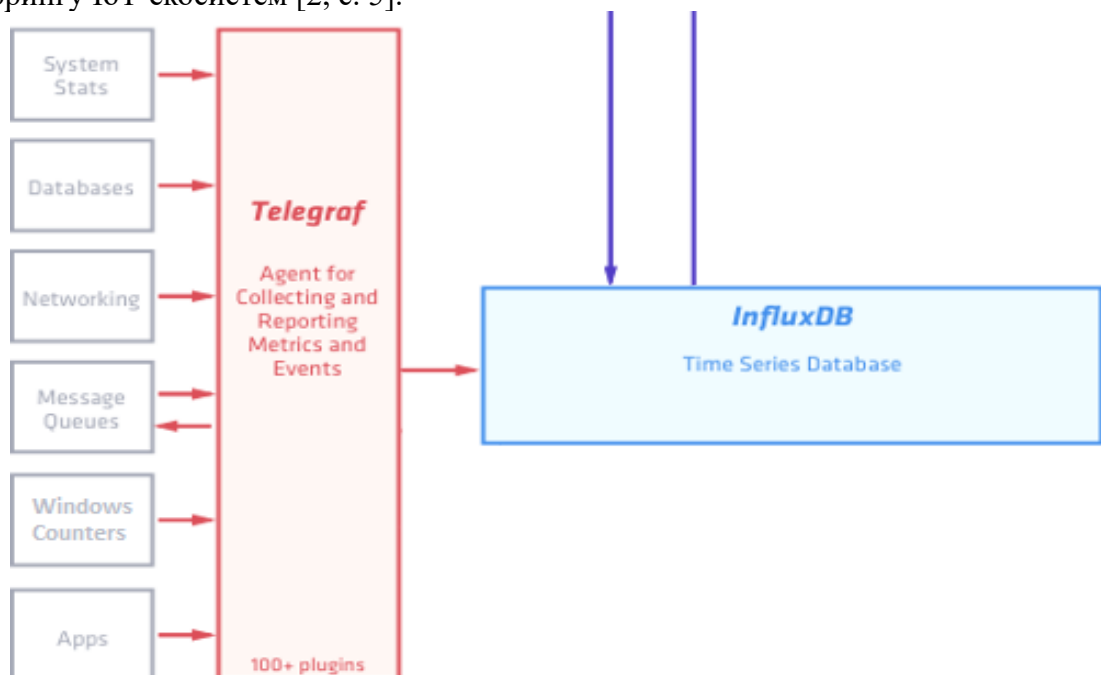

Рис. 1. Архітектура Telegraf

4. Моніторинг мережевого обладнання

Telegraf підтримує збір даних через протокол SNMP, що дозволяє моніторити мережеве обладнання (маршрутизатори, комутатори, точки доступу WiFi) та отримувати інформацію про використання ресурсів, стан завантаження та перевірку справності [2, с. 5].

Telegraf являє собою потужне, гнучке та надійне рішення для збору метрик та даних моніторингу. Його мінімальне споживання ресурсів, величезна бібліотека плагінів та проста конфігурація роблять його ідеальним вибором як для невеликих проєктів, так і для великих корпоративних інфраструктур.

Програма особливо підходить для організацій, які потребують:

- централізованого збору метрик з різномірних джерел;
- мінімальних затрат ресурсів на моніторинг;
- гнучкості в обробці та маршрутизації даних;
- інтеграції з сучасними DevOps-інструментами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. GitHub - influxdata/telegraf. URL: <https://github.com/influxdata/telegraf>
2. Telegraf Documentation. URL: <https://docs.influxdata.com/telegraf/v1/>
3. Telegraf | InfluxData – Official Telegraf Overview. URL: <https://www.influxdata.com/time-series-platform/telegraf/>
4. Using telegraf to collect infrastructure performance metrics. URL: <https://www.sumologic.com/blog/telegraf-collect-infrastructure-performance-metrics/>

Науковий керівник: Кумейко В. О.

УДК 004.056:330.46

Тетяна Грицюк
(Володимир)

АКТУАЛЬНІ ЗАГРОЗИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ 2025 РОКУ

У статті розглянуто актуальні загрози кібербезпеці в умовах розвитку цифрової економіки України у 2025 році. Проаналізовано основні типи кіберзагроз, що впливають на діяльність бізнесу та держави, а також узагальнено підходи до підвищення кіберстійкості. Акцентовано увагу на важливості поєднання технічних, організаційних і правових заходів кіберзахисту.

Ключові слова: кібербезпека, цифрова економіка, кіберзагрози, кіберстійкість, економічна безпека.

The article examines current cybersecurity threats in the context of the development of the digital economy of Ukraine in 2025. The main types of cyber threats affecting business and the state are analyzed, and general approaches to improving cyber resilience are outlined. Special attention is paid to the combination of technical, organizational and legal cybersecurity measures.

Key words: cybersecurity, digital economy, cyber threats, cyber resilience, economic security.

Розвиток цифрової економіки у 2020-х роках призвів до того, що критично важливі процеси бізнесу, державного управління та повсякденні послуги населення дедалі більше залежать від інформаційно-комунікаційних технологій. У вітчизняних дослідженнях підкреслюється, що цифровізація створює не лише нові можливості для економічного зростання, а й новий вимір загроз, пов'язаних із кіберпростором. [4] Саме тому питання

кібербезпеки набувають особливої актуальності у 2025 р., коли інтенсивність кібератак зростає як кількісно, так і якісно.

Кібербезпека розглядається українськими авторами як важлива складова економічної безпеки держави, адже порушення роботи цифрової інфраструктури може призвести до значних фінансових збитків, зривів у роботі ринків та підризу довіри до інституцій [5]. У цьому контексті актуальним є аналіз сучасних кіберзагроз, що проявляються в цифровій економіці, та пошук шляхів підвищення кіберстійкості вітчизняного бізнесу та органів влади.

У роботах, присвячених цифровій економіці та економічній безпеці, наголошується, що цифрова інфраструктура стає основою функціонування фінансового сектору, торгівлі, логістики, послуг і державного управління [1; 2]. Будь-які збої або цілеспрямовані кібератаки в цих сферах можуть спричинити ланцюговий ефект, впливаючи на великі групи споживачів та підприємств.

Кібербезпека в такому контексті виступає не лише як технічний аспект захисту мереж і систем, а як комплексна категорія, що охоплює правове регулювання, організаційну структуру управління, кадрове забезпечення та формування культури безпеки. Дослідники зазначають, що інтеграція кібербезпеки в стратегії цифрового розвитку є обов'язковою умовою для забезпечення стабільності цифрової економіки України [3; 4].

Актуальні типи кіберзагроз у 2025 р. Однією з найбільш небезпечних загроз залишається шкідливе програмне забезпечення, зокрема програми-вимагачі (ransomware), які блокують доступ до даних і вимагають викуп за їх відновлення. Окремі дослідження, присвячені кібербезпеці українського бізнесу, показують, що в умовах війни особливо вразливими є підприємства, які не мають налагоджених процедур резервного копіювання та відновлення даних.

Суттєвою проблемою є також фішингові атаки та соціальна інженерія, що спрямовані на отримання доступу до облікових даних користувачів, платіжної інформації та конфіденційних документів. Публікації, орієнтовані на електронну комерцію, вказують, що українські онлайн-магазини та платіжні сервіси залишаються привабливою мішенню через високу концентрацію фінансових транзакцій і персональних даних [2; 6].

Особливо небезпечними з погляду економічної безпеки є атаки на об'єкти критичної інфраструктури – енергетику, транспорт, зв'язок, фінансову систему. У наукових роботах звертається увага на те, що кібератаки на такі об'єкти можуть мати не лише фінансові, а й соціальні та політичні наслідки, оскільки впливають на стабільність функціонування держави в цілому [5].

Для бізнесу актуальними є загрози, пов'язані з порушенням конфіденційності комерційної інформації, промисловим шпигунством, маніпуляціями з фінансовою звітністю та блокуванням доступу до інформаційних систем. Дослідники акцентують, що значна частина інцидентів пов'язана не лише з зовнішніми атаками, а й з внутрішніми порушеннями, людськими помилками та недотриманням політик безпеки.

У працях українських науковців запропоновано низку підходів до підвищення рівня кібербезпеки, серед яких: удосконалення нормативно-правового регулювання, створення національної системи моніторингу кіберзагроз, розвиток державно-приватного партнерства у сфері кіберзахисту. Зазначається, що ефективна система кібербезпеки має поєднувати превентивні заходи, оперативне виявлення інцидентів і механізми швидкого реагування [1].

На рівні підприємств рекомендовано впроваджувати комплексні системи управління інформаційною безпекою, проводити регулярні аудити, навчання персоналу та тестування на проникнення. Окремий акцент робиться на важливості резервного копіювання критичних даних, використання багатофакторної аутентифікації та розмежування доступу до інформаційних ресурсів [2; 6].

У 2025 р. актуальні загрози кібербезпеці в цифровій економіці України набувають комплексного характеру і охоплюють як технічні, так і організаційні та соціальні аспекти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що кібератаки можуть мати суттєвий негативний вплив на економічну безпеку держави, роботу бізнесу та права громадян [4; 5].

Підвищення рівня кіберстійкості цифрової економіки потребує скоординованих дій держави, бізнесу та суспільства, включно з удосконаленням законодавства, розвитком інфраструктури кіберзахисту та формуванням культури безпеки. Для України це є не лише викликом, а й можливістю побудувати сучасну цифрову економіку, що ґрунтується на довірі, захищеності даних та відповідальному використанні технологій [2; 6].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Забезпечення кіберстійкості України за сучасних умов. Комунікації та інновації. (ДУТ). URL: <https://con.dut.edu.ua/index.php/communication/article/view/2530>
2. Кібербезпека в умовах цифрової нерівності. Вісник Приазовського державного технічного університету. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/313487>
3. Цифрова та кібербезпека українського бізнесу в умовах війни. *Матеріали наукової конференції Вінницького національного технічного університету*. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/fiip/fiip2024/paper/view/20208/16705>
4. Кібербезпека як складова економічної безпеки України. *Галицький економічний вісник*. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=903>; <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/66/903.pdf>
5. Цифрова економіка та економічна безпека: навч. посібник. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstreams/c22e5f16-3a46-4b5b-8a3c-1214f9a0ab77/download>
6. Забезпечення кібербезпеки підприємств електронної комерції в умовах становлення цифрової економіки. URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/311627>
7. Кібербезпека та становлення цифрової економіки. *Економічний вісник НМетАУ*. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/3/EV20203_018-026.pdf

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

УДК 004.9:001.89

Ірина Коцюба
(Володимир)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано сучасний стан цифрової трансформації наукового середовища в Україні на основі останніх публікацій і звітів, визначено ключові проблеми та окреслено практичні напрями розвитку.

Ключові слова: цифрова трансформація, наука, інформаційні технології, відкриті дані, штучний інтелект, інфраструктура, наукова комунікація.

The article analyses the current state of digital transformation of the scientific environment in Ukraine based on recent publications and reports, identifies key issues and outlines practical directions for development.

Key words: digital transformation, science, information technology, open data, artificial intelligence, infrastructure, scientific communication.

Інформаційні технології сьогодні кардинально змінюють інструментарій досліджень, підходи до наукової комунікації та управління знаннями; водночас ефективність цих змін залежить від рівня цифрової грамотності суспільства, доступності обчислювальних ресурсів і структури ринку праці в ІТ-секторі [1, с. 90–91; 2; 3].

Цифрова трансформація науки розглядається не лише як технічне оновлення обладнання, а як комплексна зміна практик: відкритий доступ до результатів досліджень, стандартизація метаданих, інтеграція репозитаріїв і застосування методів обробки великих даних та штучного інтелекту. Рецензійний матеріал в професійному журналі підкреслює, що цифрові сервіси формують нову дослідницьку культуру, де ключовими стають відкритість, прозорість і цифрова грамотність науковців і адміністраторів науки [1, с. 90–91]. Саме ці складові створюють передумови для підвищення видимості вітчизняних досліджень на міжнародній арені і полегшують міждисциплінарні проєкти.

Рівень цифрової грамотності населення і науковців суттєво впливає на те, наскільки швидко інновації будуть інтегровані в академічне середовище. Офіційне дослідження Мінцифри 2023 року показує помітне зростання цифрових навичок громадян: частка тих, хто має просунуті навички, зростає, а державні освітні ініціативи охопили мільйони учасників, створивши платформу для подальшого підвищення кваліфікації наукового та технічного персоналу [2]. Ці результати означають, що національні програми цифрової освіти сприяють формуванню ширшого пулу людей, здатних працювати з інструментами обробки даних, платформами дистанційної співпраці та сервісами штучного інтелекту – важливими ресурсами для сучасної науки [2].

Структура ринку праці в ІТ-сегменті також визначає швидкість і якість цифрової трансформації науки. Аналітична записка НІСД щодо зайнятості в ІТ-сегменті за 2024 рік фіксує активний попит на фахівців початкового й середнього рівня, що створює можливості для залучення молодих спеціалістів у наукові проєкти через стажування й партнерства університет-бізнес [3]. Однак наукові установи часто не готові конкурувати за технічні кадри на ринку: відсутні системні програми мотивації, гнучкі моделі оплати праці та формальні механізми довгострокової співпраці з ІТ-компаніями. Це вимагатиме від університетів і наукових інституцій розбудови програм співпраці, що поєднують навчання, дослідження і практичну роботу.

Економічні показники доводять спроможність ІТ-сектору бути ресурсом відновлення й підтримки науки. За даними аналітики 2025 року, частка телекомунікаційних, комп'ютерних і інформаційних послуг у структурі експорту зросла, а експорт комп'ютерних послуг залишився відносно стійким, що створює джерела фінансування та партнерства для наукових ініціатив [4]. Така макropідтримка робить логічним розвиток державно-приватних проєктів, де ІТ-компанії виступають партнерами у створенні дослідницьких платформ, хмарних сервісів і спільних навчальних програм.

Разом із позитивними трендами зберігаються й серйозні бар'єри. По-перше, інфраструктурний розрив між провідними українськими центрами й регіональними науковими установами ускладнює універсальний доступ до обчислювальних потужностей і репозитаріїв. Недостатність каналів зв'язку, локальні обмеження збереження даних і відсутність уніфікованих платформ стримують застосування НРС і сучасних аналітичних рішень у багатьох дослідницьких проєктах [1, с. 90–91; 3]. По-друге, проблема фрагментованості даних і нестачі стандартів метаданих ускладнює інтеграцію результатів і їх повторне використання: без загальноприйнятих практик FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) обмін інформацією між установами залишається ускладненим [1, с. 90–91].

Фінансування цифрових ініціатив у науці залишається невирішеним питанням: модернізація лабораторій, придбання ліцензійного ПЗ, підтримка хмарних платформ і забезпечення кібербезпеки потребують цільових, довгострокових інвестицій. Попри те, що ІТ-сектор генерує значну частину експорту послуг, державна і галузева політика має створити механізми спрямування частини цих ресурсів у науково-дослідні інструменти та інфраструктуру [3; 4]. Одночасно важливо створити грантові інструменти та фінансові стимули, які б підштовхували університети до оновлення цифрових практик.

Кадрове забезпечення – окрема ключова складова. Хоча ринок ІТ пропонує фахівців, наукові організації потребують не лише розробників, а й аналітиків даних, інженерів наукових платформ, спеціалістів із забезпечення наукових репозитаріїв та кібербезпеки. Для цього необхідні спільні навчальні програми, курси підвищення кваліфікації й моделі стажувань, що дозволять швидко інтегрувати ІТ-спеціалістів у дослідницькі команди [2; 3].

Кібербезпека і політики збереження даних мають стати невід’ємною частиною наукової інфраструктури. Захист чутливих наукових даних, стандарти резервного копіювання та контроль доступу забезпечують довіру до відкритих платформ і є критичними для галузей з підвищеною секретністю чи конфіденційністю (медицина, енергетика, оборона). У поєднанні зі стандартами відкритої науки це вимагає збалансованих рішень – відкритість там, де можливо, і захист там, де це потрібно [1, с. 90–91; 2].

Практичні кроки для прискорення цифрової трансформації вітчизняної науки включають: розроблення національної стратегії цифровізації науки з чіткими КРІ та стандартами метаданих; інвестування в національні хмарні сервіси й моделі «NPC-as-a-service», доступні університетам і дослідницьким центрам; впровадження політики відкритих даних згідно з принципами FAIR; масштабні програми підвищення цифрових компетентностей для науковців; створення грантових механізмів для модернізації лабораторій і впровадження інноваційних ІТ-рішень; та інтеграція практик кібербезпеки у всі наукоємні процеси [1, с. 90–91; 2; 3; 4]. Особливу увагу слід приділити розвитку партнерств між університетами й ІТ-індустрією, що дозволить поєднати академічну експертизу з практичними можливостями бізнесу.

Підсумовуючи, наявні джерела свідчать: цифрова трансформація науки в Україні вже відбувається й має міцне підґрунтя у вигляді підвищення цифрових навичок населення, активного ринку праці в ІТ та економічної стабільності ІТ-експорту. Для того щоб ці тренди перетворилися на стійке оновлення наукової екосистеми, потрібні скоординовані політики, інвестиції в інфраструктуру й людський капітал, а також стандартизація практик управління науковими даними. Це дозволить Україні не лише відновити, а й зміцнити науковий потенціал у довгостроковій перспективі [1–4].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Жарінова А. Цифрова трансформація науки. *Відкрита наука та інновації: журнал*. 2025. URL: <https://journal.dntb.gov.ua/osi/issue/view/7> (Дата звернення: 10.12.2025).
2. Міністерство цифрової трансформації України. Результати дослідження цифрової грамотності українців: звіт / Мінцифри України. 2023. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/b/1b/23a4cc729d817060abce6a26111551ba.pdf>. (Дата звернення: 10.12.2025).
3. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Зайнятість в ІТ-сегменті ринку праці України: аналітична записка / НІСД. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-11/az_zaynyatist_it_18112024.pdf. (Дата звернення: 10.12.2025).
4. Сайт Digital State – аналітичні матеріали про ІТ-сектор України. «ІТ-послуги стали головним драйвером експорту України у 2025 році». 2025. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/it-outsourcing/it-posluhy-staly-holovnym-drayverom-eksportu-ukrayiny-u-2025-rotsi> (Дата звернення: 10.12.2025).

Науковий керівник: Зілюк Н. В.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ GRAFANA

Стаття присвячена огляду Grafana – платформи з відкритим вихідним кодом для візуалізації та моніторингу даних. Розглянуто історію розвитку від 2014 року, ключові можливості платформи (підтримка 50+ джерел даних, потужні візуалізації, система сповіщень), плагінну архітектуру. Описано практичне застосування Grafana для моніторингу інфраструктури.

Ключові слова: Grafana, моніторинг, дані, дашборди, візуалізація.

The article is devoted to an overview of Grafana – an open source platform for data visualization and monitoring. The development history since 2014, the key features of the platform (support for 50+ data sources, powerful visualizations, notification system), plugin architecture are considered. The practical application of Grafana for infrastructure monitoring is described.

Keywords: Grafana, monitoring, data, dashboards, visualization.

Є задача по збору, відображенню, та зберіганню інформації на типовому підприємстві в якому є комп'ютерна мережа і технологічне обладнання.

Grafana – це відкрита платформа для візуалізації та аналізу даних. Вона дозволяє створювати інтерактивні дашборди з графіками, діаграмами та метриками з різних джерел даних [2, с. 5].

Grafana не вимагає інгестування даних до власного сховища – натомість об'єднує існуючі дані з будь-якого місця їх зберігання, створюючи єдине вікно перегляду [3, с. 5].

Історія

Grafana вперше випущена у 2014 р. Торкелем Едегаардом. Початкова мета – зробити дані часових рядів доступними та спростити створення дашбордів. До 2019 року компанія Grafana Labs стала провідним гравцем в індустрії спостережуваності. Сьогодні Grafana – частина екосистеми LGTM Stack (Loki, Grafana, Tempo, Mimir) [3, 4, с. 5].

Ключові можливості

1. Універсальна сумісність

Grafana підтримує понад 50 джерел даних, включаючи Prometheus, InfluxDB, Elasticsearch, AWS CloudWatch, MySQL, PostgreSQL та багато інших. За допомогою понад 150 плагінів користувачі можуть об'єднати всі свої джерела даних в єдиному дашборді для спрощеного моніторингу [4, 5, с. 5].

2. Потужні візуалізації

Grafana пропонує широкий набір візуалізацій – від графіків часових рядів до теплових карт та 3D-графіків [5]. Користувачі можуть створювати дашборди, спеціально розроблені для конкретної команди, з розширеними можливостями запитів та трансформації. Візуалізації налаштовуються за допомогою інтерактивних елементів керування на основі часу, фільтрації та масштабування [5, с. 5].

3. Система сповіщень

Платформа включає потужну систему сповіщень, яка підтримує візуальне визначення правил для найважливіших метрик [3]. Grafana може безперервно оцінювати ці правила та надсилати сповіщення до систем, таких як Slack, PagerDuty, VictorOps та OpsGenie [5, с. 5].

4. Змішування джерел даних

Унікальна можливість Grafana – це змішування різних джерел даних у одному графіку [3]. Користувачі можуть вказувати джерело даних для кожного окремого запиту, що дозволяє створювати комплексні дашборди, які корелюють метрики з різних систем для глибшого аналізу [4, с. 5].

Архітектура

Grafana використовує плагінну архітектуру з трьома типами плагінів:

1. Джерела даних – взаємодія з зовнішніми джерелами
2. Панелі – нові типи візуалізацій (React-компоненти)
3. Додатки – власні сторінки та елементи навігації

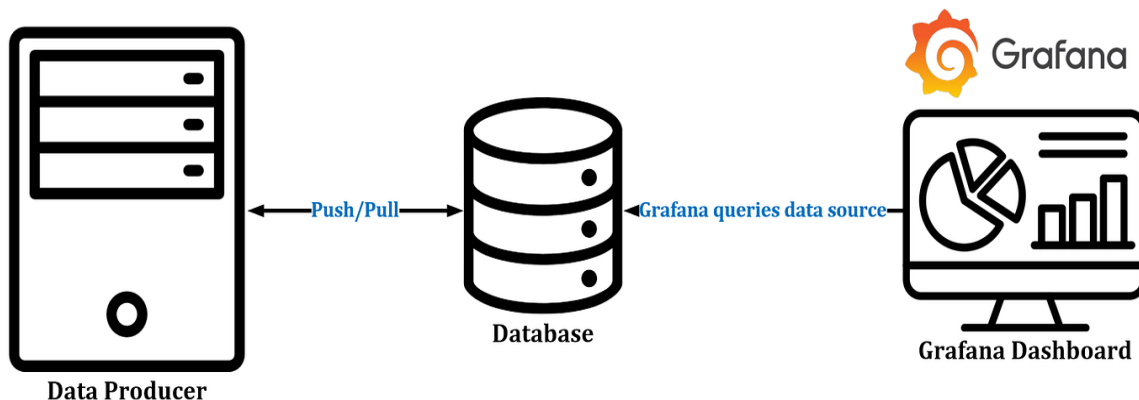

Рис. 1. Базова архітектура Grafana

Практичне застосування

1. Моніторинг інфраструктури: Grafana широко використовується для моніторингу продуктивності додатків, стану інфраструктури та бізнес-метрик через налаштовувані дашборди. Платформа забезпечує моніторинг з низькою затримкою, ідеальний для усунення проблем у реальному часі [5, с. 5].

2. Корелювання даних: Безшовне переключення між метриками, логами та трейсами зі збереженням контексту [3, с. 5].

Безпека та інновації

Grafana включає аутентифікацію, авторизацію, рольовий контроль доступу (RBAC), логування аудиту та управління через JSON/YAML. Сучасні версії містять Grafana Assistant – LLM-агента для автоматичного виправлення дашбордів [2, с. 5].

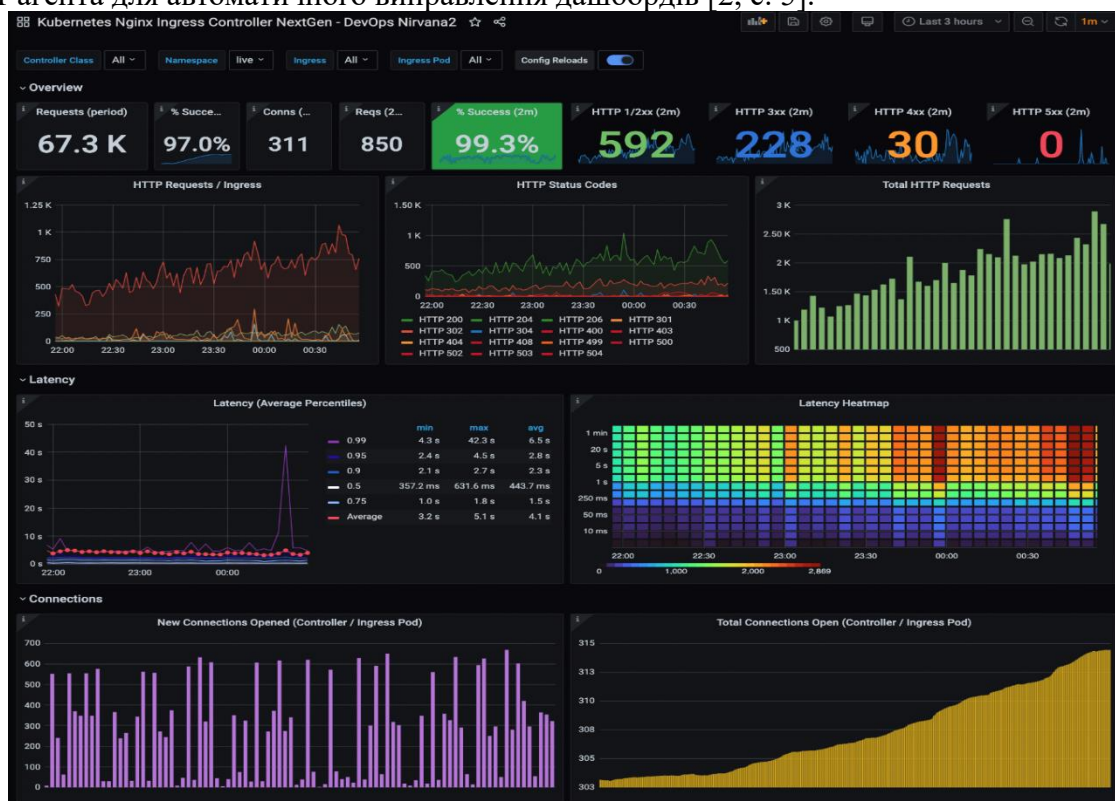

Рис. 2. Приклад дашборду Grafana

Успіхи та визнання

Grafana Labs була визнана лідером у Gartner Magic Quadrant для платформ спостережуваності [1]. Дашборди Grafana стали настільки впізнаваними, що їх можна було побачити на екранах у центрі управління SpaceX під час першого запуску ракети Falcon 9 у 2016 р. [5, с. 5].

Grafana – потужна платформа для візуалізації та моніторингу з підтримкою 50+ джерел даних, розширеною плагінною системою та інтеграцією метрик, логів і трейсів. Визнана лідером у Gartner Magic Quadrant, вона стала стандартом для DevOps-команд та інженерів SRE [2, с. 5].

Від початку у 2014 р. до 20+ мільйонів користувачів сьогодні, Grafana продовжує встановлювати стандарти в світі спостережуваності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Grafana Labs at 5. URL: <https://grafana.com/blog/2019/10/04/grafana-labs-at-5-how-we-got-here-and-where-were-going/>
2. Grafana: The open and composable observability platform. URL: <https://grafana.com/>
3. Grafana – Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Grafana>
4. The Story of Grafana documentary. URL: <https://grafana.com/blog/2024/02/12/the-story-of-grafana-documentary-from-one-developers-dream-to-20-million-users-worldwide/>
5. What is Grafana? Monitoring and Visualization Platform Explained. URL: <https://zesty.co/finops-glossary/grafana>

Науковий керівник: Кумейко В. О.

УДК 004.75

**Кирило Рогоза
(Ірпінь)**

ЗБЕРІГАННЯ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ POSTGRESQL

Стаття присвячена огляду PostgreSQL – потужної об'єктно-реляційної системи управління базами даних з відкритим вихідним кодом. Розглянуто ключові особливості (ACID-сумісність, розширюваність, широкий спектр типів даних), мультипроцесну архітектуру. Описано практичне застосування PostgreSQL для веб-додатків, сховищ даних, телекомунікацій, а також переваги відкритого коду, надійності та відповідності SQL-стандартам.

Ключові слова: PostgreSQL, база даних, управління, зберігання, надійність.

The article is devoted to an overview of PostgreSQL, a powerful open-source object-relational database management system. The key features (ACID-compatibility, extensibility, a wide range of data types), multi-process architecture are considered. The practical application of PostgreSQL for web applications, data warehouses, telecommunications, as well as the advantages of open source, reliability and compliance with SQL standards are described.

Keywords: PostgreSQL, database, management, storage, reliability.

Є задача по збору, відображенню, та зберіганню інформації на типовому підприємстві в якому є комп'ютерна мережа і технологічне обладнання.

PostgreSQL (також відома як Postgres) – це безкоштовна система управління реляційними базами даних з відкритим вихідним кодом, яка акцентує увагу на розширюваності та відповідності стандартам SQL [4, с. 5].

Ключові особливості

1. Об'єктно-реляційний підхід
2. ACID-сумісність
3. Широкий спектр функціональності
4. Розширюваність

Коли обирати PostgreSQL/TimescaleDB:

- Потрібні реляційні зв'язки між даними
- Менше 100,000 записів/секунду
- Важлива транзакційна цілісність
- Потрібні складні JOIN запити
- Вже використовуєте PostgreSQL
- Потрібна єдина БД для різних типів даних

Архітектура

Мультипроцесна архітектура

Архітектура PostgreSQL складається з трьох основних компонентів: процесної архітектури, архітектури пам'яті та архітектури зберігання. PostgreSQL використовує мультипроцесну архітектуру, де для кожного клієнтського з'єднання створюються окремі процеси, на відміну від моделі на основі потоків [2, с. 5].

Модель клієнт-сервер: PostgreSQL використовує модель клієнт-сервер, де база даних працює як сервер, а клієнти підключаються для виконання операцій [2, с. 5].

Спільна пам'ять: Це загальна пам'ять, доступна всім фоновим процесам, використовується для зберігання буферного кешу, таблиць блокування та інших загальносерверних даних [2, с. 5].

Пам'ять процесу: Кожен фоновий процес має власну приватну пам'ять для зберігання даних та структур, доступних лише цьому процесу [2, с. 5].

Багатоверсійне керування одночасністю (MVCC)

MVCC дозволяє користувачам одночасно читати та записувати таблиці, блокуючи лише одночасні оновлення одного й того самого рядка. Це допомагає уникнути конфліктів у властивостях сервера та забезпечує високу продуктивність при одночасному доступі [2, с. 5].

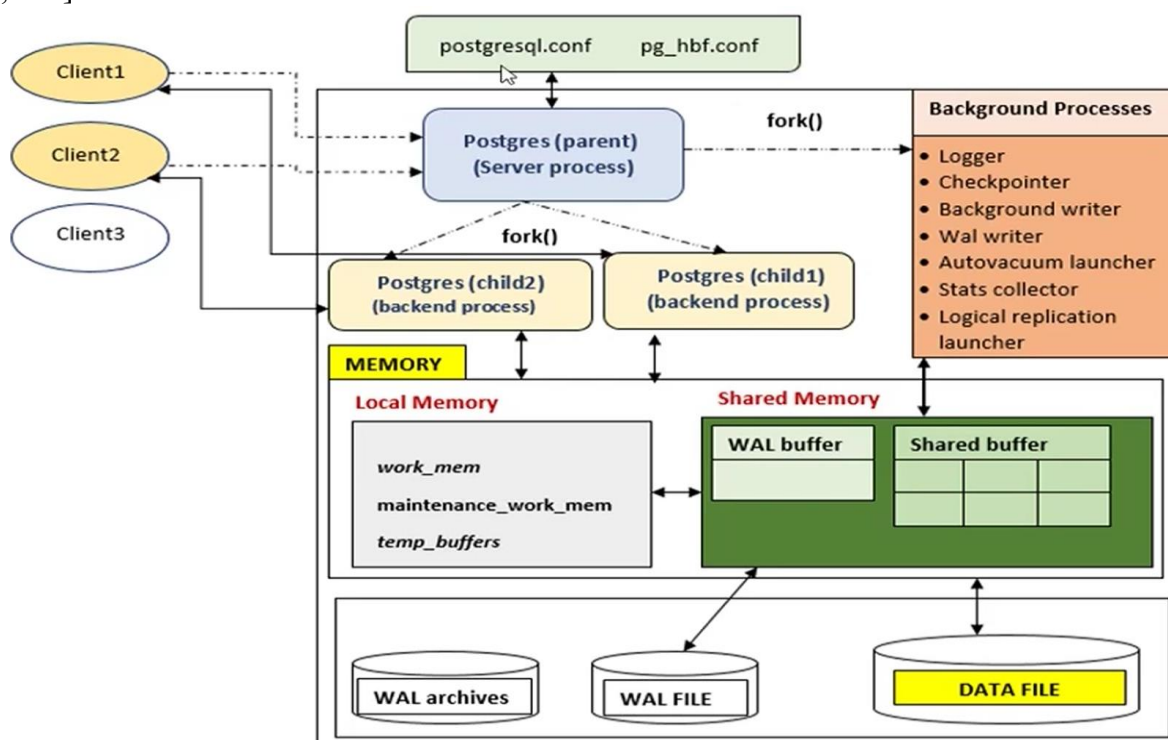

Рис. 1. PostgreSQL архітектура серверу

Інструменти управління

pgAdmin – найпопулярніша платформа з відкритим вихідним кодом для управління та розробки баз даних PostgreSQL. Вона надає графічний інтерфейс для створення, обслуговування та використання баз даних PostgreSQL [2, с. 5].

Порівняння: PostgreSQL vs InfluxDB

TimescaleDB – це розширення PostgreSQL, яке перетворює її на повноцінну базу даних часових рядів, зберігаючи всі можливості PostgreSQL.

– Встановлення TimescaleDB

```
CREATE EXTENSION IF NOT EXISTS timescaledb;
```

– Створення таблиці

```
CREATE TABLE modbus_data (  
    time      TIMESTAMPTZ NOT NULL,  
    device_id TEXT,  
    voltage   DOUBLE PRECISION,  
    current   DOUBLE PRECISION,  
    power     DOUBLE PRECISION,  
    temperature DOUBLE PRECISION);
```

– Перетворення на hypertable (магія TimescaleDB) [3, с. 5]

```
SELECT create_hypertable('modbus_data', 'time');
```

Переваги PostgreSQL/TimescaleDB:

- Реляційні зв'язки – можна зберігати метадані пристроїв, конфігурації, користувачів
- SQL запити – звична мова запитів
- ACID транзакції – гарантії цілісності даних
- Тригери та процедури – логіка на рівні БД
- Зрілість та надійність – PostgreSQL існує десятиліття
- Єдина БД – часові ряди + довідники + налаштування
- Автоматичне стиснення даних (TimescaleDB)
- Безкоштовна – навіть для комерційного використання

Порівняння з MySQL

MySQL та PostgreSQL – популярні реляційні бази даних з відкритим вихідним кодом. Традиційно MySQL сприймався як простий у використанні та швидкий, тоді як PostgreSQL – як багатofункціональний та порівнянний із комерційними базами даних на зразок Oracle.

Поточні версії обох систем пропонують багато потужних функцій у плані продуктивності, надійності та безпеки. Вибір залежить від конкретного випадку використання: PostgreSQL краще підходить для швидкого масштабування до дуже великих обсягів, тоді як MySQL – для легкого сервера з швидкою інтеграцією зі сторонніми інструментами [4, с. 5].

PostgreSQL – це потужна, надійна та високо розширювана система управління базами даних, що поєднує найкращі можливості реляційних та об'єктно-орієнтованих підходів. Завдяки майже 40-річній історії розробки, відповідності SQL-стандартам, ACID-сумісності та величезній спільноті, PostgreSQL стала одним із найпопулярніших рішень для управління даними у світі [2, с. 5].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Complete guide to PostgreSQL. URL: <https://www.instaclustr.com/education/postgresql/complete-guide-to-postgresql-features-use-cases-and-tutorial/>
2. PostgreSQL: About. URL: <https://www.postgresql.org/about/>
3. PostgreSQL. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/PostgreSQL>
4. What is PostgreSQL? URL: <https://aws.amazon.com/rds/postgresql/what-is-postgresql>

Науковий керівник: Кумейко В. О.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У тезах проаналізовано теоретико-правові засади регулювання штучного інтелекту в ЄС через призму прийняття EU AI Act та концепції «Trustworthy AI». Розглянуто ризик-орієнтований підхід, вплив на права людини та особливості гармонізації українського законодавства в умовах воєнного стану.

Ключові слова: штучний інтелект, EU AI Act, права людини, цифрова трансформація, гармонізація законодавства, ризик-орієнтований підхід.

The abstract analyzes the theoretical and legal foundations of AI regulation in the EU through the prism of the EU AI Act adoption and the "Trustworthy AI" concept. The risk-based approach, human rights impact, and peculiarities of Ukrainian legislation harmonization under martial law are examined.

Key words: artificial intelligence, EU AI Act, human rights, digital transformation, legislation harmonization, risk-based approach.

Стрімка еволюція технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), яка у 2022–2023 роках ознаменувалася масовим поширенням генеративних моделей загального призначення (General Purpose AI), створила безпрецедентні виклики для традиційних правових систем та архітектури прав людини. Здатність алгоритмів генерувати синтетичний контент, що не відрізняється від створеного людиною, а також самостійно приймати рішення у сферах правосуддя, медицини та бізнесу, актуалізувала проблему «алгоритмічної підзвітності» (algorithmic accountability). Якщо ще десятиліття тому дискус навколо ШІ обмежувався технічними стандартами та рамками «корпоративної соціальної відповідальності», то сьогодні він остаточно перемістився у площину жорсткого законодавчого регулювання [6].

Європейський Союз (далі – ЄС), бажаючи закріпити за собою роль глобального регуляторного лідера та експортера нормативних стандартів, у травні 2024 року фіналізував прийняття Регламенту про штучний інтелект (далі – EU AI Act) [14]. Цей документ є одним із перших прикладів горизонтального законодавства, який регулює весь життєвий цикл систем ШІ – від розробки до виведення з експлуатації. EU AI Act є не просто технічним регламентом з безпеки продукції, а ціннісно-орієнтованим нормативним актом, який покликаний збалансувати інноваційний розвиток та функціонування Єдиного цифрового ринку ЄС з безумовним захистом фундаментальних прав та свобод людини.

Європейський підхід до регулювання штучного інтелекту базується на аксіологічній концепції «ШІ, що заслуговує на довіру» (Trustworthy AI). Ця парадигма постулює, що технологія має відповідати трьом імперативам: бути законною (lawful), етичною (ethical) та технічно надійною (robust) протягом усього життєвого циклу [10]. Юридично EU AI Act спирається на ст. 114 Договору про функціонування ЄС (TFEU), яка стосується заходів щодо зближення законодавства держав-членів для забезпечення функціонування внутрішнього ринку. Це створює дуалістичну природу акту: формально виступаючи як законодавство про безпеку продукції (product safety legislation), за змістом він виконує квазі-конституційну функцію захисту фундаментальних прав людини.

Стратегічна мета ЄС полягає не лише у запобіганні фрагментації єдиного цифрового ринку, але й у реалізації так званого «ефекту Брюсселя» (Brussels Effect). Цей феномен передбачає, що завдяки екстериторіальній дії регламенту та розміру європейського ринку, стандарти ЄС de facto стануть глобальними стандартами для розробників ШІ по всьому світу [5].

Серцевиною EU AI Act є ризик-орієнтований підхід (risk-based approach), який диференціює правові зобов'язання суб'єктів правовідносин залежно від інтенсивності потенційної шкоди, яку система ШІ може завдати основним правам людини. Згідно з текстом акту, виділяють чотири рівні ризику, що формують пірамідальну структуру регулювання:

1. Неприйнятний ризик (Unacceptable Risk). Практики, що прямо заборонені через їхню несумісність із європейськими цінностями. Сюди віднесено системи соціального скорингу, маніпулятивні техніки, створення баз даних розпізнавання обличчя шляхом нецільового скрапінгу, розпізнавання емоцій на робочому місці та в освіті, а також предиктивну поліцію [8].

2. Високий ризик (High Risk). Системи, що використовуються у чутливих сферах (критична інфраструктура, освіта, працевлаштування, правосуддя). Для них встановлюються імперативні вимоги: якість даних, прозорість, логування подій, людський нагляд та кіберстійкість.

3. Специфічний ризик прозорості (Specific Transparency Risk). Охоплює чат-боти та дипфейки. Ключова вимога – маркування контенту та інформування про взаємодію з ШІ.

4. Моделі загального призначення (GPAI). Запроваджено дворівневий підхід: базові вимоги для всіх GPAI та посилені зобов'язання для моделей із «системним ризиком» [13].

Одним із найбільш дискусійних аспектів EU AI Act є регулювання віддаленої біометричної ідентифікації (RBI). Попри формальну заборону використання RBI у реальному часі в публічних місцях, акт містить винятки для правоохоронних органів (пошук жертв, терористичні загрози, тяжкі злочини). Це підсилює побоювання правозахисників щодо потенційної легітимації масового стеження [7].

В контексті євроінтеграції України гармонізація національного законодавства з *acquis* ЄС стає стратегічним імперативом. Водночас, поточний стан в Україні демонструє відмінності від європейського підходу. Якщо EU AI Act репрезентує «жорстке право» (hard law), то українська модель на даному етапі тяжіє до «м'якого права» (soft law) та bottom-up approach. Це пояснюється необхідністю уникнути регуляторної стагнації в умовах війни [1].

Суттєвою відмінністю є підхід до тестування інновацій. В Україні регуляторні пісочниці розглядаються як основний механізм підготовки до регулювання, що дозволяє виявити прогалини у законодавстві [2]. Водночас Україна декларує намір імплементувати європейську класифікацію ризиків, що критично важливо для інтероперабельності ринків.

Окремим аспектом є використання ШІ в обороні. Оскільки EU AI Act містить винятки для військових систем, Україна має можливість розвивати Military Tech без жорстких обмежень, водночас гармонізуючи правила для цивільного сектору. Це створює дуалістичну систему: ліберальний режим для оборонних інновацій та наближення до стандартів «Trustworthy AI» у цивільній сфері.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що для України доцільною є модель «динамічної гармонізації»: поетапний перехід від рекомендацій до рамкового закону, що дозволить підготувати індустрію до стандартів ЄС, зберігши гнучкість для інновацій у сфері безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга з регулювання штучного інтелекту в Україні / О. В. Борняков та ін. Київ: Мінцифра, 2024. 64 с.
2. Карчевський М. В., Бобровнік С. В. Правове регулювання штучного інтелекту: виклики для України в контексті євроінтеграції. *Право та інновації*. 2023. № 4 (44). С. 38–45. URL: <https://doi.org/10.31359/2311-4894-2023-4-38>.
3. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Біла книга / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2024.
4. Розвиток штучного інтелекту в Україні : бачення та дорожня карта / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2023. 28 с. URL: <https://thedigital.gov.ua>

5. Bradford A. *Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology*. New York : Oxford University Press, 2023. 288 p.
6. Bradford A. *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*. New York : Oxford University Press, 2020. 424 p.
7. Civil society reaction to the IMCO-LIBE vote on the AI Act. EDRi Policy Paper / European Digital Rights (EDRi). May 2023. URL: <https://edri.org/our-work/civil-society-reaction-imco-libe-vote-ai-act>
8. Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act - Analysing the good, the bad, and the unclear / M. Veale, F. Zuiderveen Borgesius. *Computer Law & Security Review*. 2021. Vol. 43. URL: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105632>.
9. Edwards L. The EU AI Act: A Summary of the Final Text. Ada Lovelace Institute Report. 2024. 142 p.
10. Ethics Guidelines for Trustworthy AI / High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. Brussels : European Commission, 2019. 41 p.
11. EU's AI Act fails to set gold standard for human rights. European Digital Rights (EDRi). 2024. URL: <https://www.edf-feph.org>
12. How the EU Can Achieve Legally Trustworthy AI: A Response to the High-Level Expert Group on AI / N. A. Smuha et al. *Philosophy & Technology*. 2021. Vol. 34, No. 3. P. 32–55.
13. Kop M. EU Artificial Intelligence Act: The European Approach to AI. *Stanford - Vienna Transatlantic Technology Law Forum, Transatlantic Antitrust and IPR Developments*. 2021. Issue No. 2. P. 1–25.
14. Regulating General Purpose AI: EU AI Act and Beyond / P. Hacker, A. Engel, M. Mauer. *Verfassungsblog*. 2023. URL: <https://verfassungsblog.de/regulating-general-purpose-ai>
15. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. L. 1689. P. 1–150.

УДК 004.8:378.147

Христина Сялковська
(Стрий)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЩОДЕННОМУ НАВЧАННІ СТУДЕНТА

У цій статті я ділюся власним досвідом, як ми – студенти – реально використовуємо штучний інтелект у навчанні, і що з цього всього виходить. Розповідаю, чим AI може полегшити життя на парах, у домашках та під час підготовки до заліків, а також які нюанси й підводні камені можуть виникати по дорозі. Показано, як ці інструменти допомагають і студентам, і викладачам, якщо підходити до них з розумом.

Ключові слова: штучний інтелект, навчання, студенти, викладачі, освіта, інформаційні технології.

Сьогодні майже кожен студент-айтішник так чи інакше користується інструментами зі штучним інтелектом. Я теж не виняток: користуюсь ним і для навчання, і для практичних, і навіть коли треба підготуватись до пар.

Так от, коли я почала використовувати AI не «раз на тиждень», а майже щодня, то помітила, що він реально може полегшити життя студентам і водночас нормально допомогти викладачам [1, с. 42]. Тому мені стало цікаво розібратись у всьому глибше й поділитись своїми спостереженнями.

Спочатку я користувалась ШІ лише для того, щоб швидко знайти інформацію або пояснення до тем, які було важко зрозуміти з першого разу. Але з часом я зрозуміла, що можливостей набагато більше.

Наприклад, при виконанні практичних завдань з основ комп'ютерної графіки я часто просила штучний інтелект пояснити все простими словами. Бо в інструкційній карті інколи так сформульовано, що доводиться перечитувати по кілька разів, щоб зрозуміти, що від мене вимагається. ШІ реально виручав і економив час, але я завжди пам'ятала про етику – він допомагає, але не робить роботу замість мене [1, с. 103].

У моєму навчанні AI особливо виручає:

1. Коли треба швидко в'їхати в нову тему.

Наприклад, коли на дисципліні «Технологія створення програмних проєктів» ми вивчали діаграми прецедентів, у мене була плутанина між зв'язками <<include>> та <<extend>>. В презентації вони пояснені, але все одно здавалося, що це майже одне й те саме. Я запитала AI, щоб він навів простий приклад. Він розписав це так: уявімо «Оформлення замовлення». Процес «перевірка наявності товару» завжди виконується – тобто це <<include>>. А от «застосувати промокод» – це додаткова дія, яка виконується не завжди, отже це <<extend>>. Після цього все одразу стало на свої місця [2, с. 12].

2. Підготовка до занять і модульних.

Перед модульною з операційних систем я просила AI зробити мені кілька тестових питань «для самоперевірки». Дуже зручно: одразу видно, що я знаю, а що краще повторити [2, с. 16], щоб не сидіти потім «в ступорі» на контрольній.

3. Коли потрібна допомога з кодом.

На лабораторній з ООП я робила маленький проєкт із класом ShoppingCart, який мав рахувати суму покупок. І все виглядало правильно, але сума постійно показувала 0. Я пів пари сиділа й просто не могла зрозуміти, що не так.

Мій код був приблизно такий:

```
class ShoppingCart:
    def __init__(self):
        total = 0
    def add_item(self, price):
        self.total += price
```

AI одразу підсвітив проблему: я створила локальну змінну total, а атрибут класу не створила. Він запропонував правильний варіант:

```
class ShoppingCart:
    def __init__(self):
        self.total = 0
    def add_item(self, price):
        self.total += price
```

Після цього все запрацювало. Без AI я б там ще довго «ловила баг», думаючи, що в мене вже очі розбігаються [2, с. 19].

4. Коли треба привести текст до людського вигляду.

Було якось, потрібно оформити пояснення до лабораторної з комп'ютерних мереж. Я написала текст швидко, «як вийшло», і там було багато зайвих слів, повторів і речень, які починались однаково. Коли перечитала – виглядало так, ніби я писала вночі після пари (що так і було).

Я кинула цей текст AI і попросила просто зробити його більш нормальним. Він нічого не вигадав, просто прибрав повтори, скоротив зайві фрази й упорядкував структуру. Тобто вся інформація залишилась моя, але виглядало вже не як чернетка, а як готовий звіт, який не соромно здати викладачу.

5. І найважливіше: AI не робить за мене роботу, а допомагає розібратися.

Для мене це принципово: використовувати AI як інструмент, який допомагає навчитися, а не «здати що-небудь» [2, с. 18]. Він підказує, пояснює, наводить приклади, але рішення й кінцевий текст завжди залишаються моїми.

Саме так він дійсно допомагає розвиватись, а не просто «здавати роботи».

Згодом я помітила ще одну важливу річ – користь від AI є не тільки для мене. Він впливає і на навчальний процес загалом. Зокрема:

- однокласники почали швидше справлятися із завданнями;
- багато хто перестав боятися «важких» тем, бо можна перепитати й отримати пояснення;
- викладачам стало легше підбирати матеріали, приклади та тести.

Наприклад, викладачі нашої спеціальності теж активно користуються AI-інструментами. ChatGPT і Gemini допомагають їм швидко знаходити простіші пояснення до складних тем. NotebookLM – створювати тестові завдання за лекційним матеріалом – тож виходять питання, які справді перевіряють розуміння, а не просто «вгадай відповідь». Gamma App – робити презентації, які виглядають акуратно й наочно. А такі інструменти, як Padlet і Brisk, вони використовують для організації групових обговорень, збору відповідей та зручної перевірки завдань [3, с. 33].

Попри всі плюси, є й свої мінуси:

- інколи ШІ може «наляпати дурниць», тож усе одно треба перевіряти, щоб не виглядати смішно;
- деякі студенти починають на нього забагато спиратися і вже не включають «голову» як слід;
- викладачам теж непросто – інколи важко зрозуміти, чи студент реально розібрався, чи йому AI «підказав» трохи більше, ніж треба.

Попри всі ці приколи, круто те, що викладачі не банять ШІ – навпаки, вони навіть підштовхують нас користуватися ним розумно. І це не просто «щоб легше було», а щоб ми реально вчилися працювати з сучасними інструментами так, як це роблять нормальні айтишники в реальних проєктах.

Як на мене, далі AI в освіті буде тільки набирати обертів. Це може бути що завгодно:

- тести, які самі підлаштовуються під твій рівень – легше не буде, але чесніше точно;
- системи, що перевіряють роботи й одразу підказують, що не так;
- віртуальні лабораторії, де можна не просто читати теорію, а реально «потикати кнопки», побавитись із налаштуваннями й подивитися, як усе працює без ризику щось зламати;
- аватари-викладачі, які у відеоформаті пояснюють матеріал нормально, людською мовою;
- і всякі помічники для викладачів, щоб їм не доводилося ночами сидіти над матеріалами.

І це не фантастика – це вже поступово з'являється.

AI, звісно, не чарівна паличка й не вирішує всі проблеми, але якщо використовувати його з головою – це реально топ-інструмент у навчанні. Студенти отримують додаткову підтримку, можуть швидше в'їхати в тему, а викладачі – економлять час на всій тій рутині й роблять заняття цікавішими. Головне – не замінювати ним мозок, а використовувати як підсилення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 214 с.
2. Круглик В. С., Яцишин А. В. Використання інструментів штучного інтелекту в освіті: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2023. 148 с.
3. Литвинова С. Г. Цифрові технології та інструменти в освіті: навч. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2021. 256 с.

Науковий керівник: викладач вищої категорії Солонинко Н. М.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Світлана Махинько
(Дніпро)

ВПЛИВ АТМОСФЕРНОГО ТИСКУ НА ПОГОДУ

Проаналізовано вплив атмосферного тиску на формування клімату на нашій планеті. З'ясовано залежність тиску від певних факторів та визначено кліматичні особливості конкретного регіону, вказано на шляхи адаптації сільського господарства до кліматичних змін та забезпечення комфортних умов для життя.

Ключові слова: атмосферний тиск, формування клімату, циклони, антициклони, погодні умови, регіони землі, види тиску, періодичні коливання погоди для конкретного регіону.

Атмосферний тиск має великий вплив на формування клімату на нашій планеті, завдяки йому ми маємо змогу спостерігати зміну погоди, наявність опадів та циркуляцію повітряних мас.

За рахунок нерівномірного розподілу атмосферного тиску ми можемо спостерігати явища циклонів та антициклонів.

Пригадаємо, що атмосферний тиск – це сила, з якою тисне повітря на поверхню Землі, відповідно на її мешканців. Або на 1 см² повітря тисне з силою 1кг 33 грами. Якщо врахувати площу поверхні людини з середнім зростом, то виявиться, що на неї тисне повітря вагою 15 тон. Проте, повітря не розчавлює людину тільки тому, що є внутрішній тиск за рахунок чого відбувається компенсація дії зовнішнього тиску .

Одиницею тиску є Паскаль (Па), яка дорівнює силі в 1 Ньютон (Н), що діє на площу в 1 м² (1 Па = 1 Н/м²). Атмосферний тиск довгий час виражали в міліметрах (мм) ртутного стовпа. У 1930 р. була встановлена нова міжнародна одиниця виміру тиску – бар (на практиці використовувався мілібар). З 1980 р. у метеорології тиск виражають у гектопаскалях (гПа):

1 гПа = 1 мбар = 0,75 мм рт.ст.; 1 мм рт.ст. = 1,33 мбар = 1,33 гПа.

Сьогодні ми використовуємо електронні датчики на метеостанціях для вимірювання тиску повітря. Ці датчики здатні здійснювати постійні вимірювання тиску протягом тривалого часу.

В минулому для цього використовувалися барометри, які вимірювали тиск повітря, який діяв на рідину, наприклад, ртуть. Тоді вимірювання тиску виразно виражалися в “дюймах ртутного стовпа”. Сучасні метеорологи використовують одиниці вимірювання, відомі як мілібари (мб).

За близькості до поверхні Землі тиск зменшується на 3,5 мілібара на кожних 30 метрів (100 футів) у висоту. Проте, при високих висотах, особливо над холодним повітрям, цей спад тиску відбувається набагато швидше через вищу щільність повітря.

На висоті близько 270 000 метрів тиск подібний до тиску в найвищому ступені техногенного вакууму, який коли-небудь було досягнуто.

На висотах понад 1500-3000 метрів тиск настільки низький, що це може викликати гірську хворобу і інші серйозні фізіологічні проблеми, якщо не здійснюється відповідна адаптація.

Залежить атмосферний тиск від таких факторів: висота над рівнем моря (чим вище розташування, тим тиск менший, бо атмосфера стає менш щільнішою); температура (температура повітря розширюється і стає менш щільним); вологість (з високою вологістю атмосферний тиск може бути нижчим); погодні умови (проходження циклонів та антициклонів впливають на зміну атмосферного тиску).

Що стосується впливу атмосферного тиску на погоду, то розглянемо два варіанти – погодний та кліматичний ефекти у різних регіонах планети.

Суху та малохмарну погоду спостерігаємо за умов високого тиску, оскільки в антициклонах відбувається опускання повітря зверху до низу, що перешкоджає утворенню хмар та опадів. Погода взимку зазвичай супроводжується сильними морозами, а влітку – спекою. Зазвичай високий атмосферний тиск забезпечує більш стабільну погоду без небезпечних метеорологічних явищ. Але, іноді бувають винятки де ми можемо спостерігати сильні вітри в зонах переходу від високого тиску до низького, або виникнення посухи, що призводить до пожеж та неврожаю.

Утворення зниженого тиску у приземному шарі повітря сприяє висхідним рухам повітря, потім охолодженню та конденсації водяної пари. Результатом такого явища є утворення хмар, наявність грози, дощу та снігу. Присутність низького тиску в атмосфері, де переважає щільна хмарність із опадами, поривчастим вітром та зміною температури, – називається циклоном. Вітер спостерігається більш сильний та поривчастий, адже повітря рухається до центру зони низького тиску. Незалежно від того, який вид циклонів розглядати, спільним є їх нестійка погода з небезпечними метеорологічними явищами. З циклонами також безпосередньо пов'язані атмосферні фронти.

Регіони землі, де переважає достатньо високий тиск (наприклад, субтропічні та тропічні широти) мають сухий та посушливий клімат (пустелі, степи). Низький тиск переважає в екваторіальних широтах тому кліматичні умови в цій місцевості характеризуються підвищеною вологістю та рясними дощами протягом усього року. Також є перехідні (мусонні області), у яких високий тиск змінюється на низький упродовж року. Наслідком цього є чітко виражені сезони дощів та посухи.

Такі довгоперіодичні коливання атмосферного тиску можуть призводити до зміни клімату і таких несприятливих явищ, як посуха чи збільшення кількості циклонів (ураганів).

Отже, атмосферний тиск є важливим фактором, який впливає на кліматичні і метеорологічні умови нашої планети. Знаючи що таке атмосферний тиск, ми можемо передбачати погоду та визначати кліматичні особливості конкретного регіону, адаптувати сільське господарство до кліматичних змін та забезпечувати комфортні умови для життя. Продовжуючи вивчати атмосферний тиск і його поведінку, ми можемо зробити наше життя більш безпечним і передбачуваним.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багров М.В. та ін. Землезнавство. Київ: Либідь, 2000.
2. Засекіна Т та ін. Фізика. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 796.011.3:004.8

Аліна Березникова
(Дніпро)

ВПЛИВ СИСТЕМИ НА БАЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МОТИВАЦІЮ ТА РУХОВУ АКТИВНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗКУЛЬТУРИ

У статті досліджено вплив впровадження системи на базі штучного інтелекту на мотивацію та рівень рухової активності учнів під час уроків фізичної культури. Розглянуто можливості використання інтелектуальних технологій для моніторингу фізичного навантаження, персоналізації завдань та зворотного зв'язку щодо фізичної підготовленості школярів. Показано, що застосування таких систем сприяє підвищенню зацікавленості учнів у фізичній активності, формуванню позитивного ставлення до рухової діяльності та покращенню індивідуальних показників. Особлива увага приділена аналізу змін у поведінкових та емоційних аспектах мотивації, а також педагогічним умовам ефективного використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі. Результати дослідження підтверджують, що інтеграція цифрових інновацій у фізичну культуру може значно підвищити ефективність уроків та сприяти зміцненню здоров'я школярів.

Ключові слова: штучний інтелект, мотивація учнів, рухова активність, фізична культура, персоналізація навчання, цифрові технології, освітні інновації.

The article examines the impact of implementing an artificial intelligence-based system on students' motivation and level of physical activity during physical education lessons. The study explores the potential of intelligent technologies for monitoring physical load, personalizing tasks, and providing feedback on students' physical fitness. It is shown that the use of such systems increases learners' interest in physical activity, fosters a positive attitude toward motor engagement, and improves individual performance indicators. Special attention is given to changes in behavioral and emotional aspects of motivation, as well as to the pedagogical conditions required for the effective use of artificial intelligence (AI) in the educational process. The findings confirm that integrating digital innovations into physical education can significantly enhance lesson effectiveness and contribute to better student health outcomes.

Key words: artificial intelligence, student motivation, physical activity, physical education, personalized learning, digital technologies, educational innovation.

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою необхідністю підвищення мотивації та рухової активності учнів в умовах сучасної школи, де спостерігається тенденція до малорухливого способу життя та зниження інтересу до традиційних уроків фізичної культури. Упровадження систем на базі ШІ відкриває нові можливості для персоналізації фізичного навантаження, об'єктивного контролю показників активності та формування індивідуальних траєкторій розвитку школярів. Застосування таких технологій дозволяє підвищити ефективність навчального процесу, зробити уроки більш інтерактивними й мотивуючими, а також сприяти зміцненню здоров'я дітей, що особливо важливо в умовах цифровізації освіти та зростання потреби у сучасних підходах до викладання фізичної культури.

Постановка проблеми. Постановка проблеми полягає в тому, що традиційні методи проведення уроків фізичної культури все частіше виявляються недостатньо ефективними для підтримання належного рівня мотивації та рухової активності учнів. Значна частина

школярів демонструє низьку зацікавленість у фізичних вправах, що пов'язано з одноманітністю занять, відсутністю персоналізованого підходу та нездатністю вчителя оперативно відслідковувати індивідуальні потреби кожного учня. У той же час поширення цифрових технологій та зростання ролі штучного інтелекту створюють нові можливості для модернізації фізичного виховання. Проблема полягає у визначенні того, наскільки ефективним може бути впровадження систем ШІ для підвищення мотивації та рухової активності школярів, а також які педагогічні умови, методи і форми роботи забезпечують максимальний позитивний результат.

Мета даної роботи – дослідження впливу системи на базі штучного інтелекту на мотивацію та рухову активність учнів під час уроків фізичної культури, а також у визначенні ефективності використання інноваційних цифрових технологій для підвищення зацікавленості школярів у фізичній діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика використання систем штучного інтелекту у фізичному вихованні та підвищенні рухової активності учнів знаходить широке відображення у сучасних наукових дослідженнях. У роботі “The Use of Artificial Intelligence in Physical Education and Movement Development in Children” (2025) наголошується на потенціалі ШІ як інструмента для формування рухових навичок та персоніфікованого контролю фізичної активності дітей, що підсилює їхню мотивацію та інтерес до занять. Дослідження Харлін Мей Соліс Омпок (2024) доводить, що інтеграція ШІ у вищу фізичну освіту значно підвищує залученість студентів, покращує результати навчання та сприяє індивідуалізації освітнього процесу. У роботі Мохамеда Реббуджа акцент зроблено на застосуванні машинного навчання для прогнозування показників фізичної і спортивної активності, що дозволяє оптимізувати планування тренувальних навантажень і підвищити їхню ефективність. Ян Гао (2024) підкреслює роль ШІ в модернізації спортивної освіти у закладах вищої освіти, зокрема у вдосконаленні моделей навчання, систем оцінювання та персоналізованого підходу до студентів. Водночас результати дослідження Fang Bin і Rita Wong Mee Mee підтверджують, що використання ШІ забезпечує кращі показники фізичної підготовленості учнів порівняно з традиційними методами викладання, що свідчить про значний потенціал цифрових технологій у фізичному вихованні. Сукупний аналіз цих праць демонструє, що штучний інтелект є перспективним засобом підвищення мотивації, ефективності та якості фізичного виховання на різних рівнях освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції цифровізації освіти зумовлюють необхідність переосмислення підходів до організації уроків фізичної культури, зокрема шляхом інтеграції інтелектуальних технологій, що дозволяють здійснювати глибокий аналіз рухової активності учнів, контролювати їхній фізичний стан у реальному часі та формувати індивідуально орієнтовані навчальні траєкторії [2]. Проаналізовані літературні джерела описують системи на базі штучного інтелекту, які у межах даного теоретичного дослідження розглядаються як багаторівневі аналітичні інструменти. Такі системи здатні не лише фіксувати та обробляти об'єктивні дані про частоту рухів, інтенсивність навантаження чи динаміку серцевого ритму, а й прогнозувати подальші показники фізичної активності, що у практичному застосуванні дозволяє вчителю адаптувати навчальний процес відповідно до актуальних потреб кожного учня.

Однією з ключових особливостей використання ШІ у фізичній культурі є можливість автоматизованого відбору вправ, рівня складності та обсягу навантаження на основі індивідуальних фізіологічних характеристик школярів. Завдяки алгоритмам машинного навчання система здійснює класифікацію типових рухових реакцій, визначає потенційні зони ризику перевантаження та пропонує оптимальний режим тренувальної діяльності. Такий підхід забезпечує не лише підвищення ефективності проведення уроків, але й створення ситуації успіху для кожного учня, що, у свою чергу, є потужним фактором формування внутрішньої мотивації [4]. Учень, який отримує персоналізований зворотний зв'язок, демонструє значно вищу зацікавленість у досягненні результату, а соціально-

емоційний компонент навчання – відчуття підтримки, визнання та об'єктивності оцінювання – посилює його бажання брати участь у руховій діяльності.

Важливим аспектом, виявленим у процесі дослідження, є вплив системи штучного інтелекту на емоційно-ціннісну сферу школярів. На відміну від традиційних методів контролю, які нерідко викликають у дітей почуття хвилювання, сором'язливості або страху перед оцінюванням, система ШІ забезпечує нейтральність та об'єктивність аналізу, що сприяє зниженню психологічної напруги. Крім того, візуалізація результатів у вигляді графіків, індикаторів прогресу та порівняння власних показників із попередніми досягненнями допомагає учням усвідомити власний розвиток, формує високий рівень самооцінки та позитивне ставлення до фізичної активності [3].

Також варто відзначити значний педагогічний потенціал використання інтелектуальних технологій для підтримання дисципліни й організованості на уроці. Оскільки система у реальному часі фіксує активність кожного учня, рівень його участі та інтенсивність виконання вправ, це істотно підвищує відповідальність школярів за власну діяльність та зменшує пасивність під час занять. Учитель, маючи доступ до аналітичної панелі з детальною інформацією про кожного учасника процесу, може оперативно реагувати на зниження активності, коригувати групову динаміку та надавати індивідуальні рекомендації [5].

Технологічний компонент дослідження передбачає не лише застосування системи штучного інтелекту як інструмента збору даних, але й її інтеграцію у методику навчання. Учні отримували завдання, адаптовані відповідно до їхніх попередніх результатів, рівня фізичної підготовленості та темпу виконання вправ. У процесі уроку ШІ аналізував якість рухів, визначав, наскільки точно учень дотримується заданої техніки, і при виявленні відхилень пропонував коригувальні вказівки. Завдяки цьому учні мали можливість одразу виправляти помилки, що значно прискорювало формування правильних рухових навичок і підвищувало ефективність тренувального процесу [1].

Результати впровадження системи вказують на суттєве зростання рухової активності учнів, збільшення часу, проведеного в зоні помірного та високого фізичного навантаження, а також покращення загальних показників аеробної витривалості та координації. Водночас важливим результатом стало підвищення зовнішньої та внутрішньої мотивації: учні виявляли більшу зацікавленість у виконанні завдань, активніше брали участь у змаганнях та демонстрували вищий рівень відповідальності за особисті результати.

Висновки. Узагальнюючи результати аналізу існуючої літератури з порушеної теми, можна стверджувати, що впровадження системи на базі штучного інтелекту у процес фізичного виховання є ефективним засобом підвищення мотивації та рухової активності учнів, оскільки забезпечує персоналізований підхід, об'єктивний контроль фізичного навантаження та оперативний зворотний зв'язок щодо індивідуальних досягнень. Використання інтелектуальних технологій сприяє не лише підвищенню інтересу школярів до занять, але й формуванню в них відповідального ставлення до власного фізичного розвитку, покращенню емоційного комфорту під час уроків та зміцненню загального рівня фізичної підготовленості. Отримані результати аналізу літературних джерел підтверджують перспективність і доцільність інтеграції штучного інтелекту в систему фізичного виховання. Використання таких інноваційних технологій сприяє підвищенню якості освітнього процесу та формуванню здорового способу життя серед учнівської молоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Fang B., Wong Mee Mee R. Effectiveness of Artificial Intelligence vs. Conventional Teaching in Enhancing Physical Fitness Among Students in Henan, China. URL: <https://sci-arch.org/index.php/wwbhen/article/view/169>

2. Gao Y. The Role of Artificial Intelligence in Enhancing Sports Education and Public Health in Higher Education: Innovations in Learning Models, Assessment Systems, and Personalized Learning. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12075118>

3. Rebboudj M. Instrumental Predictive Analysis Using Machine Learning to Assess Physical and Sports Activity for Training Planning. URL: <https://hsr-journal.com/index.php/journal/article/view/799>

4. Solis Ompok, H.M. The Impact of Artificial Intelligence (AI) Integration on Student Engagement and Learning Outcomes of Tertiary Physical Education Students. 2024, December. DOI: 10.62718/vmca.pr-ijetas.4.1.SC-1224-006. URL: https://www.researchgate.net/publication/386746238_The_Impact_of_Artificial_Intelligence_AI_Integration_on_Student_Engagement_and_Learning_Outcomes_of_Tertiary_Physical_Education_Students

5. The Use of Artificial Intelligence in Physical Education and Movement Development in Children. Spor Eğitimi Dergisi. 2025, 9(1):1–13. URL: https://www.researchgate.net/publication/389827839_The_Use_of_Artificial_Intelligence_in_Physical_Education_and_Movement_Development_in_Children

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796.011.3

*Аліна Березникова
(Дніпро)*

ПОРІВНЯННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті проведено порівняння ефективності традиційного та інноваційного підходів до фізичного виховання. Дослідження виявило, що інноваційні методи сприяють вищій мотивації здобувачів та покращенню функціональних показників у порівнянні з класичними практиками. Отримані результати підтверджують необхідність впровадження сучасних технологій у систему фізичного виховання.

Ключові слова: *фізичне виховання, інноваційні методи, традиційні підходи, ефективність, здобувачі освіти.*

The article presents a comparison of the effectiveness of traditional and innovative approaches to physical education. The study revealed that innovative methods contribute to higher motivation of learners and improved functional indicators compared with classical practices. The obtained results confirm the need to implement modern technologies in the physical education system.

Key words: *physical education, innovative methods, traditional approaches, effectiveness, learners.*

Актуальність. Актуальність фокусується на підвищенні ефективності фізичного виховання, яке нині перебуває під впливом активного впровадження інноваційних технологій та нестандартних підходів, що трансформують зміст і структуру навчального процесу. Сучасні умови вимагають посилення мотиваційного компоненту та підвищення рівня рухової активності, адже спостерігається зниження фізичного стану учнів і студентів на тлі збільшення гіподинамії та технологічної залежності. У цих умовах дослідження орієнтується на визначення результативності традиційного та інноваційного інструментарію, що дає змогу оцінити ступінь їх впливу на якість навчання та формування сталих навичок рухової активності. Такий аналітичний підхід сприяє обґрунтуванню

необхідності оновлення практик фізичного виховання з урахуванням сучасних викликів освітнього середовища.

Постановка проблеми. Постановка проблеми формується навколо суперечності між збереженням традиційного підходу до фізичного виховання та зростанням вимог до результативності навчального процесу в умовах сучасного освітнього середовища. Спостерігається стійка тенденція зниження рівня рухової активності і фізичної підготовленості учнів і студентів, що свідчить про недостатню дієвість класичних методик. Наявні засоби і програми не в повному обсязі враховують психологічні та мотиваційні особливості здобувачів, а також вплив технологічних змін на стиль життя. У зв'язку з цим виникає проблема визначення того, наскільки інноваційні методи фізичного виховання здатні підвищити ефективність навчального процесу і компенсувати недоліки традиційного підходу.

Мета даної роботи полягає у визначенні ефективності традиційного та інноваційного підходів до фізичного виховання шляхом порівняння їх впливу на формування рухових умінь, рівень мотивації та загальні результати фізичної підготовленості здобувачів освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз сучасних досліджень і публікацій засвідчує активне розширення наукового інтересу до порівняння традиційного та інноваційного підходів у фізичному вихованні, що підтверджується низкою фундаментальних робіт. Науковці [2] наголошують, що тактично-ігрові підходи забезпечують вищий рівень залучення учнів до практичної діяльності й сприяють розвитку не лише рухових, а й когнітивних умінь, на відміну від традиційного відторення вправ. Zhaojin Li [3] підкреслює, що фізична активність чинить значний позитивний вплив на психологічне благополуччя підлітків, а інноваційні підходи до її організації сприяють підвищенню мотивації та ефективності психоедукативних втручань. Науковець [5] акцентує увагу на високому потенціалі використання штучного інтелекту та високорівневих мереж для оптимізації навчального процесу, що забезпечує індивідуалізацію навантажень і підвищення якості управління руховою активністю. Доведено [1], що наявність суттєвих відмінностей між традиційними та інноваційними педагогічними моделями, серед яких модель Sport Education виявляється більш результативною щодо формування самостійності, мотивації та взаємодії між учнями. Крім того, дослідження Liu Yongsen і Zhang Guodong [5] підтверджують, що інноваційні методи, зокрема технологічно підтримані підходи, забезпечують значне поліпшення фізичного стану, емоційної стабільності та загального благополуччя здобувачів. Узагальнення наведених джерел дає підстави стверджувати, що інноваційні підходи у фізичному вихованні мають ширший і більш комплексний вплив на навчальні результати та психофізичний стан учнів у порівнянні з традиційними методиками, що визначає наукову й практичну значущість подальшого порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток фізичного виховання в сучасному освітньому середовищі вимагає переосмислення традиційного інструментарію та визначення переваг інноваційних педагогічних моделей. Аналіз наявних підходів свідчить, що порівняльні дослідження стають ключовим механізмом оцінювання ефективності різних форм організації занять, дозволяючи виявити найдієвіші стратегії підвищення рухової активності й мотивації здобувачів освіти. У фокусі сучасних робіт перебуває прагнення визначити, як трансформація змісту та структури навчального процесу сприяє розвитку фізичної підготовленості, когнітивних умінь і психологічного благополуччя учасників.

Аналіз досліджень [2] свідчить про те, що інноваційні інтерпретації тактичного навчання спрямовані на формування цілісного розуміння учнями структури рухових дій, а не на механічне відтворення вправ. Такий підхід сприяє розвитку когнітивних навичок, зокрема швидкості аналізу, прийняття рішень у змінних ігрових ситуаціях та ефективності координаційних дій. Вплив тактично-ігрових підходів підтверджується значним підвищенням зацікавленості учнів, їх активності й здатності до самоорганізації, що робить такі моделі вагомим альтернативним традиційним.

Суттєвою складовою розвитку фізичного виховання є вплив фізичної активності на психологічний стан здобувачів освіти. Отже, регулярна участь у грамотно організованих фізичних заняттях здатна зменшувати рівень тривожності, покращувати емоційну стабільність, сприяти розвитку стресостійкості підлітків. Науковець акцентує увагу, що традиційні форми фізичного виховання не завжди забезпечують належний рівень психологічної підтримки, тоді як інноваційні підходи, спрямовані на активізацію мотиваційних механізмів, сприяють підвищенню залученості, задоволення і, відтак, ефективності відвідування занять [3].

Однією з найпомітніших тенденцій останніх років є впровадження штучного інтелекту, адаптивних мережевих систем та цифрового моніторингу у структуру фізичного виховання. Завдяки інтеграції штучного інтелекту відбувається адаптація інтенсивності й складності завдань, що сприяє прогресивному розвитку фізичної підготовленості, уникненню перевантажень та підвищенню ефективності управління навчальними процесами [5].

На думку Cristiana Bessa [1], є певні відмінності між традиційними та інноваційними підходами до викладання фізичного виховання, зокрема моделлю Sport Education. На відміну від традиційного підходу, де навчальний процес будується переважно на репродуктивному виконанні вправ, інноваційні моделі передбачають ротацію ролей, формування кооперативних груп, розвиток лідерських навичок та відповідальності за спільний результат. В огляді зазначається, що інноваційні практики сприяють значному поліпшенню навчальних результатів, зокрема мотивації, рівня самостійності, емповерменту та якості взаємодії між учнями.

Науковці Liu Yongsen і Zhang Guodong [4] вважають, що інноваційні методи фізичного виховання, доповнені використанням технологічних засобів, забезпечують відчутне поліпшення фізичного стану здобувачів. Зокрема, автори фіксують зростання рівня витривалості, швидко-силових показників, покращення координації рухів і загального благополуччя учасників. Крім того, впровадження інноваційних педагогічних стратегій сприяє активізації внутрішньої мотивації, зменшенню пропусків занять та підвищенню інтересу до регулярного фізичного навантаження.

У результаті аналізу різних педагогічних моделей можна стверджувати, що традиційний підхід залишається ефективним для базового опрацювання рухових умінь, проте він значно поступається інноваційним моделям у сферах психологічної підтримки, мотиваційної динаміки та індивідуалізації навчального процесу. Інноваційні підходи, засновані на тактично-ігрових формах, інтерактивних технологіях та штучному інтелекті, демонструють здатність поліпшувати ключові фізичні, когнітивні і психологічні характеристики здобувачів.

Таким чином, представлений матеріал засвідчує, що інноваційні моделі фізичного виховання мають ширший спектр позитивного впливу у порівнянні з традиційними підходами, забезпечують вищу результативність навчального процесу та сприяють розвитку цілісних рухових, когнітивних і соціальних умінь. Систематизація наявних даних підкреслює необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку, удосконалення та впровадження інноваційних стратегій фізичного виховання у сучасній освіті.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури з порушеної теми дає змогу зробити такі висновки. Інноваційні моделі фізичного виховання мають суттєві переваги над традиційними, оскільки забезпечують вищий рівень мотивації, активності та залученості здобувачів освіти, сприяють розвитку кооперативних, когнітивних і лідерських навичок, а також поліпшують фізичні та психологічні показники. Використання тактично-ігрових підходів, цифрових технологій, штучного інтелекту та педагогічних моделей типу Sport Education забезпечує більш комплексний вплив на процес формування рухової культури і загального благополуччя учнів. Зроставання ефективності занять, поліпшення мотиваційної динаміки та підвищення якості навчальної взаємодії вказують на необхідність подальшого впровадження інноваційних методів у систему фізичного виховання та переосмислення традиційних підходів відповідно до вимог сучасного освітнього середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bessa C., Hastie P., Ramos A., Mesquita I. What Actually Differs between Traditional Teaching and Sport Education in Students' Learning Outcomes? A Critical Systematic Review. 2021. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7919362>
2. Breed R., Lindsay R., Spittle M. Content and Quality of Comparative Tactical Game-Centered Approaches in Physical Education: A Systematic Review. 2025, Vol. 95, Issue 2. DOI: 10.3102/00346543241227236. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.3102/00346543241227236>
3. Li Z., Li J., Kong J., Li Z., Wang R., Jiang F. Adolescent Mental Health Interventions: A Narrative Review of the Positive Effects of Physical Activity and Implementation Strategies. 2024. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1433698. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1433698/full>
4. Liu Y., Zhang G. The Impact of Physical Education on Student Well-Being: A Comparative Study of Traditional and Innovative Teaching Methods. 2024. URL: <file:///C:/Users/HP%20Zbook/Downloads/165.+Liu+Yongsen.pdf>
5. Song X. Physical Education Teaching Mode Assisted by Artificial Intelligence Assistant under the Guidance of High-Order Complex Network. 2024. DOI: 10.1038/s41598-024-53964-7. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-024-53964-7>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796.015.6:057.875

*Павло Бондарь
(Дніпро)*

ВПЛИВ РІЗНИХ РЕЖИМІВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПОКАЗНИКИ КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто вплив різних режимів фізичних навантажень – аеробного, анаеробного та змішаного – на показники кардіореспіраторної витривалості студентів. На основі експериментальних даних доведено, що систематичні заняття в аеробному та змішаному режимах сприяють покращенню функціонального стану серцево-судинної та дихальної систем, підвищенню рівня фізичної працездатності й адаптаційних можливостей організму.

Ключові слова: *фізичне навантаження, кардіореспіраторна витривалість, студенти, аеробний режим, аероба працездатність.*

The article examines the influence of different modes of physical activity – aerobic, anaerobic and mixed – on the indicators of cardiorespiratory endurance of students. Based on experimental data, it is proven that systematic training in aerobic and mixed modes contributes to the improvement of the functional state of the cardiovascular and respiratory systems, increasing the level of physical performance and adaptive capabilities of the body.

Key words: *physical activity, cardiorespiratory endurance, students, aerobic regime, aerobic performance.*

Актуальність. Актуальність обраної теми зумовлена низкою важливих чинників, що проявляються у сучасних умовах. Із-за сучасних воєнних конфліктів, молодь країни повинна володіти не тільки професійними компетентностями, а також бути фізично та психологічно підготовленими до широкого спектра викликів. На думку І. Григус, функціональні резерви організму, які становлять сукупність резервних можливостей усіх

основних функціональних систем (передусім системи транспорту кисню), відображають «кількість здоров'я». Водночас «якість здоров'я» визначається здатністю організму пристосовуватися до впливів зовнішнього середовища завдяки використанню цих резервів [1]. Тому особливої уваги набуває вивчення реакцій серцево-судинної та дихальної систем студентів на фізичні навантаження різного характеру. Такі дослідження дозволяють глибше зрозуміти особливості адаптаційних механізмів та типи реакцій організму молоді.

Постановка проблеми. Проблема зниження рівня фізичної активності серед студентської молоді залишається актуальною для сучасної системи освіти. Тривале перебування за комп'ютером, перевантаження навчальною діяльністю та відсутність мотивації до занять фізичною культурою призводять до погіршення стану серцево-судинної і дихальної систем [6]. Кардіореспіраторна витривалість є одним із головних показників здоров'я та рівня фізичної підготовленості, адже відображає ефективність транспортування кисню та адаптаційні можливості організму [3].

Мета даної роботи – дослідити вплив різних режимів фізичних навантажень на показники кардіореспіраторної витривалості студентів.

Аналіз досліджень та публікацій. Здоров'я людини є найвищою особистою та суспільною цінністю. Стрімкий розвиток науки й техніки, поява нових, складних видів трудової діяльності суттєво змінюють звичний ритм та спосіб життя сучасної людини. У результаті спостерігається зниження рівня фізичної активності та зростання нервово-емоційного напруження. Результати досліджень останніх років свідчать, що з початком навчання у вищих навчальних закладах у більшості студентів спостерігається низька рухова активність, що призводить до погіршення функціонального стану організму та зниження фізичної підготовленості [8].

Інтенсифікація освітнього процесу, збільшення обсягів інформації, високий рівень фізичного та емоційного навантаження, а також підвищені вимоги до якості засвоєння навчального матеріалу роблять проблему підвищення фізичної й розумової працездатності, а також ефективності серцевої діяльності студентів надзвичайно актуальною у сучасній фізіології [5].

Питання підвищення ефективності управління фізичною та розумовою працездатністю за допомогою різних форм фізичних вправ, визначення оптимального обсягу та інтенсивності тижневих навантажень почали системно вивчатися лише в останні десятиліття [4]. Однак особливості впливу фізичних навантажень на показники працездатності, зокрема на серцеву діяльність і розумову продуктивність, досліджені недостатньо. Не з'ясовано також динаміку змін цих показників упродовж тривалого часу залежно від того, яка фізична підготовленість та який розвиток окремих фізичних якостей серед різних груп студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Працездатність людини формується під впливом низки чинників, які можна поділити на дві основні групи – фізіологічні та психологічні. До фізіологічних належать стан здоров'я, належне функціонування основних систем організму, повноцінне харчування, якісний сон, оптимальна інтенсивність і раціональна організація праці. Психологічні фактори включають емоційний стан, настрій, рівень мотивації та психічну стабільність. Високий рівень працездатності забезпечується лише за умови гармонійного поєднання життєвого ритму людини з її індивідуальними біологічними ритмами, зокрема добовими. Збіг активних періодів розумової діяльності з фазами підвищення функціональної активності організму сприяє максимальній продуктивності та ефективності праці [8]. Зниження рівня рухової активності є одним із ключових чинників, що спричиняє розвиток пограничних і патологічних станів у молоді під час навчального процесу. Особливо несприятливим є поєднання емоційного стресу з тривалою гіподинамією, що характерно для студентів упродовж навчального року. Такі умови можуть викликати порушення вегетативної регуляції серцево-судинної системи та навіть призводити до гострих серцевих патологій [4].

Кардіореспіраторна витривалість є однією з основних складових фізичної підготовленості людини та важливим показником стану її здоров'я. Вона відображає здатність організму ефективно забезпечувати м'язи киснем під час тривалого фізичного навантаження, підтримуючи стабільну роботу серцево-судинної та дихальної систем [8].

Кардіореспіраторна витривалість є не лише показником спортивної форми, а й важливим чинником профілактики серцево-судинних захворювань. Для студентської молоді, яка часто зазнає інтелектуального навантаження й дефіциту рухової активності, розвиток цієї якості має особливе значення. Регулярні аеробні вправи – біг, плавання, їзда на велосипеді, швидка хода – сприяють підвищенню тонусу, покращують мозковий кровообіг і допомагають підтримувати високу працездатність у навчанні [5]. Покращення кардіореспіраторної витривалості відбувається поступово, завдяки систематичним фізичним тренуванням.

Проаналізовані дослідження С. Киселевської, в яких авторка для визначення рівня кардіореспіраторної витривалості застосувала метод дослідження – Тест Купера (12-хвилинний біг) – оцінка аеробної працездатності [2; 7]. Дослідження виявило помітну частку студентів із недостатнім рівнем аеробної витривалості та фізичної працездатності (31,4% «незадовільно»), що вказує на потребу втручання у вигляді програм фізичного виховання. Поєднання оцінок пробігу й відновлення є правильною практикою – воно дозволяє виявити як тих, хто має хороші результати під час зусилля, але погане відновлення, так і тих, хто, можливо, немотивований під час тесту.

Американські дослідники Аніта Рівера-Браун та Волтер Фронтера [9] у своїх роботах аналізують анаеробно-гліколітичний режим (високоінтенсивне інтервальне навантаження), це коли висока інтенсивність, тривалість одного інтервалу 20–90 секунд; інтенсивність: 80–95% від максимального серцевого ритму. Наприклад: спринти, інтервальні тренування (НІТ), швидкі підйоми сходами. В цих фізичних вправах енергозабезпечення переважно за рахунок анаеробного гліколізу, накопичення лактату. Вплив на кардіореспіраторну витривалість людини – після регулярного НІТ $\text{VO}_{2\text{max}}$ зростає так само або навіть швидше, ніж після класичних аеробних навантажень. Покращується здатність організму переносити та утилізувати лактат. Підвищується економічність роботи серця при високих інтенсивностях. Ефективний для швидкого підвищення витривалості, але вимагає обережності через високе навантаження на серцево-судинну систему.

Також автори в своїх роботах розглядають анаеробно-алактатний режим (максимальні зусилля короткої тривалості) – тривалість: 5–10 секунд. Прикладами фізичних вправ можуть бути: стрибок, стартовий ривок, підняття максимальної ваги, ривок у футболі. Використання фосфагенної системи (АТФ–КФ). Мінімальний внесок дихальної системи у забезпечення енергією. Вплив: майже не впливає на довготривалу кардіореспіраторну витривалість, оскільки робота коротка і не включає потужної вентиляції. Може побічно впливати через загальне зміцнення нервово-м'язової системи та підвищення швидкісних можливостей. Внесок у розвиток витривалості мінімальний [9].

Щодо силового режиму помірної інтенсивності, вони вказують на те, що це повторна робота з навантаженням 40–70% від максимальної ваги (1RM). Виконується серіями по 10–20 повторень. Поєднання аеробних та анаеробних механізмів; важливе для підвищення загальної тренованості. Вплив на кардіореспіраторну витривалість людини: помірні силові навантаження збільшують загальну працездатність і економічність рухів. Короткочасно підвищують артеріальний тиск, але тривала адаптація сприяє покращенню стану судин. Самостійно майже не підвищують $\text{VO}_{2\text{max}}$, проте ефективні в комбінації з аеробними тренуваннями. Корисний допоміжний режим, що підтримує витривалість опосередковано.

Висновки. Отже, регулярні помірні аеробні навантаження є ефективними для розвитку кардіореспіраторної витривалості студентів, тоді як змішані режими доцільно застосовувати для комплексного розвитку фізичної форми. Різні режими фізичних навантажень по-різному впливають на показники кардіореспіраторної витривалості

студентів. Найбільш ефективним нашого дослідження, виявився аеробний режим, який забезпечує оптимальне тренування серцево-судинної та дихальної систем. Змішаний режим тренувань має універсальний вплив і може бути рекомендований у програмах фізичного виховання студентів. Для стійкого покращення показників витривалості заняття слід проводити не менше 3 разів на тиждень, з тривалістю 40–60 хвилин. У навчальний процес фізичного виховання необхідно впроваджувати аеробні та інтервальні тренування; контролювати ЧСС під час занять для запобігання перевантаженню; формувати у студентів стійку мотивацію до регулярних занять фізичною культурою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Григус І., Маркович О., Сабадишин Р. Особливості організації занять з фізичного виховання студентів. *Rehabilitation and Recreation*. 2020. №6. URL: <https://rehabrec.org/index.php/rehabilitation/article/view/92>
2. Киселевська С.М. Оцінка аеробних можливостей організму студентів за результатами тесту Купера. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2db54937-0a8e-4bfa-8b19-25006aec5161/content>
3. Лисенко О.М., Федорчук С.В. Реакція кардіореспіраторної системи за умов фізичних навантажень різного характеру в залежності від фізіологічної реактивності і стомлення. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2019. № 2. С. 27-32. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=spschuh_2019_2_6
4. Магльований А. В. Закономірності взаємозв'язку розумової і фізичної працездатності студентів і методи оптимізуючого управління ними засобами фізичного виховання і спорту : автореф. дис. ... докт. біол. наук: 05.13.09 «Управління в біологічних і медичних системах (включаючи застосування обчислювальної техніки)»; Ін-т кібернетики ім. В. М. Глушкова. Київ, 1993. 35 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/items/4aa64d3b-2704-4816-b685-e780ff9ebaee>
5. Масляк І., Берлова К., Стан кардіореспіраторної системи та рівень фізичної підготовленості студентів закладів вищої освіти I-II рівня акредитації. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2020. Серія 15. С. 125-129. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/228/219>
6. Педагогічна діагностика в системі фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів : кол. моногр. / [Н. О. Белікова, Г. О. Гац, С. П. Козібродський та ін.] ; наук. ред. й упоряд. А. В. Цьось. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 240 с. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/153580851.pdf>
7. Тест Купера: методика, оцінювання результатів, аналіз. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/153580851.pdf>
8. Фізкультурно-оздоровчі та спортивні технології в освітньому просторі: теорія і практика : колективна монографія / за заг. ред. О. О. Момот; Ю. В. Зайцевої. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. 339 с. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14616/3/%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE-BD%D1%8C%D0%BE%D0%BC%D1%83.pdf>
9. Rivera-Brown AM, Frontera WR. Principles of exercise physiology: responses to acute exercise and long-term adaptations to training. *Pm&r*. 2012 Nov 1;4(11):797-804. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23174541>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО СПОРТУ

У статті розглянуто особливості впливу соціальних мереж на формування ставлення молоді до спорту та фізичної активності. Узагальнено результати українських наукових досліджень, у яких висвітлено зміни психоемоційного стану, поведінкових установок і форм соціальної взаємодії молодих людей у цифровому середовищі. Окреслено як позитивні, так і негативні чинники впливу соціальних мереж, що визначають рівень мотивації або, навпаки, зумовлюють зниження інтересу до занять спортом. Обґрунтовано можливості використання цифрових платформ як засобу популяризації здорового способу життя.

Ключові слова: соціальні мережі, спорт, молодь, цифрова поведінка, мотивація, психоемоційний стан.

The article examines the influence of social networks on the formation of young people's attitudes toward sports and physical activity. The results of Ukrainian scientific studies are summarized, highlighting changes in the psycho-emotional state, behavioral patterns, and social interaction shaped by the digital environment. Both positive and negative factors of social media influence that determine motivation or reduce interest in sports are identified. The potential of digital platforms as tools for promoting a healthy lifestyle is substantiated.

Keywords: social networks, sports, youth, psycho-emotional state, motivation.

Актуальність. Соціальні мережі за останні роки перетворилися на один із провідних чинників соціалізації молоді. Саме у цифровому середовищі молоді люди сьогодні отримують значну частину інформації, формують соціальні контакти, засвоюють цінності й орієнтуються у сучасних моделях поведінки. У зв'язку з цим спортивна діяльність і ставлення до фізичної активності також дедалі частіше формуються під впливом цифрового простору.

Результати досліджень впливу соціальних мереж на здоров'я підлітків свідчать, що цифрове середовище здатне істотно змінювати психічний стан, режим дня та рухову активність молоді, впливаючи на загальний спосіб життя [2]. В умовах зниження інтересу до систематичних занять спортом питання ролі соціальних мереж набуває особливої актуальності, адже вони можуть виступати як фактором заохочення до фізичної активності, так і чинником її пригнічення.

Постановка проблеми. Незважаючи на широке поширення спортивного контенту у соціальних мережах, вплив цифрового середовища на рівень фізичної активності молоді залишається суперечливим. Дослідники зазначають, що соціальні мережі водночас можуть бути потужним джерелом мотивації та формувати низку психологічних і поведінкових бар'єрів для занять спортом [5].

Встановлено, що інтенсивне користування соціальними мережами часто супроводжується емоційним виснаженням, підвищеною тривожністю, залежністю від цифрової взаємодії та порушенням сну [5]. У сукупності ці чинники істотно знижують рівень самоконтролю та організованості, що негативно позначається на регулярності фізичних навантажень. Отже, проблема полягає у виявленні реальних механізмів впливу соціальних мереж на ставлення молоді до спорту та визначенні умов, за яких цифрове середовище сприятиме формуванню стійкої мотивації до фізичної активності.

Метою даної роботи є з'ясування особливостей впливу соціальних мереж на ставлення молоді до спорту на основі узагальнення результатів українських наукових досліджень, що розкривають поведінкові, психоемоційні та соціальні аспекти взаємодії молодих людей із цифровим середовищем.

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження процесів соціалізації молоді засвідчують, що соціальні мережі сьогодні є важливим інструментом підтримки міжособистісних зв'язків, формування спільнот та залучення до суспільно значущої діяльності [4]. У цифровому просторі молоді люди реалізують потреби у спілкуванні, самовираженні та визнанні, що безпосередньо відображається і на сфері їхньої фізичної активності.

Соціальні мережі поступово формують нові типи спортивної мотивації, які ґрунтуються на публічності результатів, швидкому зворотному зв'язку та соціальному схваленні. Молодь усе частіше орієнтується не лише на власні відчуття від тренувань, а й на реакцію онлайн-аудиторії, кількість переглядів, уподобань і коментарів. Такий тип зовнішньої мотивації може бути ефективним на початкових етапах залучення до спорту, однак не завжди забезпечує стабільність і довготривалість фізичної активності.

Дослідники наголошують, що психоемоційний стан молоді відіграє провідну роль у формуванні спортивної поведінки. Тривале перебування у соціальних мережах здатне спричинювати підвищений рівень тривожності, емоційну нестабільність та порушення сну [5]. Унаслідок цього знижується загальний рівень енергії, витривалість, самодисципліна, що є необхідними умовами регулярних фізичних навантажень.

Поширене у соціальних мережах порівняння себе з іншими користувачами формує викривлені уявлення про «нормальні» спортивні результати та параметри тіла. Надмірна орієнтація на ідеалізовані образи може спричинювати зниження самооцінки, внутрішню незадоволеність власними досягненнями та втрату інтересу до занять спортом [5].

У дослідженнях соціальної успішності студентської молоді встановлено, що соціальні мережі перетворилися на важливий інструмент самопрезентації [3]. Демонстрація спортивних досягнень використовується як складова формування позитивного соціального іміджу, що підсилює цінність фізичної активності. Водночас така публічність створює додатковий психологічний тиск, пов'язаний із необхідністю постійного підтвердження власної «успішності».

Гігієнічні дослідження цифрового середовища свідчать, що інтенсивне споживання інформаційного контенту безпосередньо впливає на режим дня, рівень рухової активності та загальний фізичний стан молоді [1]. Надмірне перебування у віртуальному просторі часто витісняє рухову активність, сприяє формуванню сидячого способу життя та зниженню загального фізичного тону.

Разом із тим якісно підготовлений спортивний контент може виконувати важливу просвітницьку та мотивувальну функцію. Приклади успішних спортсменів, тренувальні програми та освітні матеріали щодо здорового способу життя здатні стимулювати інтерес молоді до систематичних занять спортом [3; 4].

Водночас надмірне інформаційне навантаження, хаотичність контенту та домінування розважальних матеріалів знижують здатність молоді до усвідомленого вибору на користь фізичної активності [1; 2]. У результаті формується суперечливе ставлення до спорту, коли бажання тренуватися поєднується з постійним відкладанням занять.

Узагальнення результатів українських досліджень дає підстави стверджувати, що соціальні мережі впливають на мотивацію молоді до спорту насамперед через механізми соціального наслідування. Регулярне спостереження за спортивною активністю інших користувачів формує уявлення про фізичну активність як соціально схвалювану норму поведінки [3; 4].

Окрім цього, саме соціальні мережі дедалі частіше впливають на вибір виду спорту, режим тренувань і формат занять. Популярність окремих напрямів фізичної активності значною мірою визначається інформаційним середовищем, що свідчить про виконання соцмережами функції неформального «регулятора» спортивних уподобань молоді [4].

Водночас з'ясовано, що за відсутності початкового інтересу до фізичної активності алгоритми соціальних мереж можуть, навпаки, підсилювати пасивні моделі поведінки,

пропонуючи переважно розважальний контент. У таких випадках цифрове середовище не стимулює рухову активність, а формує звичку до тривалого сидячого способу життя, що опосередковано знижує значущість спорту в системі життєвих цінностей молоді [1; 2]. Фахівець вважає, що особливо чутливою до такого впливу є студентська молодь, для якої соціальні мережі стають простором не лише комунікації, а й професійного та особистісного самоствердження. Участь у спортивних ініціативах, марафонах, онлайн-змаганнях дедалі частіше розглядається як спосіб підвищення власної соціальної привабливості та розширення кола соціальних контактів. У цьому аспекті спорт починає виконувати не лише оздоровчу, а й комунікативну та іміджеву функції.

Висновки. Отримані результати свідчать про те, що соціальні мережі чинять багатовекторний вплив на ставлення молоді до спорту, поєднуючи у собі як мотивувальні, так і обмежувальні чинники. Цифрове середовище здатне як стимулювати інтерес до фізичної активності, так і формувати психологічні та поведінкові бар'єри для регулярних тренувань.

Водночас ефективність такого впливу значною мірою визначається рівнем медіаграмотності молоді, здатності критично сприймати інформацію та зберігати баланс між онлайн-активністю і реальними фізичними практиками.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук Н.Б., Гордійчук С.В., Шатило В.Й., Горай О.В., Поплавська С.Д. Цифрові медіа та їх вплив на дітей підліткового віку. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/13860/12830>
2. Гринчук К.О., Старусева В.В. Негативний вплив соціальних мереж на підлітка. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e61c8d9-b728-4bf4-9eeb-d72c6850d80a/content>
3. Нохріна І. С. Вплив соціальних мереж на соціальну успішність студентської молоді. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/swp/article/view/191/186>
4. Педич Д.І. Вплив соціальних мереж на соціалізацію молоді. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/d862b5d6-53df-49bd-b555-c1d40658b46e/content>
5. Шаніна В.В., Ставицька О.Ф., Трегуб П.О. Вплив соціальних мереж на здоров'я підлітків. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98c46c50-ac1f-4a9e-8b1d-78858ee73b9c/content>

УДК 796.015.6-057.875

*Нікіта Гончаренко
(Дніпро)*

ВПЛИВ РІЗНИХ РЕЖИМІВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПОКАЗНИКИ КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті досліджено вплив різних режимів рухової активності на функціональний стан кардіореспіраторної системи студентів. Встановлено, що регулярні заняття циклічними видами спорту сприяють кращій адаптації організму та економнішій роботі серця порівняно з ігровими видами чи туризмом.

Ключові слова: кардіореспіраторна система, фізичні навантаження, витривалість, студенти, адаптація, частота серцевих скорочень.

The article investigates the influence of different modes of physical activity on the functional state of the cardiorespiratory system of students. It was found that regular classes in cyclic sports

contribute to better adaptation of the body and more economical work of the heart compared to games or tourism.

Key words: *cardiorespiratory system, physical activity, endurance, students, adaptation, heart rate.*

Актуальність. Високий рівень кардіореспіраторної витривалості студентів відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного навчання, бо саме вона відповідає за здатність організму протистояти втомі під час тривалих навантажень. Здорове серцево-судинне та дихальне системи допомагають студентам легше адаптуватися до стресових ситуацій під час сесій та підтримувати загальну працездатність на гарному рівні. На думку фахівців, з кожним роком показники фізичної витривалості та функціонального стану студентів помітно знижуються. Науковці вважають, що це пов'язано з малорухливим способом життя та недостатньою увагою до навантажень. Часто студенти, навіть відвідуючи заняття, виконують вправи так, що ті не дають необхідного тренувального ефекту для серця та легенів, і взагалі для всього тіла. Тому зараз дуже важливо розвивати витривалість для збереження здоров'я в умовах на жаль напруженого навчання.

Постановка проблеми. Як свідчить статистика, на сучасному етапі розвитку суспільства більшість проблем зі здоров'ям студентів викликані дефіцитом рухової активності, які закономірно виникають у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Зниження рухової активності призводить до падіння тону кровеносних судин, внаслідок чого збільшується навантаження на серце.

Прослідковується загальне збільшення кількості серцево-судинних захворювань, погіршення функціональних резервів організму, системне порушення постави, наявність різних вад опорно-рухового апарату, зниження рівня фізичної підготовленості, тощо. Така тенденція відбувається на фоні послаблення функцій кардіореспіраторної та нервової систем організму впродовж навчання та в період заліково-екзаменаційних сесій, що негативно впливає на формування здоров'я майбутніх фахівців.

Мета даної роботи – проаналізувати сучасні наукові погляди щодо впливу фізичних навантажень та порівняти функціональний стан кардіореспіраторної системи студентів різних спортивних спеціалізацій.

Аналіз досліджень та публікацій. Особливості функціонування кардіореспіраторної системи організму при заняттях фізичною культурою і спортом досліджувались Мурзою В.П. (2007), Архиповим О.А. (2007), Хорошухою М.Ф. (2007) Маліковим М.В. (2009), Богдановською Н.В. (2009) та іншими. Визначення рівня функціонального стану кардіореспіраторної системи організму студентів та його оцінка є предметом постійного дослідження багатьох науковців та фахівців, зокрема Косинського Є.О. (2004); Мельникової Н.А., Лукянової В.Н. (2005); Каленіченко О.В. (2008); Сітнікової Н.С. (2010).

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація навчання у закладах вищої освіти вимагає високої працездатності і здоров'я студентів. У вузькому розумінні фізичну працездатність розглядають як функціональний стан кардіореспіраторної системи. Подібний підхід цілком виправданий, так як кардіореспіраторна система отримує основне навантаження в процесі адаптації організму до фізичних навантажень. Стан кардіореспіраторної системи студентів є важливим фактором при визначенні рівня здоров'я і працездатності окремого індивіда та особливо тих, хто вирішив займатися фізичною культурою або спортом. Особливу увагу потрібно приділяти студентам факультетів фізичного виховання і спорту першого року навчання, так як вчасне визначення показників та стану кардіореспіраторної системи дадуть можливість спланувати подальшу роботу на практичних заняттях, дозувати навантаження та досягти бажаного позитивного результату. Особливо це стосується тих, хто систематично не займався фізичною культурою або спортом до вступу у ЗВО, але вирішив з цим пов'язати свою професійну діяльність.

Дослідники стверджують, що фізичне навантаження вимагає істотного підвищення функціонування кардіореспіраторної системи, від яких значною мірою (у тісному взаємозв'язку з іншими фізіологічними системами організму) залежить забезпечення працюючих м'язів достатньою кількістю кисню та видалення із тканин вуглекислоти та інших продуктів метаболізму [5].

Фізичні навантаження викликають перебудови різних функцій організму, особливості і ступінь яких залежать від потужності, характеру рухової діяльності, рівня здоров'я та тренуваності людини. В основі розвитку тренуваності, в свою чергу, лежить процес адаптації організму до фізичних навантажень [2].

Серед фізіологічних чинників, що визначають ступінь адаптації до фізичних навантажень, велике значення мають показники стану системи, що забезпечує транспорт кисню, а саме, кардіореспіраторної системи. Адже, дихальна і серцевосудинна системи організму працюють у тісному взаємозв'язку одна з одною.

Фізичне навантаження сприяє зміні діяльності не тільки органів дихання та серця, але і кровоносних судин. Активна рухова діяльність викликає розширення кровоносних судин, зниження тонуусу їх стінок, підвищення їх еластичності. При фізичних навантаженнях майже повністю розкривається мікроскопічна капілярна мережа, яка в спокої задіяна лише на 30–40 %. Все це дозволяє істотно прискорити кровообіг і, отже, збільшити надходження поживних речовин та кисню в усі клітини і тканини організму [3].

Як зазначають лікарі, у спортсменів, як і у всіх практично здорових людей, зовнішнє дихання не лімітує швидкість споживання кисню, киснево-транспортні можливості визначаються в основному циркуляторними можливостями і, насамперед, здатністю серця прокачувати велику кількість крові по судинах, тим самим забезпечуючи високу об'ємну швидкість кровотоку через легені.

Оцінка функціонального стану кардіореспіраторної системи організму під час занять фізичною культурою і спортом має першочергове значення у зв'язку з величезною роллю даної системи у пристосуванні до фізичних навантажень різного характеру, оптимальному функціонуванні організму в найрізноманітніших за своїм змістом умовах тренувальної та змагальної діяльності [1].

Обсяг навантаження у взаємозв'язку з іншими його компонентами може впливати як на силу так і на напрямок тренувального ефекту. Наприклад, при розвитку сили ізометричними вправами необхідно щоб тривалість утримування зусилля була не меншою за 20–30% від індивідуальної максимально можливої тривалості утримування певної величини зусилля (Т. Хеттінгер, 1986). При розвитку загальної витривалості результати покращуються коли тривалість навантаження, при відповідній інтенсивності, складає не менше 25–30 хв (М.М. Линець, Г.М. Андрієнко, 1993). При одній і тій же інтенсивності і різній тривалості вправ організм по різному реагує на них, що необхідно враховувати при плануванні тривалості окремих вправ і загального їх обсягу [3].

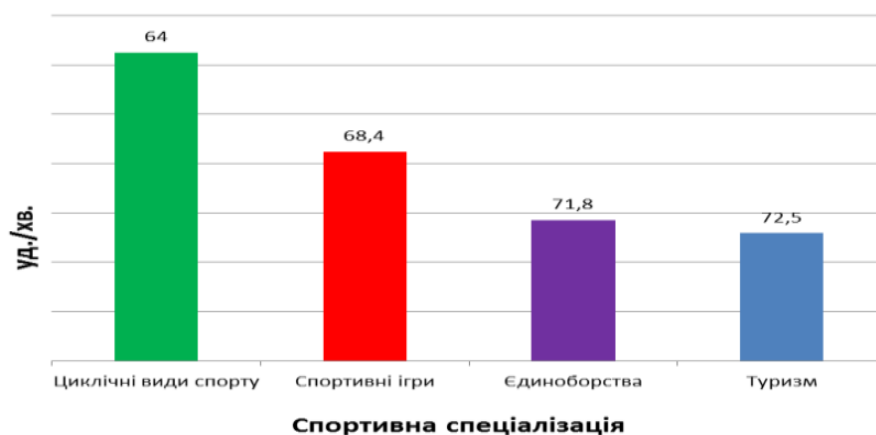

Рис. 1. Середні показники ЧСС студентів з різною спортивною спеціалізацією [4]

За результатами досліджень, найнижчий показник (64 уд/хв %) спостерігається у студентів, що займаються легкою атлетикою, плаванням, сучасним п'ятиборством, оскільки, вочевидь, заняття циклічними видами спорту мають найбільший позитивний вплив на функціональний стан кардіореспіраторної системи (рис. 1). У студентів, що спеціалізуються у спортивних іграх та єдиноборствах, середній показник ЧСС виявлено на рівні 68,4 уд/хв. та 71,8 уд/хв. відповідно. І найбільший показник (72,5 уд/хв.) простежується у студентів, які займаються туризмом, що свідчить про нижчий рівень тренуваності кардіореспіраторної системи, ніж у представників циклічних видів спорту [4].

Висновки. Отже, витривалість серця та легень – це головне для того, щоб мати сили на навчання і бути здоровим. Регулярні тренування роблять організм міцнішим: судини стають еластичнішими, а кров краще розносить кисень по всьому тілу. Результати досліджень підтверджують, що стан серця напряму залежить від виду спорту. Найкращі результати у студентів, які займаються бігом чи плаванням – їхнє серце працює економно, з пульсом 64 уд/хв. Найменш тренуваними виявилися туристи, у яких пульс частіший – 72,5 уд/хв. Тож, щоб менше втомлюватися і добре вчитися, студентам треба регулярно рухатися.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Косінська А.В., Ровний А.С. Формування здорового способу життя студентської молоді засобами фізичного виховання. *XV Міжнародна науково-практична конференція: Фізична культура, спорт та здоров'я*. 2015. С. 157-159. URL: https://journals.uran.ua/ksarc_conference/issue/view/3494
2. Крук М.З., Кліменчук Д.В. Методи оцінки функціонального стану організму. *Студентська спортивна наука: зб. наук. праць I Всеукраїнської студент. наук.-практ. конф.* Житомир: Вид-во «Рута», 2015. С. 55-62. URL: https://eprints.zu.edu.ua/28574/1/Збірник_2015.pdf
3. Фізіологія людини: підручник для студ. вищих навч. закладів / М. В. Маліков та ін.; Вищий навчальний заклад "Запорізький національний ун-т" Міністерства освіти і науки України. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2009. 758 с. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2009/04/Malikov_Fiziol_lud.pdf
4. Пикалюк В.С., Усова О.В., Сологуб Фізічна працездатність та функціональний стан кардіореспіраторної системи плавців. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. №3. С. 363-368. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Fvs_2012_3_92
5. Хорошуха М. Ф. Спортивна медицина з основами медичних знань: Навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Вид-во Київського ун-ту імені Бориса Грінченка, 2019. 468 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/50202/1/M_Khoroshukha_Posibnik_2019_FZFVS.pdf

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

АНАЛІЗ ДОМІНУЮЧИХ МОТИВАТОРІВ ТА ДЕМОТИВАТОРІВ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО (ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД)

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до розуміння мотивації рухової активності в студентській молоді як важливого чинника збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я. Проаналізовано внутрішні та зовнішні мотиватори, зокрема потребу в самореалізації, підтриманні фізичної форми, поліпшенні самопочуття, соціальній взаємодії, а також вплив освітнього середовища та стилю життя студентів.

Ключові слова: рухова активність, студенти ЗВО, мотиватори, демотиватори, фізичне виховання, здоров'я, теоретичний огляд.

The article examines contemporary scientific approaches to understanding motivation for physical activity among university students as an important factor in maintaining and strengthening physical and mental health. Internal and external motivators are analyzed, including the need for self-realization, maintaining physical fitness, improving well-being, social interaction, as well as the influence of the educational environment and students' lifestyles.

Keywords: physical activity, university students, motivators, demotivators, physical education, health, theoretical review.

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена стійкою тенденцією до зниження рівня рухової активності студентів закладів вищої освіти, що є наслідком інтенсифікації навчального процесу, широкого впровадження цифрових технологій та переважно сидячого способу життя. Недостатня рухова активність негативно впливає на фізичний стан, психоемоційне благополуччя та працездатність студентської молоді, підвищуючи ризики розвитку хронічних захворювань і зниження якості життя.

Постановка проблеми. Незважаючи на усвідомлення важливості рухової активності для збереження здоров'я та підвищення працездатності, значна частина студентів закладів вищої освіти характеризується недостатнім рівнем залученості до систематичних фізичних навантажень. Навчальне перевантаження, домінування розумової праці, поширення малорухливих форм дозвілля, а також зниження інтересу до традиційних занять з фізичного виховання призводять до формування пасивного способу життя студентської молоді.

Мета даної роботи – здійснення теоретичного аналізу та узагальнення наукових підходів до визначення домінуючих мотиваторів і демотиваторів рухової активності студентів закладів вищої освіти з метою виявлення основних чинників, що впливають на формування мотивації до систематичних занять руховою активністю, та обґрунтування напрямів підвищення її ефективності в умовах освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема мотивації студентської молоді до рухової активності є предметом уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі фізичного виховання, педагогіки, психології та медицини. У наукових працях дослідників обґрунтовується роль рухової активності як необхідної умови збереження здоров'я, гармонійного фізичного розвитку та підвищення навчальної й професійної працездатності студентів. Значна частина досліджень присвячена вивченню мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання. У працях українських учених (Т. Круцевич, О. Андрєєва, Л. Сущенко, М. Носко та ін.) наголошується на провідній ролі внутрішньої мотивації, зокрема прагнення до самовдосконалення, зміцнення здоров'я та отримання позитивних емоцій від занять руховою активністю. Дослідники також підкреслюють значення соціальних мотивів, пов'язаних із міжособистісною взаємодією, груповою підтримкою та соціальним схваленням.

Виклад основного матеріалу. Рухова активність студентської молоді сьогодні розглядається сучасними науковцями як один із найважливіших чинників збереження та зміцнення загального здоров'я, підвищення фізичної та психоемоційної працездатності, а також формування стійких навичок здорового способу життя. Особлива увага приділяється регулярності та системності фізичних навантажень, адже саме вони забезпечують комплексний позитивний вплив на організм молоді людини. Наукові дослідження показують, що активні заняття спортом та іншими видами рухової діяльності сприяють не лише зміцненню серцево-судинної, дихальної та опорно-рухової систем, а й підвищенню стресостійкості, покращенню когнітивних функцій, концентрації уваги та ефективності навчального процесу. Крім того, регулярна фізична активність стимулює вироблення ендорфінів, що позитивно впливає на емоційний стан студентів, зменшує тривожність та сприяє формуванню гармонійного психологічного клімату. У цілому, систематичне впровадження рухової активності у повсякденне життя молоді виступає не лише засобом підтримки фізичного здоров'я, але й важливим фактором особистісного розвитку та соціальної адаптації [1, с. 9–10].

Аналіз сучасного стану проблеми свідчить про існування стійкої тенденції до зниження рівня рухової активності серед здобувачів вищої освіти. За даними наукових публікацій, значна частина студентів не відповідає рекомендованим нормам добової рухової активності, що в свою чергу негативно позначається на показниках фізичного здоров'я, рівні витривалості, а також на загальному самопочутті та психоемоційному стані молоді [1, с. 12–13]. Основними причинами цього явища науковці визначають гіподинамію, яка формується під впливом навчального перевантаження, тривалого перебування у сидячому положенні під час лекцій, семінарів та самостійної роботи, а також недостатнього рівня мотивації до систематичних фізичних вправ. Крім того, відсутність належної інфраструктури для організації спортивно-оздоровчої діяльності, обмежений доступ до спортивних залів або відкритих майданчиків і недостатня поінформованість студентів про користь фізичної активності також сприяють формуванню низького рівня рухової активності. Наукові дослідження підкреслюють, що така тенденція не лише знижує фізичну працездатність, а й може негативно впливати на когнітивні здібності, здатність до концентрації уваги та ефективність навчального процесу, що робить проблему актуальною та потребуючою комплексного вирішення.

Окрему увагу дослідники приділяють детальному аналізу реального рівня рухової активності студентів. У наукових роботах підкреслюється, що показники фізичної активності значно варіюються залежно від ряду чинників, серед яких ключову роль відіграють стать, курс навчання та спосіб життя молоді. Зокрема, встановлено, що старшокурсники демонструють нижчий рівень рухової активності порівняно з молодшими курсами, що пояснюється підвищеним навчальним навантаженням, професійними та соціальними обов'язками, а також формуванням більш сидячого способу життя. Крім того, студенти гуманітарних спеціальностей зазвичай мають меншу фізичну активність у порівнянні з представниками технічних або спортивних напрямів навчання, для яких фізична активність є більш інтегрованою у повсякденну практику. Виявлені відмінності підкреслюють необхідність врахування індивідуальних і групових характеристик студентів при плануванні заходів із підвищення рухової активності та формування здорового способу життя [4, с. 155–158].

Важливе місце в наукових дослідженнях займає вивчення бар'єрів, що перешкоджають залученню студентів до рухової активності. До основних демотивуючих чинників відносять дефіцит вільного часу, нерегулярний режим дня, низьку мотивацію, відсутність інтересу до традиційних форм фізичного виховання та недостатній рівень особистої відповідальності за власне здоров'я [2, с. 4–5]. Водночас підкреслюється, що подолання цих бар'єрів можливе за умови врахування потреб і мотиваційних установок студентської молоді.

Результати досліджень самооцінки студентами факторів впливу на їхню рухову активність свідчать, що визначальними є індивідуальний режим дня, кількість вільного часу, характер дозвілля та загальний спосіб життя. Студенти, які усвідомлюють зв'язок між руховою активністю та власним здоров'ям, частіше демонструють готовність до регулярних занять фізичними вправами [3, с. 143–144].

Також рухова активність є ефективним засобом формування здорового способу життя студентської молоді. Регулярні фізичні вправи сприяють формуванню стійких оздоровчих звичок, розвитку відповідального ставлення до власного здоров'я та підвищенню загальної культури здоров'я. Автори наголошують на необхідності інтеграції оздоровчої рухової активності в повсякденне життя студентів з урахуванням їхніх інтересів і мотивацій [5].

Висновки. Проведений теоретичний аналіз сучасних наукових джерел дозволив визначити ключові мотиватори та демотиватори рухової активності студентів закладів вищої освіти. Серед домінуючих мотиваторів науковці виділяють прагнення до збереження та зміцнення власного здоров'я, покращення фізичної форми, підвищення рівня витривалості та загальної працездатності, отримання позитивних емоцій і задоволення від занять фізичною активністю, а також можливість соціальної взаємодії та підтримки однолітків у процесі спільних занять. Важливим аспектом є також усвідомлення студентами впливу фізичної активності на психоемоційний стан, здатність зменшувати стрес та підвищувати самооцінку, що стимулює їх до регулярних занять.

Натомість до основних демотивуючих чинників відносять високий рівень навчального навантаження, дефіцит вільного часу, недостатню зацікавленість у традиційних формах фізичного виховання, психологічні бар'єри, такі як страх перед невдачею або відчуття незручності, а також обмежені матеріально-технічні умови закладів освіти, що ускладнюють доступ до спортивної інфраструктури та сучасного обладнання.

Дослідження підтверджують, що рівень рухової активності студентів визначається комплексом об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких центральне значення має мотиваційна сфера, спосіб життя, наявність соціальної підтримки та усвідомлення цінності фізичної активності для здоров'я та якісного навчання. Урахування цих факторів при організації процесу фізичного виховання дозволяє підвищити ефективність заходів зі стимулювання систематичної рухової активності, формування здорового способу життя, розвитку стійких оздоровчих звичок і зміцнення психоемоційного стану студентської молоді.

Таким чином, результати теоретичного огляду можуть слугувати науковою основою для розроблення ефективних програм фізичного виховання та оздоровчих заходів у закладах вищої освіти, спрямованих на комплексне збереження та підвищення рівня фізичного та психоемоційного здоров'я студентів, а також на формування у них усвідомленого ставлення до власного здоров'я як невід'ємної складової активного способу життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва О. В., Степанюк В., Хрипко І. В., Івчатова Т. В. Рухова активність і здоров'я студентів: сучасний стан, проблеми і перспективи. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. №12(185). С. 9–14. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/549168d3-93f4-416e-9151-c3e5a123fc10?utm_source
2. Нестеров О. С., Костюченко М. А., Короп М. Ю., Зеніна І. В. Дослідження рухової активності у здобувачів вищої освіти: аналітичний підхід. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2025. №2. С. 4-5. URL: https://journals.spu.sumy.ua/index.php/sport/article/view/734?utm_source
3. Пантік В. В., Іщук О. А., Іванюк О. А. Самооцінка факторів впливу на рухову активність у процесі занять фізичними вправами студентів закладів вищої освіти. *Вісник*

Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. 2020. №11(167). С. 143–145. URL: https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/257?utm_source=chatgpt.com

4. Рибалко Л. Рухова активність і її показники у студентів ЗВО. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. 2020. С. 155–164. URL: https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/249708?utm_source=

5. Сущенко І. В., Жоффчак Є. Рухова активність як засіб формування здорового способу життя студентської молоді. *Україна. Здоров'я нації*. URL: https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/health/article/view/522?utm_source=

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796-057.875:613.8

*Софія Гравер
(Дніпро)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ

У статті проаналізовано нормативно-правові засади, структуру навчальних програм, форми та методи проведення занять, а також систему оцінювання фізичної підготовленості студентів. Розкрито актуальні європейські тенденції організації фізичного виховання, зокрема індивідуалізацію освітніх траєкторій, впровадження вибіркового дисциплін, застосування фітнес-технологій та розвиток студентського спорту. Визначено ключові відмінності між українською та європейською моделями, а також окреслено спільні напрями модернізації. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність адаптації вітчизняної системи фізичного виховання до європейських стандартів для підвищення її ефективності та формування здоров'язберезувальної компетентності студентів.

Ключові слова: фізичне виховання, університети України, університети Європи, порівняльний аналіз, здоров'язберезувальна компетентність, студентська молодь, освітні стандарти, модернізація освіти.

The article analyzes the regulatory and legal framework, the structure of curricula, forms and methods of conducting classes, as well as the system for assessing students' physical fitness. The current European trends in the organization of physical education are revealed, in particular, the individualization of educational trajectories, the introduction of selective disciplines, the use of fitness technologies and the development of student sports. The key differences between the Ukrainian and European models are identified, and common directions for modernization are outlined. Based on the analysis, a conclusion is made about the need to adapt the domestic system of physical education to European standards to increase its effectiveness and form health-preserving competence of students.

Key words: physical education, universities of Ukraine, universities of Europe, comparative analysis, health-preserving competence, students, educational standards, modernization of education.

Актуальність. У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів важливого значення набуває вдосконалення системи фізичного виховання у вищій школі України. Порівняння українських підходів із європейськими моделями дозволяє виявити ефективні практики, що сприяють підвищенню рівня фізичної активності студентів,

формуванню здоров'язбережувальної компетентності та загальному покращенню якості освіти. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації вітчизняної системи фізичного виховання до сучасних європейських стандартів, упровадження інноваційних методів і створення умов для гармонійного фізичного розвитку студентської молоді.

Постановка проблеми. Система фізичного виховання у вітчизняних закладах вищої освіти перебуває на етапі трансформації, зумовленої потребою підвищення ефективності фізичної підготовки студентів та відповідності сучасним міжнародним освітнім стандартам. Незважаючи на наявність нормативної бази та певних позитивних практик, в Україні спостерігаються проблеми недостатньої мотивації студентів до занять фізичною активністю, обмеженості вибіркового дисциплін, застарілих підходів до оцінювання та організації занять. У той час європейські університети демонструють високий рівень варіативності програм, інноваційності методів та акцент на індивідуалізацію освітнього процесу. Це створює необхідність порівняльного аналізу двох моделей для визначення шляхів удосконалення фізичного виховання у закладах вищої освіти України.

Мета даної роботи – є здійснення порівняльного аналізу організації фізичного виховання в сучасних університетах України та країн Європи з метою виявлення спільних і відмінних рис, визначення ефективних практик та обґрунтування напрямів удосконалення вітчизняної системи фізичного виховання відповідно до європейських освітніх стандартів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика організації фізичного виховання у закладах вищої освіти України представлена у працях багатьох українських учених. Значний внесок у дослідження теоретичних і методичних засад фізичного виховання зробили Т. Круцевич, О. Андрєєва, Л. Сущенко, М. Носко, В. Платонов, які розглядають питання формування фізичної культури студентської молоді, модернізації змісту фізичного виховання та підвищення мотивації до занять фізичними вправами. О. Вацеби, І. Бойчука, Н. Москаленко та О. Тимошенко підкреслюється необхідність оновлення навчальних програм, упровадження варіативних модулів, використання інноваційних технологій і сучасних форм рухової активності у вищій школі.

Українські дослідники [3, с. 119–131], також звертають увагу на проблеми матеріально-технічного забезпечення, недостатній рівень зацікавленості студентів у систематичній руховій активності, а також на потребу адаптації вітчизняної системи фізичного виховання до викликів сучасного освітнього простору. Незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань, питання комплексного порівняння організаційних моделей фізичного виховання українських університетів із зарубіжними підходами залишається недостатньо висвітленим, що визначає необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Розгляд актуального стану фізичного виховання в закладах вищої освіти України дозволяє чітко окреслити ключові проблеми та досягнення, що формують національну систему в сучасних умовах. Як зазначає Т. Дороніна, організація фізичного виховання в університетах європейських країн демонструє акцент на формуванні здорового способу життя серед студентської молоді. Ця система передбачає комплексний підхід, який інтегрує різноманітні форми фізичної активності, починаючи від традиційних видів спорту і закінчуючи інноваційними методами оздоровлення. Крім того, вона характеризується високим рівнем адаптивності та індивідуалізації навчальних програм, що надає студентам можливість самостійно обирати форми рухової активності відповідно до їхніх інтересів, потреб і рівня фізичної підготовки. Ці перспективні європейські практики можуть стати цінними орієнтирами для розвитку та оновлення української системи фізичного виховання. Впровадження подібних методологій здатне сприяти підвищенню ефективності освітніх програм, а також загальному покращенню фізичного й психічного здоров'я студентів [1, с. 8–11].

Фахівці [2, с. 10–17] акцентують увагу на значному рівні різноманітності навчальних програм в університетах країн Європи. Вони звертають увагу на активне використання інноваційних технологій, що сприяють покращенню освітнього процесу, а також

підкреслюють важливість персоналізації навчальних траєкторій, яка враховує індивідуальні потреби та професійні інтереси студентів. Зокрема, в українських ЗВО автори пропонують розширити вибірккову складову навчальних планів шляхом введення більшого спектра дисциплін за вибором студентів, впроваджувати сучасні фітнес-технології для підвищення фізичної активності молоді та виводити студентський спорт на новий рівень, інтегруючи його як невід'ємний елемент освітнього процесу. Таким чином вони наголошують на необхідності оновлення підходів до навчання з урахуванням прогресивних світових тенденцій.

П. Оксьом, В. Азаренков, Л. Бережна провели аналіз нормативно-правових та організаційних аспектів, що стосуються фізичного виховання у вищих навчальних закладах України. Особливу увагу вони акцентують на комплексі проблем, які ускладнюють забезпечення ефективного та якісного навчального процесу. До таких проблем належать недостатній рівень розвитку матеріально-технічної бази, обмежений асортимент навчальних модулів і дисциплін, а також слабка мотивація студентів до занять фізичним вихованням. Це, на думку авторів, виразно свідчить про необхідність вдосконалення системи викладання та впровадження інноваційних рішень, здатних підвищити ефективність навчального процесу [3, с. 119–131].

С. Присяжнюк та А. Єретик акцентують увагу на важливості ролі керівництва навчальних закладів, яке відповідає за створення сприятливих умов для організації занять фізкультурою, здійснює контроль за їх якістю та забезпечує стимулювання студентів до активної участі в спортивно-оздоровчій діяльності. Вони наголошують, що такі управлінські підходи сприяють підвищенню мотивації молоді до занять фізичною культурою, формування у них здорового способу життя та більшої залученості у навчальний процес [4, с. 69–73].

О. Філоненко стверджує, що українські університети надають студентам базовий рівень фізичної підготовки. Проте автор наголошує на необхідності оновлення змісту занять, запровадження нових методик і підвищення мотивації молоді до регулярної фізичної активності. Особливу увагу він акцентує на формуванні здоров'язбережувальної компетентності та інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес [5, с. 210–234].

Висновки. Порівняльний аналіз організації фізичного виховання в українських та європейських університетах показав, що обидві системи мають свої сильні та слабкі сторони. В Україні фізичне виховання забезпечує базовий рівень фізичної активності студентів і формування здоров'язбережувальної компетентності, що є важливим компонентом їхнього всебічного розвитку. Часто існує відчутна різниця між нормативними вимогами та практичною реалізацією фізичного виховання у закладах вищої освіти, що знижує ефективність навчального процесу та впливає на здоров'я студентів.

Європейські моделі організації фізичного виховання, навпаки, вирізняються високою гнучкістю навчальних програм, індивідуалізацією навчальних траєкторій, широким використанням інноваційних технологій та активним включенням фізичної активності у повсякденне студентське життя. У європейських університетах велика увага приділяється адаптації фізичного виховання під потреби кожного студента, розвитку спортивної культури та формуванню усвідомленого ставлення до здорового способу життя. Такий підхід дозволяє ефективно поєднувати академічну підготовку з фізичним розвитком студентів і забезпечує стійкий позитивний ефект на їхній фізичний та психологічний стан.

Аналіз показав, що оптимізація української системи фізичного виховання можлива через запозичення та адаптацію кращих європейських практик. До таких заходів належить впровадження гнучких вибірккових курсів, розвиток індивідуальних програм фізичного виховання, активне використання сучасних фітнес-технологій та цифрових платформ для контролю фізичної активності, а також комплексний розвиток студентського спорту на рівні університетів. Важливо також підвищувати мотивацію студентів до регулярної фізичної активності через систему стимулів, інтеграцію здоров'язбережувальних компетентностей у різні дисципліни та формування позитивного ставлення до фізичного розвитку.

Таким чином, поєднання національного досвіду та європейських підходів сприятиме підвищенню ефективності фізичного виховання в українських університетах, формуванню здорового способу життя студентів, зміцненню їх фізичного та психоемоційного стану, а також всебічному розвитку особистості. Впровадження таких заходів створює умови для формування нового покоління освічених, фізично активних та соціально відповідальних студентів, здатних поєднувати інтелектуальний та фізичний розвиток у сучасному світі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дороніна Т. Особливості фізичного виховання в системі освіти сучасних країн Європи. *Освітні обрії*. 2021. № 1(52). С. 8–11. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/5329/5683>
2. Карабанов Є., Білогур В., Крупіна Л., Кубрак С. Європейський досвід системи фізичного виховання: застосування в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2024. С. 10–17. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/fcult/article/view/7613/8812>
3. Оксьом П., Азаренков В., Бережна Л. Сучасний стан та проблеми забезпечення викладання навчальної дисципліни “Фізичне виховання” у закладах вищої освіти України. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. 2020. С. 119–131.
4. Присяжнюк С.І., Єретик А.А. Система управління фізичним вихованням у вищих навчальних закладах України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія «Фізична культура і спорт»*. 2017. № 6. С. 69–73. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20116/1/S_Prisyashnyk_A_Yeretyk_NCH_FZFVS.pdf
5. Філоненко О.В. Фізичне виховання студентів у закладах вищої освіти України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. С. 210–234. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1622/1577>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796.015

*Микола Дзюба, Андрій Ковальчук
(Вінниця)*

ФЛАГ-ФУТБОЛ У СИСТЕМІ СПОРТИВНИХ ІГОР ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ

У роботі розглянуто флаг-футбол як сучасний різновид спортивних ігор, що активно впроваджується у практику фізичного виховання школярів. Проаналізовано його особливості, правила та педагогічні можливості у шкільному середовищі. Особливу увагу приділено впливу флаг-футболу на розвиток фізичних якостей учнів, зокрема швидкості, витривалості, спритності, координаційних здібностей та швидкісно-силових якостей.

Ключові слова: *флаг-футбол, спортивні ігри, фізичні якості, швидкість, витривалість, спритність, координація рухів.*

The paper examines flag football as a modern type of sport game that is actively implemented in the practice of physical education for schoolchildren. Its features, rules, and pedagogical possibilities in the school environment are analyzed. Special attention is given to the influence of flag football on the development of students' physical qualities, including speed, endurance, agility, coordination abilities, and speed-strength capacities.

Key words: *flag football, sport games, physical qualities, speed, endurance, agility, coordination of movements.*

Фізичне виховання у закладах загальної середньої освіти відіграє важливу роль у гармонійному розвитку дітей та підлітків. Одним із актуальних напрямів підвищення інтересу школярів до занять фізичною культурою є впровадження сучасних ігрових видів спорту, які поєднують рухову активність, емоційність і доступність. Однією з таких ігор є флаг-футбол – безконтактний різновид американського футболу, що стрімко набуває популярності в освітньому середовищі [4].

Флаг-футбол належить до спортивних ігор, де два суперницькі колективи прагнуть просунути м'яч у зону суперника, долаючи визначену дистанцію за обмежений час. Основна відмінність від класичного американського футболу полягає у відсутності силових зіткнень. Замість цього гравець захищає себе спеціальним поясом із прапорцями (флагами). Для зупинки атаки суперника достатньо зняти прапорець, що мінімізує травматизм і робить гру безпечнішою для школярів [2, с. 195].

Доступність правил, мінімальний інвентар, можливість грати на різних майданчиках, у тому числі на пришкольніх територіях, роблять флаг-футбол оптимальним видом для включення в навчальну програму. Він гармонійно поєднує елементи бігу, ловлі, передачі й переміщень, що сприяє комплексному розвитку фізичних якостей [3].

Флаг-футбол характеризується високою динамічністю, залученням різних груп м'язів, необхідністю швидкого прийняття рішень та командної взаємодії. Його правила адаптовані таким чином, щоб забезпечити безпечність, доступність для дітей різного рівня підготовленості та формування широкого спектра фізичних якостей.

Флаг-футбол розвиває фізичні якості (швидкість, витривалість, координація), розумові здібності (логіка, кмітливість, стратегічне мислення) та соціальні навички (командна робота, дисципліна, взаємовиручка, спілкування), навчаючи при цьому рівності та вирішенню завдань без жорстких контактів завдяки своїй безконтактній, безпечній природі [1].

Завдяки цим якостям флаг-футбол є перспективним олімпійським видом спорту, який інтегрується навіть у шкільні уроки фізкультури, як безпечна альтернатива класичному американському футболу.

Флаг-футбол містить численні епізоди спринтерського бігу на короткі дистанції, ривки, зміни напрямку, прискорення і уповільнення. Діти постійно виконують рухи з максимальною або субмаксимальною інтенсивністю, що значно покращує такі види швидкісних здібностей [2, с. 57]:

- швидкість стартового розгону;
- швидкість переміщення;
- швидкість реакції на дію суперника або передачу м'яча.

Часті зміни ситуації змушують школярів швидко реагувати, що розвиває як сенсомоторну, так і когнітивну швидкість.

Гра триває від 20 до 40 хвилин у режимі змінної інтенсивності, що сприяє розвитку як загальної, так і спеціальної витривалості. Під час гри діти виконують [2, с. 30]:

- циклічні рухи (біг у різних режимах);
- ациклічні рухи (зміни напрямку, стрибки, ловля та кидки).

Такий різнобічний характер навантаження тренує серцево-судинну та дихальну систему, покращує функціональні можливості організму, розвиває здатність підтримувати активність протягом тривалого часу.

Флаг-футбол вимагає точності рухів, уміння контролювати положення тіла, швидко змінювати напрямок, оцінювати дистанції та траєкторію польоту м'яча. У школярів активно розвиваються:

- просторово-часова орієнтація;
- рівновага;
- здатність до узгоджених рухів під час ловлі та передачі м'яча;
- реакція на рухомий об'єкт;

- варіативність рухових дій.

Завдяки ігровій формі координаційні вправи засвоюються легше і природніше.

Спритність – одна з ключових фізичних якостей, яку розвиває флаг-футбол. Постійна необхідність обходити суперника, ухилятися, знаходити оптимальну траєкторію руху сприяє формуванню спритних, маневрених дій. Для учнів молодшого та середнього шкільного віку це особливо важливо, адже спритність активно розвивається саме в ці періоди.

Хоч флаг-футбол є безконтактною грою, він передбачає значне навантаження на м'язи тулуба, ніг та рук. Передачі та кидки м'яча зміцнюють м'язи плечового поясу, а ривки, стрибки та різкі зупинки – м'язи нижніх кінцівок. Швидкісно-силові здібності активно тренуються через:

- стартові прискорення;
- стрибки у різних напрямках;
- виконання динамічних елементів під час переміщення [4].

Флаг-футбол не є класичним видом спорту для розвитку гнучкості, проте специфічні рухи – нахили, розтягування корпусу, широкі кроки, повороти – сприяють формуванню оптимальної рухливості суглобів. У поєднанні з розминкою і заминкою це позитивно впливає на стан опорно-рухового апарату.

Окрім фізичних якостей, флаг-футбол сприяє розвитку соціальних компетентностей:

- уміння працювати в команді;
- відповідальність за результат;
- дисципліна і дотримання правил;
- лідерські якості;
- розвиток комунікативних навичок [3].

Ігровий характер створює сприятливий емоційний фон, знижує напруження та підвищує мотивацію дітей до занять спортом.

Незважаючи на те, що флаг-футбол є найшвидшим форматом американського футболу та його недавнім включенням до Олімпіади 2028 року, існує надзвичайно обмежені дослідження щодо спорту, особливо в жіночому форматі.

Переваги впровадження флаг-футболу в освітній процес

1. Безпечність, оскільки гра не передбачає силових зіткнень.
2. Доступність – потрібен лише м'яч і флаг-пояси.
3. Інтерес школярів – сучасний, динамічний, незвичний вид спорту.
4. Розвиток широкого комплексу фізичних якостей.
5. Можливість адаптації правил для різних вікових груп та рівнів підготовленості.
6. Підвищення рухової активності під час уроків фізичної культури [4].

Флаг-футбол підходить як для основних, так і для позакласних занять, секційної роботи, факультативів.

Флаг-футбол як різновид спортивних ігор є ефективним засобом розвитку фізичних якостей школярів. Він забезпечує комплексний вплив на швидкість, витривалість, спритність, координацію, швидкісно-силові здібності та частково гнучкість. Його динамічність, цікавість і доступність роблять цей вид спорту привабливим для дітей різного віку, а безконтактність – безпечним і педагогічно доцільним для використання в шкільній програмі. Включення флаг-футболу до занять фізичною культурою сприяє підвищенню мотивації, формуванню здорового способу життя та розвитку ключових фізичних і соціальних компетентностей учнів [1, с. 150].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Carrie Dunn. Flying the Flag: «One of the leading voices in women's football» Mirror Sport 2025. 256 p.
2. Flaggfotboll SWE3. SWE3 – Förbundet för amerikansk fotboll, flaggfotboll och landhockey. URL: <https://flaggfotboll.swe3.se/> (дата звернення: 11.12.2025).

3. McManus H. The physical qualities of national-league female British American-flag football players. *International Journal of Sports Science & Coaching*. 2025. DOI: 10.1177/17479541251366817. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17479541251366817> (дата звернення: 11.12.2025).

4. Norges Amerikansk Fotballforbund – Flaggfotball. URL: <https://flaggfotball.no/> (дата звернення: 11.12.2025).

УДК 796.011.3:37.018.43

Дар'я Криворотько
(Дніпро)

ОНЛАЙН-ТРЕНУВАННЯ: ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ

У статті проаналізовано сучасні наукові джерела щодо організації онлайн-тренувань, визначено їх основні переваги та недоліки, а також з'ясовано чинники, які впливають на ефективність дистанційної фізичної активності. Розкрито вплив онлайн-формату на мотивацію, регулярність тренувань і якість виконання вправ, а також окреслено потенційні ризики та можливості його подальшого розвитку. Узагальнено наукові підходи до використання онлайн-тренувань у практиці фізичного виховання та фітнесу.

Ключові слова: онлайн-тренування, фізична активність, дистанційний формат, мотивація, переваги, недоліки.

The article analyzes modern scientific sources on the organization of online training, identifies its main advantages and disadvantages, and clarifies the factors influencing the effectiveness of distance-based physical activity. The impact of the online format on motivation, training regularity, and exercise performance quality is revealed, as well as the potential risks and prospects for its further development. The study summarizes scientific approaches to the use of online training in the practice of physical education and fitness.

Key words: online training, physical activity, distance format, motivation, advantages, disadvantages.

Актуальність. Онлайн-тренування стали одним із ключових форматів фізичної активності в умовах розвитку цифрових технологій, пандемії COVID-19 та воєнних подій в Україні. Сучасні соціально-економічні трансформації визначили потребу у формуванні нових підходів до підтримання фізичного стану населення, зокрема у молоді, яка дедалі частіше стикається з браком часу, стресовими навантаженнями та обмеженими можливостями відвідувати спортивні зали. На думку фахівців, дистанційні формати дають змогу забезпечити регулярність тренувань, доступність якісного фітнес-контенту та збереження здоров'я навіть у складних життєвих обставинах [3; 4].

Разом із тим зростає потреба у науковому аналізі ефективності, переваг і потенційних ризиків онлайн-тренувань, оскільки частина користувачів недостатньо поінформована щодо методики занять у дистанційному форматі. Доведено, що зміна способу організації тренувального процесу впливає на мотивацію, стійкість до навантажень і якість технічного виконання вправ [2]. Саме тому актуальність дослідження обумовлена необхідністю узагальнення сучасних наукових підходів та визначення особливостей онлайн-тренувань у контексті збереження здоров'я, фізичної активності та формування сталих рухових звичок.

Постановка проблеми. Дистанційний формат забезпечує гнучкість, економічність і доступність для різних груп населення, але існують суттєві ризики, пов'язані з відсутністю повного контролю техніки, недостатньою мотивацією та проблемами самодисципліни.

Користувачі часто не можуть підтримувати регулярність занять без зовнішнього контролю тренера, а також мають труднощі із самостійної організації тренувального простору вдома [1]. Крім того, дистанційний формат передбачає високий рівень цифрової грамотності та наявність технічних умов, що також може бути обмежуючим чинником для частини населення.

Проблема полягає у необхідності наукового аналізу сильних і слабких сторін онлайн-тренувань, визначенні факторів, що впливають на результативність дистанційної фізичної активності, а також у формуванні рекомендацій щодо оптимізації тренувального процесу.

Мета дослідження – аналіз наукових джерел щодо організації онлайн-тренувань, визначити їх переваги й недоліки, впливу дистанційного формату на мотивацію та фізичну активність різних груп населення та окреслення перспективи розвитку онлайн-фітнесу.

Аналіз джерел та публікацій. Багато науковців у галузі фізичного виховання, спорту та цифрових технологій обрали проблему організації онлайн-тренувань як об'єкт своїх досліджень. Зазначену тему висвітлювали у своїх працях такі автори, як: А. Сахненко (особливості проведення онлайн-тренувань та акцентувала увагу на методичних вимогах до їх структури); О. Андрєєва та М. Галета (ефективність фітнес-програм у дистанційному форматі для жінок першого періоду зрілого віку та визначали вплив онлайн-тренувань на морфофункціональні показники); С. Гуменюк, О. Кошівка та П. Ладика (мотиваційні чинники вибору онлайн-тренувань серед жінок молодого віку та з'ясовували роль приватності, зручності та саморегуляції темпу занять); М. Млинарич (мотивація студентів до занять фізичною культурою доводила значення індивідуальних потреб, інтересів та цифрових форм участі у тренувальному процесі) та ін..

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку цифрових технологій онлайн-тренування перетворилися на окремий напрям фізичної культури та фітнесу, який активно впроваджується в різні вікові й соціальні групи. У проаналізованих наукових публікаціях доведено, що дистанційні тренування стали відповіддю на запит суспільства щодо доступних, гнучких і технологічно зручних форм рухової активності [2; 5]. З'ясовано, що за останні п'ять років попит на онлайн-заняття збільшився у 4–6 разів залежно від вікової групи, що пов'язано не лише з пандемією COVID-19, але й зі зміною стилю життя молоді, урбанізацією та збільшенням академічних і робочих навантажень [3].

На думку фахівців фітнес-індустрії, ключовою перевагою онлайн-тренувань є доступність. Тренувальний процес можна здійснювати в будь-якому місці – вдома, у подорожі, у студентському гуртожитку чи навіть на робочій перерві. Це значно полегшує регулярність фізичної активності для тих, хто раніше відмовлявся від відвідування залу через часові або транспортні обмеження [1]. Визначено, що понад 62 % респондентів, що головним стимулом для вибору онлайн-тренувань є економія часу [4].

Користувачам не потрібно витрачати кошти на абонемент у спортзал, транспорт або спортивне спорядження. У середньому витрати на онлайн-тренування на 40–60 % нижчі, ніж на традиційні групові заняття, що робить їх доступними для широкого кола студентської молоді [4, с. 198-190].

Доведено, що онлайн-тренування можуть бути ефективними навіть для силового розвитку та корекції морфофункціональних показників, якщо програма вибудована грамотно та включає прогресивне навантаження [5]. Автори визначили, що у групи жінок першого періоду зрілого віку, які займалися за спеціально розробленою 8-тижневою онлайн-програмою, рівень загальної витривалості збільшився на 12–18 %, а силові показники на 10–14 %.

Чухланцева Н. В., Шуба Л. В., Шуба В. В. зауважують, що мотиваційні аспекти відіграють ключову роль у виборі онлайн-формату. Науковці встановили, що учасниці онлайн-занять частіше відзначають комфортність тренувального середовища, зниження тривожності та відсутність соціального тиску, що сприяє тривалішому дотриманню

тренувальної програми [5]. Це особливо актуально для молодих жінок і студенток, які нерідко соромляться займатися у присутності інших або переживають щодо власної форми.

У проаналізованих наукових матеріалах підкреслюється, що онлайн-формат сприяє розвитку самостійності. Костенко М.П., Дубовік Р.Г., Отрошко О.В. вважає, що самоконтроль, трекінг показників та самостійна організація часу сприяють формуванню відповідального ставлення до здоров'я, а цифрові технології – мобільні додатки, нагадування, фітнес-трекери значно підсилюють мотивацію [3, с. 121-122].

Разом із тим визначено низку суттєвих недоліків дистанційного формату. Найбільш критичним серед них є обмежений контроль техніки рухів. На думку фахівців, тренер не завжди може вчасно скоригувати неправильне виконання вправ, що підвищує ризик травм опорно-рухового апарату, особливо серед початківців [2; 4]. Близько 27 % новачків виконують базові вправи (присідання, планку, випади) із помилками, які часто непомітні для них самих без професійного погляду збоку.

Ще одним недоліком, визначеним у науковій літературі, є зниження групової взаємодії. Доведено, що у традиційних тренуваннях важливу роль відіграє підтримка групи, емоційний контакт та елемент суперництва, який підвищує продуктивність на 8–12 % [3]. У дистанційному середовищі цей ефект знижений або цілком відсутній.

Також існують технічні бар'єри: поганий інтернет-зв'язок, обмеження гаджетів, недостатня якість відеоінструкцій. Понад 30 % студентів стикалися з технічними труднощами під час навчання та тренувань онлайн, що негативно впливало на стабільність їхньої активності [2].

З'ясовано, що успішність онлайн-тренувань значною мірою залежить від структури заняття. Гуменюк С. та Сапрун С. наголошують, що дистанційні тренування потребують обов'язкового інструктажу з техніки безпеки, повноцінної розминки та використання вербальних методів навчання, оскільки візуальний контроль обмежений [2, с. 85]. Автори доводять, що при правильній побудові онлайн-заняття можуть ефективно розвивати витривалість, координацію та загальну фізичну підготовленість спортсменів.

Результати досліджень показують, що дистанційні тренування можуть підтримувати психоемоційний стан на рівні не нижчому, ніж традиційні групові заняття. Отже, близько 54 % учасників онлайн-тренувань відзначають покращення настрою, зменшення стресу та відчуття підтримки навіть за мінімальної взаємодії з тренером через екран [1].

Узагальнення досліджень дозволяє визначити, що онлайн-тренування доцільно застосовувати: для осіб із щільним графіком; для людей, які відчувають психологічний дискомфорт у спортзалах; початківців, яким потрібна невисока інтенсивність; студентів, які хочуть поєднувати навчання та фізичну активність; як доповнення до офлайн-тренувань у силових видах спорту. Натомість для спортсменів високого рівня, осіб із травмами або людей із низькою самодисципліною дистанційний формат може бути менш ефективним.

Висновки. У результаті проведеного дослідження проаналізовано сучасні наукові підходи до організації онлайн-тренувань, доведено їхню ефективність за умови методично грамотної побудови занять та визначено ключові переваги й обмеження дистанційного формату. З'ясовано, що онлайн-тренування забезпечують високу доступність, гнучкість розкладу, економічність та психологічний комфорт, що є важливими чинниками для молоді та осіб із напруженим темпом життя, а також здатні позитивно впливати як на фізичний стан, так і на психоемоційне благополуччя. Водночас встановлено, що їхніми недоліками є обмежений контроль техніки виконання вправ, ризику травм у початківців, зниження ефекту групової взаємодії та залежність від рівня цифрової грамотності та технічних умов.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва О.В., Галета М.О. Обґрунтування фітнес-програми силової спрямованості в онлайн-форматі для жінок першого періоду зрілого віку. Педагогічна академія: наукові записки. *Фізична освіта і спорт*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16890294>

2. Гуменюк С., Сапрун С. Особливості побудови фітнес-тренувань в онлайн форматі. *Фізична активність і якість життя людини: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 червня 2025 р.)*. Луцьк : Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2025. С. 85-86. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/37021/1/Humeniuk_Saprun.pdf

3. Костенко М.П., Дубовік Р.Г., Отрошко О.В. Застосування сучасних інформаційних технологій на заняттях із фізичного виховання у студентів в умовах пандемії коронавірусу Covid-19. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2021. №81. С.120-123. URL: <https://enpuirb.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf451b13-103a-4644-88ba-68c5b04c3072/content>

4. Ткачук Г. В., Стеценко В.П., Стеценко Н.М. Особливості проведення онлайн-занять засобами сервісу Zoom в умовах дистанційного навчання студентів. *Інформаційно-комп'ютерні технології – 2020 (ІКТ-2020): матеріали XI Міжнар. наук.-техн. конф., 09-11 квітня 2020 р. Житомир, 2020*. С.189-190. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12748>

5. Чухланцева Н. В., Шуба Л. В., Шуба В. В. Мобільно орієнтовані фітнес-технології як засіб впливу на фізичну активність студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020, Том 75, №1. С. 253-265. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ITZN_2020_75_1_20

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796.015

*Юрій Позур, Андрій Ковальчук
(Вінниця)*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ВИТРИВАЛОСТІ У ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛЬНИХ ТРЕНУВАНЬ

У статті розглянуто методичні підходи до розвитку витривалості у школярів засобами футбольних тренувань. Проаналізовано ефективність використання спеціальних та загальнопідготовчих вправ, спрямованих на вдосконалення аеробних і анаеробних можливостей учнів. Акцентовано увагу на вікових особливостях школярів, принципах поступовості й систематичності, а також на педагогічних умовах, що забезпечують підвищення рівня витривалості в процесі футбольної підготовки.

Ключові слова: витривалість, школярі, футбольні тренування, аеробні вправи, анаеробні можливості, методичні підходи, фізична підготовка.

The article examines methodological approaches to developing endurance in schoolchildren through football training. It analyzes the effectiveness of special and general preparatory exercises aimed at improving the aerobic and anaerobic capacities of students. Attention is focused on age-specific characteristics, principles of gradual progression and systematic training, as well as pedagogical conditions that ensure an increase in endurance levels during football preparation.

Key words: endurance, schoolchildren, football training, aerobic exercises, anaerobic capacity, methodological approaches, physical preparation.

Витривалість є однією з ключових фізичних якостей, що визначають ефективність рухової діяльності школярів у різних видах спорту, зокрема у футболі. В умовах сучасної фізичної підготовки особливе значення має розвиток як загальної, так і спеціальної

витривалості, що забезпечує високий рівень працездатності під час тренувань та змагань. Футбольні тренування є ефективним засобом розвитку витривалості, оскільки поєднують аеробні та анаеробні навантаження, сприяючи всебічному фізичному розвитку учнів середнього та старшого шкільного віку.

Методика розвитку витривалості у школярів передбачає систематичне використання спеціальних вправ, поступове збільшення тривалості та інтенсивності навантажень, а також врахування вікових і функціональних особливостей учнів. Рациональне поєднання загальнофізичної та спеціальної підготовки дозволяє досягти оптимального рівня витривалості, необхідного для успішного оволодіння технікою футбольних дій.

Низка авторів [3, 4] стверджують, що суть індивідуальності функціональних проявів витривалості у школярів найбільш чітко відображаються індивідуальним співвідношенням компонентів функціональних можливостей аеробної і анаеробної потужності, рухливості, стійкості, економичності і реалізованості функціонального потенціалу.

Рядом авторів доведено, що у віці 13-14 років витривалість при бігових заняттях покращується. Статистична значимість збільшення відмічено з 15 до 17 років [2, 3].

Рядом авторів [1, 3 та ін.] доведено, що вікові зміни у показниках загальної витривалості у школярів 8-18 років відбуваються нерівномірно і різноспрямовано. У своєму розвитку досліджувана якість має високі темпи приросту до 13-14 років. У юнаків з 2-ю і, особливо, з 3-ю ступеню розвитку вторинних полових ознак виявлено зниження рівня витривалості, що свідчить про важливість її розвитку до 13-14-літнього віку. Найбільш сприятливий період для початку цілеспрямованого розвитку даної фізичної якості є вік 9-10 років.

Оптимальні тренувальні навантаження, які найбільш ефективно сприяють розвитку витривалості у молодших підлітків, характеризуються відносно вузьким діапазоном впливу. Для рівномірного бігу ця інтенсивність порогу анаеробного обміну складає 75-80% від „критичної швидкості” при частоті серцевих скорочень 170-185 уд/хв.

Витривалістю називають здатність організму людини протидіяти втомі в ході виконання будь-якої діяльності. Відомо, що втома виконує в організмі захисну функцію і призводить до тимчасового пониження працездатності задовго до виснаження працюючих органів та систем В. М. Костюкевич [3].

Розвиток витривалості у процесі футбольних тренувань забезпечує здатність школярів виконувати фізичні навантаження протягом усього заняття чи ігрового періоду без значного зниження продуктивності. Аеробна витривалість сприяє підтримці високого темпу гри протягом тривалого часу, тоді як анаеробна витривалість дозволяє здійснювати короткочасні інтенсивні дії, такі як спринт або боротьба за м'яч у стресових ігрових ситуаціях.

Таким чином, ефективна взаємодія футболу та витривалості проявляється у тому, що регулярні футбольні тренування не лише розвивають фізичну працездатність учнів, але й формують уміння зберігати швидкість, точність та технічну майстерність у процесі тривалої рухової діяльності. Це підкреслює важливість систематичного та методично організованого підходу до тренування витривалості засобами футбольних вправ.

При локальній роботі окремої ланки тіла втома обумовлюється змінами безпосередньо у виконавчому нервово-м'язовому апараті. При роботі глобального характеру, в якій приймає участь більше 2/3 всіх м'язів, що вимагає високих показників енергетичного обміну, втома пов'язана з функціонуванням таких важливих систем, як дихальна і серцево-судинна. Механізм втоми при такій роботі визначається її інтенсивністю та багатьма іншими факторами.

Витривалість, що проявляється в різноманітних складних формах рухової діяльності, це – комплексна багатофакторна здатність. В її основі, сучасні дослідження це підтверджують, лежать, головним чином, такі фактори:

– особисто-психологічні: перш за все, ті з них, що характеризуються силою мотивів та стійкістю психологічної настанови на результат діяльності, вольовими якостями, що ній проявляються, особливо настійливістю, витримкою, здатністю терпіти [3];

– біоенергетичні: визначаються за допомогою обсягу наявних енергетичних ресурсів організму та функціональними можливостями його систем, що забезпечують обмін, продукціювання та відновлення енергії в процесі роботи;

– фактори функціональної стійкості, що дозволяють зберегти на тому чи іншому рівні активність функціональних систем організму при несприятливих зрушеннях в його внутрішньому середовищі, що викликані роботою (збільшення кисневого боргу, підвищення концентрації молочної кислоти в крові і т.д.) [3];

– фактори функціональної економічності (виправданого використання енергії на роботу), технічної узгодженості дій та раціонального розподілу сил в процесі роботи, що сприяють ефективному використанню енергетичних ресурсів організму.

Методика розвитку витривалості у школярів засобами футбольних тренувань передбачає комплексний підхід, що включає спеціальні, загально-фізичні та ігрові вправи. Основними принципами є систематичність, поступове збільшення інтенсивності та тривалості навантажень, врахування вікових особливостей і фізичної підготовки учнів.

До спеціальних вправ відносяться інтервальні бігові тренування з різними темпами, серії спринтів з короткими перервами, вправи на зміну напрямку руху та контроль за швидкістю виконання технічних дій з м'ячем. Такі вправи дозволяють одночасно розвивати аеробну та анаеробну витривалість, що є необхідним для підтримки високої продуктивності під час гри.

Загально-фізичні вправи включають бігові вправи на середню та довгу дистанцію, вправи для зміцнення основних груп м'язів, комплексні вправи на координацію та гнучкість. Вони забезпечують підвищення загальної фізичної підготовки та створюють базу для розвитку спеціальної витривалості.

Ігрові вправи та міні-ігри з елементами змагальності дозволяють школярам розвивати витривалість у максимально наближених до умов матчів ситуаціях, одночасно удосконалюючи технічні та тактичні навички. Поступове збільшення тривалості ігрового часу та інтенсивності дозволяє досягти стабільного підвищення рівня витривалості без перевантаження організму.

Комплексний підхід до розвитку витривалості у футбольних тренуваннях передбачає чергування інтенсивних та помірних навантажень, контроль за відновленням, а також поєднання тренувань різних типів для досягнення оптимальних результатів у фізичній підготовці школярів.

Розвиток витривалості у школярів засобами футбольних тренувань є ефективним та доцільним методом підвищення фізичної підготовки. Використання спеціальних, загальнофізичних та ігрових вправ дозволяє одночасно формувати аеробну та анаеробну витривалість, підтримуючи технічні та тактичні навички. Систематичний та методично організований підхід до тренувального процесу забезпечує стабільне підвищення рівня витривалості школярів і сприяє всебічному фізичному розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко І. В. Вплив позаурочних занять з футболу на фізичну підготовленість дітей середніх класів: за спеціальністю 014.11 Середня освіта (фізична культура), освітньою програмою «Середня освіта (фізична культура)». Київ : НУФВСУ, 2022. 62 с.

2. Голік П. М. Особливості фізичного розвитку і фізичної підготовленості школярів, які займаються футболом: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» / наук. керівник Г. А. Омеляненко. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 74 с.

3. Костюкевич В. М. Теорія і методика викладання футболу: навч. посібник. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: КНТ, 2017. 310 с.

4. Файдор А. В. Вплив занять футболом на розвиток швидкості рухових дій у хлопчиків 10-11 років : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» / наук. керівник Р. В. Клопов. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 62 с.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ГНУЧКОСТІ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ

Текст присвячений методичним основам розвитку гнучкості, розкриває оптимальні пропорції використання активних, пасивних і статичних вправ, а також особливості дозування навантажень у різних вікових групах. У матеріалі подано рекомендації щодо організації тренувань, факторів, що впливають на рухливість у суглобах, та сучасних підходів, зокрема стрейчінгу. Наведені дані підкреслюють важливість систематичності, правильного добору вправ і врахування фізіологічних особливостей для ефективного розвитку гнучкості.

Ключові слова: гнучкість, активні й пасивні вправи, статичне розтягування, стрейчінг, рухливість суглобів, амплітуда рухів, м'язово-зв'язковий апарат.

The text focuses on the methodological foundations of flexibility development, outlining the optimal proportions of active, passive, and static exercises, as well as the appropriate load distribution for different age groups. It provides recommendations for organizing training, factors influencing joint mobility, and modern approaches, including stretching techniques. The presented information emphasizes the importance of systematic practice, proper exercise selection, and consideration of physiological characteristics for effective flexibility development.

Key words: flexibility, active and passive exercises, static stretching, stretching (stretching technique), joint mobility, range of motion, musculoskeletal system.

Для розвитку і вдосконалення гнучкості методично важливо визначити оптимальні пропорції у використанні вправ на розтягання, а також правильне дозування навантажень.

Для того, щоб досягти помітного зрушення, в розвитку гнучкості через певний термін (3-4 місяці), рекомендується дотримуватись такого співвідношення у використанні вправ: до 40% – активної гнучкості, 40% – пасивної і 20% – статичної гнучкості. Чим менше вік, тим більше в загальному об'ємі має бути частка активних вправ і менше – статичних. Фахівцями розроблені зразкові рекомендації по кількості повторень, темпу рухів і часу «витримок» в статичних положеннях. На перших заняттях число повторень складає не більше 8-10 разів.

Вправи на гнучкість рекомендується включати в невеликій кількості вранішню гігієнічну гімнастику, у ввідну (підготовчу) частину уроку по фізичній культурі, в розминку при заняттях спортом [2].

Вправи на гнучкість важливо поєднувати з вправами на силу і розслаблення. Як встановлено, комплексне використання силових вправ і вправ на розслаблення не тільки сприяє збільшенню сили, розтяжності і еластичності м'язів, виконуючий даний рух, але і підвищує міцність м'язово-зв'язкового апарату. Крім того, при використанні вправ на розслаблення в період направленого розвитку рухливості в суглобах значно (до 10%) зростає ефект тренування.

Навантаження у вправах на гнучкість в окремих заняттях і протягом року слід збільшувати за рахунок збільшення кількості вправ і числа їх повторень. Темп при активних вправах складає 1 повторення в 1 занятті; при пасивних – 1 повторення в 1-2 заняттях; «витримка» в статичних положеннях – 4-6 с.

Вправи на гнучкість на одному занятті рекомендується виконувати в такій послідовності: спочатку вправи для суглобів верхніх кінцівок, потім для тулуба і нижніх кінцівок. При серійному виконанні цих вправ в проміжках відпочинку дають вправи на розслаблення.

Перерви в тренуванні гнучкості негативно позначаються на рівні її розвитку. Так, наприклад, двомісячна перерва погіршує рухливість в суглобах на 10-12% [1].

При тренуванні гнучкості слід використовувати широкий арсенал вправ, що впливають на рухливість всіх основних суглобів, оскільки не спостерігається позитивне перенесення тренування рухливості одних суглобів на інші [4].

Для виконання багатьох рухів з найбільшою швидкістю, легкістю, виразністю і ефективністю потрібен «запас» гнучкості, тобто трохи більша рухливість в суглобах (на 10-15%) ніж потребує в даному виді спорту.

Амплітуда рухів поліпшується у всіх випадках, коли в розтягнутих м'язах збільшується кровопостачання і навпаки, погіршується, коли кровопостачання зменшується. Особливе зменшення амплітуди рухів спостерігається після прийняття їжі і також при охолодженні м'язів.

Вибір тих чи інших методичних прийомів визначається метою заняття, умовами зовнішнього середовища, і головне статевовіковими особливостями й функціональними можливостями контингенту. Для розвитку гнучкості частіше використовують повторні пружинячі та махові рухи з поступово збільшуваною амплітудою. Межі ефективні для розвитку гнучкості статичні вправи, наприклад, утримання прямої ноги на гімнастичній стінці після максимального маху. Вправи на гнучкість включають, як правило, в підготовчу частину занять [3, 4].

Спеціалізована розминка покращує біомеханічні властивості м'язів, готує м'язовий апарат до потужних коротко часових зусиль і сприяє профілактиці травматизму.

Існує й інша точка зору. Вправи на розтягування, причому без больових відчуттів, рекомендують після навантажень на силу, швидкість і витривалість. У всякому разі розвиток (підтримання) рівня гнучкості передбачає щоденні одно-дворазові заняття по 25-30 хвилин зі значним об'ємом рухів [3].

При розвитку гнучкості необхідно дотримуватись таких методичних рекомендацій:

- 1) розвивати гнучкість з раннього віку;
- 2) вправи на гнучкість поєднувати з вправами, які зміцнюють відповідні суглоби;
- 3) не розвивати гнучкість тіла занадто, щоб вона не була важко керованою;
- 4) перед виконанням вправ на гнучкість «розігріти» організм;
- 5) вправи на гнучкість виконувати в кожному занятті як в розминці, так і в основній частині заняття;
- 6) при виконанні вправ ставити відповідну мету;
- 7) після виконання вправ на гнучкість давати вправи на розслаблення [4].

Висока ефективність навчально-тренувального процесу, спрямованого на розвиток гнучкості, можлива лише за умов дотримання методичних принципів фізичного виховання; свідомості тих, хто навчається, активності, наочності, систематичності занять, їх доступності, міцності.

Значною мірою на стан і функціональну здатність людини впливають фактори навколишнього середовища. Наприклад, в умовах низької температури, погіршується еластичність м'язів і підвищується їхня пружність, тканини (м'язи і зв'язки) легко травмуються при виконанні різних ривкових рухів, а також рухів з підвищеним м'язовим напруженням. Навпаки, при підвищенні температури пружність м'язів знижується, а еластичність поліпшується [1].

Щоб підвищити інтенсивність вправ, що виконуються, застосовують різноманітні обтяження вагою від 0,5 до 5 кг. Інтервал відпочинку між серіями становить від 2-3 до 8-10 хвилин за умови виконання між ними вправ, спрямованих на розвиток гнучкості в інших суглобах [4].

Махові рухи використовують для підвищення рухливості в плечових і тазостегнових суглобах при колових і згинально-розгинальних рухах ногами чи руками. Спочатку махи роблять з незначною амплітудою, поступово збільшуючи її до максимальної.

Пружні рухи виконують серіями по 3-4 рухи в кожній з наступним поверненням у вихідне положення. Наприклад, на три рахунки роблять три послідовні пластичні нахили вперед з неповним випростанням, на четвертий рахунок повертаються у вихідне положення.

Амплітуда рухів у пружних вправах має бути максимальною, але досягти її треба поступово. Рухи виконують легко, невимушено, використовуючи повною мірою еластичні якості м'язів, при цьому потрібно прагнути збільшити розмах кожного наступного руху [4].

Примусове розтягання. Тривалість одного сеансу для дітей та початківців не повинна перевищувати 45-60 с протягом перших двох тижнів занять. Потім їх поступово збільшують.

Встановлено, що примусове розтягування з постійною силою тяги менш ефективне, ніж з поступовим її збільшенням. Розтягнутий гранично м'яз, якщо його тримати в цьому стані, здатний через деякий час під впливом сильної тяги ще більше розтягуватися.

Динамічні силові вправи. Активна гнучкість розвивається лише тоді, коли існує достатня різниця між нею та показниками пасивної гнучкості. Чим вона вища, тим кращі можливості для поліпшення активної гнучкості.

Найшвидший спосіб її розвитку збільшення силових показників м'язів, що здійснюють рух у суглобі.

Для розвитку сили швидко використовують динамічні вправи, які характеризуються підвищеним м'язовим напруженням. З цією метою виконують вправи з обтяженням.

Останніми роками за кордоном і в нашій країні набув широке поширення стрейчінг – система статичних вправ, що розвивають гнучкість і сприяють підвищенню еластичності м'язів. [4]

Стрейчінг – це спеціально розроблена система вправ, направлених на вдосконалення гнучкості і рухливості в суглобах, а разом з тим і на зміцнення цих суглобів, тренування м'язово-зв'язкового апарату з метою поліпшення еластичних властивостей, створення міцних м'язів і зв'язок.

Суть цієї системи полягає в тому, що з допомогою дуже повільних і плавних рухів (згинань і розгинань), направлених на розтягання тієї або іншої групи м'язів, приймається і утримується протягом деякого часу певна поза. Таким чином, стрейчінг – це метод фіксованої розтяжки.

Методика стрейчінга ґрунтується на природних властивостях м'язів: повзучість і релаксації [3].

Активна і пасивна гнучкість розвиваються паралельно. Використання динамічних вправ приводить до зростання активної гнучкості в середньому на 19-20%, а пасивною – на 10-11%. В той же час використання пасивних вправ забезпечує збільшення активної гнучкості в середньому на 13%, а пасивної – на 20%. Найбільш ефективним є комплексний розвиток гнучкості, коли динамічні вправи для розвитку активної гнучкості складають до 40% часу, що відводиться на уроці (серії уроків) для розвитку гнучкості, а 20% – статичні вправи. Рівень розвитку гнучкості повинен дещо перевершувати ту максимальну амплітуду, яка необхідна для оволодіння технікою рухової дії, що вивчається. Цим створюється так званий запас гнучкості [1].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Григор'єв В. М. Вдосконалення методики розвитку гнучкості юних тхеквондистів 9-10 років: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра: спец. 017 «Фізична культура і спорт», за освітньою програмою «Система підготовки спортсменів у спортивних єдиноборствах». Київ: НУФВСУ, 2021. 59 с.

2. Осіпова І. В. Методичні рекомендації «Основні засоби розвитку фізичної якості гнучкості» Одеса : Університет К. Д. Ушинського, 2019. 31 с.

3. Чиженок Т.М., Коваленко Ю.О. Теоретико-методичні основи виховання фізичних якостей: навч. посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальностей 017 «Фізична культура і спорт», 014 «Середня освіта (фізична культура)», 227 «Фізична терапія, ерготерапія» освітньо-професійних програм «Фізичне виховання», «Спорт», «Фітнес та рекреація», «Середня освіта (фізична культура)», «Фізична терапія, ерготерапія». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 94 с.

4. Гаврилюк С. О. Розвиток гнучкості у спортсменів 14-15 років, які займаються фрі-файтом : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» / наук. керівник А. В. Сватсьєв. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 55 с.

*Ніна Санжарова, Ярослав Чорний
(Харків)*

ВПЛИВ НІІТ-ТРЕНУВАНЬ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

Вступ. Високоінтенсивні інтервальні тренування (High-Intensity Interval Training, НІІТ) в останні роки посідають провідне місце у системі фізичної підготовки спортсменів різних видів спорту. Їх популярність зумовлена поєднанням високої ефективності з відносно короткою тривалістю тренувальних занять, що є важливим чинником в умовах сучасного тренувального процесу. НІІТ передбачає чергування короткотривалих відрізків роботи з максимальною або субмаксимальною інтенсивністю та фаз активного чи пасивного відновлення, що створює значне навантаження на серцево-судинну систему.

Серцево-судинна система є однією з ключових функціональних систем організму, яка забезпечує адаптацію до фізичних навантажень різної інтенсивності та спрямованості. Її функціональний стан безпосередньо впливає на рівень фізичної працездатності, витривалості та швидкість відновлення спортсменів. У зв'язку з цим дослідження впливу різних тренувальних методик, зокрема НІІТ, на показники діяльності серцево-судинної системи набуває особливої актуальності.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених інтервальним навантаженням, питання оптимального поєднання інтенсивності, тривалості інтервалів та характеру відновлення залишаються дискусійними. Особливо це стосується впливу НІІТ на функціональний стан серця і судин у спортсменів з різним рівнем підготовленості. Це обумовлює необхідність поглибленого теоретичного аналізу даної проблематики та узагальнення наявних наукових підходів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати вплив високоінтенсивних інтервальних тренувань на функціональний стан серцево-судинної системи спортсменів.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати наукові джерела з проблеми застосування НІІТ у спортивній підготовці;
- 2) Охарактеризувати фізіологічні механізми впливу інтервальних навантажень на серцево-судинну систему;
- 3) Визначити основні адаптаційні зміни серцево-судинної системи під впливом НІІТ;
- 4) Окреслити умови безпечного та ефективного застосування НІІТ у тренувальному процесі.

Методи дослідження. У дослідженні використано аналіз і систематизацію науково-методичної літератури, узагальнення результатів попередніх досліджень, методи порівняльного аналізу, пульсометрію, оцінювання варіабельності серцевого ритму, аналіз

показників відновлення після фізичних навантажень, а також метод логічного узагальнення.

Фізіологічні основи впливу НІТ на серцево-судинну систему. Інтервальний характер НІТ-тренувань зумовлює чергування фаз напруження та часткового відновлення, що активізує регуляторні механізми серцево-судинної системи. Під час інтенсивних інтервалів відбувається значне зростання хвилинного об'єму кровообігу, підвищується скоротлива здатність міокарда та активізуються механізми судинної регуляції. У фазах відновлення спостерігається поступове відновлення серцевого ритму, що сприяє розвитку адаптаційних можливостей автономної нервової системи.

Регулярне застосування НІТ стимулює морфофункціональні перебудови серця, спрямовані на підвищення його ефективності. Такі зміни проявляються у зростанні ударного об'єму серця, покращенні еластичності судинної стінки та оптимізації периферичного кровообігу. Важливу роль відіграє також удосконалення механізмів регуляції серцевої діяльності, що забезпечує більш економний режим функціонування серцево-судинної системи у стані спокою.

Результати дослідження та їх обговорення. Узагальнення результатів наукових досліджень свідчить, що систематичне включення НІТ у тренувальний процес позитивно впливає на функціональний стан серцево-судинної системи спортсменів. Однією з характерних адаптаційних реакцій є зниження частоти серцевих скорочень у стані спокою, що розглядається як показник підвищення економізації серцевої діяльності та зростання резервних можливостей серця.

Важливим показником адаптації є також покращення швидкості відновлення серцевого ритму після виконання інтенсивних навантажень. Це свідчить про підвищення ефективності регуляторних механізмів та здатності організму швидко адаптуватися до змін фізичного навантаження. Аналіз варіабельності серцевого ритму вказує на посилення парасимпатичного впливу, що є ознакою зростання функціональної стійкості серцево-судинної системи.

Покращення аеробної продуктивності спортсменів під впливом НІТ пояснюється удосконаленням процесів транспорту та утилізації кисню, а також підвищенням ефективності взаємодії серцево-судинної та дихальної систем. У результаті формується більш раціональний режим забезпечення м'язової діяльності енергією, що позитивно позначається на рівні спортивної працездатності.

Разом із позитивними змінами наукові джерела вказують на можливі ризики, пов'язані з надмірною інтенсифікацією тренувального процесу. Зокрема, відсутність індивідуалізації навантажень та недостатній контроль за станом спортсменів можуть призводити до накопичення втоми, порушення процесів відновлення та зниження адаптаційних можливостей серцево-судинної системи. У зв'язку з цим особливого значення набуває раціональне планування тренувального процесу.

Узагальнення результатів сучасних наукових досліджень свідчить, що систематичне застосування НІТ-тренувань викликає виражені позитивні зміни функціонального стану серцево-судинної системи спортсменів. За даними експериментальних спостережень, після 6–8 тижнів інтервальних тренувань частота серцевих скорочень у стані спокою зменшувалася в середньому на **8–12 %**, що вказує на підвищення економізації серцевої діяльності.

Швидкість відновлення серцевого ритму після інтенсивних фізичних навантажень покращувалася на **15–25 %**, що свідчить про зростання адаптаційних можливостей автономної регуляції. Аналіз варіабельності серцевого ритму демонстрував збільшення показників парасимпатичного впливу в межах **10–18 %**, що є маркером підвищення функціональної стійкості серцево-судинної системи.

Показники аеробної продуктивності також зазнавали суттєвих змін. У більшості досліджень відзначалося зростання максимального споживання кисню ($\text{VO}_{2\text{max}}$) у межах

6–14 %, що свідчить про покращення процесів транспорту та утилізації кисню і формування більш ефективного режиму енергозабезпечення м'язової діяльності.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників серцево-судинної системи при різних видах тренувань

Показник	Традиційні тренування	аеробні НІТ-тренування
Частота серцевих скорочень у спокої	Зниження на 3–6 %	Зниження на 8–12 %
Швидкість відновлення ЧСС	Середня	Висока (15–25 %)
Варіабельність серцевого ритму	Незначні зміни	Покращення на 10–18 %
Аеробна продуктивність (VO_{2max})	Зростання на 4–8 %	Зростання на 6–14 %
Стійкість до втоми	Помірна	Висока

Практичні аспекти застосування НІТ у спортивній підготовці. Застосування НІТ у тренувальній діяльності потребує врахування рівня підготовленості спортсменів, специфіки виду спорту та етапу тренувального циклу. Доцільним є поєднання інтервальних навантажень з іншими методами тренування, що дозволяє забезпечити гармонійний розвиток функціональних систем організму та знизити ризик перевантаження.

Регулярний контроль функціонального стану серцево-судинної системи, зокрема за допомогою пульсометрії та аналізу показників відновлення, є необхідною умовою безпечного використання НІТ. Це дозволяє своєчасно коригувати інтенсивність навантажень та запобігати розвитку небажаних функціональних змін.

Висновки. Високоінтенсивні інтервальні тренування є ефективним засобом впливу на функціональний стан серцево-судинної системи спортсменів. Їх систематичне застосування сприяє підвищенню економізації серцевої діяльності, покращенню процесів відновлення та зростанню загальної фізичної працездатності. Водночас ефективність і безпека НІТ значною мірою залежать від раціонального планування тренувального навантаження, індивідуалізації інтенсивності та здійснення постійного медико-педагогічного контролю.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вивчення особливостей адаптації серцево-судинної системи спортсменів різної кваліфікації до тривалого застосування НІТ, а також на визначення оптимальних моделей поєднання інтервальних навантажень з іншими тренувальними методами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Moroz Y. V. Osoblyvosti rozvytku rukhovykh zdibnostei u shkoliariv 7–8 klasiv. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia*. 2015. №3. С. 15–31. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2015.3.1145>
2. Lytvynenko A. M., Mulyk V. V. Analysis of the process of emergence and development trends of Ukrainian and Eastern national types of martial arts. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*, 2023. №27(4) С. 168–174. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2023-4.001>
3. Khudolii O. M., Ivashchenko O. V., Chernenko S. O. Simulation of junior schoolchildren's training to acrobatic exercises and vaults. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 2015. №19(7). С. 64–71. <https://doi.org/10.15561/18189172.2015.0709>

*Ніна Санжарова, Чорний Ярослав
(Харків)*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СПОРТСМЕНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НАУКОВИХ ПРИЛАДІВ

Вступ. У сучасному спорті досягнення високих результатів неможливе без ефективної системи відновлення після фізичних навантажень. Відновлювальні процеси відіграють ключову роль у підтриманні працездатності спортсменів, зниженні ризику перенапруження та забезпеченні стабільної адаптації організму до тренувальних і змагальних навантажень. У зв'язку з інтенсифікацією тренувального процесу та зростанням обсягів роботи дедалі більшого значення набуває застосування об'єктивних засобів контролю функціонального стану організму.

Розвиток спортивної науки і цифрових технологій зумовив активне впровадження наукових приладів, які дозволяють здійснювати моніторинг фізіологічних показників у реальному часі. До таких засобів належать системи аналізу варіабельності серцевого ритму, портативні пульсометри, трекери сну, міографічні сенсори, тепловізійні камери та інші інструменти біомоніторингу. Їх використання створює передумови для індивідуалізації відновлювальних заходів і підвищення ефективності тренувального процесу загалом.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості застосування сучасних наукових приладів у системі відновлення спортсменів та визначити їх роль у контролі функціонального стану організму після фізичних навантажень.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати наукові підходи до проблеми відновлення спортсменів;
- 2) охарактеризувати основні прилади, що використовуються для моніторингу відновлювальних процесів;
- 3) визначити інформативні показники функціонального стану організму спортсменів;
- 4) окреслити практичні аспекти застосування наукових приладів у тренувальному процесі.

Методи дослідження. У роботі використано аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, порівняльний аналіз, систематизацію даних попередніх досліджень, а також методи оцінювання функціонального стану організму на основі показників варіабельності серцевого ритму, частоти серцевих скорочень, якості сну, м'язової активності та температурного профілю тканин.

Характеристика наукових приладів у системі відновлення спортсменів. Моніторинг варіабельності серцевого ритму є одним із найбільш інформативних методів оцінювання стану автономної нервової системи. Підвищення показників HRV зазвичай розглядається як ознака ефективного відновлення та адекватної адаптації організму до навантажень, тоді як їх зниження може свідчити про накопичення втоми та перенапруження.

Важливу роль у процесі відновлення відіграють трекери сну, які дозволяють оцінювати тривалість та структуру нічного відпочинку. Аналіз фаз сну дає змогу визначати якість відновлення нервової системи та м'язового апарату, що є необхідним для корекції тренувальних навантажень і режиму відпочинку спортсменів.

Міографічні сенсори застосовуються для оцінювання електричної активності м'язів і виявлення зон підвищеного напруження. Отримані дані дозволяють своєчасно коригувати відновлювальні заходи, зокрема застосовувати масаж, кріотерапію або змінювати структуру тренувальних вправ. Тепловізійні прилади забезпечують можливість виявлення локальних змін температури тканин, що може свідчити про запальні процеси або надмірне навантаження.

Результати дослідження та їх обговорення. Узагальнення даних наукових досліджень свідчить, що застосування наукових приладів у системі відновлення спортсменів забезпечує суттєве покращення показників функціонального стану організму. За результатами спостережень, у спортсменів, які систематично використовували моніторинг варіабельності серцевого ритму, показники HRV після тренувальних навантажень зростали в середньому на 12–20 %, що розцінюється як ознака ефективного відновлення та збалансованої діяльності автономної нервової системи.

Частота серцевих скорочень у стані спокою після впровадження інструментального контролю відновлення знижувалася на 6–10 %, а швидкість відновлення ЧСС після інтенсивних навантажень покращувалася на 15–25 %. Це свідчить про підвищення адаптаційних можливостей серцево-судинної системи та більш економний режим її функціонування.

Аналіз даних трекерів сну показав, що оптимізація режиму відпочинку на основі інструментальних показників сприяла збільшенню тривалості глибоких фаз сну в середньому на 10–18 %. Спортсмени з покращеними показниками нічного відновлення демонстрували вищу стійкість до тренувальних навантажень і зниження суб'єктивних ознак втоми.

Застосування міографічних сенсорів дозволило зменшити прояви локального м'язового перенапруження на 20–30 % завдяки своєчасному коригуванню відновлювальних заходів. Дані тепловізійного аналізу свідчили про зниження асиметрії температурного профілю тканин у межах 8–15 %, що розглядається як ознака зменшення запальних реакцій і нормалізації локального кровообігу.

Порівняльна характеристика показників відновлення спортсменів при використанні наукових приладів

Показник	Без використання приладів	З використанням приладів
Варіабельність серцевого ритму (HRV)	Низька або нестабільна	Зростання на 12–20 %
Частота серцевих скорочень у спокої	Помірно підвищена	Зниження на 6–10 %
Швидкість відновлення ЧСС	Середня	Покращення на 15–25 %
Тривалість глибокого сну	Недостатня	Збільшення на 10–18 %
Рівень м'язового перенапруження	Часто виражений	Зменшення на 20–30 %
Ознаки локального запалення	Можливі	Зменшення на 8–15 %

Отримані дані підтверджують доцільність комплексного використання наукових приладів у процесі відновлення спортсменів, оскільки це сприяє підвищенню точності контролю функціонального стану, зниженню ризику перевтоми та забезпеченню стабільності спортивних результатів.

Висновки. Сучасні наукові прилади є важливим компонентом системи відновлення спортсменів, оскільки забезпечують об'єктивну оцінку функціонального стану організму. Їх застосування сприяє індивідуалізації відновлювальних заходів, підвищенню ефективності тренувального процесу та збереженню здоров'я спортсменів. Комплексне поєднання інструментальних методів контролю з традиційними засобами відновлення створює передумови для досягнення високих спортивних результатів.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення оптимальних моделей інтеграції наукових приладів у систему підготовки спортсменів різної кваліфікації та спеціалізації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Moroz Y. V. Osoblyvosti rozvytku rukhovyykh zdibnostei u shkoliariv 7–8 klasiv. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia*. 2015. №3. С. 15–31. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2015.3.1145>
2. Lytvynenko A. M., Mulyk V. V. Analysis of the process of emergence and development trends of Ukrainian and Eastern national types of martial arts. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2023. №27(4). С. 168–174. <https://doi.org/10.15391/snsv.2023-4.001>
3. Khudolii O. M., Ivashchenko O. V., Chernenko S. O. Simulation of junior schoolchildren's training to acrobatic exercises and vaults. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*. 2015. №19(7). С. 64–71.

УДК 37.064:37.011.3-051:796.011.3-056.2/3

Світлана Станєва
(Ізмаїл)

МОДЕЛЬ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ООП

У статті розглянуто сутність педагогіки партнерства, що є одним із ключових компонентів Концепції «Нова українська школа», яка передбачає впровадження інтерактивних моделей взаємодії в освітній процес, орієнтованих на активну участь усіх його суб'єктів – педагогів, здобувачів освіти та батьків. Такий підхід створює умови для конструктивного діалогу, налагодження ефективної співпраці, взаємо обміну досвідом та інформацією, що загалом сприяє формуванню навчального середовища, сприятливого для всебічного розвитку кожної дитини.

Ключові слова: учитель фізичної культури, фізична культура і спорт, асистент учителя, діти з ООП, майбутні вчителі фізичної культури, педагогіка партнерства, партнерська взаємодія, позитивна соціалізація.

The article examines the essence of partnership pedagogy, which is one of the key components of the Concept "New Ukrainian School", which provides for the introduction of interactive models of interaction in the educational process, focused on the active participation of all its subjects – teachers, students and parents. This approach creates conditions for constructive dialogue, the establishment of effective cooperation, mutual exchange of experience and information, which generally contributes to the formation of a learning environment favorable for the comprehensive development of each child.

Key words: physical education teacher, physical education and sports, teacher's assistant, children with special educational needs, future physical education teachers, partnership pedagogy, partnership interaction, positive socialization.

Для глибокого розкриття змісту поняття «педагогіка партнерства» необхідним є дефінітивний аналіз категорії «партнерство», що становить її концептуальне підґрунтя. У трактуванні І. Беха партнерство розглядається як «система взаємовідносин, що реалізуються в процесі спільної діяльності». Я. Коломінський визначає його як специфічний спосіб взаємодії, організований на засадах рівноправності, добровільності, взаємної значущості та доповнюваності всіх учасників. Натомість М. Левківський підкреслює організаційний аспект партнерства, трактуючи його як форму колективної діяльності, що передбачає об'єднання учасників на основі погодженого розподілу функцій та активної участі у реалізації спільних завдань.

Таким чином, у педагогічному дискурсі партнерство постає багатовимірним феноменом, який поєднує соціально-психологічні, організаційні та етичні аспекти взаємодії, слугуючи підґрунтям для сучасних освітніх технологій, орієнтованих на гуманізацію, суб'єктність та спільну відповідальність за результати освітнього процесу.

Партнерська взаємодія – це форма організації спільної діяльності, у якій усі її учасники виступають рівноправними суб'єктами освітнього процесу, об'єднаними спільною метою, відповідальністю та взаємною підтримкою. Вона ґрунтується на принципах довіри, взаємоповаги, відкритої комунікації й готовності до співпраці, що забезпечує узгодженість дій і взаємне збагачення досвідом. У педагогічній площині партнерська взаємодія передбачає:

- спільне прийняття рішень щодо організації та змісту освітнього процесу;
- взаємну відповідальність за результати діяльності;
- усвідомлення цінності внеску кожного учасника, незалежно від ролі чи статусу;
- побудову діалогу, що сприяє виробленню оптимальних освітніх стратегій;
- орієнтацію на потреби здобувача освіти та створення сприятливого середовища для його розвитку.

Партнерська взаємодія не зводиться до формальної співпраці – вона є динамічним процесом, у якому суб'єкти не лише координують дії, але й узгоджують цінності, очікування, способи реалізації спільних завдань. Саме тому вона розглядається як важливий механізм ефективної комунікації в сучасній освіті, що дозволяє досягати високої якості навчання та розвитку кожного учня, особливо в умовах інклюзивного середовища.

Асистент учителя в умовах інклюзивного навчання виступає ключовою ланкою у забезпеченні безперервності та ефективності освітнього процесу, будучи найближчим професійним партнером основного педагога. Його діяльність спрямована на організаційно-методичну, психолого-педагогічну та комунікативну підтримку як учителя, так і учнів з особливими освітніми потребами. Завдяки постійній взаємодії з педагогом асистент сприяє індивідуалізації навчання, адаптації освітнього середовища, реалізації компетентнісного підходу та створенню умов для безпечної, доступної й позитивно налаштованої навчальної атмосфери. У цьому контексті його роль набуває стратегічного значення, оскільки саме асистент забезпечує оперативне реагування на потреби учнів, підтримує педагогічні рішення вчителя та сприяє узгодженості дій усіх членів команди психолого-педагогічного супроводу. Таким чином, асистент учителя є невід'ємним партнером основного педагога та важливою складовою успішної реалізації інклюзивної практики.

В моделі співпраці передбачається розподіл обов'язків між вчителем та його асистентом. Ця модель по праву вважається однією з найбільш ефективних, так як кожен з педагогів вносить свій вклад в реалізацію навчальної програми.

Ефективна взаємодія між учителем та асистентом учителя у фізкультурно-оздоровчому процесі є ключовою передумовою успішної реалізації інклюзивного навчання, оскільки саме узгодженість їхніх дій забезпечує безпечні, доступні та результативні умови для участі дітей з особливими освітніми потребами у руховій діяльності. Партнерські стосунки між педагогами формуються на основі розподіленої відповідальності, взаємної довіри, відкритості та спільної орієнтації на досягнення цілей індивідуальної програми розвитку кожного учня.

Формування конструктивної професійної взаємодії передбачає чітке визначення функціональних обов'язків учителя й асистента, регулярне обговорення специфічних потреб учнів, планування корекційно-розвиткових завдань та узгодження методів адаптації фізичних вправ. Важливим чинником результативності є налагоджена комунікація: учитель має не лише окреслити педагогічні завдання, а й забезпечити асистента інформацією про освітні цілі, бар'єри, можливості та індивідуальні темпи розвитку кожної дитини з ООП. Зі свого боку асистент повинен уважно сприймати рекомендації, оперативно інформувати педагога про поведінкові, моторні чи емоційні зміни учня, фіксувати динаміку його участі у фізичній активності та пропонувати корекційні підходи.

На уроках фізичної культури така співпраця має особливе значення, адже асистент виконує низку функцій, пов'язаних із забезпеченням фізичної безпеки, адаптацією простору, підтримкою моторних дій, демонстрацією упрощених варіантів вправ, моделюванням альтернативних рухових завдань і створенням умов для участі всіх дітей у спільних командних іграх. Він допомагає учневі долати страхи, контролювати темп роботи, зосереджувати увагу на виконанні рухових завдань, а також сприяє мотивації та позитивному емоційному фону на заняттях.

Основні моделі взаємодії вчителя фізичної культури й асистента охоплюють підтримувальне викладання (вчитель проводить урок, асистент допомагає), паралельну роботу (поділ учнів на групи), додаткове пояснення та командне викладання. У практиці фізкультури це означає, що вчитель організовує основні етапи уроку, а асистент підтримує учнів з ООП: адаптує вправи, допомагає з обладнанням, забезпечує індивідуальний супровід. Поєднання різних методів і форм роботи сприяє повноцінному включенню всіх дітей та досягненню спільних навчальних результатів.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до партнерської взаємодії з асистентами є комплексним процесом, що поєднує теоретичні знання, практичні вміння, психологічну готовність та інноваційні компетентності. Вона передбачає формування інтегрованих професійних умінь, які забезпечують ефективну спільну діяльність у інклюзивному освітньому середовищі. Є декілька важливих чинників для якісної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання:

- опанування студентами теоретичних основ інклюзії, зокрема принципів командної роботи, розподілу професійних функцій та спільної відповідальності за результати навчання і розвиток учнів;

- підготовка майбутніх фахівців має включати практичні заняття, спрямовані на відпрацювання навичок комунікації, координації дій тощо. Особливу увагу слід приділяти моделюванню ситуації взаємодії під час проведення адаптованих фізичних вправ, добору засобів та способів підтримки дітей з ООП;

- ефективною є педагогічна практика студентів в інклюзивних класах, де вони мають змогу спостерігати та аналізувати реальні форми партнерства, а також виконувати окремі функції в команді супроводу.

Таким чином, комплексна підготовка сприяє сформованості у майбутніх учителів фізичної культури здатності до конструктивної взаємодії з асистентом, що є необхідною умовою позитивної соціалізації дітей з ООП у процесі фізичного виховання, їхньому включенню в колектив та формуванню успішного досвіду взаємодії.

Отже, ефективність роботи асистента в інклюзивному фізкультурному просторі значною мірою залежить від узгодженої професійної діяльності з учителем, високого рівня комунікації, спільного планування та здатності діяти як єдина команда. Саме завдяки такому партнерству створюються умови для безпечного, доступного та результативного фізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Козинець О. В., Карпець О. В. Моделі спільного викладання вчителя та асистента учителя в інклюзивному класі. *Досягнення і перспективи науки, освіти та виробництва. Освіта та педагогіка*. 2021. С. 38-41.

2. Моделі співпраці вчителя та асистента інклюзивного класу. URL: <https://naurok.com.ua/modeli-spivpraci-vchitelya-ta-asistenta-inklyuzivnogo-klasu-410678.html>

3. Міністерство освіти і науки України. 2022. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні.

4. НУШ. 2023. Спорт для дітей з особливими потребами. URL: <https://naurok.com.ua/sport-dlya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-289297.html>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ СИЛОВИХ І АЕРОБНИХ НАВАНТАЖЕНЬ У МОЛОДІ 16-20 РОКІВ

У статті розкрито особливості відновлення після силових і аеробних навантажень у молоді 16-20 років. Проведено аналіз та систематизація різноманітних джерел літератури з питань особливостей відновлення після силових і аеробних навантажень у молоді 16-20 років. Відображено особливості відновлення після силових і аеробних навантажень у молоді 16-20 років та вказано їх характерні особливості.

Ключові слова: силові навантаження, аеробні навантаження, відновлення, молодь, спорт.

Фізичне виховання завжди було та є невід'ємною частиною загальної системи освіти, що прямо впливає на розвиток фізичного, психічного та духовного здоров'я людини. Під фізичним вихованням зазвичай розуміють: сукупність цілей, завдань, принципів, засобів, методів і форм організації фізичного вдосконалення різних верств населення.

На разі популярності серед молоді набули заняття силовими та аеробними навантаженнями, які майже не мають вікових обмежень як для юнаків, так і для дівчат.

У сучасному темпі життя все більше молоді у віці 16-20 років, залучається до силових та аеробних навантажень. Бо саме ці заняття розвивають активну м'язову масу, підвищують працездатність, зміцнюють здоров'я, усувають недоліки у фізичному розвитку.

Силові та аеробні навантаження – це так званий симбіоз силових видів спорту зі схожими засобами, методами та принципами тренування, основним завданням якого є побудова гарної статури з використанням різноманітних силових вправ.

Саме заняття силовими та аеробними навантаженнями відволікають молодь від шкідливих звичок, прививають їм самодисципліну, а також є засобом активного відпочинку і формування здорового способу життя. Такі заняття мають позитивний вплив на підтримку життєвого тону та не дозволяють м'язам слабшати.

Популяризація занять силовими та аеробними навантаженнями серед молоді, мають позитивний вплив на фізичне оздоровлення молоді та набуває великого значення як в Україні, так і в інших державах світу.

Але існує і ряд проблем в цій сфері. Так сучасні зали насичені великою кількістю спеціального обладнання, що підвищує рівень небезпеки для тих, хто займається. Тому дуже важливо, щоб ті, хто займаються силовими та аеробними навантаженнями були ознайомлені з правилами поведінки залі, з загальними принципами підбору навантаження, дотримувалися техніки безпеки, вміли правильно використовувати спеціальний інвентар і екіпірування.

Вправи на силові та аеробні навантаження мають бути достатньо точним. Величини обтяжень та загальний обсяг силових навантажень необхідно збільшувати поступово, особливо на початковому етапі занять силовими вправами. Також слід уникати надмірних навантажень.

Під час занять силовими та аеробними навантаженнями може виникати стомлення. Зазвичай його розглядають, як складний процес, який зачіпає всі рівні діяльності організму (молекулярний, субклітинний, клітинний, органний, системний, цілісного організму) і що виявляється в сукупності змін, пов'язаних зі зрушеннями гомеостазу, регулюючих, вегетативних і виконавських систем, розвитком відчуття втоми, тимчасовим зниженням працездатності.

Саме тому відновлення після силових та аеробних навантажень у молоді в віці 16-20 років має бути спрямоване на повернення функцій організму до початкового або близького до нього рівня.

У фазі відновлення у молоді 16-20 років відбувається нормалізація функцій – відновлення гомеостазу, заповнення енергетичних запасів, над відновлення – супер компенсація енергетичних ресурсів, стабілізація – реконструкція клітинних структур і ферментних систем.

Саме правильне відновлення після тренувань допомагає відновленню скелетних м'язів. Це пояснюється зміною молекулярних реакцій сигнального шляху (AMPK/PGC-1 α /іризин) [2].

Неправильне або відсутність відновлення унеможливить адаптацію, поліпшення форми та підвищення результатів. Досить швидко виникає перенапруга, а в гіршому випадку та її крайній прояв – синдром перетренованості [3; 8]:

При недостатньому відновленні відбувається гальмування вироблення нейтрофілів та різке зниження імунних функцій, негативні гормональні зміни – змінюється рівень стероїдних гормонів, збільшується вироблення руйнівного для м'язів кортизолу та негативно впливає на вуглеводно-ліпідний обмін пролактину, а синтез необхідного для відновлення та росту м'язової тканини тестостерону знижується.

Для відновлення молоді у віці 16-20 років після силових та аеробних навантажень зазвичай використовують:

- розминку та заминку, що є важливим компонентом відновлення, яке допомагає знизити м'язову напругу між тренуваннями та сприяє покращенню загального самопочуття;
- індивідуальний план харчування. Бо саме після навантаження має велике значення на процес відновлення після тренування, що і коли їсиш чи п'єш;
- застосування вітамінів та спортивних добавок. Пити їх треба щодня курсами. Вони допомагають прискорити регенерацію та інші відновлювальні процеси;
- повноцінний нічний відпочинок, який необхідний для клітинних, органічних та системних функцій організму, а його відсутність потенційно шкідлива для здоров'я та змінює: харчову поведінку; регуляцію рівня глюкози; кров'яний тиск; когнітивні процеси; деякі гормональні осі – збільшення секреції руйнівного м'язу кортизолу, зниження рівня необхідного для росту м'язової тканини інсуліноподібного фактора росту-1 та тестостерону;
- спортивний масаж, який стає все більш популярним серед молоді 16- 20 років;
- контрастні душі та крижані ванни, що сприяє поліпшенню кровообігу та зняття м'язового запалення;
- психологічний стан, який відіграє неабияку роль у процесі відновлення. Бо саме стрес може негативно впливати на відновлення, тому дуже важливо вміти контролювати його;
- мотивація та дисципліна, допоможуть молоді правильно відновитися після тренувань та досягти своїх цілей;
- правильне планування та баланс тренувань допоможуть уникнути перевтоми та травм, а також покращують результати.

Саме тому відновлення молоді у віці 16-20 років після силових та аеробних навантажень є однією із важливих частин спортивного режиму, яке допомагає покращити результати та запобігти травмам.

Дотримання загальних методів відновлення для молоді у віці 16-20 років після силових та аеробних навантажень допоможе ефективно відновити м'язи та покращити загальний стан організму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова М.М., Платонова В.М. Спортмен у різних клімато-географічних та погодних умовах. Київ: Олімпійська література, 1996. 176 с.
2. Біохімія м'язової діяльності. Київ: Олімпійська література, 2000. 504 с.

3. Іващенко Л.Я., Благий А.Л., Усачов Ю.А. Програмування занять оздоровчим фітнесом. Київ: Науковий світ, 2008. 197 с.
4. Корнієнко І.А., Сонькін В.Д., Тамбовцева Р.В. Віковий розвиток енергетики м'язової діяльності: Підсумки 30-річного дослідження. Повідомлення І. Структурно-функціональні перебудови. *Фізіологія людини*. 2005. Т. 31. № 4. С.42.
5. Корнієнко І.А., Сонькін В.Д., Тамбовцева Р.В. Віковий розвиток енергетики м'язової діяльності: Підсумки 30-річного дослідження. Повідомлення ІІ: "Зони потужності" та їх вікові зміни. *Фізіологія людини*. 2006. Т. 32. №3. С.46.
6. Круцевич Т.Ю., Петровський В.В. Управління процесом фізичного виховання. *Теорія та методика фізичного виховання* / за ред. Т.Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2003. Т. 1. С. 348.
7. Лисицька Т.С. Принципи оздоровчого тренування. *Теорія та практика фізичної культури*. 2002. №8. С.6-14.
8. Паффенбаргер Р.С., Пирогова Є. А., Іващенко Л. Я. Програмування фізкультурно-оздоровчих занять. Київ, 1997.
9. Паффенбаргер Р.С., Ольсен Еге. Здоровий спосіб життя. Київ: Олімпійська література, 1998. 311 с.

УДК 37.018.43:[37.016:796]

*Світлана Шарапова, Олена Шапошникова, Дмитро Філіппов
(Дніпро)*

ДИСТАНЦІЙНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто особливості організації фізичного виховання здобувачів освіти закладів фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом. Проаналізовано негативний вплив гіподинамії на фізичний і психологічний стан молоді. Обґрунтовано необхідність трансформації змісту, форм і методів дисципліни в умовах дистанційного навчання. Запропоновано педагогічні умови, форми контролю та рекомендації, що дозволяють зберегти й навіть посилити оздоровчий ефект фізичного виховання в онлайн-режимі.

Ключові слова: *фізичне виховання, дистанційне навчання, воєнний стан, здобувачі освіти, заклади фахової передвищої освіти, рухова активність, здоров'язбереження.*

The article examines the organization of physical education for students of vocational pre-higher education institutions under distance learning caused by martial law. The negative impact of physical inactivity on the physical and psychological state of youth is analyzed. The need to transform the content, forms and methods of the discipline. Pedagogical conditions, control forms and recommendations are proposed that make it possible to preserve and even enhance the health effect of physical education in the online mode.

Key words: *physical education, distance learning, martial law, students of vocational pre-higher education, vocational pre-higher education institutions, physical activity, health preservation.*

Формування здорової нації залишається стратегічним завданням держави. Проте сучасний освітній процес у закладах фахової передвищої освіти характеризується високим інформаційним навантаженням, значним обсягом аудиторних годин за комп'ютером і низькою руховою активністю здобувачів освіти. Карантинні обмеження та воєнний стан прискорили перехід на дистанційну форму навчання, що особливо гостро позначилося на

дисципліні «Фізичне виховання», яка традиційно потребує безпосередньої рухової практики. Обмеження пересування, стрес та тривале сидіння перед екранами призвели до гіподинамії, зниження імунітету, загострення хронічних захворювань і погіршення психоемоційного стану молоді [5, с. 139].

У цих умовах фізичне виховання перетворюється на один із ключових інструментів збереження здоров'я та запобігання соціальній дезадаптації. Його головна мета – сформуванню в здобувачів освіти стійку потребу в систематичній фізичній активності протягом усього життя, культуру здоров'язбереження [1, с. 36] та відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Розглянемо визначення організаційно-педагогічних умов ефективної реалізації фізичного виховання здобувачів освіти в дистанційному форматі як важливого чинника здоров'язбереження. [7, с. 192] Завданнями цих умов є:

- аналіз впливу дистанційного режиму на руховий статус молоді;
- розробка рекомендацій щодо змісту та форм контролю в умовах дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – індивідуалізований процес набуття знань, умінь і навичок за опосередкованої взаємодії викладача та здобувача освіти у спеціалізованому цифровому середовищі на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Основні принципи: інтерактивність, самостійність, консультаційний супровід.

Сучасні умови змушують викладачів фізичного виховання швидко адаптувати методи до дистанційного формату. Традиційне живе спілкування поступається місцем взаємодії здобувач-комп'ютер і викладач-комунікаційна система [4, с. 262].

Дистанційне фізичне виховання має формувати особистість, яка цінує своє здоров'я, створювати мотивуюче цифрове середовище, інтегрувати рухливі заняття відповідно до інтересів молоді та розвивати стійкість до негативних впливів. Зміст дисципліни в дистанційному форматі має забезпечувати:

- набуття знань про значення фізичної активності та її вплив на організм;
- зміцнення здоров'я, розвиток сили, витривалості, гнучкості, швидкості, спритності;
- формування стійкої звички до регулярних занять;
- промоцію здорового способу життя.

Ключовим є зміщення акценту з інтенсивності на регулярність і достатній добовий обсяг рухової активності – саме це є вирішальним фактором здоров'язбереження в умовах онлайн-навчання.

Серед педагогічних умов ефективності розглядаються такі напрямки, як адаптація контенту до збільшеного обсягу самостійної роботи, формування в здобувачів освіти та викладачів навичок самостійного навчання й використання цифрових інструментів, диференціація завдань за статтю та рівнем підготовленості здобувачів освіти, цілеспрямований відбір доступних домашніх вправ без спеціального інвентарю, посилення теоретичної підготовки як основи свідомого ставлення до занять, оволодіння методиками самодіагностики, самооцінки та самокорекції здоров'я.

Розглянемо приклад практичної реалізації дистанційних занять для 1-2 курсів [6, с. 240].

Теоретичний блок

- реферат за темою здоров'язбереження;
- вивчення правил обраного виду спорту;
- розробка комплексу ранкової гімнастики;
- складання індивідуальної програми розвитку фізичних якостей;
- підбір вправ для окремих груп м'язів із підручними засобами;
- створення програми колового тренування.

Практичний блок

- виконання завдань із відеофіксацією та надсиланням звітів;

- виконання контрольних нормативів.

Контроль і оцінювання. Усні співбесіди, демонстрація техніки в прямому ефірі, тести, відеозвіти.

Практичні рішення – спільна розробка індивідуальних комплексів вправ, гнучкі графіки гуртків, обов'язкове використання відеозаписів для контролю й корекції техніки. Це дає викладачу можливість бути «віртуально присутнім» і оперативно допомагати.

Рекомендації щодо вдосконалення. Коригування робочих програм з акцентом на оздоровчий ефект. Забезпечення сучасними методичними матеріалами та науковою літературою. Формування уявлення про престижність занять фізичною культурою. Державна підтримка матеріально-технічної бази (швидкісний інтернет у спортивних залах, доступні гаджети).

Рекомендації щодо виконання вправ та контролю за самостійними заняттями: кожне заняття записувати на телефон (вертикальна зйомка, видно все тіло); надсилати викладачу короткі залікові відеозвіти або повний комплекс. Вправи та комплекси повністю адаптовані викладачами дисципліни «Фізичне виховання» до домашніх умов, не потребують інвентарю і дозволяють здобувачам освіти підтримувати та розвивати всі основні фізичні якості навіть під час тривалого дистанційного навчання.

Висновки. Правильно організоване дистанційне фізичне виховання в умовах воєнного стану здатне не лише компенсувати обмеження традиційних занять, а й суттєво покращити фізичний і психологічний стан здобувачів освіти. Регулярна рухова активність в умовах дистанційного навчання є не лише фізичним, а й одним із найпотужніших психологічних інструментів підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти в період воєнного стану. 20-30 хвилин руху щодня здатні замінити години психотерапії для більшості молодих людей.

Ефективність забезпечується дотриманням кількох принципів: зміст занять адаптується до великого обсягу самостійної роботи; навчання будується на продуктивній діяльності з урахуванням технічного оснащення всіх учасників.

Таким чином, дистанційна форма не лише зберігає, а й посилює результативність фізичного виховання завдяки доступності, різноманіттю методів та, головне, формуванню в здобувачів освіти стійкої звички до самостійних регулярних занять.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуртова Т.В., Пономарьов С.В. Фізичне виховання як чинник здоров'язбереження студентів в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Серія 15. Вип. 5 (150). С. 35-39. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/778/764>

2. Наказ Міністерства освіти і науки України № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>

3. Синхронне й асинхронне дистанційне навчання. URL: <https://osvita.ua/school/method/78950/>

4. Устименко Ю., Устименко О. Дистанційна освіта: особливості викладання фізичного виховання. *Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників: збірник матеріалів*. 2025. С. 262-264. URL: https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u278/zbirnik_2025_ostanniy.pdf#page=262

5. Тимошенко В. Особливості використання технологій дистанційного навчання на заняттях з фізичного виховання. *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика»: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. 19 грудня 2024 р. 2024. С. 139-142. URL: https://lpc.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/zbirka-materialiv-konferentsii_chastyna-1-2024.pdf#page=139*

6. Шапар К. О. Адаптація навчальної програми з фізичного виховання студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис Українського державного університету*

імені Михайла Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. праць. 2024. Вип. 6 (179). С. 239-244. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/bitstreams/6fdc6c87-bd7a-41a4-91bb-65924cfdc5fa/download>

7. Лещенко Г. А., Захарова О. В. Фізичне виховання студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 207. С. 189-194. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1447/1400>*

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 811.161.2'367.622:811.161.2'37:398.3(=161.2)](045)

Ігор Дегрик
(Умань)

ІМЕННИК ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ ТА ЛОКАТИВНОСТІ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті вивчено вербалізацію лексичної темпоральності та локативності (на прикладі текстів українських замовлянь). Зазначено, що іменник є одним з основних засобів вираження досліджуваних категорій. Визначено групи іменників з часовою семантикою та просторовим значенням в українських замовляльних текстах.

Ключові слова: замовляння, текст, іменник, час, простір, темпоральність, локативність.

The article studies the verbalization of lexical temporality and locativity (using Ukrainian spells as examples). We defined that nouns are one of the main means of expressing the categories under study. Groups of nouns with temporal semantics and spatial meaning in Ukrainian spell texts are identified.

Keywords: spell, text, noun, time, space, temporality, locativity.

Дослідженню часу та простору приділяють значну увагу В. Барчук, О. Бачишина, О. Бондар, І. Бочарова, Л. Голоух, М. Городенська, І. Довбня, О. Задорожна, К. Дудик, Н. Копистянська, І. Коплик, В. Костенюк, О. Кравченко, Ю. Леbedенко, В. Мерінов, В. Ожоган, Г. Павленко, С. Шуляк, М. Ющенко та інші мовознавці.

С. Шуляк зазначає, що «безмежність простору виражається назвами, які репрезентують реалії в такій послідовності, що становить цілісний зміст (небо, земля, вода, море, хмари, місяць, сонце, звізди, мир)» [3, с. 160]; а «хворобу (плаксивці, пристріт, уроки) відсилають у місця зі значенням віддаленого простору» [3, с. 159].

У текстах українських замовлянь іменники з просторовим значенням можуть називати замкнений або ж незамкнений простори.

Віднаходимо лексеми на позначення замкненого простору: будівлі, їх частини (церква, монастир, гніздо, пасіка, вулик): ... бо то був св. Смеркачу, ти, Господній Замикачу, замикаєш ти по білому світу **церкви, монастирі**, замкни мою хвіртку й не пусти до моєї коровиці злого духу од нині й довіку [1, с. 267]; Ци луй, ци луйка, ци вуж, ци вужіне, як ни має моци на бистрій воді **гніздо** звити, аби ни мала моци гній пустити [1, с. 285]; У золотім полі – золота груша, а на золотій груші – золоте **гніздо**, а в золотім **гнізді** – гадина-цариця [1, с. 283]; Яко тее жито наповнюється од вологи земної і од роси небесної, і як той квіт добровільно відпадає од своєї ниви, при своєму корені, так би од моїх бджіл у час свій вільно рої відходили і сідали в моїй **пасіці** раба Божого (...), при своєму корені сідали, у своїх **вуликах** і зі всіма новими матками, і зі всіма пожитками [1, с. 279]; та простори, пов'язані з тілом людини (черевички, рукавички): Ішов Господь, Петро й Павло. Господь найшов **черевички**, Петро – **рукавички**, а чорт – перелогі, да далі – в ноги [1, с. 266].

Природні простори, які зазвичай передають незамкнений простір, поділяємо на небесні, водні, земні (небо, озеро, повітря, земля, ліс, пісок): водні: Ой на **морі**, на **окіяні**, на **острові** на Буяні, стоїть дуб, а в тім дубу – зруб, а в зрубі – зміїний зуб [1, с. 284]; На **морі**, на **полуморі** стоїть дуб столоватий, головатий, красний, прекрасний, бардзо хороший [1, с. 282]; земні: – Так як пиениця і той мед не може вийти з тієї **землі**, так би і мої бджоли не могли утікати з моєї пасіки, від мене, раба Божого (...) [1, с. 280]; Драстуй, **вода** Оліяна, / І ти, **земле** Тетяно! [1, с. 257]; На **морі**, на океані, на **острові** Буяні стоїть ліжко

нове, тесове; на ліжку – перина пухова, на перині лежить змія шкурна: *Осоха-Солоха* пустила свій плід по пнях, *болотах, лісах, по жовтих пісках* [1, с. 281]; небесні: *Місяцю, місяченьку, срібні рожки, золотії ніжки. Зійди ти, місяцю, утіш мій зубний біль, занеси ти біль лихий під небеса голубії* [1, с. 281]; *Вийду на круту гору, тану і гляну на ясну зорю* [1, с. 269]; *Добрий вечір, зорі-зірниці, / Ви ходите по світі, ви ходите по границі, / Ви бачите добрі люди й чарівниці...* [1, с. 256]; – *Добрий вечір тобі, огненний бугало!* [1, с. 218]; – *Добрий день тобі, сонечко* ясне [1, с. 219].

Закритий простір передають іменники, що пов'язані з житлом (двір, жилище, дім) у замовляльних текстах на кшталт: *«Летів переліт через попів двір, сів на воротах, в червоних чоботях. Тут тобі не панувать, жовтої кості не ламать, білого тіла не сушить, червоної криві не в'ялить. Иди собі в очерета, у болота, у глибокі озера, де кури не співають, собачого гласу немає, там тобі житиє, жилище, прохладилище. Кріпко-накріпко. Амінь»* [1, с. 265]; *Отець домовий! Скоч додолу та принеси мого (Івана) до мого дому* [1, с. 217].

У текстах українських замовлянь віднаходимо іменники з просторовим значенням за ознакою природний – штучний простори.

До перших належать слова із загальною просторовою семантикою (даль): *Візьми ти мою лихую хворість, а мені дай здоровля кренке, як криця, а біль занеси з собою під небо, під хмари, в далеку даль, від хрещених людей* [1, с. 126]; назви природних просторів (вода, земля, луги, береги): *Вода* Оляно, *земля* Тетяно! *Вода очищає луги, береги, земля дає плоди, не роблячи нікому шкоди, і нам залічує зуби своїми соками, своїми плодами* [1, с. 120]; та простори, пов'язані із тілом людини: *Зійдіте всякі хвороби: / З голови, з зубів, з вух, / З пострікання вух, / З позвоночника, кісток, з шпигу, з мозку, / З крові, з матки, з сечового міхура* [1, с. 17–18]; *Виганяю зло: з голови, з-під голови, / В голові буйності не бувати, / Глухотою, німотою, сліпотою / Не чути, не знати. / Виганяю з утроби, / Із серця, з-під серця, / З легень, з-під легень, / З печінок, з-під печінок, / Із шлунка, з-під шлунка, Із кишок, з-під кишок, / Із селезінки, з-під селезінки, / Із нирок, з-під нирок, / Із раза, з-під раза, / Із всякої утроби* [1, с. 19]. Зазначимо що у наведеному вище замовлянні перелік пояснюється тим, що частини тіла заміщують у замовляннях ціле, тобто саму людину, як-от: по частинах, а не вцілому «виганяється» з тіла хвороба.

Лексика, пов'язана з географічними назвами (Крим, Русалим): *«Добре утро тобі, кирнице, ти вода ордання, на мня Оляна, вуд бога прислана, течеш з Криму до Русалиму, обливаєш луги, береги, каміння, креміння, обмий мою корову...»* [1, с. 258] та назви будівель у досліджених замовляннях називають штучні об'єкти (церква): – *Стоїть біла гора, на білій горі біла церква, в церкві білий пристіл, й білі попи, і білі дяки білі книжки читають і (Максимові) кров замовляють* [1, с. 86].

Іменники з часовою семантикою у текстах українських замовлянь можна поділити на такі групи: назви днів тижня (*понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя*): *Неділя з понеділком, / Вівторок з середою, / Четвер з п'ятницею, / А субота сама – / Хвороби нема. / Неділя воскресає – / Хвороба відступає!* [1, с. 234]; назви частин року (літо): *А ти, старша матко, що ти гадаєш робити? Уже є на дворі літо, треба сі добре обходити, від цього дня до тижня матківники вробити!* [1, с. 274]; *Ой, вилинь, вилинь, гоголю! Винеси літо з собою, винеси літо, літечко, і зеленее житечко, хрещатенький барвіночок і запашний васильочок* [2, с. 172] і частин доби (ніч, день, ранок, вечір): *Вечір добрий, дубе, березо!* [1, с. 190]; *Дай же, Господи, спання від нинішнього дня* [1, с. 190]; *З добрим ранком, колодязь Володимире, вода Оляно, земля Тетяно, берег Іване!* [1, с. 107]; ... *чи ти в часу, чи ти в получасу, чи ти в дні, чи в полудні, чи вночі, чи в півночі?* [1, с. 67]; *Ніч темна, ніч тишина, сидиш на коні буланому, на сідлі соколиному, замикаєш ти комори, дворці й хлівці, церкви й монастирі і київські престоли: замкни моїм ворогам губи і губища...* [2, с. 193]; назви конкретних вимірів часу (хвилина, година, секунда, рік): – *Як ся до грані не добирають погані очі, так би ся до тебе не брали від сеї днини, від сеї години* [1, с. 80]; *Господи, допоможи! / В щасливу годину, / В щасливу хвилину, / В щасливу секунду!* [Ви,

зорі..., с. 31]; *Спасибі Богу за допомогу! Дай, Боже, діждати і на той рік жати!* [2, с. 182] і загальних часових понять (вік, час): *Нуте, ви, бджоли мої, Божії робітниці, готуйтеся: Божий бо прийшов час, ідіте, не лінітеся; ділайте густії меди, частії рої, жовтії воски Господу Богу на хвалу, миру християнському і мені, господарю вашому, на пожиток* [1, с. 275]; *Господи, допоможи мені, благослови мені другим разом, і луччим часом, і легкою поміччю* [1, с. 255]; *Як її матерь на світ народила, / Аби її так злічила, – / Божими молитвами, / Своїми примівками, Від Бога на вік, / А від мене на лік!* [1, с. 29].

Отже, іменник є одним з основних засобів вираження лексичної темпоральності та локативності у текстах українських замовлянь. Іменники з просторовим значенням можуть називати замкнений або ж незамкнений простори. Іменники з часовою семантикою можна поділити на такі групи: назви днів тижня (*понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя*), частин року (*літо*), частин доби (*ніч, день, ранок, вечір*), конкретних вимірів часу (*хвилина, година, секунда, рік*), загальних часових понять (*вік, час*).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. Київ: Молодь, 1991. 336 с.
2. Українські замовляння / Упоряд. М. Н. Москаленко. Київ: Дніпро, 1993. 309 с.
3. Шуляк С. А. Мовне відображення простору (на матеріалі текстів українських замовлянь). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Зб. наук. праць*. 2023. №27. С. 158–162.

УДК 37.016.8

Дар'я Кайряк
(Ізмаїл)

РОЛЬ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВДОСКОНАЛЕННІ ПРОЦЕСУ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

У статті розглянуто особливості використання комп'ютерних технологій як ефективного засобу оптимізації процесу навчання іноземних мов у профільній школі. Показано, що стрімкий розвиток цифрового середовища формує нові освітні потреби сучасних старшокласників, які активно взаємодіють із цифровими пристроями та мережевими сервісами. Проаналізовано еволюцію комп'ютерно опосередкованого навчання мов – від ранніх програм-тренажерів до сучасних інтерактивних платформ, мобільних застосунків та систем змішаного й дистанційного навчання. Визначено можливості цифрових інструментів у формуванні мовних і мовленнєвих компетентностей: розвиток аудіювання, читання, письма й усного мовлення за допомогою мультимедійних ресурсів, онлайн-комунікації та віртуальної взаємодії. Окрему увагу приділено впливу комп'ютерних технологій на мотивацію та індивідуалізацію навчального процесу, розширення інформаційного простору уроку, формування медіаграмотності, навичок роботи в команді та самостійної організації навчання. Водночас окреслено основні виклики впровадження ІКТ у мовну освіту, зокрема технічні, методичні та психолого-педагогічні обмеження. Зроблено висновок, що за умови методично обґрунтованого використання комп'ютерні технології виступають потужним ресурсом підвищення якості іноземної підготовки учнів профільної школи, забезпечуючи її гнучкість, практичну спрямованість та відповідність потребам сучасного цифрового покоління.

Ключові слова: навчання іноземних мов; інформаційно-комунікаційні технології; мультимедійні ресурси; профільна школа; індивідуалізація навчання; мовленнєві компетентності; медіаграмотність; освітні платформи.

Стрімка інформатизація суспільства, розвиток цифрових засобів комунікації, поява нових сервісів і платформ для обміну інформацією докорінно змінюють ландшафт сучасної освіти. Учні старшої школи є представниками покоління, яке з дитинства занурене у цифрове середовище, активно користується мобільними пристроями, соціальними мережами, онлайн-сервісами. Це не може не впливати на їхні навчальні потреби, інтереси та стилі пізнавальної діяльності. У таких умовах використання комп'ютерних технологій у навчанні іноземних мов стає не лише бажаним, а й необхідним для збереження мотивації й залученості учнів, підвищення ефективності освітнього процесу [1, с. 45].

У методиці навчання іноземних мов використання комп'ютерних засобів традиційно описують поняттям «комп'ютерне навчання мов» або «комп'ютерно опосередковане навчання» (Computer-Assisted Language Learning – CALL). Цей напрямок формувалася поступово, починаючи з перших спроб застосування навчальних програм-тренажерів у 70–80-х роках ХХ ст. і до сучасних інтерактивних платформ, адаптивних систем, мобільних додатків, середовищ змішаного та дистанційного навчання [5, с. 107].

На ранніх етапах розвитку комп'ютерні програми з іноземних мов здебільшого спиралися на аудіолінгвальний підхід і пропонували учневі численні вправи щодо відпрацювання граматичних структур чи лексичних одиниць у режимі «запит – відповідь». Хоча такі програми мали обмежений комунікативний потенціал, вони виявилися досить ефективними для організації індивідуальної тренувальної діяльності, особливо в частині автоматизації мовних навичок, забезпечення оперативного зворотного зв'язку та можливості багаторазового повторення матеріалу [9, с. 75].

Сучасний етап розвитку комп'ютерних технологій у навчанні мов характеризується істотним розширенням дидактичних можливостей. Завдяки мультимедійному супроводу поєднуються текстові, аудіо- та відеоконтенти, а інтерактивні формати дають змогу організовувати різноманітні види діяльності – від тренувальних вправ до віртуальних дискусій, спільного проєктування, онлайн-презентацій. Інтернет, як глобальне комунікативне середовище, відкриває доступ до безлічі автентичних іншомовних ресурсів, дозволяє організувати реальне міжкультурне спілкування, участь у міжнародних освітніх програмах, вебінарах, онлайн-курсах [10, с. 214].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні англійської мови дає можливість оптимізувати одразу кілька важливих параметрів освітнього процесу. По-перше, забезпечується підвищення мотивації учнів. Для сучасних старшокласників комп'ютер, смартфон, планшет є звичними інструментами повсякденного життя, тому включення цих засобів у навчання робить його більш привабливим, емоційно насиченим, близьким до реальних комунікативних практик. По-друге, створюються ширші можливості для індивідуалізації навчання: учні можуть працювати у власному темпі, виконувати диференційовані завдання, звертатися до додаткових ресурсів за потреби, будувати індивідуальні освітні траєкторії [7, с. 58].

По-третє, комп'ютерні технології значно розширюють інформаційний простір уроку. Вчитель може оперативно залучати сучасні автентичні матеріали – статті, відеосюжети, подкасти, фрагменти художніх творів, статистичні дані, інфографіку – які відповідають актуальним темам, інтересам і рівню підготовки учнів. Завдяки цьому навчання мови виходить за межі підручника, набуває більшої гнучкості й варіативності, дає змогу швидко реагувати на зміни в суспільстві й культурі, обговорювати з учнями сучасні події, тенденції, явища.

З погляду формування мовних і мовленнєвих компетентностей комп'ютерні технології відкривають доступ до широкого спектра навчальних можливостей. Для розвитку навичок аудіювання використовують аудіо- й відеоматеріали з автентичними голосами носіїв мови, онлайн-радіо, подкасти, відеоблоги, фільми з субтитрами. Для вдосконалення читання – електронні бібліотеки, навчальні сайти, інформаційні портали, де учні можуть працювати з текстами різних жанрів і рівнів складності. Для формування навичок письма – електронне

листування, участь у форумах, написання коментарів, ведення блогів, створення спільних документів у хмарних сервісах. Для розвитку усного мовлення – відеоконференції, онлайн-дискусії, рольові ігри у віртуальних кімнатах, запис та аналіз власних усних відповідей [2, с. 69].

Не менш важливою є роль комп'ютерних технологій у формуванні загальнонавчальних і ключових компетентностей учнів. Робота з електронними ресурсами сприяє розвитку інформаційної та медіаграмотності, уміння критично оцінювати джерела, здійснювати пошук, відбір, структурування та інтерпретацію даних. Використання спільних онлайн-проектів розвиває навички командної роботи, відповідальності за спільний результат, толерантного спілкування в цифровому середовищі. Організація самостійної роботи, у тому числі дистанційної, формує навички тайм-менеджменту, самоорганізації, рефлексії власних навчальних досягнень [8, с. 158].

У профільній школі, де англійська мова виступає важливим інструментом подальшої академічної чи професійної діяльності, комп'ютерні технології набувають статусу стратегічного ресурсу. Вони дозволяють моделювати комунікативні ситуації, близькі до реальних професійних контекстів, наприклад, написання резюме, проходження онлайн-співбесіди, участь у міжнародних проєктах, підготовку презентацій, роботу з фаховими текстами. Таким чином забезпечується не тільки формування мовної компетентності, а й розвиток готовності учнів використовувати англійську мову як інструмент доступу до професійної інформації, участі в міжнародних академічних і ділових комунікаціях [3, с. 239].

Разом із тим, дослідники та практики звертають увагу на певні виклики й обмеження, пов'язані з упровадженням комп'ютерних технологій у навчання мов. Серед них – нерівний доступ до якісного технічного забезпечення, недостатній рівень підготовки частини вчителів до роботи в цифровому середовищі, ризик формального використання ІКТ без глибокої методичної інтеграції, перевантаження учнів інформацією, необхідність дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил безпеки в Інтернеті. Успішне подолання цих проблем потребує системної роботи: підвищення кваліфікації педагогів, створення методичних рекомендацій, модернізації матеріально-технічної бази, розробки навчальних програм, що органічно інтегрують цифровий компонент.

Висновки. Комп'ютерні технології в навчанні іноземних мов виступають багатофункціональним дидактичним засобом, який дає змогу поєднати інформативність, інтерактивність, наочність і комунікативну спрямованість освітнього процесу. За умови методично виваженого використання вони сприяють оптимізації навчання, підвищенню його інтенсивності, індивідуалізації та практичної спрямованості, що особливо важливо в умовах профільної старшої школи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Биленко А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення мотивації вивчення старшокласниками англійської мови: магістерська робота. Глухів, 2024. 75 с.
2. Биченко Д., Дубініна Н. Роль цифрових інструментів та електронних ресурсів в розвитку комунікативних навичок учнів старших класів. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2024. № 3. С. 65–75.
3. Задорожна І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов: можливості, проблеми та шляхи їх вирішення. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. Т. 2, № 106. С. 232–244.
4. Кірієнко М., Січкач Я. Основні підходи до використання веб-ресурсів для навчання читання в англійській мові в старшій школі. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2024. № 4. С. 30–39.

5. Коноваленко Т., Бондар Н. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання англійської мови. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мелітополь, 25–26 верес. 2020 р. Мелітополь, 2020. С. 106–110.
6. Досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов / Л. Лозинська та ін. *Молодь і ринок*. 2021. Т. 4, № 190. С. 125–131.
7. Лашина А. Використання ІКТ у проектній діяльності на уроках англійської мови у старшій школі : дипломна робота. Вінниця, 2018. 112 с.
8. Лісовик М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення іноземної мови. Вінниця, 2018. С. 289.
9. Мусурівська О., Косован А. Інформаційно-комунікаційні технології та їх використання для розвитку усного мовлення учнів старшої школи. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*. 2024. № 822. С. 74–84.
10. Руденко Д. Інтернет технології в системі загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф, м. Мелітополь. Мелітополь, 2020. С. 212–217.
11. Січкач Я. Психологічні аспекти впровадження інтернет-ресурсів у навчання читання англійською мовою у старшій школі. *Actual Problems of Science and Technology – from Theory to Practice* : Proc. XXX International scientific and practical conference, м. Bern, 3–5 лип. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 63–65.

Науковий керівник: доцент Олейнікова Г. О.

УДК 811.161.2'373

Олександр Свиридов
(Херсон)

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Стаття присвячена аналізу особливостей інтерпретації англіцизмів у сучасному медіапросторі. Мета дослідження полягає у дослідженні лексико-семантичних та граматичних особливостей функціонування англомовних запозичень в українській журналістиці.

Ключові слова: англіцизм, медіа, медіамова, медіакурс, медіапростір, інтерпретація, журналістика.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of anglicisms in the modern media space. The purpose of the study is to investigate the lexical, semantic and grammatical features of the English-language borrowings in the Ukrainian journalism.

Keywords: anglicism, media, media language, media course, media space, interpretation, journalism.

У ХХІ ст. українська журналістика переживає період стрімкого розвитку, у якому все більш відчутною стає глобальна інтеграція. У цьому процесі англійська мова відіграє провідну роль, виступаючи універсальним засобом міжнародної комунікації. Відповідно, англомовні запозичення міцно входять у професійний словник українських журналістів.

Ці лексеми часто несуть важливе смислове навантаження, позначають нові реалії цифрової доби та виявляються необхідними для точного опису актуальних подій. Однак водночас їх уживання створює цілу низку проблем: від семантичних непорозумінь до

послаблення мовної культури. Тому сьогодні надзвичайно важливим стає питання **правильної інтерпретації** англomовних запозичень у журналістських текстах [2].

Метою даної статті є комплексне дослідження того, як англiцизми функціонують у сучасних українських ЗМІ, які труднощі виникають під час їх інтерпретації, та які шляхи можливі для забезпечення коректного й культурно вмотивованого використання запозиченої лексики.

Причини поширення англiцизмів

Причини активного входження англomовних одиниць у журналістику різноманітні:

- **цифровізація медіа:** більшість технологічних процесів має англomовну основу (*streaming, fact-checking, content*);
- **глобальна інтеграція інформаційних потоків:** міжнародні новини часто надходять у первинному англomовному вигляді;
- **престижність англійської мови:** англomовний термін іноді сприймається як маркер професіоналізму;
- **нестача українських відповідників** для нових понять.

Це робить англiцизми постійними супутниками сучасних журналістських текстів.

Типи англomовних запозичень у ЗМІ

У професійному медіадискурсі можна виділити кілька основних типів англiцизмів:

1. **нові терміни цифрової культури** (*лайк, блог, стрім, сторіз*);
2. **суспільно-політичні терміни** (*брекзит, лобізм, естеблiшмент*);
3. **економічні та маркетингові поняття** (*офшор, стартап, інсайт, бренд*);
4. **кальки та гібриди** (*соціальні медіа, фейк-ньюз*) [1].

Розмаїття форм та значень зумовлює різноманітність підходів до інтерпретації.

Полісемія та контекстуальні зсуви

Полісемія англійських слів стає джерелом численних помилок. Наприклад:

- *issue* може означати «питання», «проблему», «номер видання»;
- *case* – «випадок», «ситуація», «судова справа»;
- *challenge* – «виклик», «складність», «завдання для зростання».

Неправильне тлумачення значення у конкретному тексті призводить до зміщення смислу новини.

Розмитість нових термінів

Частина запозичень є модними словами з нечіткими межами:

- *інсайт* подекуди подається як «відкриття», «ідея», «глибоке розуміння»;
- *тренд* інколи неправильно вживається як «подія» або «тенденція» без фактичного підтвердження.

Такі терміни потребують чіткої нормалізації та однозначного тлумачення.

Семантичне калькування

Журналісти нерідко механічно копіюють англійську структуру, не враховуючи семантичних норм української мови:

- *відкритий до діалогу* → дослівна калька *open to dialogue*, хоча природніший варіант – *готовий до діалогу*;
- *дає сенс* → калька з *makes sense*, тоді як доречніше має *сенс*.

Такі форми впливають на загальну якість медіамови.

Порушення стилістичної цілісності

Поєднання українського тексту з надмірною кількістю англiцизмів робить статтю неоднорідною:

«Команда зробила апдейт сторіз, щоб покращити енгейджмент аудиторії.»

Подібні вислови звужують коло читачів і сприймаються як надмірно «жаргонізовані».

Фальшивий професіоналізм

Трапляються випадки, коли англiцизм використовується з метою стилістичного ефекту, а не за змістом:

- *бренд* замість *торгова марка*;
- *меседж* замість *посил*;
- *евент* замість *подія*.

Такі інтерпретації формують хибне уявлення про мовну норму та професійність.

Невиправдане емоційне забарвлення

Англомовні терміни іноді несуть експресивність, яка не властива українській журналістиці. Наприклад:

- *шок-контент*,
- *мейк-апдейт*,
- *хайп-тема*.

Це створює мовну дисгармонію.

Проблеми відмінків

Деякі англіцизми складно вписати в українську морфологію:

- *фейк-ньюз* – не утворює природних форм множини;
- *брендинг* – має труднощі з відмінками;
- *кейс* – формально адаптований, але може спричиняти стилістичні помилки.

Відсутність чітких норм породжує хаос у текстах.

Дієслівні форми

Нові дієслова на кшталт:

- *лайкати*,
- *репостити*,
- *зашеймити*

викликають суперечки щодо нормативності. З одного боку, вони міцно вкоренилися у цифровому дискурсі; з іншого – мають розмовний характер, тому їх інтерпретація в офіційних журналістських текстах недоцільна.

Соціокультурні аспекти інтерпретації

Мовна ідентичність

Надмірне використання англіцизмів може розмивати національні мовні традиції. З іншого боку, контрольоване застосування сприяє модернізації мови. Журналісти мають знайти баланс між глобальною інтеграцією та збереженням культурної самобутності [5].

Вікова аудиторія та сприйняття

Різні покоління по-різному трактують англіцизми:

- *молодь* – як природний елемент цифрової культури;
- *старші люди* – як зайвий «баласт», що ускладнює розуміння.

Інтерпретація запозичень має враховувати потреби усіх груп.

Медіа як носії мовної норми

ЗМІ суттєво впливають на формування мовної моди. Тому журналісти несуть відповідальність за те, які англіцизми увійдуть у широкий вжиток і як вони будуть інтерпретовані.

Уніфікація термінології

Важливо створювати внутрішні редакційні глосарії термінів, які регулюватимуть їх уживання та інтерпретацію.

Пошук якісних українських відповідників

Перед вживанням англіцизму варто з'ясувати, чи існує точний і природний український аналог.

Навчання та підвищення кваліфікації журналістів

Курси з медіамови, сучасної термінології та перекладознавства допоможуть уникнути смислових і стилістичних помилок.

Виважений підхід до нових слів

Кожен англіцизм має проходити «фільтр» доцільності:

- чи є він зрозумілим читачеві?

- чи не спотворює стилістику?
- чи є він необхідним для точності викладу?

Розвиток українських термінотворчих практик

Підтримка мовознавчих ініціатив сприятиме появі якісних українських термінів, здатних витіснити надмірні запозичення.

Висновки. Інтерпретація англomовних запозичень у сучасній українській журналістиці є складним і багатовимірним процесом. Проблеми виникають на рівні семантики, стилістики, морфології та культурного контексту. Однак грамотний, відповідальний підхід до мовних новацій дозволяє уникнути непорозумінь і забезпечити високий рівень журналістської мови.

Англiцизми можуть бути корисними інструментами, якщо їх використовувати впорядковано, свідомо та професійно. Головне завдання журналістів – сприяти розвитку української медіамови, зберігаючи її самобутність і водночас вписуючи її в сучасний глобальний контекст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2006. 463 с.
2. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука: підручник. Суми: Університетська книга, 2009. 336 с.
3. Наумовець А. Імплементация англiцизмів в українській мові. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ: КНЕУ, 2001. Вип. IV. С.19–20.
4. Семчинський С. До питання про сучасне засвоєння українською мовою англiцизмів. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. 2015. С. 137–140.
5. Durkin P. *Borrowed Words: A History of Loanwords in English*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 352 p.

УДК 81'33:651.74

Марина Стасик
(Запоріжжя)

ЦИФРОВА КОМУНІКАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВНИХ НОРМ І ВИМОГ ДО ДІЛОВОГО ТЕКСТУ

У статті досліджено особливості функціонування цифрової комунікації в сучасному професійному середовищі та проаналізовано зміни, яких зазнають мовні норми й вимоги до ділових текстів в умовах цифровізації. Висвітлено специфіку лексичних, синтаксичних і стилістичних трансформацій, спричинених використанням електронних каналів. Окрему увагу приділено питанням цифрового етикету, грамотності та професійної репутації у віртуальному середовищі.

Ключові слова: цифрова комунікація, офіційно-діловий стиль, мовні норми, діловий текст, цифровий етикет, професійне спілкування.

The article examines the specific features of digital communication functioning in the modern professional environment and analyzes the changes that linguistic norms and requirements for business texts undergo in the context of digitalization. It highlights the peculiarities of lexical, syntactic, and stylistic transformations caused by the use of electronic channels. Particular attention is given to issues of digital etiquette, literacy, and professional reputation in the virtual environment.

Key words: digital communication, official-business style, linguistic norms, business text, digital etiquette, professional communication.

Стрімка цифровізація всіх сфер суспільного життя зумовила появу нових форм взаємодії, особливо у професійному середовищі. Електронні листи, корпоративні месенджери, соціальні мережі, CRM-системи, хмарні середовища для командної роботи стали основними каналами професійного спілкування. У зв'язку з цим відбувається переосмислення класичних засад офіційно-ділового стилю та адаптація мовних норм до нових умов функціонування.

Цифрове середовище висуває нові вимоги до точності, лаконічності, оперативності та візуальної організації текстів. Змінюється структура повідомлень, активізується використання іншомовних запозичень, скорочень, контекстних маркерів, змінюється культура професійного етикету. Цифрова комунікація стає не лише технічним інструментом, а й ключовим елементом професійної компетентності.

Мета статті – проаналізувати вплив цифрової комунікації на трансформацію мовних норм та зміну вимог до ділових текстів у професійному дискурсі.

Завданнями дослідження є: визначити сутність цифрової комунікації та її роль у професійній діяльності; описати специфіку мовних змін у цифровому діловому дискурсі; окреслити сучасні вимоги до ділових текстів у цифровому середовищі; розкрити роль цифрового етикету в забезпеченні ефективної комунікації; проаналізувати перспективи розвитку цифрової комунікативної культури.

Цифрова комунікація – це обмін інформацією між учасниками професійної діяльності за допомогою електронних каналів, зокрема електронної пошти, месенджерів, цифрових платформ для співпраці та соціальних мереж. Вона суттєво відрізняється від традиційних форм взаємодії швидкістю, мобільністю та можливістю швидкого поширення інформації серед великої кількості адресатів.

Спираючись на дослідження Карпушиної М. та Чистякової О., не можна не погодитися з думкою, що «виникнення інформаційних технологій ... призвело до певних змін мови. Ці зміни настільки масштабні і глобальні, що деякі лінгвісти кажуть про виникнення мережевої або електронної мови. З'являються такі терміни, як e-language, e-talk, wired-style, geekspeak, netspeak, Internet language та інше. Тому наразі необхідне всебічне вивчення лінгвістичних аспектів електронної комунікації» [3, с. 213].

У професійному контексті цифрова комунікація виконує низку важливих функцій, а саме: забезпечує оперативність управлінських процесів; сприяє ефективній взаємодії між учасниками на різних рівнях; дозволяє архівувати повідомлення та контролювати документообіг; формує нові жанрові різновиди ділових текстів.

До таких жанрів належать електронні листи, короткі повідомлення у месенджерах, онлайн-наради, корпоративні оголошення, коментарі у хмарних документах. Кожен із них має власні структурні особливості, які визначають специфіку мовного оформлення.

Цифрове середовище передусім сприяє активному проникненню до професійного спілкування англіцизмів та міжнародних технічних термінів, які часто не мають усталених українських аналогів. Поширеними є слова «апдейт», «фідбек», «дедлайн», «бріф», «кол», «таск», а також запозичені аббревіатури: ASAP («якомога швидше»), FYI («лист, який не вимагає відповіді»), ETA («час прибуття»). Такі елементи виконують функцію лаконізації та стандартизації змісту, але водночас можуть знижувати рівень мовної культури за умови надмірного чи некоректного використання.

Водночас, синтаксис електронної комунікації тяжіє до спрощення. Для цифрового дискурсу характерні короткі прості речення; зменшення кількості складнопідрядних конструкцій; превалювання логічно структурованих блоків; використання імперативних форм для формулювання доручень.

Така побудова зумовлена прагненням до максимально швидкого сприйняття інформації.

Цифрова комунікація допускає використання емодзі, смайлів, неформальних скорочень, проте їх доцільність часто залежить від рівня офіційності ситуації та

комунікативної мети. Зокрема, у вертикальній комунікації (керівник – підлеглий) такі маркери є недоречними, тоді як у горизонтальній можуть пом'якшувати тон висловлювання, тобто, робити спілкування більш «живим».

Цифровий текст повинен бути максимально компактним і водночас інформативним. Ось декілька основних вимог, які висуваються до цифрового тексту: чітка тема повідомлення; логічний поділ на абзаци; використання маркованих списків; висловлення основної думки на початку тексту; уникнення зайвих пояснень та повторів.

Важливо, щоб адресат міг швидко знайти потрібну інформацію без додаткових уточнень.

Грамотність залишається базовою умовою професійного листування [1]. За відсутності невербальних засобів текст повинен точно передавати намір автора, тому орфографічні, граматичні та пунктуаційні помилки можуть суттєво впливати на сприйняття повідомлення. Візуальні елементи – виділення шрифтом, форматування, використання заголовків – мають бути стриманими та функціональними.

Електронна пошта передбачає використання стандартних ділових формул, офіційні звертання та завершення, повні речення.

Корпоративні месенджери допускають лаконічніші конструкції, проте не скасовують необхідності дотримання мовних норм.

Онлайн-платформи для командної роботи потребують структурованих, коротких, логічно впорядкованих повідомлень, іноді – шаблонізованих.

Ефективність професійної комунікації значною мірою визначається дотриманням правил цифрового етикету, а саме: коректні форми привітання й завершення листа; своєчасність відповіді (на email – протягом доби, у месенджері – залежно від внутрішніх правил); уникання надмірної офіційності в неофіційних каналах; дотримання конфіденційності інформації; уникання написання великими літерами, що інтерпретується як «крик».

Серед найчастіших порушень, з якими стикається адресат у процесі цифрової комунікації, можна назвати імпульсивність і відсутність структури повідомлення; неохайність мовного оформлення; надмірне використання емоційних маркерів; неправильне зазначення адресатів; плутанину з файлами, покликаннями, документами.

У цифрову епоху текст стає своєрідною «візитівкою» (почерком) фахівця. Від грамотності, логічності, коректності й доброзичливості письмових повідомлень залежить рівень довіри колег і партнерів. Наявність помилок, неетичних висловлювань або незрозумілих формулювань може негативно вплинути на професійний імідж. Важко не погодитися з думкою І. Конюкової та Є. Сидоровської про те, що «етикетна культура, як культура в цілому, – живий організм (за А. Редкліфом-Брауном), отже, етикетні норми ділового спілкування, що імпліцитно спрямовані на досягнення спільного добробуту його суб'єктів лишаються актуальними і на сучасному етапі розвитку суспільства, модифікувавши правила відповідно до нових умов соціокультурного простору» [2, с. 28].

Штучний інтелект, автоматизовані шаблони відповідей, чат-боти й розумні поштові системи вже сьогодні відіграють важливу роль у професійній комунікації. Зростає потреба у фахівцях, здатних коректно формулювати запити для машинних систем та редагувати автоматично згенеровані тексти.

Відповідно до викликів сьогодення очікується зростання кількості запозичень, появи нових професіоналізмів та жанрових форм. Нормативна база української мови повинна реагувати на ці зміни, уніфікуючи правила використання окремих елементів цифрового дискурсу.

Професійна комунікативна компетентність у цифровому середовищі поєднуватиме традиційні навички ділового мовлення з цифровою грамотністю: умінням оптимально структурувати текст, адаптувати стиль до каналу, забезпечувати інклюзивність, коректність і точність висловлювання.

Отже, цифрова комунікація стала невід'ємною складовою професійної діяльності й зумовила значні зміни в мовних нормах та вимогах до ділового тексту. Вона формує нові лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості професійного дискурсу, вимагає від фахівців високого рівня грамотності, структурованості й відповідальності. Цифровий етикет набуває особливого значення в контексті формування професійної репутації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу штучного інтелекту на формування нових моделей ділового спілкування та виробленням сучасних рекомендацій щодо унормування цифрової мови професійної комунікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ділове листування, правила ефективних переговорів. URL: <https://promodo.ua/ua/blog/dilove-listuvannya-pravila-efektivnih-peregovoriv.html> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Карпушина М., Чистякова О. Сучасна комунікація: особливості мовлення в мережі інтернет. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 4. С. 212–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_4_24 (дата звернення: 08.12.2025).
3. Конюкова І. Я., Сидоровська Є. А. Цифровий етикет комунікативної культури XXI століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2021. Вип. 1. С. 26-30.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

УДК 621.391

Василь Орєшков, Віталій Строган
(Одеса)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ТОПОЛОГІЙ ДЕРЕВО ТА ПРОМІНЬ ПРИ ПОБУДОВІ ОПТИЧНОЇ МЕРЕЖІ ДОСТУПУ

У роботі розглянуто побудову пасивних оптичних мереж доступу GPON для мереж фіксованого широкосмугового доступу за топологіями «промінь/зірка» та «дерево» з урахуванням технічних параметрів і обмежень оптичного бюджету. На основі розрахунків визначено максимальну кількість абонентів, яку можна підключити до однієї гілки PON для кожного варіанту топології. На основі результатів сформовано практичні рекомендації щодо вибору конфігурації PON залежно від концентрації абонентів на місцевості.

Ключові слова: технологія PON, мережа фіксованого широкосмугового доступу, топологія, промінь, дерево, оптичний розгалужувач.

The paper examines the design of GPON-based passive optical access networks for fixed broadband access using the “point/star” and “tree” topologies, taking into account technical parameters and optical budget constraints. Based on the calculations, the maximum number of subscribers that can be connected to a single PON branch for each topology option is determined. The results are used to formulate practical recommendations for selecting the optimal PON configuration depending on the spatial concentration of subscribers.

Key words: PON technology, fixed broadband access network, topology, spoke topology, tree topology, optical splitter.

Використання оптичних технологій під час організації мереж фіксованого широкосмугового доступу (ФШСД) стрімко зростає у світовій телекомунікаційній практиці [1]. Така тенденція зумовлена значними перевагами волоконно-оптичних систем передачі порівняно з традиційними рішеннями, що базуються на технологіях xDSL. Оптичні технології забезпечують:

- практично необмежену пропускну здатність;
- можливість забезпечення великої дальності зв'язку без регенерації, що не залежить від робочої швидкості та може досягати десятків кілометрів;
- висока стійкість до електромагнітних впливів, відсутність перехідних завад і взаємного наведення в оптичному кабелі.

Водночас упровадження оптичної інфраструктури у сфері ШД часто обмежується значними початковими витратами, особливо якщо розглядати їх у розрахунку на одного кінцевого користувача. Попри те, що вартість волоконно-оптичного кабелю сьогодні співставна з ціною мідного кабелю, вирішальну частку загальних інвестицій становлять будівельно-монтажні роботи. Додатковим стримувальним чинником є й те, що обладнання для оптичних станційних вузлів усе ще дорожче за апаратуру, яка використовується в мережах xDSL. У зв'язку з цим оптичні технології найчастіше впроваджуються у нових житлових масивах або в тих районах, де наявна інфраструктура фізично не здатна забезпечити необхідний рівень якості послуг ШД.

Таким чином, завдання зниження питомої вартості побудови оптичних мереж доступу є ключовим для операторів, що прагнуть зробити такі мережі економічно привабливими та конкурентоспроможними. Одним із найефективніших підходів для побудови абонентських ліній мережі ФШСД є застосування технологій пасивних оптичних мереж – PON (Passive

Optical Network). При цьому критично важливим елементом проєктування є вибір оптимальної конфігурації мережі, включно з визначенням топології, яка забезпечить найкраще співвідношення між витратами та функціональністю.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз доцільності використання топології типу «промінь/зірка» та «дерево» для побудови абонентської оптичної мережі ФШСД за технологією GPON [2].

Для виконання дослідження з можливістю порівняння різних варіантів побудови мережі PON, у таблиці 1 задано вихідні дані.

Табл. 1. Вихідні дані для дослідження варіантів побудови мережі PON

№	Назва параметру	Одиниця вимірювання	Значення параметру
1	Технологія PON		GPON
2	Клас активного обладнання		B+
3	Бюджет потужності активного обладнання	дБ	28
4	Цільова зона покриття мережею PON: - варіант 1— - варіант 2—	км	10
		км	20
5	Коефіцієнт загасання ОВ на робочій довжині хвилі: - 1310— - 1490—		
		дБ/км	0,4
		дБ/км	0,3
6	Загасання нероз'ємного з'єднання	дБ	0,1
7	Загасання роз'ємного з'єднання	дБ	0,3
8	Додаткові (власні) втрати оптичного розгалужувача відносно втрат на розгалуження потужності оптичного сигналу	%	20
9	Будівельна довжина ВОК	км	2

За вихідними даними наданими у табл. 1 визначено максимальну кількість ONT, яку можливо підключити до одного станційного порта OLT, тобто скільки теоретично абонентів може бути підключено до однієї гілки мережі.

Досліджувалися наступні варіанти побудови мережі доступу: «зірка/промінь» і «дерево».

Для розрахунку параметрів оптичної мережі PON використана методика наведена у [3].

Першим варіантом розглянуто побудову пасивної оптичної мережі доступу з використанням найпростішої топології – «зірка/промінь». У цих топологіях використовується один оптичний розгалужувач (ОР). Різниця між топологіями «зірка» і «промінь» полягає у точці встановлення цього єдиного оптичного розгалужувача: у зірці ОР розташовується у безпосередній близькості до станції (OLT), а у проміні ОР максимально наближений до групи ONT. У реальній ситуації частіше має місце використання топології «промінь». Виконаємо розрахунки саме для топології «промінь». Структурна схема гілки мережі PON з топологією «промінь» представлена на рис. 1.

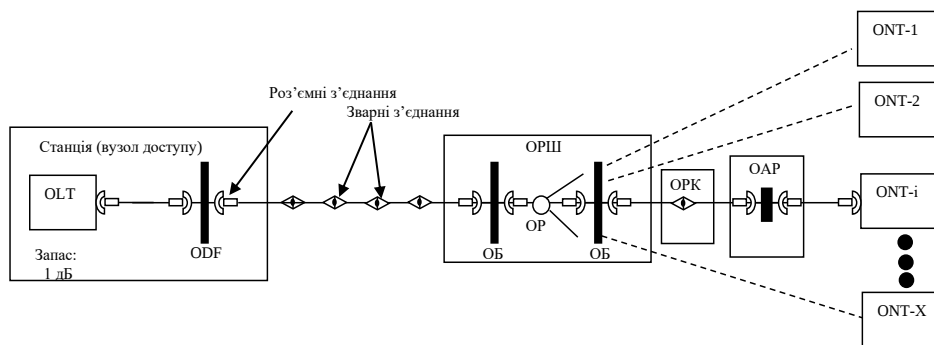

Рис. 1. Структурна схема гілки PON з топологією «промінь»

Другим варіантом розглянуто побудову пасивної оптичної мережі доступу з використанням топології – «дерево». Ця топологія характеризується застосуванням множини ОП, які з'єднуються каскадно та можуть формувати розгалужену мережу різноманітної структури. Досліджено два сценарії побудови мережі PON з топологією «дерево»: сценарій 1 – 2-х каскадне дерево, сценарій 2 – 3-х каскадне дерево. Структурна схема гілки мережі PON з топологією «дерево» за двома сценаріями представлена на рис. 2.

Для проведення порівняльного аналізу розглянутих варіантів побудови мережі PON зведемо результати до табл. 2.

Варіанти побудови мережі PON порівнюємо за типом і кількістю використовуваних оптичних розгалужувачів, а головним показником порівняння є максимальна кількість абонентів, яку можна підключити до однієї гілки PON (до одного порта OLT).

Порівнюємо досліджувані топології для варіанту 1 із зоною покриття радіусом до 10 км. У цьому випадку застосування топології «промінь» можливо підключити до 96 абонентів, у той час як застосування топології «дерево» за сценарієм 1 дозволяє підключити тільки 70 абонентів, а за застосування топології «дерево» за сценарієм 2 кількість абонентів зменшується до 48.

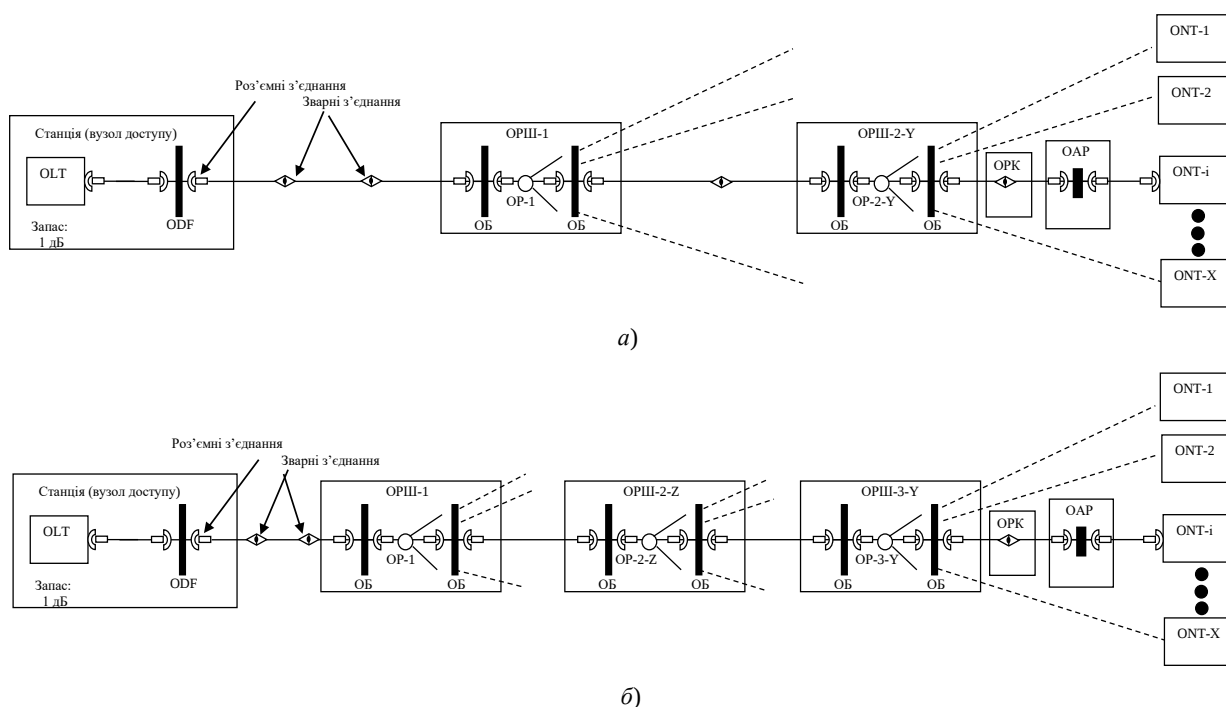

Рис. 2. Структурна схема гілки PON з топологією «дерево»:
а) 2-х каскадне дерево; б) 3-х каскадне дерево

Табл. 2. Результати розрахунків мережі PON

Топологія \ Параметр			Тип ОР	Кількість ОР	Максимальна кількість абонентів
Промінь (зірка)	Варіант 1		1:96	1	96
	Варіант 2		1:44	1	44
Дерево	Сценарій 1	Варіант 1	1:5 1:14	1+5=6	70
		Варіант 2	1:3 1:8	1+3=4	24
	Сценарій 2	Варіант 1	1:2 1:3 1:8	1+2+2·3=9	48
			Варіант 2	1:2 1:2 1:5	1+2+2·2=7

Якщо збільшити зону покриття вдвічі – радіусом до 20 км (варіант 2), то у випадку застосування топології «промінь» можливо підключити до 44 абонентів, у випадку застосування топології «дерево» за сценарієм 1 дозволяє підключити тільки 24 абонента, а за застосування топології дерево 1 за сценарієм 2 кількість абонентів зменшується до 20.

Окремо можна відзначити, що за топології «промінь» треба використовувати лише 1 ОР, у той час як за топології «дерево» кількість ОР зростає зі збільшенням кількості каскадів розгалуження, так для сценарію 2 (3-х каскадне дерево) кількість ОР більше приблизно у 1,5 рази ніж для сценарію 1 (2-х каскадне дерево). Крім того збільшення кількості каскадів розгалуження ускладнює технічну експлуатацію мережі PON.

Висновки.

Підсумовуючи результати можна надати наступні рекомендації для побудови мережі PON для встановлених у табл. 1 вихідних даних:

- якщо абоненти щільно сконцентровані на певній території (радіусом до 200 метрів), то оптимальним буде варіант застосування топології промінь;
- якщо абоненти розосереджені на території радіусом до 4 км, то в залежності від локалізації груп абонентів доцільно застосовувати топологію дерево за сценарієм 1 (2-х каскадне) для великих груп абонентів або топологію дерево за сценарієм 2 (3-х каскадне) для малих груп абонентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Broadband passes 600 million subscriber milestone: A news release from Point Topic and the Broadband Forum. Q1 2012 / Point Topic Ltd. URL: <http://point-topic.com/dslanalysis.php>. 02.08.2012.
2. International Telecommunication Union. ITU-T Recommendation G.984.2: Gigabit-capable Passive Optical Networks (GPON): Physical Media Dependent (PMD) layer specification. Geneva: ITU, Mar. 2003. 35 p.
3. Балашов В.О., Барба І.Б., Корнійчук В.І., Орешков В.І. Проектування, будівництво та експлуатація мереж широкосмугового доступу: навч. посіб. з дипломного проектування та виконання магістерських робіт. Одеса: РВЦ ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 240 с.

**РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ
В АСИНХРОННОМУ ДВИГУНІ З КОРОТКОЗАМКНУТИМ РОТОРОМ
В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛІВ**

Електричні машини – це найважливіші пристрої, що забезпечують взаємоперетворення електричної та механічної енергії. Генератори, що перетворюють механічну енергію на електричну, виробляють більшу частину електроенергії. У свою чергу, значна частина цієї електроенергії (понад 60%) перетворюється на механічну енергію за допомогою електродвигунів. Серед усіх типів електродвигунів найбільшою популярністю користуються асинхронні двигуни, які цінуються за свою надійність, ефективність та доступність.

Сфера використання асинхронних двигунів зазнає значних змін, виходячи за рамки звичних областей застосування. Функціонування цих пристроїв відрізняється від традиційних підходів, що проявляється в наступних особливостях: живлення несинусоїдною напругою, регульована швидкість обертання, а також динамічний та нерівномірний розподіл втрат у робочих компонентах.

При проектуванні та експлуатації систем необхідно враховувати параметри регулюючих елементів, характеристики електроживлення та забезпечувати достатню потужність джерела. Це зумовлює високу значимість розробки та вдосконалення математичних моделей, що дозволяють аналізувати квазістатичні та перехідні процеси.

В рамках даного дослідження було розроблено математичну модель асинхронного двигуна з короткозамкнутим ротором, яка підвищила точність розрахунків електромагнітних та електромеханічних характеристик двигуна в широкому діапазоні робочих умов.

З метою спрощення моделі були зроблені такі припущення: магнітне поле активної зони вважалось плоскопаралельним, а магнітний опір – нескінченним. Завдяки цим припущенням, вихрові струми в статорі та роторі не враховувалися.

Для моделювання електромагнітних полів та інших фізичних явищ у електричних машинах використовувався метод кінцевих елементів. Цей метод дозволив врахувати такі важливі аспекти як нелінійні властивості магнітопроводу, вплив скосу пазів ротора та індуктивність лобових частин обмотки.

Отримані результати дозволили збільшити точність розрахунків механічних параметрів асинхронних двигунів. Це, у свою чергу, забезпечило їх більш ефективну роботу при змінних навантаженнях і швидкостях обертання. Основний фокус дослідження був спрямований на найбільш складні вивчення перехідних режимів.

Для моделювання розподілу магнітного поля в поперечному перерізі двигуна була розроблена та представлена детальна математична модель, яка використовує рівняння Максвелла. Запропонована модель продемонструвала високу точність, що переконливо підтверджується хорошим збігом результатів моделювання з даними, отриманими в ході експериментів, зокрема при режимах короткого замикання та холостого ходу.

Завдяки отриманим результатам, стало можливим глибше розуміння робочих режимів асинхронних двигунів та покращення їх конструктивних рішень. Моделювання різних режимів, включаючи запуск та роботу під номінальним навантаженням, показало, що перехідні процеси можуть бути точно змодельовані та вивчені.

Згідно з результатами досліджень, польові моделі довели свою ефективність в аналізі асинхронних двигунів. Вони забезпечують помітне покращення точності прогнозування електромагнітних та електромеханічних характеристик, що особливо актуально для моделювання різних режимів роботи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Lehtikoinen A., Davidsson T., Arkkio A., Belahcen A. A High-Performance Open-Source Finite Element Analysis Library for Magnetism in MATLAB. 2018 XIII International Conference on Electrical Machines (ICEM). Alexandroupoli. Greece. 2018. PP. 486-492.
2. Molsa E., Saarakkala S. E., Hinkkanen M., Arkkio A., Routimo M. A Dynamic Model for Saturated Induction Machines With Closed Rotor Slots and Deep Bars. IEEE Transactions on Energy Conversion. Vol. 35. No. 1. PP. 157-165. March 2020.
3. Sundaria R., Lehtikoinen A., Hannukainen A., Arkkio A. Higher-order finite element modeling of material degradation due to cutting. 2017 IEEE International Electric Machines and Drives Conference (IEMDC). Miami. FL. USA. 2017. PP. 1-6.

УДК 621.039.74

Олександр Сухомлінов, Євген Алексєєнко
(Одеса)

ВИЗНАЧЕННЯ УМОВ ТЕПЛОГІДРОДИНАМІЧНОЇ НЕСТІЙКОСТІ ПАСИВНИХ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ МОДУЛЬНИХ РЕАКТОРІВ NUSCALE

Розглянуто можливості виникнення умов міжканальної теплогідродинамічної нестійкості в контурах природної циркуляції активної зони реактора та пасивних систем безпеки визначають можливість невиконання функцій безпеки, необхідних для успішного управління аваріями, зокрема функцій аварійного охолодження активної зони та відведення залишкових тепловиділень. Необхідною є переоцінка рівня безпеки модульних реакторів NuScale з урахуванням умов міжконтурної теплогідродинамічної нестійкості систем природної циркуляції та надійності управління оперативним персоналом домінуючими для безпеки аваріями зі значними міжконтурними течами.

Ключові слова: модульні реактори, теплогідродинамічна нестійкість, пасивні системи безпеки.

The considered possibilities of the occurrence of conditions of inter-channel thermohydrodynamic instability in the circuits of the natural circulation of the active zone of the reactor and passive safety systems determine the possibility of failure to perform the safety functions necessary for successful accident management, in particular, the functions of emergency cooling of the active zone and removal of residual heat emissions. It is necessary to reassess the level of safety of NuScale modular reactors, taking into account the conditions of inter-loop thermohydrodynamic instability of natural circulation systems and the reliability of operational personnel management of safety-dominant accidents with significant inter-loop leaks.

Key words: modular reactors, thermohydrodynamic instability, passive safety systems.

Один із перспективних напрямів сучасної ядерної енергетики пов'язаний із впровадженням малих модульних реакторів (ММР) невеликої потужності (до 300 МВт) [1, 2].

Питання надійного забезпечення необхідних при аваріях функцій безпеки ПСБ ММР вимагають подальшого вивчення. Одним із таких питань є забезпечення теплогідродинамічної стійкості (ТГС) контурів ПЦ ПСБ ММР [3]. В умовах теплогідродинамічної нестійкості (ТГН) можуть виникати високоамплітудні коливання рівня теплоносія в реакторі та рівня води в об'ємі ПГ, погіршення умов теплообміну в активній зоні реактора та порушення умов ядерної безпеки за припустимими температурами оболонок твєлів та ядерного палива.

Критерії та умови міжконтурної ТГС в умовах аварій ВП RG в ММР:

- 1) одночасна працездатність ПСБ DHRS та ECCS у встановленому рівноважному режимі;
- 2) у загальному випадку одночасне виникнення випадкових (флуктуаційних) відхилень витрати та тиску в контурах ПЦ активної зони, ECCS та DHRS;
- 3) критерій та умови ТГС в активній зоні реактора [8–10]:

$$K_s = \frac{\delta P}{\delta G} < 0, \quad (1)$$

де δP , δG – флуктуаційні відхилення від рівноважних значень тиску та масової витрати в активній зоні реактора.

Модель міжконтурної ТГС під час аварії ВП RG у NMP наведена на рис. 1.

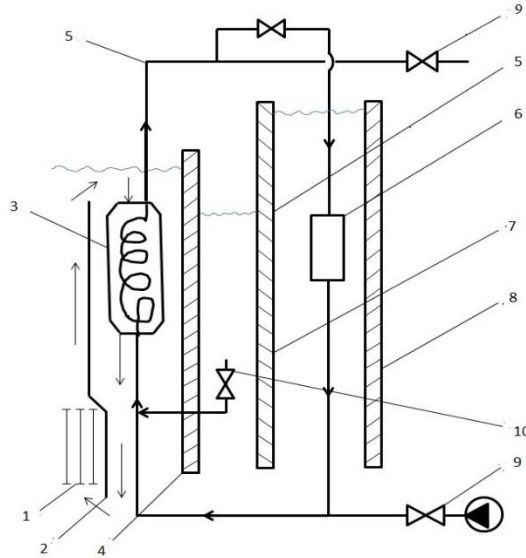

Рис. 1. Контури природної циркуляції MPM NuScale

Сумарна витрата в міжконтурну течу

$$G_l = \mu_l \cdot F_l \cdot \sqrt{\rho_l (P - P_D)}, \quad (2)$$

де μ_l – коефіцієнт витрати течі; F_l – сумарна площа прохідного перерізу течі; P – рівноважне значення тиску в активній зоні реактора; P_D – значення тиску в активній зоні реактора.

У форматі незалежних флуктуаційних збурень тиску та витрати в контурах ПЦ отримуємо рівняння:

$$K_1 \cdot \delta P + K_2 \cdot \delta G + K_3 \cdot \delta P_D = 0, \quad (3)$$

$$K_4 \cdot \delta P + K_5 \cdot \delta P_D + K_6 \cdot \delta G_D = 0, \quad (4)$$

$$K_7 \cdot \delta P + K_8 \cdot \delta P_e + K_9 \cdot \delta G_e = 0, \quad (5)$$

$$K_{10} \cdot \delta P + K_{11} \cdot \delta G + K_{12} \cdot \delta P_D + K_{13} \cdot \delta G_e + K_{14} \cdot \delta P_e + K_{15} \cdot \delta G_D = 0, \quad (6)$$

$$K_{16} \cdot \delta P + K_{17} \cdot \delta P_D + K_{18} \cdot \delta G_D = 0, \quad (7)$$

де $K_1, \dots, K_{18}$ – похідні визначальних теплогидравлічних параметрів ПЦ (тиску та витрати) в установленому режимі.

Після перетворень рівнянь отримано критерій та умови ТГС в активній зоні реактора:

$$K_s(K_1, \dots, K_{18}, F_l) \cdot \delta G = \delta P, \quad (8)$$

$$K_s(K_1, \dots, K_{18}, F_l) = \frac{\delta P}{\delta G} < 0. \quad (9)$$

Таким чином, умови ТГС NMP під час аварій ВП RG визначаються конструкційно-технічними параметрами, термодинамічним станом теплоносія та охолоджувачів, умовами тепломасообміну в ПГ і конденсаторах DHRS, розмірами міжконтурних теч.

Відповідно до умови ТГН

$$K_s(K_1, \dots, K_{18}, F_l) = \frac{\delta P}{\delta G} > 0. \quad (10)$$

Для прикладу окремі випадки умов міжканальної ТГС/ТГН за флуктуаційного збільшення тиску в активній зоні та ECCS ($\uparrow \delta P$) наведено на рис. 2.

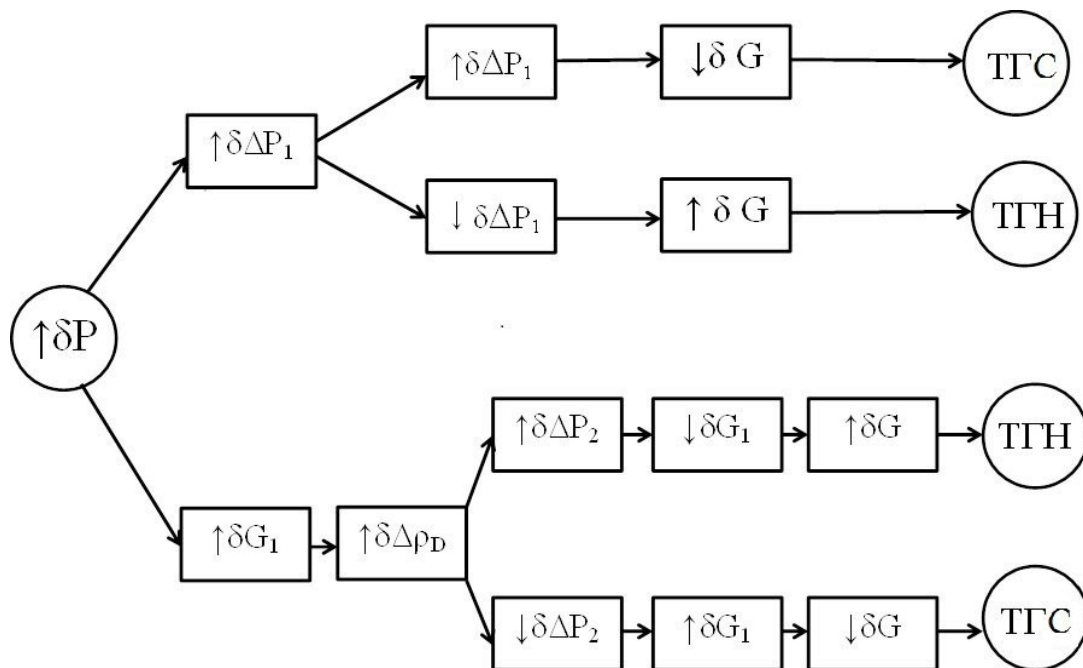

Рис. 2. Сценарій умов ТГС/ТГН у ММР

Кінцеві стани наслідків флуктуаційних відхилень теплогідродинамічних параметрів (ТГС/ТГН) визначаються конструкційно-технічними параметрами контурів ПЦ, умовами тепломасообміну та розмірами міжконтурної течії.

У більш загальному випадку необхідно враховувати також сумісне виникнення вихідних флуктуаційних відхилень визначальних теплогідродинамічних параметрів стану контурів ПЦ.

Висновки:

1. Виникнення умов міжканальної ТГН в контурах ПЦ активної зони реактора та ПСБ може призвести невиконання функцій безпеки, необхідних для успішного управління аваріями, зокрема функцій аварійного охолодження активної зони та відведення залишкових тепловиділень.

2. Наведено метод визначення умов міжканальної ТГН у контурах ПЦ активної зони та ПСБ, що ґрунтується на аналізі стійкості за флуктуаційних відхилень від рівноважного стану тиску та витрати в контурах ПЦ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Kaiser J. C. Empirical risk analysis of severe reactor accidents in nuclear power plants after Fukushima. *Science and Technology of Nuclear Installation*. 2012. doi.org/10.1155/2012/384987.
2. Advances in small modular reactor technology developments. A Supplement to: IAEA Advanced Reactors Information System (ARIS). Vienna: IAEA, 2020. Available at: https://aris.iaea.org/Publications/SMR_Book_2020.pdf.
3. Small Modular Reactor: Challenger and Opportunities. NEA No. 7560. OECD Publishing, 2021. doi.org/10.1787/18fbb76c-en.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

УДК [378.331.45](075.8)

Анатолій Іванчук
(Вінниця)

ПІЗНАВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗМІСТУ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті аналізується криза зацікавлення здобувачів вищої педагогічної освіти змістом навчального матеріалу з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці». Наголошується на необхідності використання навчального матеріалу зі світоглядними властивостями, що дасть змогу формувати в майбутніх учителів світогляд безпечної поведінки як головний компонент їхньої культури безпеки життєдіяльності. Запропонована класифікація понять безпеки життєдіяльності на базову, основну і допоміжну категорії слугує основою для відбору змісту навчального матеріалу, який релевантний фаховій діяльності вчителя та ймовірно створить зацікавлення в здобувачів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: зміст безпеки життєдіяльності, здобувачі вищої педагогічної освіти, базові поняття, основні поняття, допоміжні поняття.

The article analyzes the crisis of interest of applicants for higher pedagogical education in the content of educational material in the academic discipline «Life Safety and Fundamentals of Labor Protection». The need to use educational material with worldview properties is emphasized, which will allow future teachers to form a worldview of safe behavior as the main component of their life safety culture. The proposed classification of life safety concepts into basic, main and auxiliary categories serves as the basis for selecting the content of educational material that is relevant to the teacher's professional activities and is likely to create interest in applicants for higher pedagogical education.

Key words: content of life safety, applicants for higher pedagogical education, basic concepts, main concepts, auxiliary concepts.

Навчальну дисципліну «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» відносять до інтегрованих із міжпредметною інтеграцією природничо-наукових знань та знань із безпеки життєдіяльності [1; 3]. Знання про ризик як кількісну оцінку ймовірності прояву конкретної небезпеки, що дає змогу організувати управління безпекою життєдіяльності є базовим поняттям для цієї навчальної дисципліни [3; 6]. Однак система знань, в якій ризик є головним системотворчим чинником нерелевантна змісту майбутньої фахової діяльності педагога [2]. Адже вчитель не обчислює ризики та не організовує управління безпекою життєдіяльності на основі їхньої величини. Його головна задача організувати навчальний процес із навчального предмету та забезпечити школярам безпеку на своїх заняттях. Отже, є підстави стверджувати, що між традиційним для здобувачів вищої педагогічної освіти змістом безпеки життєдіяльності та змістом їхньої майбутньої педагогічної діяльності існує суперечність. Сформована суперечність стає джерелом низького рівня зацікавлення майбутніми вчителями змістом навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», нівелюючи таким чином значний світоглядний потенціал її навчального матеріалу та, відповідно, спричиняє неефективне формування їхнього світогляду безпечної поведінки. Також можна вести мову про втрати в особистісному розвитку майбутніх учителів, так як світогляд безпечної поведінки однозначно є компонентом загальної культури особистості.

Однією з причин вказаної суперечності є неструктурованість навчального матеріалу з безпеки життєдіяльності для майбутніх учителів. На нашій погляд, в змісті навчального матеріалу з безпеки життєдіяльності є три категорії понять – це базове поняття ризику, основні поняття «джерело небезпеки», «небезпечна ситуація», «вражаючий чинник», «шкода» та сукупність допоміжних природничо-наукових понять переважно з курсів фізики та хімії.

Схарактеризувати вказані поняття ми пропонуємо за призначенням таким чином: базовими поняттями користуються фахівці, які управляють безпекою; основними поняттями користуються і фахівці, які управляють безпекою та здобувачі вищої освіти при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності на основі охорони праці»; допоміжними поняттями користуються дослідники проблем безпеки життєдіяльності, а також здобувачі вищої освіти. Запропонована нами диференціація понять із безпеки життєдіяльності дає змогу викладачам цієї навчальної дисципліни обґрунтовано розмежовувати рамками зміст навчального матеріалу. Потреба в розмежуванні навчального матеріалу виходить із логічних міркувань, що основою компетентності здобувачів вищої освіти з безпечної поведінки є грамотність із безпеки життєдіяльності. Будь-який вид грамотності здобувачів вищої освіти має чітко окреслену область знань, на основі якої вона сформована.

Використавши ще один ланцюжок логічних міркувань, що пізнавальні інтереси формують погляди і переконання людини з безпеки життєдіяльності, а вони є основою її світогляду з безпеки життєдіяльності, а світогляд з безпеки життєдіяльності, в свою чергу, є компонентом культури безпечної поведінки людини як компоненту її загальної культури, ми прийшли до потреби характеристики базового, основних і допоміжних понять на ступінь їхньої світоглядної спрямованості, що стало метою нашої статті.

До світоглядних знань із безпеки життєдіяльності ми відносимо ті, які дозволяють людині усвідомити її зв'язки з навколишньою дійсністю, а також сформулювати ціннісні орієнтири, моральні та етичні норми і принципи безпечної поведінки. Також світоглядні знання з безпеки життєдіяльності мають бути джерелом пізнавальних інтересів здобувачів вищої педагогічної освіти та бути функціональними в плані формулювання ними суджень та прийняття грамотних із точки зору безпеки життєдіяльності рішень. Найбільший світоглядний потенціал будуть мати, на нашій погляд, основні поняття, зв'язок між якими доцільно представити у вигляді структурно-логічних схем виникнення та розвитку небезпек: джерело небезпеки → небезпечна ситуація → дія вражаючого чинника → заподіяння шкоди людині [3].

Розглянемо приклади використання різних категорій понять із безпеки життєдіяльності. Для характеристики фахових знань із безпеки життєдіяльності розглянемо дві небезпечні життєві ситуації, а саме удар молотком по пальцях при забиванні цвяхів та падіння людини під час ожеледиці. Перш за все необхідно провести ідентифікацію небезпек та здійснити аналіз ризиків. Для організації процесу ідентифікації здобувачами вищої освіти небезпек викладачу необхідно скористатися методом контрольних запитань, при цьому контрольні запитання розробляти до кожної ситуації. Запитання повинні починатися зі слів «що» та «якщо» [6]. Після ідентифікації небезпеки оцінюють ризик та визначають, чи він допустимий. Ризик розглядають як поєднання ймовірності небезпечної події та ступеня її серйозності [6]. Серйозність характеризують ступенем тяжкості завданої для здоров'я людини шкоди.

У першому випадку джерелом небезпеки буде рухомий молоток із запасом кінетичної енергії (контрольне запитання: «Якщо молоток буде рухатися для нанесення удару по цвяху, він буде мати запас чого?»). Однак встановити дійсну причину удару молотком по пальцях непросто, тому що на цю подію впливає низка різних чинників. Візьмемо один із них. Нехай цим чинником буде погана освітленість робочої зони. Відомо, що за рік в Україні буває від 2 до 4 тисяч зареєстрованих побутових травм [1]. Яка кількість із них пов'язана з ударом молотком по пальцях можливо визначити лише орієнтовно, накладаючи

обмеження, наприклад, видом робіт та гендерні. Очевидно, що це стосується переважно теслярських операцій, а за гендерним підходом – чоловіків. Ми припустимо, що при гематомах під нігтьовою пластинкою потерпілі практично не звертаються за медичною допомогою, а лише при переломах кісток пальця. На нашій погляд, із 4 тисяч потерпілих за рік мова буде йти про не більше декілька десятків випадків. Щоб знайти кількісну величину ризику необхідно обмежитися кількістю чоловіків робітничих професій середнього віку в Україні. Цю кількість, провівши інформаційний пошук реально визначити, але це непринципове завдання в контексті даної статті. Серйозність травми, утриманої при ударі молотком по пальцях можливо обґрунтувати кількістю днів, проведених на лікарняному. Таким чином, ризик удару молотком по пальцях в побуті та його серйозність гранично низькі. Звідси слідує, що потерпілому потрібно порадити дотримуватися елементарних правил безпечного виконання теслярських робіт.

У другому випадку джерелом небезпеки є тонкий шар льоду на поверхні (контрольне запитання: «Де виникає ефект ковзання при ожеледиці?»). Встановити дійсну причину ковзання порівняно просто – це відсутність протектора на підосвах взуття, або його непридатність для умов ожеледиці. Візьмемо узагальнену причину – це непридатність взуття для умов ожеледиці. Очевидно що необхідна елементарна інформація про це природне явище. Передусім дане явище стосується зимового періоду, тригером для нього буде наявність води після дощу або відлиги та різке зниження температури. Із життєвого досвіду відомо, що загальна тривалість ожеледиці за зиму не перевищує декількох тижнів. Тут нема професійного або гендерного обмеження, тобто ожеледиця є джерелом небезпеки для всіх активних громадян країни. Однак величина знаменника у формулі ризику значно збільшиться у порівнянні з першим випадком, проте і величина чисельника зросте (потерпілих може бути сотні і навіть тисячі). Ми припустимо, що потерпілі за медичною допомогою звертаються лише при серйозних травмах, наприклад, переломах кінцівок. Отже, ризик падіння людини під ожеледиці значно вищий, чим від удару молотком по пальцях в побуті, а також неспівставна серйозність його наслідків. Звідси слідує, що одними порадами для потерпілих не обійтись, а потрібно проводити масове навчання населення прийом контролю тіла під час падіння, наприклад, для школярів на заняттях фізичного виховання [4]. Зокрема, при боковому падінні витягнута під гострим кутом до тіла рука дає змогу притиснути голову та завдяки контакту долоні з льодом пом'якшити удар; при падінні назад руки розставляють у боки, а підборіддя притискають до грудей, щоб на зігнутій спині з'явився ефект перекочування [4]. Таким чином, ми розглянули два випадки з використанням елементів знань про ризик фахівців із безпеки життєдіяльності. Звісно, що вести мову про знання релевантні суті педагогічної діяльності вчителя не приходить, за винятком вчителя фізичного виховання в другому випадку. Також ці знання майже не формують світогляд школярів із безпеки життєдіяльності.

Тепер розглянемо приклад життєвої ситуації, де будуть використані основні і додаткові знання з безпеки життєдіяльності, використавши структурно-логічну схему виникнення та розвитку небезпек: вогонь (причина появи вогню коротке замикання проводів) → неконтрольоване горіння (пожежа) → висока температура повітря → опіки тіла. Слід зазначити, що причин появи вогню багато (у нашому прикладі одна із них), а також багато вражаючих чинників пожежі та, відповідно, видів шкоди. Практично на кожному елементі наведеного ланцюга є потреба міжпредметної інтеграції та демонстрація практичного використання міжпредметних знань, як передбачено комплексній політиці Міністерства освіти і науки України «Освіта для життя» [5]. Стисло пояснимо вибрану життєву ситуацію. Прикметник «коротке» говорить про те, що створилися умови для електричного струму протікати коротким шляхом між двома точками з різними потенціалами (поза навантаженням (споживачем)). Однак за законом Джоуля-Ленца (поєднує силу струму, електричний опір та час протікання струму) виділяється велика кількість тепла, яка за трикутником вогню (горюча речовина → окисник → джерело запалювання) дає вогонь,

який при втраті контролю переростає у пожежу. Висока температура пошкоджує тканини тіла людини, що призводить до коагуляції білків, руйнування клітинних мембран, запальної реакції. Таким чином, ми розглянули випадок, пов'язаний із використання основних і допоміжних знань із безпеки життєдіяльності. Бачимо, що ці знання повністю релевантні суті педагогічної діяльності вчителя. Їхня інтегрована природа містить велике джерело світоглядних властивостей та дає змогу формувати науковий світогляд безпечної життєдіяльності у здобувачів загальної середньої освіти. Оскільки феноменологія безпеки користується концепцією ситуаційності, то цей факт є передумови для ефективного використання кейс-методу [1]. Відповідно подальший напрям досліджень ми бачимо у підготовці до впровадження кейс-методу для формування основ грамотності з безпеки життєдіяльності у майбутніх учителів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бужанська М. Особливості використання кейс-методу під час вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2021. Т. 1. №1. С. 67–74. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.1.8>
2. Іванчук А. В. Навчання дітей дошкільного віку безпечної поведінки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 70. С. 49–53.
3. Іванчук А. В., Марущак О. В., Красильникова І. В. Навчання безпеці життєдіяльності студентів-гуманітаріїв. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. №. 219. С. 455–459. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-219-455-459>
4. Луцькі спортсмени розповіли, як правильно падати під час ожеледиці. *Інформаційне агентство ВолиньPost*. 2024. 24 січня. URL: <https://www.volynpost.com/news/234285-lucki-sportsmeny-rozpovily-iak-pravylno-padaty-pid-chas-ozheledyци-video-foto> (дата звернення: 30.11.2025).
5. Політика «Освіта для життя» : етапи та інструменти. Міністерство освіти і науки України. 2025. 25 вересня: вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/polityka-osvita-dlia-zhyttia-etapy-ta-instrumenty-vprovadzhennia> (дата звернення: 30.11. 2025).
6. Purohit D. P., Siddiqui N. A., Nandan, A., Yadav B. P. (2018). Hazard identification and risk assessment in construction industry. *International Journal of Applied Engineering Research*. 2018. Vol. 13. №10. P. 7639–7667. https://www.ripublication.com/ijaer18/ijaerv13n10_56.pdf (дата звернення: 27.10.2025).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Акінфіна Інга – студентка магістратури педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Алексєєнко Євген Юрійович – аспірант III року навчання кафедри атомних електростанцій Національного університету «Одеська політехніка»

Балера Христина Олександрівна – студентка 3 курсу спеціальності 081 «Право» (освітньо-професійна програма «Правознавство») Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Березникова Аліна Олегівна – студентка факультету психології та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Біджисєва Лариса Топшайвна – викладачка основ медсестринства вищої кваліфікаційної категорії Комунального закладу «Олександрійський медичний фаховий коледж»

Бойко Софія Віталіївна – студентка 2 курсу магістратури педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Бондарь Павло Павлович – студент історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Бучма Тарас Ігорович – аспірант II року навчання кафедри права Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

Варакута Анна Володимирівна – студентка 5 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Варванський Павло Андрійович – спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист, завідувач відділення «Фармація» Комунального закладу «Запорізький медичний фаховий коледж»

Вернигора Вероніка Андріївна – студентка 4 курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» відділення інформаційних технологій ВСП «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Воробей Яна Михайлівна – студентка 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Гаврилов Максим Валерійович – студент факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Галушка Людмила Іванівна – здобувачка 2 курсу навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Головенко Антоніна Андріївна – студентка 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Гончаренко Нікіта Максимович – студент 3 курсу факультету фізики електроніки та комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гордєєва Ольга Іллівна – викладач вищої категорії, викладач-методист Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Гравер Софія Віталіївна – студентка факультету психології та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Грицюк Тетяна Степанівна – студентка 3 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Дажук Олена Олексіївна – викладач педіатрії, викладач вищої кваліфікаційної категорії Дніпровського базового медичного коледжу

Дегрик Ігор Сергійович – аспірант кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Дзюба Микола Олександрович – студент 4 курсу факультету педагогіки та фінансово-економічної діяльності КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Євсєєва Діна Вікторівна – викладач кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Земба Мар'яна Ігорівна – викладачка математичних та комп'ютерних дисциплін відділення економіки та комп'ютерних технологій Чернівецького кооперативного фахового коледжу економіки і права

Іванчук Анатолій Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Кайряк Дар'я Віталіївна – студентка 5 курсу факультету української та іноземної філології Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Карук Юлія Андріївна – студентка 3 курсу факультету філології, психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Коваль Олена Іванівна – викладач української мови та літератури Дніпровського базового медичного коледжу

Ковальчук Андрій Андрійович – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Колдунова Ірина Петрівна – студентка 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Коцюба Ірина Вікторівна – студентка 3 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Криворотько Дар'я Сергіївна – студентка факультету психології та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Лисничка Ірина Петрівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Малиновська Надія Олександрівна – студентка 4 курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» відділення інформаційних технологій ВСП «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Мартинець Марія Володимирівна – студентка 4 курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Мартінова Наталія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання та спорту Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Матвієнко Олена Валеріївна – докторка педагогічних наук, професорка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Махинько Світлана Володимирівна – викладач вищої категорії Дніпровського фахового коледжу радіоелектроніки

Омельчак Еліна Юріївна – спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Комунального закладу «Запорізький медичний фаховий коледж»

Орешков Василь Іванович – кандидат технічних наук, доцент кафедри систем електронних комунікацій Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Осадченко Наталія Іванівна – здобувачка 2 курсу навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Позур Юрій Валерійович – студент 4 курсу факультету педагогіки та фінансово-економічної діяльності КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Пойда Людмила Володимирівна – викладач педіатрії, викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Дніпровського базового медичного коледжу

Прийменко Валентина Іванівна – викладач української мови та літератури Дніпровського базового медичного коледжу

Резнік Катерина Ігорівна – здобувач вищої освіти ЗСКТ курсу факультету бізнесу і права Херсонського державного університету

Рогоза Кирило Андрійович – студент 4 курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» відділення інформаційних технологій ВСП «Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Садовський Владислав Леонідович – студент 4 курсу факультету педагогіки та фінансово-економічної діяльності КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Сажнева Ганна Олегівна – студентка 2 курсу магістратури соціально-гуманітарного факультету Бердянського державного педагогічного університету

Санжарова Ніна – кандидат біологічних наук, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Саух Олександр Миколайович – старший викладач кафедри фінансів, обліку та підприємництва Херсонського державного університету

Свиридов Олександр Федорович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

Семенюк Наталія Вікторівна – викладач вищої категорії циклової комісії музики та окремих методик Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Семенюк Олександр Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права ПВНЗ «Європейський університет»

Скрибка Ігор Юрійович – практикуючий адвокат, аспірант II року навчання кафедри права ПВНЗ «Європейський університет»

Станєва Світлана Василівна – викладач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Ізмаїльського державного гуманітарного університету; вчитель фізичної культури Ізмаїльської гімназії №10 з початковою школою

Стасик Марина Андріївна – викладач закладу фахової передвищої освіти «Фаховий коледж Класичного приватного університету» (м. Запоріжжя)

Строган Віталій Анатолійович – студент 2 курсу магістратури факультету телекомунікацій та радіотехніки Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Сугаль Євген Олександрович – аспірант IV року навчання кафедри електротехніки та електромеханіки Дніпровського державного технічного університету

Сухомлінов Олександр Сергійович – аспірант III року навчання кафедри атомних електростанцій Національного університету «Одеська політехніка»

Сюлковська Христина Богданівна – студентка 4 курсу відділення «Будівництва, дизайну та комп'ютерних наук» ВСП «Стрийський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування»

Федонюк Софія Василівна – студентка 4 курсу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Філіппов Дмитро Володимирович – викладач фізичного виховання Дніпровського фахового коледжу радіоелектроніки

Форостяна Катерина Сергіївна – студентка 2 курсу магістратури факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету

Ходаковська Оксана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського

Чаплич Каріна Миколаївна – студентка 2 курсу магістратури факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету

Чечельницька Юлія Євгенівна – викладач-методист, викладач вищої категорії ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій»

Чорний Ярослав Русланович – студент магістратури факультету фізичного виховання і спорту Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Шапошникова Олена Ігорівна – викладач фізичного виховання Дніпровського фахового коледжу радіоелектроніки

Шарапова Світлана Павлівна – викладач фізичного виховання Дніпровського фахового коледжу радіоелектроніки

Шибя Ірина Вікторівна – студентка 4 курсу факультету початкової освіти Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Штанько Олександра – студентка магістратури педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА

<i>Діна Євсєєва</i>	
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	3
МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ	
<i>Тетяна Грицюк</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БРЕНДОМ: КОНЦЕПЦІЇ, ЕТАПИ ТА АРХІТЕКТУРА	7
<i>Ірина Колдунова</i>	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ	9
<i>Ірина Коцюба</i>	
ДІДЖИТАЛ-МАРКЕТИНГ ТА АДАПТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	13
<i>Катерина Форостяна</i>	
ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	15
<i>Каріна Чапліч</i>	
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	17
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО	
<i>Яна Воробей</i>	
СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛОДИМИРСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО)	21
<i>Антоніна Головенко</i>	
ПОДКАСТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ PR-КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ, БІБЛІОТЕЧНІЙ ТА АРХІВНІЙ СФЕРАХ	24
<i>Владислава Іванова</i>	
ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РОЗПОРЯДЧИХ ДОКУМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)	26
<i>Ірина Коцюба</i>	
ІНСТИТУЦІЙНА ПАМ'ЯТЬ НАУКИ: РОЛЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	30
<i>Марія Мартинець</i>	
ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ НАКАЗІВ НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ	33
<i>Софія Федонюк</i>	
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ІМІДЖЕМ МІСТА	35
ІСТОРИЧНІ НАУКИ	
<i>Ганна Сажєєва</i>	
РОЛЬ РЕЛІГІЇ У ФОРМУВАННІ СВІТОБАЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	38
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	
<i>Тарас Бучма</i>	
ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	44

<i>Ольга Гордєєва, Христина Балера</i> ПРОФЕСІЙНІ ТА ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЮРИСТА ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	46
<i>Ігор Скрибка</i> ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	48
ПЕДАГОГІКА	
<i>Інга Акінфіна</i> КОМПЛЕКСНИЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ	52
<i>Лариса Біджисєва</i> ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР	54
<i>Софія Бойко, Олена Матвієнко</i> ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ, ЕФЕКТИВНІСТЬ	57
<i>Анна Варакута</i> РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	60
<i>Павло Варванський, Еліна Омельчак</i> ФАСИЛІТОВАНИЙ ПІДХІД НА ЗАНЯТТЯХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН МЕДИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ	64
<i>Мар'яна Земба</i> ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН	66
<i>Дар'я Криворотько</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ	69
<i>Людмила Пойда, Олена Дажук</i> ВИКОРИСТАННЯ КЛІНІКО-СИТУАЦІЙНИХ ЗАДАЧ У ВИКЛАДАННІ ПЕДІАТРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ДНІПРОВСЬКОГО БАЗОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ	72
<i>Валентина Прийменко, Олена Коваль</i> ЗБЕРЕГТИ ВІТЧИЗНИ СЛАВНИЙ ОБРАЗОК (ПРО НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ДНІПРОВСЬКОМУ БАЗОВОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ МЕДИЧНОМУ КОЛЕДЖІ)	75
<i>Олександр Саух, Катерина Резнік</i> ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 10 КЛАСІВ З ТЕМИ «ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАЧІСОК» СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ЕЛЕМЕНТИ ІМІДЖ-ДИЗАЙНУ»	79
<i>Наталія Семенюк</i> АНСАМБЛЕВЕ ВИКОНАВСТВО В СИСТЕМІ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ	84
<i>Оксана Ходаковська</i> ІНТЕГРАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ РОБОТИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	86
<i>Ірина Шиба</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	89

<i>Олександра Штанько</i> ВІЙНА ТА ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ДІТЕЙ З ООП: ПРОЯВИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ	91
ПСИХОЛОГІЯ	
<i>Людмила Галушка, Ірина Лисничка</i> СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	94
<i>Юлія Карук</i> СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ СТИЛЕМ САМОРЕГУЛЯЦІЇ	97
<i>Наталія Осадченко, Ірина Лисничка</i> ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ПЕРІОДІ	100
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
<i>Вероніка Вернигора</i> ЗБІР ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ TELEGRAM	103
<i>Тетяна Грицюк</i> АКТУАЛЬНІ ЗАГРОЗИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ 2025 РОКУ	105
<i>Ірина Коцюба</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ	107
<i>Надія Малиновська</i> ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ GRAFANA	110
<i>Кирило Рогоза</i> ЗБЕРІГАННЯ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ POSTGRESQL	112
<i>Олександр Семенюк</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	115
<i>Христина Сюлковська</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЩОДЕННОМУ НАВЧАННІ СТУДЕНТА	117
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ	
<i>Світлана Махинько</i> ВПЛИВ АТМОСФЕРНОГО ТИСКУ НА ПОГОДУ	120
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	
<i>Аліна Березникова</i> ВПЛИВ СИСТЕМИ НА БАЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МОТИВАЦІЮ ТА РУХОВУ АКТИВНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗКУЛЬТУРИ	122
<i>Аліна Березникова</i> ПОРІВНЯННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	125
<i>Павло Бондарь</i> ВПЛИВ РІЗНИХ РЕЖИМІВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПОКАЗНИКИ КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ	128
<i>Максим Гаврилов, Наталія Мартинова</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО СПОРТУ	132
<i>Нікіта Гончаренко</i> ВПЛИВ РІЗНИХ РЕЖИМІВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ПОКАЗНИКИ КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СТУДЕНТІВ	134

<i>Софія Гравер</i> АНАЛІЗ ДОМІНУЮЧИХ МОТИВАТОРІВ ТА ДЕМОТИВАТОРІВ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО (ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД)	138
<i>Софія Гравер</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ	141
<i>Микола Дзюба, Андрій Ковальчук</i> ФЛАГ-ФУТБОЛ У СИСТЕМІ СПОРТИВНИХ ІГОР ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ	144
<i>Дар'я Криворотько</i> ОНЛАЙН-ТРЕНУВАННЯ: ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ	147
<i>Юрій Позур, Андрій Ковальчук</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ВИТРИВАЛОСТІ У ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛЬНИХ ТРЕНУВАНЬ	150
<i>Владислав Садовський, Андрій Ковальчук</i> МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ГНУЧКОСТІ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ	153
<i>Ніна Санжарова, Ярослав Чорний</i> ВПЛИВ НІПТ-ТРЕНУВАНЬ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ	156
<i>Ніна Санжарова, Чорний Ярослав</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СПОРТСМЕНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НАУКОВИХ ПРИЛАДІВ	159
<i>Світлана Станєва</i> МОДЕЛЬ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ООП	161
<i>Юлія Чечельницька</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ СИЛОВИХ І АЕРОБНИХ НАВАНТАЖЕНЬ У МОЛОДІ 16-20 РОКІВ	164
<i>Світлана Шарапова, Олена Шапошникова, Дмитро Філіппов</i> ДИСТАНЦІЙНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	166
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
<i>Ігор Дегрик</i> ІМЕННИК ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ ТА ЛОКАТИВНОСТІ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ	170
<i>Дар'я Кайряк</i> РОЛЬ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВДОСКОНАЛЕННІ ПРОЦЕСУ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ	172
<i>Олександр Свиридов</i> ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ	175
<i>Марина Стасик</i> ЦИФРОВА КОМУНІКАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВНИХ НОРМ І ВИМОГ ДО ДІЛОВОГО ТЕКСТУ	178
ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ	
<i>Василь Оршиков, Віталій Строган</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ТОПОЛОГІЙ ДЕРЕВО ТА ПРОМІНЬ ПРИ ПОБУДОВІ ОПТИЧНОЇ МЕРЕЖІ ДОСТУПУ	182

Євген Сугаль

РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПЕРЕХІДНИХ ПРОЦЕСІВ
В АСИНХРОННОМУ ДВИГУНІ З КОРОТКОЗАМКНУТИМ РОТОРОМ
В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛІВ 186

Олександр Сухомлінов, Євген Алексєєнко

ВИЗНАЧЕННЯ УМОВ ТЕПЛОГІДРОДИНАМІЧНОЇ НЕСТІЙКОСТІ
ПАСИВНИХ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ МОДУЛЬНИХ РЕАКТОРІВ NUSCALE 187
ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Анатолій Іванчук

ПІЗНАВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗМІСТУ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ 190

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 194

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: зб. наук. праць. Переяслав, 2025. Вип. 113. 203 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: Ю. В. Кикоть, І. В. Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І. В. Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
08401, вул. Сухомлинського, 36 (к. 65),
м. Переяслав,
Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

